BIBLIOTECA NAZIONALE DI TORINO
Lc
t
50
Letterat. Classica

DE ARTE RHETORICA

LIBRI QUINQUE

Lectiſſimis veterum
AUCTORUM ÆTATIS AUREÆ,
Perpetuiſque Exemplis illuſtrati;

AUCTORE

P. DOMINICO DECOLONIA
Societatis JESU Presbytero.

Bibliotheca S. Dominici Taurini
ex Dono P. [illegible] Angeli Thomæ Alloni 1766

VENETIIS, MDCCXV.

Apud Paulum Balleonium.

Superiorum Permiſſu, ac Privilegiis.

Lc, t. 50

LECTORI, S.

PRæceptis paucis brevibuſque, exemplis verò benè multis conſtat hæc Ars Rhetorica. Præcepta hauſimus ex vetuſtiſſimis Græcorum Latinorumque Rhetorum fontibus; Ariſtotelem dico, Ciceronem, Quintilianum, Demetrium Phalereum, Hermogenem atque Longinum. Exempla, quæ lectiſſima ſunt perpetuaque, ſummo ſtudio, ſingularique diligentia ſelegimus ferè ex elegantiſſimis ætatis aureæ Scriptoribus. Atque hoc exquiſito veterum exemplorum delectu copiaque, noſtrum hunc qualemcumque laborem ſperamus poſſe commendari, ſi cetera omnia deſunt; illumque etiam politioribus & urbanis hominibus nec inutilem nec injucundum, hoc ſaltem nomine fore confidimus.

Tyronum gratia, proluſiones quaſdam, ſive Artis Elementa præmiſimus; ne ſcilicet illotis, ut ajunt, manibus, hoc Rhetoricæ veluti ſacrarium ingrediantur. Hæc elementa collocavimus, ut par erat, in ipſa Operis fronte: ad calcem verò reperies optimorum veteris Romæ Auctorum lectiſſimos locos, quorum lectio non ſolùm corroborabit eloquentiam, ſed liberalem etiam, amœnamque Literaturam alet, verèque poteris uſurpare Lucretianum illud:

Floriferis ut apes in ſaltibus omnia libant:
Omnia nos itidem depaſcimur aurea dicta. (Lib. 3.)

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova.

HAvendo veduto per la Fede di reviſione, ed approvazione del P. Fr. Tommaſo Maria Gennari Inquiſitore, nel Libro intitolato; *De Arte Rhetorica Libri quinque, Auctore P. Dominico Decolonia Societatis Ieſu*, non eſſervi cos'alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per atteſtato del Segretario noſtro, niente contro Principi, e buoni coſtumi, concediamo licenza a Paolo Baglioni, che poſſi eſſer ſtampato, oſſervando gli ordini in materia di Stampe, e preſentando le ſolite Copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 3. Luglio 1714.

(Carlo Ruzini Kav. Proc. Rif.

(

(Alviſe Piſani Kav. Proc. Rif.

Agoſtino Gadaldini Segr.

CAPI-

CAPITUM
INDEX & SUMMA.

Elementa Rhetoricæ. pag. 11

Cap. I. *De Fabula.* ibid.
De variis Fabulæ generibus. 12
De Fabula rationali, ſive Parabola. ibid.
De Fabula morali, ſive Apologo. 13
De Fabula mixta. 14
De Legibus & artificio Fabulæ. 15
De utilitate Fabulæ. 16
Cap. II. *De Narratione.* 20
De Perſpicuitate, probabilitate; brevitate & ſuavitate Narrationis. ibid.
De Figuris Narrationis. 25
De variis Narrationum generibus. 29
Exempla ſelecta Narrationis poeticæ, hiſtoricæ & oratoriæ. ibid.
Cap. III. *De Chria & illius partibus.* 37
Cap. IV. *De Amplificatione.* 51
Cap. V. *Proœmium Rhetoricæ.* 69
De Imitatione & vera imitandi ratione. 74

LIBER I.

De Elocutione, 83

Cap. I. *De Figuris, ſeu Schematibus.* 84
De Figuris ſententiarum, ad movendum idoneis. 85

De Exclamatione. ibid.
De Dubitatione. 87
De Obſecratione. 88
De Imprecatione. 89
De Interrogatione & Subjectione. 90
De Præteritione & Reticentia. 91
De Expolitione. 92
De Epiphonemate. 93
Cap. II. *De Figuris ad delectandum magis idoneis.* 94
De Apoſtrophe, Hypotypoſi, Proſopopæja & Ethopæja. ibid. & ſeqq.
Cap. III. *De Figuris ad docendum idoneis.* 100
De Antitheſi, Suſtentatione, Communicatione & Correctione. ibid. & ſeqq.
Cap. IV. *De Figuris verborum.* 103
De Tropis. 104
De Metaphora, & quid in ea vitandum. ibid. & 107
De Allegoria. 108
De Metonymia. 110
De Synecdoche. 111
De Ironia, & illius regulis. 112
De Sarcaſmo. 115
Cap. V. *De Figuris verborum, quæ non ſunt Tropi.* 116
De Figuris verborum per Adiectionem. 117
Per Detractionem. 120
Per Similitudinem. 121
De Tranſitione. 123
Cap. VI. *De Periodo.* 127
De Partibus Periodi. 128
De variis Periodorum generibus. 129
De legibus ac regulis Periodi. 130
De artificio Periodi amplificandæ. 131

De numero & ceteris virtutibus Periodi. 133
Regulæ ſex circa Periodi numerum. 134
Quomodo parari poſſit facultas numeroſè dicendi. 139
Cap. VII. *De Stylo oratorio.* 140
De Stylo ſublimi. 141
De arte comparandi Styli ſublimis. 142
De Stylo ſimplici. 143
De Stylo mediocri. 144
De uſu triplicis Styli. 145
De Stylo vitioſo. 146
De Stylo Laconico & Aſiatico. 148
De ratione Styli comparandi. 149
De Scriptorum Latinorum delectu. 151

LIBER II.

De Inventione. 157
Cap. I. *De locis intrinſecis.* 158
De Definitione. ibid.
De Enumeratione Partium. 161
De Notatione nominis & Conjugatis. 162
De Genere & Specie, ſeu Forma. 165
De Similitudine & Diſſimilitudine. 166
De Contrariis & Repugnantibus. 169
De Adjunctis. 171
De Antecedentibus, Conſequentibus & Cauſa. 173
De Effectis. 176
De Comparatione. 178
Cap. II. *De locis extrinſecis.* 179
Cap. III. *De Motibus, ſive Affectibus.* 184
De Amore & Odio. 185
De Metu, Spe, & Audacia. 187

De Miſericordia. 191
De Ira & Indignatione. 192
De [illegible]*dine.* 195
De Æmulatione. 197

LIBER III.

De Diſpoſitione. 199
Cap. I. *De Exordio.* 201
De Variis Exordiorum generibus. ibid.
De Virtutibus ac vitiis Exordii. 203
De Fontibus Exordiorum. 205
De officio Exordii. 208
De paranda Attentione. 213
De Propoſitione. 216
De Diviſione. 217
Cap. II. *De Confirmatione.* 219
De Syllogiſmo. 220
De Enthymemate. 223
De Inductione. 225
De Exemplo. 226
De Dilemmate. ibid.
De Crocodilo & Argumento inſolubili. 229
De Sorite & Epicheremate. ibid.
Cap. III. *De Confutatione.* 231
Ciceronis in confutando joci aliquot. 234
Cap. IV. *De Peroratione.* 236
De Enumeratione. ibid.
De Affectuum commotione. 238

LIBER IV.

De diverſis Orationum Generibus. 241
Caput I. *De Orationibus generis Demonſtrativi.* 242

De

De Oratione Panegyrica. 242
De Inventione & fontibus Panegyrici. 243
De tempore quod ortum anteceſſit. 245
De iis quæ in vita ipſa laudari poſſunt. 248
De Corporis & fortunæ laudibus. 251
De tempore quod mortem ſubſequitur. 254
Animadverſiones quædam circa perſonarum laudationem. 256
De Rerum rationis expertium laudatione. 258
De Laude Urbium & Regionum. 259
De Genethliaco. 261
De Epithalamio. 263
De Laudatione Funebri. 265
De Oratione Euchariſtica. 269
De Epinicio & Gratulatione. 272
De Soteriis, Propemptico, Apobaterio, & Epibaterio. 274
CAP. II. De Orationibus generis Deliberativi. 275
De Suaſione & Diſſuaſione. 276
De variis variarum ætatum moribus. 279
De Moribus nobilium, divitum & plebejorum 281
De variis Reipublicæ formis. 282
De variis variarum Gentium moribus. 283
De Hortatione & Dehortatione. 286
De Concitatione & Conciliatione. 288
De Commendatione. 289
De Petitione. 290
De Conſolatione. 291

LIBER V.

De Pronuntiatione. 293

De Memoria. 294
Quibus artibus juvari poſſit memoria. 296
De Voce. 298
De Monotonia & Cantu. 299
De Geſtu. 302

APPARATUS ELOQUENTIÆ, ſeu Latinorum Auctorum Ætatis Aureæ loca exquiſitiſſima.

Selecta *Ex Virgilio.* 310
Ex Cicerone. 314
Ex T. Livio. 319
Ex Horatio. 329
Ex Cæſare. 333
Ex Ovidio. 337
Ex Salluſtio. 341
Ex Juvenali & Perſio. 344
Ex Q. Curtio. 347
Ex Catullo & Martiali. 350
Ex Paterculo, ex Floro & Suetonio. 354
Ex Lucretio, ex Phædro & Terentio. 356
Ex Tacito. 357
Miſcellanea ex Cornelio Nepote, ex Juſtino, Auſonio, Statio, Columella, & aliis. 360

ELE-

ELEMENTA RHETORICÆ.

CAPUT PRIMUM.

De Fabula.

Q*Vid eſt Fabula?*

R. Eſt Oratio falſa veritatem effingens. Talis eſt apud Horatium elegantiſſima illa Fabella equi, hominis opem adversùs cervum implorantis.

Cervus equum, pugna melior, communibus herbis
Pellebat; donec minor in certamine longo
Imploravit opes hominis, frænumque recepit.
Sed poſtquam victor * violens diſceſſit ab hoſte,
Non equitem dorſo, non frænum depulit ore.

Epiſt. 10. Lib. 1.

* *Violens pro violentus, vox parum uſitata.*

Vide quàm ſolerter Horatius ſub illis Fabulæ involucris, & quaſi integumentis, verum ac rectum nos doceat; & nos repentè à levi illa in ſpeciem narratiuncula, ad veritatem traducat, tribus illis qui ſequuntur verſibus:

Sic qui pauperiem veritus, potiore metallis
Libertate caret, dominum vehet improbus; atque
Serviet æternùm, quia parvo neſciet uti.

§. I.

§. I.

De variis Fabularum generibus.

Q*Vot ſunt genera Fabularum?*

R. Tria numerantur ab Aphthonio, & à Theone Sophiſta, qui Rhetoricas exercitationes, ſeu progymnaſmata (ſic enim appellant) Tyronibus admodum utilia nobis ſcripto reliquere. Tria igitur ſtatuunt genera Fabularum, Aliæ ſunt Rationales, aliæ Morales, aliæ Mixtæ.

---

§. II.

De Fabula Rationali, ſive Parabola.

Q*Vid eſt Fabula Rationalis, ſeu Parabola.*

R. Fabulæ Rationales ſunt illæ, quibus ad mores inſtruendos, fingimus ab homine dictum, vel factum quidpiam, quod tamen reipſa neque dictum fuit, neque factum, ſed tamen dici vel fieri omnino potuit. Hujuſmodi ſunt Divinæ illæ Parabolæ de Virginibus decem, de Divite & Inope, de Filio Prodigo, aliæque, quibus Chriſtus Dominus Apoſtolos, & circumfuſam plebem ad omnem vir- *Matth.* 14. tutem erudiebat: *Sine Parabolis non loquebatur eis*, inquit Sacra Pagina; tum ut ſe ad rudem populi captum accommodaret; tum etiam in primis ut ſerviret Palæſtinorum moribus ac conſuetudini, apud quos nimirum hujuſmodi Parabolæ majorem in modum erant uſitatæ, & unde in reliquas Orientis partes dimanarunt.

Rationales id genus Fabulas, ſeu Paraboſas circiter duodecim habes in aureolo Phædri libello. Exemplum eſto hæc quam hic affero.

Æſopus & petulans.

Lib. 3. *Fab.* 3. * Æſopo quidam petulans lapidem impegerat.
Tanto, * inquit, melior: aſſem deinde illi dedit,
** Inquit Æſopus.* Sic proſecutus: plus non habeo mehercule:
Sed unde accipere poſſis, monſtrabo tibi.
Venit ecce dives & potens: huic ſimiliter
Impinge lapidem, & dignum accipies præmium.

Per-

Perſuaſus ille fecit quod monitus fuit.
Sed ſpes fefellit impudentem audaciam:
Comprehenſus namque pœnas perſolvit cruce.

Afferri quoque ſolet decantata hæc de inepto quodam Medico Fabula Rationalis.

Medicus ſerò ſapiens.

Mortuum quemdam ad ſepulturam efferri cùm fortè vidiſſet illius Medicus, clamore ſummo vociferatus eſt: Mortuus utique non fuiſſet ille, ſi uſus eſſet medicaminibus, vinoque abſtinuiſſet. Cui è circumſtantibus quidam: Næ tu, inquit, ſerò admodum & ineptè ſapis, qui, quam debueras vivo, mortuo denique medicinam adhibeas.

---

§. III.

De Fabula Morali, ſive Apologo.

QVid eſt Fabula Moralis, ſeu Apologus?

R. Eſt illa quæ belluarum mores & indolem exprimit ad mores hominum informandos. Morales hujuſmodi Fabulæ dicuntur *Æſopicæ*, non quòd Æſopum auctorem habeant, ut vulgus exiſtimat, cùm longiſſimè ante Æſopi tempora ab * Homero, & Heſiodo fuerint uſurpatæ; ſed quòd valde fuerint in deliciis * Æſopo, qui illas admodum ingenioſè tractavit. Interdum etiam non ſolùm feræ, ſed arbores quoque & plantæ, mallei, incudes aliæque res hujuſmodi, loquentes inducuntur. Exquiſitiſſimum Fabulæ Moralis exemplum habes in hoc Phædri Apologo.

* *Æſopus floruit anno 185. à Roma condita.*

* *Homerus Poetarum Græcorum princeps vixit mille circiter annis ante Chriſtum.*

Rana rupta & Bos.

Inops potentem dum vult imitari, perit.
In prato quodam Rana conſpexit bovem;
Et tacta invidia tantæ magnitudinis,
Rugoſam inflavit pellem; tum natos ſuos,
Interrogavit an bove eſſe latior?
Illi negarunt: rurſus intendit cutem
Majore niſu: & ſimili quæſivit modo,
Quis major eſſet? illi dixerunt, bovem.

Noviſ-

Noviſſime indignata dum vult validiùs:
Inflare ſeſe, rupto jacuit corpore.

Quantoperè valeat hic Apologus ad noſtros mores emendandos, ſatis liquet ex primo verſiculo:

Inops potentem dum vult imitari, perit.

Quapropter vir antiquis comparandus Julius Cæſar Scaliger ait in ſua Poetica Apologum ſic appellari quaſi ἀπὸ λόγου λόγον, quaſi ſi aliud palam & apertè dicat, aliud clam innuat doceatque, quemadmodum Allegoria.

Quid intereſt inter Apologum & Parabolam?

R. Hoc intereſt quòd Apologus ſit earum rerum, quæ fieri omnino * nequeunt; neque enim belluæ loqui poſſunt: Parabola verò eſt earum rerum, quæ ſi reipſa non ſunt, eſſe certè quidem potuerunt.

* τῶν ἀδυνάτων.

---

§. IV.

De Fabula Mixta.

QVid eſt Fabula Mixta?

R. Eſt ea quæ ex Rationalis & Moralis admixtione componitur, ſeu in qua homines cum brutis ſermocinari finguntur. Eximium Fabulæ Mixtæ exemplum reperies apud Juſtinum, Hiſtoriarum libro XLIII. cap. IV. Hanc opportunè adhibuit Regulus quidam ad concitandos veterum Gallorum animos contra Maſſilienſes, qui ex Aſia nuper in Ligurum regionem advecti, locique amœnitate capti, condendæ urbis locum ab incolis precariò impetraverant.

Canis & Paſtor. Fabula Mixta.

Canis aliquando partu gravida locum à Paſtore precariò petiit, in quo pareret: quo obtento, iteratò petiit ut ſibi educare eodem in loco catulos liceret. Ad extremum adultis catulis fulta domeſtico præſidio, proprietatem loci ſibi vindicavit. Non aliter Maſſilienſes, qui nunc inquilini videantur, quandoque dominos regionum futuros.

Quan-

Quantum porrò valuerit hæc Fabula, continuò ſubjungit Juſtinus: *His*, inquit, *incitatus* * *Rex inſidias Maſſilienſibus exſtruit.*

* *Comanus Nanni Segobrigiorum Regis filius.*

§. V.

De legibus & artificio Fabulæ.

Quænam eſt prima ac præcipua Fabulæ lex?

R. Prima hæc eſt lex, ut Fabula quælibet adjunctam habeat ſuam interpretationem, qua moralis illius ſenſus breviter explicetur: quam interpretationem quaſi Fabulæ animam auſim appellare. Hæc interpretatio, ſi ponatur poſt Fabulam, vocatur ἐπιμύθιον, ſive *Affabulatio*; ſi verò ponatur initio, vocatur προμύθιον, quaſi *Præfabulatio*, ſi ita loqui fas eſſet. Ceterùm initio-ne ponas, an fine, non refert maximoperè.

Quænam eſt altera lex Fabulæ?

R. 2. Lex hæc eſt, ut Fabulæ narratio ſit perſpicua, probabilis, brevis, & jucunda. Verùm de illis quatuor narrationis cum Fabuloſæ, tum Hiſtoricæ virtutibus, itemque de Figuris quibus utraque poteſt illuminari, capite ſubſequenti dicturi ſumus.

Quomodonam probabilis reddi poteſt, verique ſimilis Fabula, quæ nimirum ficta ſemper res eſt & commentitia, ac perſæpè etiam incredibilis, fideique prorſus abſona; quales ſunt Apologi, qui belluis humanum ſermonem affingunt?

R. Fabulæ quantumvis fictitiæ quamdam tamen ineſſe probabilitatem, ac veriſimilitudinem, ſi ſua cuilibet animanti ſervetur indoles ac ſuum ingenium: ſi Vulpem facias verſipellem & ſubdolam; Lupum rapacem & truculentum; Agnum mitem & ſimplicem; ac ceteræ demum belluæ, germanis propriiſque ſuis coloribus depingantur. Hinc ſapienter monet Horatius in arte Poetica, Poetæ mendacia ad veritatem accedere omnino debere:

Ficta voluptatis cauſa ſint proxima veris.

Et alio loco ejuſdem Poeticæ:

Atque ita mentitur, ſic veris falſa remiſcet,
Primo ne medium, medio ne diſcrepet imum.

§. VI.

De utilitate Fabulæ.

Q*Vanam eſt utilitas Fabulæ?*

R. Mirabiles quoſdam uſus habet Fabula, ſi in loco ac tempore adhibeatur, ut par eſt. Primò enim mirum in modum valet ad exhilarandos recreandoſque auditorum animos, & ad conciliandam attentionem, quæ delectationi ſolet eſſe conjuncta. Hac arte ſibi paravit olim attentionem ſummus Orator Demoſthenes.

Cùm enim licèt de rebus graviſſimis agens, faſtidioſè tamen & oſcitanter audiretur ab Athenienſibus, hac eleganti Fabella repentè illorum aures & animos ad audiendum convertit.

Aſini umbra, Fabula.

Adoleſcens æſtivo tempore Athenis Megaram profecturus, aſinum conduxit; cùmque efferveſcente jam meridie, ſolis ardor cœpiſſet eſſe vehementior, vitandi caloris cauſa, ſub aſini ventrem ſe conjecit, ut umbram inde captaret. Aſt Agaſo qui locaverat aſinum, hinc hominem ſeriò proturbare, aſſerens ſe nihil niſi aſinum, non verò aſini umbram locaſſe: alter contrà affirmare ſe cum aſino, pariter illius umbram conduxiſſe. Cùm autem vidiſſet Demoſthenes captos hac Fabula judices diu corruere, ac penè emori, diſceſſum repentè paravit, vel parare ſe finxit: ſed rogantibus enixè Athenienſibus ut Fabulæ quod reliquum erat perficeret: *Itane verò*, mutata voce inquit Demoſthenes, * *de aſini umbra audire vultis, de rebus gravibus & ſeriis non vultis?* & illos hoc artificio ab oſcitantia tædioque ad ſummam quamdam audiendi alacritatem traduxit.

* *Plutarchus in vita Demoſthenis.*

Quanam eſt altera utilitas Fabulæ?

R. Fabula non ſolùm valet ad delectandum; ſed

quod

quod caput eſt, facit etiam in primis ad docendum, ad movendum, & ad corruptos hominum mores emendandos. Hinc etenim eſt, quemadmodum Philoſophiæ, ſic etiam Fabulæ laudabilis ſcopus, ut utraque Mortales ad honeſtatis ac virtutis ſtudium, à vitiorum fœditate traducat. Sed Philoſophus & Fabulator diverſis itineribus eòdem contendunt. Philoſophus objurgat vitia palàm & apertè, ſine ambagibus & integumentis: unde offenſi perſæpè improborum animi ſalutare monitum aſpernantur ac reſpuunt.

———— Caſtigatique remordent.

Inquit Juvenalis. At Poeta vitium impugnat quaſi aliud agens ac veluti per cuniculos, & monitorum auſteritatem Fabularum condimento mitigat: ut nempe captus ac delinitus innoxiæ voluptatis illecebris animus, ſalutarem medicinam libenter admittat, ut ſapienter monet Lucretius:

Ac veluti pueris abſinthia tetra medentes *Lib. 1. & 4.*
Cùm dare conantur, priùs oras pocula circum
Contingunt mellis dulci flavoque liquore,
Ut puerorum ætas improvida ludificetur,
Labrorum tenus; interea perpotet amarum
Abſinthi laticem, deceptaque non capiatur:
Sed potiùs tali facto recreata valeſcat.

Quid enim aptius, v. g. ad inanium promiſſorum tumorem ſine cujuſquam offenſione caſtigandum, quàm hæc lepidiſſima Phædri de monte parturiente Fabella?

Mons parturiens.

Mons parturibat gemitus immanes ciens; *Lib. 4.*
Eratque in terris maxima expectatio:
At ille murem peperit. Hoc ſcriptum eſt tibi
Qui magna cùm minaris, extricas nihil.

Quò etiam ingenioſè alludit Horatius in arte Poetica.

Quid dignum tanto feret hic promiſſor hiatu?
Parturient montes; naſcetur ridiculus mus.

Ad hanc Fabulæ utilitatem pertinet etiam quod ait idem Horatius in Satyra 1. lib. 1.

Tantalus à labris ſitiens fugientia captat
Flumina. Quid rides? mutato nomine de te
Fabula narratur.

Quibus veterum Exemplis probari poteſt Fabulam ad docendos animos & affectus concitandos utilem eſſe?

R. 1. Exemplo Menenii Agrippæ, qui plebem Romanam, quæ graviter offenſa in montem Aventinum aliquando ſeceſſerat, ad Patrum auctoritatem concordiamque revocavit narratiuncula Apologi de membris humanis adverſus ſtomachum conſpirantibus; & quod nec legum nec magiſtratus auctoritas potuerat, id fictitiæ narrationis blandimento perfecit. Apologum ſic narrat T. Livius.

Venter & reliqua humani Corporis membra. Apologus.

T. Livii hiſt. lib. 2. *Tempore quo in homine, non ut nunc omnia in unum conſentiebant, ſed ſingulis membris ſuum cuique conſilium, ſuus ſermo fuerat; indignatas reliquas partes ſua cura, ſuo labore ac miniſterio ventri omnia quæri: Ventrem in medio quietum nihil aliud quàm datis voluptatibus frui;* * *conſpiraſſe inde ne manus ad os cibum ferrent, nec os acciperet datum, nec dentes conficerent. Hac ira dum ventrem fame domare vellent, ipſa una membra, totumque corpus ad extremam tabem veniſſe: Inde apparuiſſe ventris quoque haud ſegne miniſterium eſſe; nec magis ali, quàm alere eum, reddentem in omnes corporis partes hunc quo vivimus vigemuſque diviſum pariter in venas, maturè confecto cibo, ſanguinem. Comparando hinc quàm inteſtina Corporis ſeditio ſimilis eſſet ira plebis in patres, flexit mentes hominum.*

* *Supple* ajebat *vel* narrabat.

2. Probare poteris exemplo Themiſtoclis, qui narratione Fabellæ de Vulpe muſcis obſita, perſuaſit Athenienſibus ne magiſtratus mutarent. Quo item Apologo ſcimus identidem uſum eſſe Imperatorem Tiberium, ut oſtenderet haud facilè Provinciarum Præſides eſſe mutandos.

Vul-

*Vulpes, & * Erinaceus.*

* ἐχῖνος, vulgò Riccio.

Vulpes dum flumen tranſiret, in quandam voraginem rapido aquarum curſu detruſa eſt: cùmque illinc non poſſet emergere, diu afflictata, & à caninis muſcis ſtimulata jacuit: cùm ecce Erinaceus fortè tranſiens, miſericordia commotus; quærit à vulpe an caninas haſce muſcas à ſe abigi velit. Minimè ſanè, inquit vulpes; Quas enim vides muſcas, jam mei cruoris plenæ ſunt; ſi verò eas abegeris, aliæ nimirum ſuccedent famelicæ quæ reliquum ſanguinem exſugent.

Denique habes in ipſamet Scriptura Sacra lepidiſſimum illum ac brevem Cardui Cedrique Apologum in libro quarto Regum, capite quartodecimo.

Carduus & Cedrus.

Carduus Libani miſit ad Cedrum quæ eſt in Libano, dicens: Da Filiam tuam Filio meo uxorem: tranſieruntque beſtiæ ſaltus quæ ſunt in Libano, & conculcaverunt Carduum.

His adde in eadem Sacra Scriptura alium non minùs elegantem Apologum de arboribus Regem ſibi poſtulantibus, quem Joatham ad objurgandos & increpitandos Sichimitas uſurpavit.

Lib. Iudicum c. 9.

Scripturæ Sacræ exemplo Patres benè multi Apologos multo lepore & ſale conditos uſurparunt identidem. Ita Gregorius Nazianzenus Fabella de cycnis & hirundinibus Præſidem quemdam ab inanis gloriæ vitio conatur abſterrere. Sic etiam pius ille idemque doctiſſimus Gerſon narrat in ſuis ſcriptis Apologos de Vulpe ac Fele, itemque de Palumbe & Paſſere, nativo quodam ſimplicique candore gratiſſimos.

CAPUT II.

De Narratione.

Q*Vid eſt Narratio?*

R. Eſt rei geſtæ, vel quaſi geſtæ expoſitio. Dicitur *rei geſtæ, vel quaſi geſtæ*, ut nempe Narrationem tum Hiſtoricam, tum Fabuloſam complectatur hæc noſtra definitio. Suum porrò nomen traxit Narratio ab antiquo, & obſoleto vocabulo *Narus*, hoc eſt *Sciens, peritus.* Veteres enim dicebant *Narus*, pro *Gnarus*, ut obſervat Varro libro quinto de lingua Latina: *Narro*, inquit, *dum alterum facio narum; à quo Narratio, per quam cognoſcimus rem geſtam.*

§. I.

De virtutibus Narrationis.

Q*Vanam ſunt virtutes Narrationis?*

R. Quatuor à Tullio recenſentur: perſpicuitas, probabilitas, brevitas, & ſuavitas.

Quomodo perſpicua fiet Narratio?

R. Fiet perſpicua 1. ſi temporum ſervetur ordo, adeò ut quod primum geſtum eſt, primum etiam referatur.

2. Si verbis propriis & uſitatis utamur.

3. Si res non interruptè narretur.

4. Denique ſi diligenter vitetur omnis verborum ambiguitas, qualis eſſet iſta, v. g. *Ajunt Regem* Pyrrhum Romanos viciſſe.* Quis enim inde victor, quis victus intelligi poſſit?

* *Pyrrhus fuit Epirotarum Rex fortiſſimus, qui contra Romanos pro Tarentinis ſex annos bellum geſſit.*

Quantùm porrò eniti ac contendere debeat Orator, ut perſpicuè narret & apertè, facilè intelligere poterit ex aureo illo Fabii Quintiliani præcepto: *Prima ſit Orationis virtus perſpicuitas.* Quò ſpectat etiam quod eodem capite inculcat idem Fabius:

Dilu-

Dilucida & negligenter quoque audientibus aperta ſit ..... ut in animum, tamquam ſol in oculos, etiamſi non intendatur, incurrat. Quare non ut intelligere poſſit auditor; ſed ne omnino poſſit non intelligere, curandum.

Quòd ſi obſcuritatis vitio laboret Narratio, jure ac meritò cadet in illius auctorem, quod de obſcuriſſimo quodam Scriptore jactatum eſt à nobiliſſimo * Poeta.

In ſcriptorem obſcurum.

Quid juvat obſcuris involvere ſcripta latebris?
Ne pateant animi ſenſa? tacere potes.

* *Scævola Sammarthano.*

Cedo ex veteribus Exemplum aliquod Narrationis perſpicuæ.

R. Inſtar omnium eſſe poteſt laudatiſſimum illud Epigramma * Auſonii de Venere armata & de Pallade.

In Venerem armatam.

Armatam vidit Venerem * Lacedæmone Pallas.
Nunc certemus, ait, judice vel Paride.
Cui Venus: armatam cur me, temeraria, temnis?
Quæ, quo te vici tempore, *Inermis eram.*

* *Auſonius egregius Rhetor ex Poeta, præceptor Imperatoris Gratiani, fuit Conſul Anno 379.*

* *Lacedæmonii Venerem armatam colebant.*

§. II.

Q*Vomodo fiet probabilis Narratio?*

R. 1. Si is qui narrat ſit notæ probitatis & fidei.

2. Si rei geſtæ ſeriem exponat ſine fuco; qua ſimplicitate nimirum atque candore plus multò valebit ad perſuadendum, quàm alii calamiſtris, lenociniis & hyperbole.

3. Si nihil afferat fidei abſonum, & quod abhorreat à communi hominum ſenſu; quia ut rectè admonet Horatius in arte Poetica,

Quodcumque oſtendis mihi ſic incredulus odi.

Quòd ſi fortè rei veræ, ſed incredibili fidem facere velis, uſurpare poteris ſapiens illud cujuſdam

veteris dictum: *Multa eſſe vera, quæ tamen non ſint veriſimilia, & probabile omnino eſſe quamplurima contra probabilitatem contingere.*

εἰκὸς πολλὰ γίνεσθαι παρὰ τὸ εἰκός.

4. Denique ſi clarè apertèque exponas rerum circumſtantias, & adjuncta perſonarum, locorum ac temporum, unde vel maximè pendet facti probabilitas. Ita Cicero in mirabili illa Narratione Miloniana, probabile reddit à circumſtantiis perſonarum quod narrat de inſidiis Miloni à Clodio paratis. *Cur igitur*, inquit, *victus eſt* (Clodius?) *Quia non ſemper viator à latrone, nonnumquam etiam latro à viatore occiditur: quia quamquam paratus in imparatos Clodius tamen mulier inciderat in virum.*

---

§. III.

QVid *facto eſt opus, ut brevis ſit Narratio?*

R. Brevis erit, ſi narrandi initium altiùs non repetas, & *ab ovo*, ut ajunt; quemadmodum ineptus ille quem ridet Horatius;

Qui gemino bellum Trojanum orditur ab ovo.

Sed ſi inde ſumas exordium, unde neceſſe eſt. 2. Si non inutiles, putidaſque circumſtantias, quæ nihil faciant ad rem, in Narrationem tuam infarcias. Quid enim opus eſt dicere, v. g. *In portum veni, navem paratam aſpexi, de pretio conveni, ſublata ſunt anchora, è portu ſolvi.* Satis erat dixiſſe: *è portu ſolvi.* Reliqua omnia nihil niſi tenebras offundunt Narrationi, & ut iterum monet Horatius;

Omne ſupervacuum pleno de pectore manat.

Vide tamen etiam atque etiam ne nimia brevitas obſcuritatem afferat orationi, ut obſervat Fabius; *Vitanda*, inquit, *illa Salluſtiana brevitas & abruptum orationis genus.* Et alio loco; *Narratio*, inquit, *undique præciſa non tam Narratio vocari poteſt quàm confuſio.* Audi rurſus Horatium noſtrum:

——— Brevis eſſe laboro;
Obſcurus fio.

Ce-

Cedo ex antiquis ſcriptoribus ſelectum quodpiam Exemplum Narrationis, quæ brevis eadem ſit & perſpicua.

R. Eximium nobis hujuſmodi præbet Exemplum Martialis in nobili illo Epigrammate de Arria & Pæto, qui ab Imperatore Claudio juſſus eſt ſibimet mortem afferre: ſed præivit uxor Arria fortiſſima * Femina, ſemet feriendo; & extractum è vulnere pugionem Marito tradidit cùm hac voce: *Pæte, non dolet*; ut narrant Plinius, & Tacitus.

* *Veteres omnes lapides & libri ſcribunt* Femina *ſine diphthongo.*

Arria ſive muliebris fortitudo.

Caſta ſuo gladium cùm traderet Arria Pæto,
  Quem de viſceribus traxerat ipſa ſuis:
Si qua fides, vulnus quod feci, non dolet, inquit;
  Sed quod tu facies, hoc mihi, Pæte, dolet.

---

§. IV.

Q*Va ratione ſuavis reddetur Narratio?*

R. Suavis erit, 1. ſi utamur verbis leniter & numeroſè ſonantibus. 2. Si ita collocentur verba, ut nec hiulcus, nec aſper ſit illorum concurſus. 3. Si quæ narramus ſint magna, nova & inexpectata. 4. Si adhibeantur certæ quædam narrandi formulæ Tullio perfamiliares; cùm, v. g. pro tempore præterito præſens uſurpatur; item cùm plures infinitivi ſubaudito verbo junguntur, ut cùm ait: *Rex primò nihil metuere, nihil ſuſpicari, dies unus & alter intercedere.* Ita etiam Cæſar libro 1. de Bello Gallico: *Divitiacus multis cum lacrymis Cæſarem complexus obſecrare cœpit, ne quid gravius in fratrem ſtatueret: Scire ſe illa eſſe vera, nec quemquam ex eo pluſquam ſe doloris capere.* Supple, *dixit.* Ita Virgilius in mirificis hiſce verſibus Lib. VI. Æneidos.

At Danaum Proceres, Agamemnoniæque Phalanges
Ut videre virum, fulgentiaque arma per umbras,
Ingenti trepidare metu: pars vertere terga,
Ceu quondam petiere rates: pars tollere vocem
Exiguam: inceptus clamor fruſtratur hiantes.

5. Denique ſuavis erit Narratio, ſi diverſis figu-

 ris

ris illuminetur, & ſi habeat admirationes, expectationes, ſuſpenſiones, exitus inopinatos, & interpoſitos motus animorum, dolorem, lætitiam, metum, cupiditatem.

Harum omnium rerum admirabile quoddam exemplum habes in jucundiſſima illa Narratione de Dionyſio Syracuſarum Tyranno & de Damocle quodam illius Paraſito, in quam intueri ſatis non poterunt Tyrones, ut ſuaviter & feſtivè narrare diſcant.

Dionyſius Syracuſarum Tyrannus & Damocles.

Jucundæ Narrationis Exemplum ex Tuſcul. lib. 5.

Cum quidam ex ejus aſſentatoribus Damocles commemoraret in ſermone copias ejus, opes, majeſtatem, dominatus, rerum abundantiam, magnificentiam ædium regiarum, negaretque unquam beatiorem quemquam fuiſſe: viſne igitur, inquit, Damocle, quoniam hæc te vita delectat, ipſe eamdem deguſtare, & fortunam experiri meam? Cùm ſe ille cupere dixiſſet, collocari juſſit hominem in aureo lecto, ſtrato pulcherrimo, textili ſtragulo, magnificis operibus picto, abacoſque complures ornavit argento auroque cælato. Tum ad menſam eximia forma pueros delectos juſſit conſiſtere, eoſque nutum ejus intuentes diligenter miniſtrare. Aderant unguenta, coronæ; incendebantur odores; menſæ conquiſitiſſimis epulis extruebantur. Fortunatus ſibi Damocles videbatur. In hoc medio apparatu fulgentem gladium è lacunari, ſeta equina aptum demitti juſſit, ut impenderet illius beati cervicibus. Itaque nec pulchros illos miniſtratores aſpiciebat, nec plenum artis argentum; nec manum porrigebat ad menſam! jam ipſæ defluebant coronæ: denique exoravit Tyrannum ut abire liceret, quòd jam beatus nollet eſſe. Satis ne videtur declaraſſe Dionyſius nihil ei eſſe beatũ cui ſemper aliquis terror impendeat?

Ad hanc ſuaviſſimam Narrationem alluſit Horatius cùm ait Odarum lib. 3.

Di-

Diſtrictus enſis cui ſuper impia
Cervice pendet, non Siculæ dapes
Dulcem elaborabunt ſaporem,
Non avium, citharæque cantus
Sonum reducent, &c.

---

§. V.

De Schematis ſeu Figuris quibus illuminari poteſt Narratio.

Quid eſt Figura?

R. Figura, ſeu Schema eſt ornamentum quoddam orationis, ſeu loquendi modus illuſtrior, & à communi conſuetudine remotus, cujuſmodi ſunt hæc Ciceronis verba: *O Dii immortales, ubinam gentium ſumus!* ...... *O ſcelus, ò portentum in ultimas terras amandandum!* Itemque illa Virgilii verba in Ecloga II.

Ah Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit?

Vel cùm idem Virgilius Æneid. VI. Sibyllam ita loquentem inducit:

——————Bella, horrida bella,
Et multo Tibrim ſpumantem ſanguine cerno.

Quis enim non videt hæc orationis lumina & illas dicendi quaſi faces in quotidiano communique ſermone adhiberi nequaquam ſolere?

Quibus potiſſimùm Figuris erit illuminanda Narratio, ut ſit ſuavis?

R. Præcipuæ Narrationis Figuræ ſunt Hypotypoſis; Suſpenſio, ſive Suſtentatio, Exclamatio, Communicatio, & Sermocinatio, ſive Dialogiſmus.

Quid eſt Hypotypoſis?

R. Eſt Figura qua aliquid tam vivis, ſpirantibuſque, ut ita loquar, coloribus pingitur atque narratur, ut non tàm audiri vel legi, quàm ſpectari, & oculis quaſi ſubjici videatur. Ita Cicero V. in Verrem Gavii cujuſdam Civis Romani ſupplicium narrat per Hypotypoſim:

Cædo

BIBLIOTECA ... S. TOMMASO

In Sicilia vulgò Meſſina.

Cædebatur virgis in medio foro Meſſanæ Civis Romanus; cùm interea nullus gemitus, nulla alia vox iſtius miſeri, inter dolorem, crepitumque plagarum audiebatur, niſi hæc: Civis Romanus ſum.

Sic etiam Virgilius narrator & rerum imitator planè mirificus, Didonis & Æneæ venationem deſcribens, rem quaſi ſub oculos ponit his verſibus egregiis:

——————Oſtroque inſignis & auro
Stat ſonipes ac fræna ferox ſpumantia mandit.

Idemque Poeta libro quinto, Entelli & Daretis pugnam penè ſub aſpectum ita ſubjicit:

Hæc * fatus duplicem ex humeris rejecit amictum,
Et magnos membrorum artus, magna oſſa * lacertoſque
Exuit, atque ingens media conſiſtit *Arena*.
Conſtitit extemplò in digitos arrectus uterque,
Brachiaque ad ſuperas interritus extulit auras

. . . .

Præcipitemque Daren ardens agit æquore toto,
Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille ſiniſtra.
Nec mora nec requies: quàm multa grandine nimbi
Culminibus crepitant; ſic denſis ictibus Heros
Creber utraque manu pulſat verſatque Dareta

. . . .

Aſt illum * fidi æquales genua ægra trahentem,
Jactantemque utroque caput, craſſumque cruorem
Ore rejectantem, miſtoſque in ſanguine dentes,
Ducunt ad naves.

*Entellus

* *Verſus hypermeter.*

* *Daretem.*

Quid eſt Suſpenſio?

R. Suſpenſio, ſeu ſuſtentatio eſt Figura qua Orator ad ſibi conciliandam attentionem & ad excitandos atque arrigendos auditorum animos, illos tenet aliquandiu ſuſpenſos & incertos quid dicturus ſit. Ita Tullius contra Verrem: *Etiamnum mihi expectare videmini, judices, quid deinde factum ſit.... Expectate facinus quàm vultis improbum; vincam tamen expectationem veſtram.*

Quid eſt Exclamatio?

R. Eſt vocis elatio, ſive contentio, qua interjectione

ctione vel adhibita, vel ſubaudita, vehementiorem animi motum ſignificamus, & rei magnitudinem exprimimus. Ita Tullius, poſt narratum indigniſſimum illud Gavii licèt Civis Romani ſupplicium, de quo paulò ſuprà; in has doloris & indignationis voces ſubitò erumpit: *O nomen dulce libertatis! O jus eximium noſtræ civitatis! O lex Porcia legeſque Sempronia, ò graviter deſiderata & aliquando reddita populo Romano Tribunitia poteſtas! huccine tandem omnia redierunt, ut civis Romanus in Provincia populi R, in oppido Fœderatorum, & ab eo qui beneficio populi R. faſces & ſecures haberet, deligatus in foro virgis cæderetur? Quid cùm ignes, ardenteſque laminæ, ceterique cruciatus admovebantur? ſi te illius acerba imploratio, & vox miſerabilis non inhibebat, ne civium quidem Romanorum, qui tum aderant, fletu & gemitu maximo commovebare. In crucem tu agere auſus es quemquam, qui ſe civem Romanum eſſe diceret?* *Cic. in Verrem.*

Eodem planè modo Æneas apud Virgilium lib. 2. equi Trojani fatalem ingreſſum primò narrat:

Dividimus muros, & mœnia pandimus urbis.
Accingunt omnes operi, pedibuſque rotarum
Subjiciunt lapſus, & ſtupea vincula collo
Intendunt. Scandit fatalis machina muros
Fœta armis: circum pueri, innuptæque puellæ
Sacra canunt, funemque manu contingere gaudent.
Illa ſubit mediæque minans illabitur urbi.

Deinde per ſummum dolorem repentè ſic exclamat:

O patria, ò divum domus Ilium & inclyta bello
Mœnia Dardanidum! quater ipſo in limine portæ
Subſtitit, atque utero ſonitum quater alma dedere.
Inſtamus tamen immemores, cæcique furore,
Et monſtrum infelix ſacrata ſiſtimus arce.

Quid eſt Communicatio?

R. Eſt figura qua Orator cauſæ ſuæ confidens deliberat cum iis ipſis apud quos vel contra quos dicturus eſt, illos nimirum conſulens quid acturus ſit, vel etiam quid ipſimet in ſimili cauſa eſſent acturi. Ita Cicero per ſummam fiduciam videtur con-

ſilia

ſilia ſua communicare cum adverſario ſuo Verre, illumque quaſi conſulere in hunc modum: *Si tu apud Perſas, aut in extrema India deprehenſus Verres, ad ſupplicium ducerere, quid aliud clamitares niſi te civem eſſe Romanum? & ſi tibi ignoto apud ignotos, apud Barbaros, apud homines in extremis atque ultimis gentibus poſitos, nobile & illuſtre apud omnes nomen tuæ civitatis profuiſſet; ille quiſque erat, quem tu in crucem rapiebas, qui tibi eſſet ignotus; Cùm Civem ſe Romanum eſſe diceret, apud te Prætorem, ſi non effugium, ne moram quidem mortis mentione atque uſurpatione civitatis aſſequi potuit.*

Una hac voce Divus Paulus civis Romanus, cruciatus & mortem vitavit. *Act.22.*

Quid denique eſt Sermocinatio ſeu Dialogiſmus?

R. Eſt Figura, qua duo vel plures homines inducuntur loquentes, aut ſecum ipſi, aut cum aliis. Lepidum illius exemplum habes in hac pereleganti Narratione Ciceroniana libri primi Tuſculanarum quæſtionum.

Diogenes & amici narratio per Dialogiſmum.

Cùm ab amicis rogaretur Diogenes ubi vellet inhumari: Projicite me, inquit, inhumatum. Tum amici: Volucribuſne & feris? Minimè verò, inquit: ſed bacillum prope me, quò abigam, ponitote. Qui poteris? illi; *non enim ſenties. Quid igitur mihi ferarum laniatus oberit nihil ſentienti?*

Nec minùs feſtivum videbitur quod hic ſubjicio aliud exemplum ex eodem Tullio lib. 2. de Oratore.

*Scipio * Naſica & Ennius Poeta.*

* *Erat cognomen Scipionis illius, qui etiam* Corculum *vocabatur ob ſummam prudentiam.*

Scipio Naſica cùm ad Poetam Ennium veniſſet, eique ab oſtio quærenti Ennium, ancilla dixiſſet domi non eſſe; Naſica ſenſit illam domini juſſu dixiſſe, & illum intus eſſe. Paucis pòſt diebus cùm ad Naſicam veniſſet Ennius, & eum à janua quæreret, exclamat Naſica ſe domi non eſſe. Tum Ennius, Quid, ego non cognoſco vocem, inquit, tuam? Hìc Naſica, Homo es impudens: ego cùm te quærerem,

ancil-

antillæ tuæ credidi te domi non eſſe : tu mihi non credis ipſi?

§. VI.

Varia Narrationum genera & ſelecta illarum Exempla.

QVotuplex eſt Narrationis genus?

R. Triplex, alia eſt enim Narratio Poetica, alia Hiſtorica, alia Civilis & Oratoria. Narratio Poetica rem fictam exponit; Hiſtorica rem geſtam; Civilis & Oratoria rem exponit quæ in controverſiam adducitur.

Quid differt inter hæc tria Narrationum genera?

R. Hoc potiſſimùm intereſt, quòd Hiſtoricus, & Orator ordinem temporis & rei geſtæ ſeriem in narrando ſequantur & ſervent, contra quam facit Poeta, qui etiam à fine, aut à medio rem ſolet ordiri, quomodo Virgilius ab anno ſeptimo excidii Trojani ſuam Æneidem auſpicatur; ut liquet ex hiſce Didonis verbis ad Æneam, ad calcem libri primi:

——— Nam te jam ſeptima portat
Omnibus errantem terris & fluctibus æſtas

2. Hoc intereſt, quòd Hiſtoricus veritatem conſectetur, Orator veriſimilitudinem; Poeta verò commentitiis etiam fabulis veritatem aſpergat.

3. Denique hoc intereſt, quòd Hiſtorica Narratio ſit fermè ſimplex, brevis ac nuda; Oratoria ſit ornatior & fuſior; Poetica verò ornamentis abundet, & omnibus artis coloribus picta ſit atque polita.

§. VII.

AFfer ex veteribus illuſtre quodpiam exemplum Narrationis Poeticæ.

R. Inſtar omnium eſto Ovidiana illa Narratio de Dædalo, & de infelici Icaro, in qua omnes quas diximus virtutes doteſque optimo jure miraberis.

Dæda-

Dædalus & Icarus. Narratio Poetica.

Metamorph. Lib. VIII.

* Dædalus interea Creten, longumque peroſus
Exilium, tactuſque * loci natalis amore
Clauſus erat pelago. Terras licèt, inquit, & undas
Obſtruat; at cælum certè patet; ibimus illàc:
Omnia poſſideat, non poſſidet aera Minos.
Dixit: & ignotas animum dimittit in artes,
Naturamque novat: nam ponit in ordine pennas,
A minima cœptas, longam breviore ſequente,
Ut clivo creviſſe putes: ſic ruſtica quondam
Fiſtula diſparibus paulatim ſurgit avenis.
Tum lino medias & ceris alligat imas,
Atque ita compoſitas parvo curvamine flectit,
Ut veras imitetur aves. Puer Icarus unà
Stabat, & ignarus ſua ſe tractare pericla,
Ore renidenti, modò quas vaga moverat aura,
Captabat plumas, flavam modò pollice ceram
Mollibat, luſuque ſuo mirabile patris
Impediebat opus. Poſtquam manus ultima cœpto
Impoſita eſt, geminas opifex libravit in alas
Ipſe ſuum corpus, motaque pependit in aura;
Inſtruit & natum; Medioque ut limite curras,
Icare, ait, moneo: ne ſi demiſſior ibis,
Unda gravet pennas; ſi celſior, ignis adurat.
Inter utrumque vola: nec te ſpectare * Booten
Aut * Helicen jubeo, ſtrictumque * Orionis enſem.
Me duce carpe viam; pariter præcepta volandi
Tradit, & ignotas humeris accommodat alas.
Inter opus monituſque genæ maduere ſeniles,
Et patriæ tremuere manus: dedit oſcula nato
Non iterum repetenda ſuo; penniſque levatus
Antevolat, comitique timet, (velut ales, ab alto
Quæ teneram prolem produxit in aera nido)
Hortaturque ſequi, damnoſaſque erudit artes;
Et movet ipſe ſuas, & nati reſpicit alas.

* * * * * * * * * * * * * * * * * * *

Cùm puer audaci cœpit gaudere volatu,
Deſeruitque Ducem, Cælique cupidine tactus
Altius egit iter. Rapidi vicinia ſolis
Mollit odoratas pennarum vincula ceras.

** Dædalus in labyrinthum, cujus auctor fuerat, conjectus fuit à Minoe, ob Theſeum ejus conſilio ſervatum.*

** Patria, Athenarum.*

** Signum ſeptentrionale.*

** Urſam majorem.*

** Sidus quod pingitur cum enſe ſtricto.*

Ta-

Tabuerant ceræ; nudos quatit ille lacertos,
* Remigioque carens non ullas percipit auras;
Oraque cærulea patrium clamantia nomen
Excipiuntur aqua, quæ * nomen traxit ab illo.
At pater infelix, nec jam pater, Icare, dixit,
Icare, dixit, ubi es? qua te regione requiram?
Icare, dicebat: pennas aſpexit in undis;
Devovitque ſuas artes, corpuſque ſepulchro
Condidit; & tellus à nomine dicta ſepulti eſt.

** Alis quibus quaſi remigabat.*
** Icarium mare vocatur.*

Brevioris narrationis exemplum tibi ſuppeditat Horatius in Satyra prima lib. 1. ubi narrat acerbiſſimam mortem avari illius Umidii, qui nummos plenis modiis metiebatur:

Umidius quidam (non longa eſt fabula) dives
Ut metiretur nummos, ita ſordidus ut ſe
Nonnunquam ſervo meliùs veſtiret, ad uſque
Extremum tempus ne ſe penuria victus
Opprimeret, metuebat. At hunc liberta ſecuri
Diviſit medium.

His addito mirabiles illas Narrationes Virgilianas de Niſo & Eurialo Æneidos 9.

Niſus erat portæ cuſtos acerrimus armis &c.

De Laocoonte à Serpentibus interempto, lib. 2.

Laocoon ductus Neptuni ſorte ſacerdos, &c.

De Priami morte, lib. 2.

Forſitan & Priami fuerint quæ fata requiras.

De Harpyiis, lib. 3.

At ſubitò horrifico lapſu de montibus adſunt
Harpyiæ, &c.

De ruſticana cœna Philemonis & Baucidis, Ovidii Metamorph. lib. 8.

Sed pia Baucis anus parilique ætate Philemon,

De ſene Corycio, Georgicorum lib. 4.

Namque ſub Oebaliæ memini me turribus altis.

De Polyphemo cujus barbaram & immanem ferita-

ritatem mirum in modum ſic exprimit Achæmenides, Æneid. 3.

Vidi egomet duo de numero cum corpora noſtro
Prenſa manu magna, medio reſupinus in antro
Frangeret ad ſaxum, ſanieque aſperſa natarent
Lumina: Vidi atro cum membra fluentia tabo
Manderet, & tepidi tremerent ſub dentibus artus.

---

§. VIII.

C*Edo vetus quoddam exemplum Narrationis Hiſtoricæ.*

R. Habes in veteribus Hiſtoriæ Romanæ ſcriptoribus Narrationes benè multas tam ſingulari opera artificioque elaboratas, ut nihil ſuprà; in T. Livio 1. Sabinarum raptum; 2. Horatiorum & Curiatiorum pugnam; 3. Lucretiæ mortem, exactos à Bruto Tarquinios, interemptoſque à patre proprios filios; 4. Audax Mucii Scævolæ facinus adversùs Regem Porſennam; 5. Varios Coriolani eventus; 6. Pugnam Cannenſem; 7. Hannibalis cum Scipione congreſſum Epheſi apud Antiochum Regem; 8. Supra cetera verò omnia, mirificum illud ejuſdem Hannibalis iter in Italiam, per Hiſpaniam, per Pyrenæos, per Gallias, per Alpes & Appeninum; quod exquiſitiſſimum quoddam artis opus exiſtimo.

Habes prætereà in Salluſtio pugnam adversùs Catilinam; in Q. Curtio Tyri obſidionem, ſingularem Abdalonymi eventum, Alexandri magni mortem, exercitus conſternationem & Reginæ Siſygambis dolorem ac interitum, &c.

Verùm ſat eſto ex omnibus illis Narrationibus unam aut alteram hoc loco commemorare. Tu ex duabus illis diſce omnes.

Horatiorum pugna cum Curiatiis.

Narratio Hiſtorica, ex Livii Hiſt. Lib. I.

Datur ſignum infeſtiſque armis, velut acies terni juvenes magnorum exercituum animos gerentes concurrunt

runt. Nec his nec illis periculum ſuum, ſed publicum imperium ſervitiumque obverſatur animo; futuraque ea deinde patriæ fortuna quam ipſi feciſſent. Vt primo ſtatim concurſu increpuere arma, micanteſque fulſere gladii, horror ingens ſpectantes perſtringit, & neutrò inclinata ſpe, torpebat vox ſpirituſque.

Conſertis deinde manibus, cùm jam non motus tantùm corporum, agitatioque anceps telorum armorumque, ſed vulnera quoque & ſanguis ſpectaculo eſſent, duo Romani ſuper alium alius, vulneratis tribus Albanis, expirantes corruerunt. Ad quorum caſum cùm clamaſſet gaudio Albanus exercitus, Romanas legiones jam ſpes tota, nondum tamen cura deſeruerat, exanimes vice unius quem tres Curiatii circumſteterant. Fortè is integer fuit, ut univerſis ſolus nequaquam par, ſic adverſus ſingulos ferox. Ergo ut ſegregaret pugnam eorum, capeſſit fugam, ita ratus ſequuturos, ut quemque affectum vulnere corpus ſineret. Iam aliquantum ſpatii ex eo loco ubi pugnatum eſt, aufugerat, cùm reſpiciens videt magnis intervallis ſequentes; unum haud procul ab ſeſe abeſſe: in eum magno impetu redit; & dum Albanus exercitus inclamat Curiatiis uti opem ferant fratri, jam Horatius, caſo hoſte, victor ſecundam pugnam petebat. Tunc clamore (qualis ex inſperato faventium ſolet) Romani adjuvant militem ſuum, & ille defungi prælio feſtinat. Prius itaque quàm alter, qui nec procul aberat, conſequi poſſet, & alterum Curiatium conficit.

Iamque æquato marte ſinguli ſupererant, ſed nec ſpe, nec viribus pares: Alterum intactum ferro corpus & geminata victoria ferocem in certamen tertium dabant: Alter feſſum vulnere, feſſum curſu trahens corpus, victuſque fratrum ante ſe ſtrage, victori objicitur hoſti: nec illud prælium fuit. Romanus exultans, duos, inquit, fratrum Manibus dedi, tertium cauſam belli hujuſce, ut Romanus Albano imperet, dabo. Male ſuſtinenti arma gladium ſupernè jugulo defigit, jacentem ſpoliat. Romani ovantes ac gratulantes Horatium accipiunt, eò majore cum gaudio quò propiùs metum res fuerat.

* Alii Abdalominum dicunt.

* *Abdalonymus ex Olitore, rex Sidoniorum factus ab Alexandro Magno.*

Ex Lib. IV. Q. Curtii.

* *Erat is apud Alexandrum gratioſiſſimus.*

Erant * *Hephæſtioni hoſpites clari inter ſuos juvenes, qui facta ipſis poteſtate regnandi, negaverunt quemquam patrio more in id faſtigium recipi niſi regna ſtirpe ortum. Admiratus Hephæſtion magnitudinem animi ſpernentis quod alii per ferrum igneſque peterent;* Vos quidem macti virtute, *inquit*, eſtote, qui primi intellexiſtis quantò majus eſſet regnum faſtidire quàm accipere. Ceterùm date aliquem regiæ ſtirpis, qui meminerit à vobis acceptum habere ſe regnum. *At illi cùm multos imminere tantæ ſpei cernerent, ſingulis* * *amicos Alexandri, ob nimiam regni cupiditatem, adulantibus; ſtatuunt neminem eſſe potiorem quàm Abdalonymum quemdam, longa quidem cognatione ſtirpi regiæ annexum, ſed ob inopiam, ſuburbanum hortum exigua colentem ſtipe. Cauſa ei paupertatis, ſicut pleriſque, probitas erat. Intentuſque operi diurno, ſtrepitum armorum, qui totam Aſiam concuſſerat, non exaudiebat.*

* *Ita genuina lectio.*

Subitò deinde, de quibus antè dictum eſt, cum regiæ veſtis inſignibus hortum intrant; quem fortè ſteriles herbas eligens Abdalonymus repurgabat. Tunc rege eo ſalutato, alter ex his, habitus, inquit, is quem cernis in meis manibus, cum iſto ſquallore permutandus tibi eſt. Ablue corpus illuvie æterniſque ſordibus ſqualidum: Cape regis animum, & in eam fortunam, qua dignus es, iſtam continentiam profer. Et cùm in regali ſolio reſidebis vitæ neciſque omnium civium dominus, cave obliviſcaris hujus ſtatus, in quo accipis regnum; imò Hercule, propter quem.

Somnio ſimilis res Abdalonymo videbatur. Interdum ſatiſne ſani eſſent, qui tam protervè ſibi illuderent, percontabatur. Sed ut cunctanti ſquallor ablutus eſt, & injecta veſtis purpura auroque diſtincta, & fides à jurantibus facta; ſeriò jam rex, iiſdem comitantibus in regiam pervenit. Fama, ut ſolet, ſtrenuè tota urbe diſcurrit. Aliorum ſtudium, aliorum indignatio eminebat. Ditiſſimus quiſque humilitatem inopiamque ejus apud amicos

Ale-

Alexandri criminabantur. Admitti eum rex protinus juſſit, diuque contemplatus, Corporis, *inquit,* habitus famæ generis non repugnat: ſed libet ſcire inopiam qua patientia tuleris. *Tum ille,* Utinam, *inquit,* eodem animo regnum pati poſſim. Hæ manus ſuffecerunt deſiderio meo: nihil habenti nihil defuit. *Magnæ indolis ſpeciem ex hoc ſermone Abdalonymi cœpit.*

---

§. IX.

C*Edo denique Exemplum Narrationis Oratoriæ.*

R. Laudatur ab omnibus & in primis à Quintiliano celebris illa Miloniana Narratio, qua Cicero ſuſpicionem inſidiarum à Milone in Clodium tam callidè tamque ingenioſè detorquet. Sic autem rem aggreditur.

Narratio Miloniana.

*Milo autem cùm in Senatu fuiſſet eo die quoad Senatus dimiſſus eſt, domum venit, calceos, & veſtimenta mutavit, paulisper, dum ſe uxor (ut fit) comparat, commoratus eſt. Deinde profectus eſt id temporis, cùm jam Clodius, ſiquidem eo die Romam venturus erat, redire potuiſſet. Obviam fit ei Clodius expeditus in equo, nulla rheda, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus, ut ſolebat; ſine uxore, quod numquam ferè: cùm * hic inſidiator, qui iter illud ad cædem faciendam apparaſſet, cum uxore veheretur in rheda * penulatus, vulgi magno impedimento, ac muliebri & delicato ancillarum puerorumque comitatu.*

* Milo ironicè.

* *Penula ſeu pallio obvolutus.*

Fit obviam Clodio ante fundum ejus, hora ferè undecima aut non multò ſecùs. Statim complures cum telis in hunc faciunt de loco ſuperiori impetum: adverſi rhedarium occidunt. Cùm autem hic de rheda, rejecta penula, deſiluiſſet, ſeque acri animo defenderet; illi qui erant cum Clodio, gladiis eductis, partim recurrere ad rhedam, ut à tergo Milonem adorirentur; partim, quòd hunc jam interfectum putarent, cædere incipiunt ejus ſervos, qui pòſt erant: ex quibus qui animo fideli in domi-

num erant, & præſenti fuerunt, partim occiſi ſunt; partim, cùm ad rhedam pugnari viderent, & domino ſuccurrere prohiberentur, Milonemque occiſum etiam ex ipſo Clodio audirent, & ita eſſe putarent, fecerunt id ſervi Miloni (dicam enim non derivandi criminis cauſa, ſed ut factum eſt) neque imperante, neque ſciente, neque præſente domino, quod ſuos quiſque ſervos, in tali re facere voluiſſet.

Hæc, ſicut expoſui, ita geſta ſunt, judices: inſidiator ſuperatus; vi victa vis, vel potiùs oppreſſa virtute audacia eſt.

Miloniana illa Narratione nihilo inferiorem exiſtimo hanc alteram Narrationem lepidiſſimam, qua Tullius oſtendit in libro 3. de Officiis, quàm ſint perfidi improbique qui aliud agunt, aliud ſimulant.

Malus Pythii cujuſdam dolus.
Narratio oratoria.

*C. Canius eques Romanus nec infacetus & ſatis litteratus, cùm ſe Syracuſas otiandi, ut ipſe dicere ſolebat, non negotiandi cauſa contuliſſet, dictitabat ſe hortulos aliquos velle emere, quò invitare amicos, & ubi ſe oblectare ſine interpellatoribus poſſet. Quod cùm percrebuiſſet, Pythius ei quidam, qui * argentariam faceret Syracuſis, venales ſe quidem hortos non habere; ſed licere uti Canio, ſi vellet, ut ſuis; & ſimul ad cœnam hominem invitavit in hortos in poſterum diem. Cùm ille promiſiſſet, tum Pythius, qui eſſet, ut argentarius, apud omnes ordines gratioſus, piſcatores ad ſe convocavit, & ab his petivit ut ante ſuos hortulos poſtridie piſcarentur, dixitque quid eos facere vellet.*

* *Banchiere.*

Ad cœnam tempore venit Canius; opiparè à Pythio apparatum convivium, cymbarum ante oculos multitudo: pro ſe quiſque quod ceperat afferebat: ante pedes Pythii piſces abjiciebantur.

Tum Canius, Quæſo, inquit, quid eſt hoc, Pythi? tantumne piſcium? tantumne cymbarum? & ille, Quid mirum? inquit: hoc loco eſt Syracuſis quidquid eſt piſcium. Hic aquatio: hac villa iſti carere non poſſunt.

Incen-

Incenſus Canius cupiditate contendit à Pythio ut venderet. Gravatè ille primò: quid multa? impetrat, emit homo cupidus & locuples tanti quanti Pythius voluit, & emit inſtructos; nomina facit; negotium conficit.

*Invitat Canius poſtridie familiares ſuos. Venit ipſe maturè; ſcalmum nullum videt; quærit ex proximo vicino num feriæ quædam piſcatorum eſſent, quòd eos nullos videret. Nullæ (quod ſciam) inquit ille; ſed hìc piſcari nulli ſolent. Itaque heri mirabar quid accidiſſet. Stomachari Canius. Sed quid faceret? Nondum enim * Aquilius Collega & familiaris meus protulerat de dolo malo formulas ...... Ergo & Pythius, omnes aliud agentes, aliud ſimulantes, improbi, malitioſi ſunt.*

** Aquilius præſtans juriſconſultus, prætor fuerat ante Ciceronem.*

CAPUT III.

De Chria.

QVid eſt Chria.

R. Eſt brevis commemoratio facti, vel dicti cujuſpiam utilis, & memoria digni: unde etiam *Chria* ſuum nomen invenit à græco vocabulo χρεία, quod uſum, utilitatem, commodum ſignificat.

Sunt qui ſcribunt Chreia *ſed malè.*

Quotuplex eſt Chriarum genus?

R. Triplex. Aliæ verſantur in verbis, aliæ in actione; aliæ in utroque conſiſtunt. Seu, ut vulgus Rhetorum loqui ſolet, aliæ ſunt *Verbales*, aliæ *Activæ*, aliæ *Mixtæ*.

---

§. I.

QVid eſt Chria Verbalis?

R. Ea eſt quæ explicat verba graviter ab aliquo & ſententioſè prolata; qualis eſt, v. g. Virgilii verſus:

Diſcite juſtitiam moniti, & non temnere Divos. *Æneid. 6.*

 Vel

Vel hoc effatum Senecæ: *Nulla eſt honeſta avaritia, niſi temporis*; itemque hic Horatii verſus:

Odarum lib. 1. Pallida mors æquo pulſat pede pauperum tabernas,
Regumque turres,

Aut denique ſapientiſſima illa Juvenalis ſententia:

Orandum eſt ut ſit mens ſana in corpore ſano.

---

§. II.

Q*Vid eſt Chria activa?*

R. Ea eſt quæ memorabile aliquod factum exponit, & verbis exornat; ut *Sapiens Pythagoras interrogatus aliquando quàm longa eſſet hominum vita, ſeſe paulisper conſpiciendum exhibuit: tum ſubitò ex ſpectantium oculis evolavit; ut nimirum celeri illa fuga, caducæ & fugacis mortalium vitæ brevitatem deſignaret.*

Sic etiam Cotys Thraciæ Rex, cùm quidam pardalim, ſeu pantheram, ferociſſimum animal, illi dono miſiſſet; ipſe viciſſim leonem miſit, ne verbum quidem addens; ſed malam beſtiam ſic malè penſando, re ipſa hominem prudenter admonuit par pari, ut eſt in veteri proverbio, eſſe omninò referendum.

Memorabile quoque in primis & omnibus notum quod referunt Livius & Florus de duobus Tarquiniis patre & filio. Cùm enim Sextus Tarquinius Tarquinii Superbi regis ultimi Romanorum filius acceptam à patre contumeliam & injuriam ſimulans, ad * Gabios transfugiſſet, brevique ad ſummam apud illos, regiæque penè parem poteſtatem perveniſſet, miſit clanculùm Romam unum è ſuis ſciſcitatum à patre quidnam demum ſe facere vellet. Rex ad hæc nihil voce reſpondit, ſed veluti deliberabundus in hortum ædium tranſiit, ſequente filii nuntio. Ibi inambulans tacitus eminentia papaverum capita baculo decuſſit, & per haſce ambages filium admonuit primores civitatis eſſe interficiendos.

* *Gabii Volſcorum urbs lxx. millia paſſuum ab urbe Roma diſtans.*

dos. Quod cùm à filio non ita multò pòſt variis artibus factum eſſet, brevi & conſilio & præſidio orbata civitas, fuit in Tarquinii poteſtatem nullo labore redacta.

Rem ſic narrat Ovidius nativo quodam, ut ſolet, ſimplicique candore libro ſecundo de Faſtis.

Ultima Tarquinius Romanæ gentis habebat
Regna, vir injuſtus; fortis ad arma tamen.
Ceperat hic alias, alias everterat urbes,
Et Gabios turpi fecerat arte ſuos.
Namque trium minimus proles manifeſta ſuperbi
In medios hoſtes nocte ſilente venit.
Nudarunt gladios: occidite, dixit, inermem;
Hoc cupiunt fratres, Tarquiniuſque pater,
Qui mea crudeli laceravit verbere terga.
(Dicere ut hoc poſſet, verbera paſſus erat.)
Luna fuit; ſpectant juvenem, gladioſque recondunt,
Tergaque deducta veſte notata vident.
Flent quoque, & ut ſecum tueatur bella precantur:
Callidus ignaris annuit ille viris.
Jamque potens, miſſo genitorem appellat amico,
Perdendi Gabios quod ſibi monſtret iter.
Hortus odoratis ſuberat cultiſſimus herbis
Septus humum rivo lene ſonantis aquæ:
Illic Tarquinius mandata latentia nati
Accipit, & virga lilia ſumma metit.
Nuntius ut rediit, decuſſaque lilia dixit,
Filius, agnoſco juſſa parentis, ait.
Nec mora, principibus cæſis ex urbe Gabina,
Traduntur ducibus mœnia nuda ſuis.

§. III.

Q*Vid eſt Chria mixta?*

R. Eſt ea quæ verbum aliquod ſermoni conjunctum exponit. Exempla ſi quæris, aliquot ſelecta hìc damus.

Exempla Chriæ mixtæ. I.

Marmoream ſtatuam cùm aliquando vidiſſet in foro Diogenes Philoſophus, ad illam ſupplex acceſſit, & manum illi quaſi ad ſtipem diu multumque porrexit.

Mirantibus valdè amicis & interrogantibus quid porrò faceret, reſpondit, Ad repulſam me experior.

II. Exemplum.

Idem Diogenes cùm aliquando confertiſſimam populi turbam ſeſe è theatro effundentem vidiſſet, adverſus illam ſolus ingredi totis viribus cœpit, & objurgantibus reſpondit, Hoc in omni vita facere ſtudeo. Sciebat nempè homo ſapientiſſimus Philoſophum adversùs popularis æſtus impetum obniti & obluctari pro viribus debere: cùm nempè Philoſophus ratione ducatur; populus verò cupiditatibus & conſuetudine. Unde rectè vocatur ab Horatio, *Bellua multorum capitum*; & à Seneca ſapienter eſt dictum, *Peſſimi argumentum eſt turba.*

III. Exemplum.

Miles Spartanus intempeſta nocte tumulum præteriens cùm horribile quoddam ſpectrum vidiſſet, ſtricta lancea, in illud audacter irruit, ita verbis compellans! Quò me fugis anima bis moritura? *Hoc ſingulari facto docemur Faunorum terriculamenta, & inania larvarum ac lemurum ludibria à cordatis fortibuſque omninò rideri.*

---

§. IV.

QVot *ſunt Chriæ partes, ſeu Capita?*

R. Chria ſive Verbalis, ſive Activa, ſive Mixta, continetur partibus octo, inquit Aphthonius in *Progymnaſmatis*. Sunt autem partes illæ, *Encomium, Paraphraſis, Cauſa, Contrarium, Simile, Exemplum, Teſtimonium veterum & Epilogus.*

Sive ut trita illa, uſitataque formula potiùs utamur; Chria tractanda eſt.

1. A Laudativo.
2. A Paraphraſtico.
3. A Cauſa.
4. A Contrario.
5. A ſimili.

6. Ab.

6. Ab Exemplo.
7. A Teſtimonio veterum.
8. A Brevi Epilogo.

Quæ ſingula Capita ſigillatim enucleare neceſſe eſt.

Quid ſibi vult à Laudativo?

R. Significat in ipſo Chriæ initio laudandum eſſe dicti vel facti auctorem ; ut ſcilicet ex auctoris laudatione, major illius ſeu dictis, ſeu factis auctoritas, ac veluti pondus accedat.

Quid hoc ſibi vult à Paraphraſtico?

R. Idem prorſus ac ſi diceres, *Ab expoſitione dicti vel facti de quo agitur*. Paraphraſis enim, ut vox græcâ ſatis indicat, eſt liberior ac copioſior rei explanatio.

Quid illud eſt à Cauſa?

R. Indicat diligenter inveſtigandam eſſe & afferendam cauſam illius ſeu dicti, ſeu facti quod pertractandum & amplificandum ſuſcepimus, v. g. Chriæ verbalis argumentum eſto hæc ſapiens ſententia : *Ferenda ſunt amicorum vitia : erit in promptu hæc cauſa juſtiſſima, quòd ſcilicet ſine vitiis nemo naſcitur : optimus ille eſt qui minimis urgetur*, ut ait Horatius.

Quid eſt à Contrario?

R. Admonet ſententiam noſtram ex contrariarum rerum conflictione eſſe confirmandam, v. g. poſtquam probaveris *dulce ac decorum eſſe pro patria mori*; dices è contrario rem eſſe turpiſſimam ac propudioſam, ſi miles pro patria pugnans, inhoneſta mortis formidine, terga fugæ convertat. Item poſtquam oſtenderis otium & deſidiam omnium vitiorum fontem ac fomitem eſſe, dices è contrario laborem & vigilias eſſe firmiſſimum morum, integritatis, innocentiæque præſidium. Horat.

Quid à ſimili?

R. Monet propoſitam ſententiam apta quapiam ſimili-

ſimilitudine exornandam ac illuſtrandam eſſe. Ita ſi laborem & diligentiam commendare velis, dices cum Tullio: *Vt ad curſum equus, ad arandum bos, ad indagandum canis; ſic homo ad intelligendum, ad agendum, ad laborandum natus eſt.* Si de conſtantia & inconcuſſi animi firmitate ſit ſermo, uti poteris hac illuſtri Virgiliana ſimilitudine, Æneid. 4. quam tantoperè laudat Scaliger in ſua Poetica:

Ac veluti annoſam valido cum robore quercum
Alpini Boreæ nunc hinc, nunc flatibus illinc
Eruere inter ſe certant: It ſtridor, & altè
Conſternunt terram concuſſo ſtipite frondes.
Ipſa hæret ſcopulis, & quantum vertice ad auras
*Ætherias, tantum radice in Tartara tendit.
Haud ſecùs aſſiduis hinc atque hinc vocibus *Heros
Tunditur, & magno preſentit pectore curas.
Mens immota manet: lacrymæ volvuntur inanes.

* *Ita lapides antiqui, non verò ætherea.*
* *Æneas.*

Quid vocas ab Exemplo?

R. Hujuſce vocis ſenſus eſt rem quam pertractamus, illuſtris cujuſpiam exempli appoſitione confirmandam eſſe. Sit tibi, v. g. amplificandum illud: *Dulce & decorum eſt pro patria mori*, afferes exemplum Codri Athenienſium regis, de quo cecinit Horatius ode 14. lib. 3. *Codrus pro patria non timidus mori:* vel afferre poteris exemplum Decii Conſulis Romani, qui ſe velato capite, certiſque verbis pro patriæ ſalute ultrò devovit.

Codrus ultimus Athenienſiũ rex ſeipsũ neci obtulit pro patria ſalute in bello contra Dorienſes.

Quid à Teſtimonio veterum?

R. Oſtendit noſtram ſententiam veterum auctorum verbis ac teſtimonio comprobandam eſſe. Sit hoc argumentum, v. g. *Injurias eſſe condonandas potiùs quàm ulciſcendas;* uſurpabis aureum illud Taciti verbum: *Multa contemptu curantur;* vel hanc ejuſdem ſententiam homine Chriſtiano digniſſimam: *Convicia ſpreta exoleſcunt.*

Quid demum ſibi vult à Brevi Epilogo?

R. Indicat apta quadam & rotunda verborum concluſione comprehendenda eſſe quæcumque fuſiùs dicta ſunt. Eſt enim Epilogus brevis & artificio-

ſa-

ſa clauſula, qua colligimus in pauca quæ fuſiùs commemorata fuere.

Sed quoniam, ut initio diximus, per præcepta longum eſt iter, per exempla verò expeditum & facile, idcircò operæ prætium eſt unum aut alterum Chriæ exemplum hoc loco ſubjicere.

---

§. V.

Chria verbalis in hanc Virgilii ſententiam.

—— * Breve & irreparabile tempus
Omnis eſt vitæ .... * *Æneid. Lib.* 10.

A Laudativo.

CUm optimo cuique Poetæ propoſitum illud fuerit ſemper ut miſceat utile dulci, hoc eſt, ut delectando doceat, & docendo delectet; neminem tamen adhuc legi Poetam hac in re Poetarum principi Virgilio comparandum. Ille enim non ſolùm ceteros omnes ante ſe & poſt ſe Græcos Latinoſque Poetas facilè vincit elegantia, ſuavitate, judicio, ſplendore, numero, delectuque verborum; non ſolùm hoc habet ut illius verſibus perfectis ingenio, elaboratis induſtria nihil addi poſſit, nihil detrahi, nihil mutari, veriſſimèque de illo dictum olim fuerit, Muſas & Appollinem non aliter in ſuo choro loqui, Jovemque ipſum, ſi ſit Poeta, non alio modo loquuturum: verùm etiam, quod caput eſt, ſententiarum gravitate, & frugiferorum, quibus abundat, præceptorum ſapientia, hoc aſſequutus eſt, ut optimus vitæ virtutiſque magiſter jure merito poſſit à nobis appellari.

Inter cetera verò documenta ad vitam inſtituendam & ad mores informandos idonea, quibus aſperſum eſt paſſim divinum illius Poema, ſaluberrimum in primis eſt atque laudabile quod ait Æneidos libro decimo de brevitate temporis, fluxaque & caduca mortalium vita.

Bre-

—— Breve, & irreparabile tempus
Omnibus eſt vitæ.

A Paraphraſtico.

Ita eſt profectò: tam exiguum tamque arctum vivendi curriculum nobis à natura circumſcriptum eſt, ut vix benè lucem ingreſſis ſit de hujus mortalis mundi ſtatione decedendum, & vita cum morte commutanda. Nihil niſi temporis punctum quoddam eſt caduca hæc quam tantoperè deperimus vita, minimumque eſt ac penè nullum intervallum illud quod ortum inter & occaſum noſtrum interjacet. Fugit retrò levis hora, truditur dies die, præcipiti caſu fugaces anni ſeſe mutuò pellunt, & adoleſcentiæ ſenectus, ſenectuti mors obrepit improviſa ſemper & inopinata: quodque gravius eſt, cùm ſemel effluxit breviſſimum hoc vitæ tempus, tam irreparabilis eſt illius lapſus, ut nulla deinde poſſit ratione revocari.

A Cauſa.

Neque verò eſt cur adeò parvam temporis uſuram nobis ad vivendum conceſſam jure merito conqueramur. Præterquàm quòd enim vita, ſi ſcias uti, ſatis longa eſt, prætereà ea certa ſtabilique lege natos nos eſſe ſcimus, ut denique moriamur. Quis enim tam vecors eſſe poteſt qui neſciat hanc eſſe triſtiſſimam peccati mercedem pœnamque juſtiſſimam: hanc eſſe mortalium conditionem ac ſortem: humana omnia caduca eſſe & fluxa atque mobilia: nihil quod ortum ſit, ſempiternum eſſe poſſe: definitum eſſe cuilibet certum quoddam breveque temporis ſpatium ad felicem in cœlo vitam promerendam. Cùmque olim amplioribus terminis circumſcripta eſſet noſtra hæc morralis vita, & in ſæcula benè multa propagaretur, eam noſtris flagitiis ſceleribuſque breviorem effecimus: *Semotique priùs tarda neceſſitas lethi corripuit gradum.*

A Contrario.

Contrà verò cùm ſemel poſt miſeræ hujuſce vitæ decur-

decurſum terreni corporis contagione ſolutus erit noſter animus, cùm demum inter felices ſpiritus ævo ſempiterno perfruemur in cœlo. Nulla jam ampliùs pertimeſcenda nobis neque viciſſitudo rerum, neque converſio temporum, nec ætatum commutatio. Nullus jam erit neque horarum lapſus, nec fluxus dierum, nec annorum ſibimet mutuò ſuccedentium curſus. Sed eodem ſemper hærentes & felicitatis & temporis veſtigio, ſtabili certaque beatitate, æternis ſæculorum ætatibus cum Deo ipſo potiemur.

A Simili.

O nos igitur malè cautos! O numquam ſatis deplorandam ſortem noſtram! Si æterna hæc ſolidaque obliti nihil niſi umbras imagineſque conſectemur. Si enim ex veritate magis quàm ex opinione res velimus æſtimare, quid demum aliud eſt fragilis hæc fugaxque vita, niſi levis quidam fumus, qui puncto temporis evaneſcit? niſi præceps torrens, qui cum vano ſtrepitu celeriter effluit; niſi floſculus brevi marceſcens, qui manè oritur, veſpere floret, & nocte cadit; niſi umbra quædam & larva inanis, quæ noſtras effugit manus.

Par levibus ventis, volucrique ſimillima ſomno. *Æneid.* 1.

Ab Exemplo.

Teſtes hoc loco poſſem appellare ab omni memoria Chriſtianos illos Heroes viroſque ſapientiſſimos, qui mirificam fugacis vitæ brevitatem tot laboribus, tot vigiliis, tot indefeſſis curis redemptam compenſarunt. Teſtes appellare poſſem tot virgines, tot viros principes, tot nobiles adoleſcentes, qui fragilem hanc rerum humanarum mobilitatem atque inconſtantiam pertæſi, quæcumque apud cæcos mortales prima putantur, pro nihilo duxere, & voluptatum illecebras, ac pernicioſa rerum caducarum blandimenta generoſa quadam alacritate conculcarunt.

A Teſtimonio veterum.

Hoc inculcare Corinthiis voluit Divus Paulus, cùm dixit: *Tempus breve eſt.* Hoc ipſum nos admonet ſummus ille vir Jobus, dum afflatus divino Spiritu ſic loquitur: *Breves dies hominis ſunt.* Hæc eadem erat mens vel ipſi quoque Horatio, profano licèt homini, cùm amicum ſapienter ſic admonet:

Epiſt. 1. Lib. 1.

Omnem crede diem tibi diluxiſſe ſupremum.
Et alio loco: *Quid brevi fortes jaculamur ævo, multa?*

Hoc denique ſentiebat Phædrus, cùm in elegantibus ſuis fabulis hanc veriſſimam protulit vocem:

Abiturus illuc quò priores abierunt,
Quid mente cæca miſerum torques ſpiritum?

A Brevi Epilogo.

Cùm igitur adeò breve tempus ſit, adeòque irreparabile; relinquitur id unum ut cogitemus etiam atque etiam nihil eſſe loci ſocordiæ neque ſegnitiæ; nobis inter tantas anguſtias nequaquam licere eſſe otioſos: miſeros eſſe qui ſe, per ſummam incuriam, re una omnium pretioſiſſima defraudari patiuntur. Reſtat denique id unum ut cum celeritate temporis utendi celeritate certemus, & tanquam ex Torrente quodam, qui rapidè dilabitur, celeriter hauriamus.

Aliud Chriæ verbalis exemplum in hæc verba Divi Pauli.

** Eſt verſus jambicus Menandri poetæ comici Græci, qui ſic habet: Φθείρουσιν ἤθη χρῆσθ' ὁμιλίαι κακαὶ*

* *Corrumpunt bonos mores colloquia prava.*

Hoc erat olim in votis Divo Chryſoſtomo ut videret Paulum Apoſtolum de rebus divinis ad populum verba facientem, ea orationis vi impetuque, ea eloquentia, eo ardore oculorum & animi, ut fulgurare, ut tonare potiùs quàm loqui videretur. Tam grato frui ſpectaculo quoniam nec Chryſoſtomo jam, nec nobis fas eſſe poteſt; certè, quod unum relinquitur, Paulum in ſcriptis etiamnum ſpirantem ac loquentem audiamus, aureaſque

que illius Epiſtolas diurna nocturnaque manu verſemus.

Plenæ ſunt illæ ſapientibus monitis, graviſſimis ſententiis, quarum hodie præ ceteris unam nobis hìc excutiendam propoſuimus:

** Corrumpunt bonos mores colloquia prava.* * 1. *Ad Corinth. cap.* 15. 33.

A Paraphraſtico.

Hæc verba ſi ſuo ponderare momento velimus, liquebit profectò quàm verè, quàm prudenter à Divo Paulo fuerint uſurpata. Sic enim omninò ſe res habet. Nulla eſt peſtis capitalior ad bonorum animos depravandos quàm nefaria hominum profanorum colloquia. Nulla eſt tanta virtus, tamque altis defixa radicibus, quæ non hac impuriſſima lue brevi tempore labefactetur: & ſi tantam eſſe videmus mali exempli vim ad hominum animos corruptelarum illecebris irretiendos; quantò ſanè magis nobis erit & ab exempli contagione ſimul, & ab improborum conſiliis, vocibuſque pertimeſcendum?

A Cauſa.

Cauſa, ſi queritis, hæc eſt, quòd prona fermè ſit in deterius hominum perſuaſio, & infelix illorum indoles ad peccati fœditatem potiùs quàm ad virtutem propenſa. Eſt hoc adoleſcentibus præſertim inſitum atque ingenitum, ut ſint faciles cereique in vitium flecti, & peſtiferis improborum ſermonibus, velut abſterſo pudore, perfrictaque fronte in errorem rapiantur. Qui ergo aut quo pacto fieri poſſet, proh Deus immortalis! ut eorum mens ſuapte ſponte uſque adeò depravata, aliorum inſuper incitata vocibus non ultrò ſtatim in proclive laberetur?

A Contrario.

Nullum contra majus ac validius incitamentum eſt, nullus acrior ſtimulus ad improbiſſimi cujuſque mentem, à vitiorum fœditate, ad rectum honeſtumque traducendam, quàm proborum virorum conſortium,

& fa-

& familiaris conſuetudo ; vix arbitror ullum eſſe tam depravatum animum , ullum pectus tam ferreum , quod non ſalutaribus & quotidianis bonorum colloquiis denique molliatur ; illudque experimento compertum eſt nullam eſſe tam ingratam tellurem , in qua jacta ſapientium ac bonorum vocibus monitiſque virtutum quaſi ſemina , non aliquando tandem ad bonam frugem adoleſcant.

A Simili.

Atque ut olim perfidæ illæ Sirenes fabuloſis Poetarum carminibus adeò celebratæ , allectos inſidioſo ſuo cantu prætenavigantes nautas miſerandum in modum devorabant : ſic prorſus homines nequiſſimi ſuarum vocum & quaſi canticularum illecebris irretitos & illaqueatos tenent incautorum animos , illoſque in certam mortem , naufragiumque perducunt , ac veluti blanda peſtis , ſuaveque venenum , facillimè in illorum animos ac ſenſus irrepunt.

Ab Exemplo.

Quod utinam peſtiferæ hujuſce contagionis exempla non tam multa tamque funeſta ſuppeterent. Utinam inſpectantibus ac dolentibus nobis , non etiamnum innumeris hominibus quotidie cõtingeret;quod olim Neroni contigiſſe legimus. Ille enim cùm inter optimos principes jure merito fuiſſet numeratus , quamdiu Præceptorem audiit Senecam , & Burrhum monitorem adhibuit : cùm primùm perniciosis aſſentatoribus aures patefecit , & * Pallantem neſcio quem , Tigellinumque , & ceteras hujuſmodi cœpit audire quiſquilias ; eò brevi delapſus eſt furoris atque nequitiæ , ut jam non bonus princeps , ut antea ; non homo , ſed monſtrum quoddam fœdiſſimum hominis ; ſed tetra quædam & immanis bellua , in figura hominis potiùs eſſe videretur.

* *Duo nequiſsimi homines apud Neronem valdè gratioſi.*

A Teſtimonio veterum.

Hinc nimirum eſt quòd veteres Poetæ , ceterique virtutis magiſtri nefariorum hominum congreſſum &

collo-

colloquia nobis penitùs interdicta eſſe voluerunt. Hinc aurea illa Juvenalis vox, quam omnium animis inſidere maximoperè velim, quæ jubet ut impuri ſermones ab omnium, & à puerorum præſertim auribus arceantur:

Nil dictu fœdum, viſuque hæc limina tangat, *Sat. 13.*
Maxima debetur puero reverentia. ——

Quoniam, inquit, dociles imitandis turpibus & pravis omnes ſumus.

A Brevi epilogo.

Nihil igitur nobis antiquius debet eſſe, ſi ſapimus, quàm ut, juxta Divi Pauli præſcriptum, improborum vitemus colloquia, & peſtiferas illorum voces non modò ad animum, ſed ne ad aures quidam admittamus.

Ad geminum illud exemplum poteris tu quoque viciſſim marte tuo Chrias elucubrare; quarum argumenta ut ſemper in promptu habeas, ſelectiſſima quædam ex auctoribus eximiis deprompta ſubjicimus.

---

§. VI.

Argumenta Chriarum verbalium ex Horatio.

1. OMnes eòdem cogimur.
2. Viviturparvo benè.
3. Levius fit patientia, quidquid corrigere eſt nefas.
4. Magnas inter opes inops. *De avaro.*
5. Ita furor brevis eſt.
6. Multa ſenem circumveniunt incommoda.
7. Fortes creantur fortibus & bonis.
8. Omnem crede diem tibi diluxiſſe ſupremum.
9. Quantò quiſque ſibi plura negaverit, à Diis plura feret.

Ex Virgilio.

10. Quid non mortalia pectora cogis
Auri ſacra fames?
11. Facilis deſcenſus Averni.
12. Labor omnia vincit.

Ex Ovidio:

13. Principiis obſta: ſerò medicina paratur.
14. Otia ſi tollas, periere cupidinis arcus.
15. —— Dicique beatus
Ante obitum nemo, ſupremaque funera debet.
16. —— Paupertatemque ferendo
Effecere levem.
17. Livor iners vitium mores non exit in altos.

Ex Juvenali.

18. Fronti nulla fides.
19. Creſcit amor nummi, quantum ipſa pecunia creſcit.
20. Nemo repentè fuit turpiſſimus.
21. Res eſt ſacra miſer.
22. Nobilitas ſola eſt atque unica virtus.

Ex Seneca.

23. Tota vita diſcendum eſt mori.
24. Etiam ſine magiſtro vitia diſcuntur.
25. Qui genus jactat ſuum, aliena laudat.
26. Sequitur ſuperbos ultor à tergo Deus.

Ex Perſio.

27. O curas hominum, ò quantum eſt in rebus inane!
28. Virtutem videant, intabeſcantque relicta.
De ſceleratis.

Ex Martiali.

29. Extra fortunam eſt quidquid donatur * egenis:

* *Legitur* Amicis.

Quas

Quas dederis, ſolas ſemper habebis opes.

30. Non eſt, crede mihi, ſapientis dicere, vivam:

Sera nimis vita eſt craſtina: vive hodie.

Ex Terentio.

31. Creſcit in adverſis virtus.

Hæc igitur, aut alia id genus argumenta pertractare ſi velis, facies ſedulò quod ſuprà dictum eſt,

1. Laudabis breviter auctorem Sententiæ. 2. Planiùs & copioſiùs explicabis ſententiam, illamque variis verborum coloribus pictam in bono, ut ajunt, lumine collocabis. 3. Afferes cauſam aliquam quamobrem res ita ſe habeat. 4. Ex contrariorum conflictione & quaſi concurſu illam confirmabis. 5. Illuſtrabis eam ſimilitudine, quæ in rem aptiſſimè quadret. 6. Probabis illam ſingulari quodam exemplo. 7. Veteris auctoris teſtimonio & auctoritate illam confirmabis. 8. Denique ex omnibus hiſce capitibus rem ita ſe habere concludes.

Quomodo nam tractanda eſt Chria activa?

R. Eadem prorſus ratione qua Chria verbalis. Eadem enim eſt utrinſque ars, eædemque planè regulæ. Itaque actum ageremus, ſi de Chria activa ſeparatim ac ſeorſum tractaremus.

Idem planè dicito de Chria mixta.

CAPUT IV.

De Amplificatione.

Q*Vid eſt Amplificatio?*

R. Ineptè prorsùs ac ridiculè facere mihi videntur, qui perperàm interpretantes * Socratis verba, Amplificationem cum vulgo ita definiunt: Amplificatio, inquiunt, eſt oratio quæ ex parvis magna facit; ſeu quæ res exiguas verbis exaggerat: & in-

* τὰ μικρὰ μεγάλα ποιεῖν. Iſocratis pater elo-

quentia dictus à Tullio, vixit annos centum.

majus attollit. Puerilis, inquam, & præſtigiatore ac Sophiſta potiùs quàm Oratore digna mihi ſemper viſa fuit hæc vulgaris definitio, quæ res mendacio fallacibuſque pigmentis ſupra meritum velit augeri. Ut enim facetè ajebat Spartanorum rex Ageſilaus: Ego peſſimum eum ſutorem arbitrabor ſemper, qui magnos calceos pedibus parvis inducat.

Nos igitur cum Tullio ſic Amplificationem commodiùs longè definimus: *Amplificatio eſt gravior quædam affirmatio, quæ motu animorum conciliat in dicendo fidem.* Quia verò ſubobſcura cuipiam fortè videri poſſet hæc definitio; & quia vis & facultas Oratoris potiſſimùm in amplificando conſiſtit; idcircò definitionem illam & totam amplificandi artem planiùs & apertiùs explicare operæ pretium exiſtimamus.

Quid igitur ſibi volunt hæc verba: Gravior quædam affirmatio?

R. Graviſſima illa affirmatio, de qua hìc agitur, nihil aliud eſt quàm vehementius quoddam copioſiuſque dicendi genus, quo rei vel dignitatem & amplitudinem, vel indignitatem & attrocitatem, pondere verborum & enumeratione circumſtantiarum ita demonſtramus, ut non animos aureſque prætervolet, ut fermè fit, cùm res leviter ac ſtrictim attinguntur; ſed ut feriat animos, permoveat affectus, & audientium memoriæ penitùs inſideat.

Cedo illuſtre quodpiam exemplum Amplificationis hujuſmodi.

R. Habes luculentiſſimum in atrociſſima illa Didonis adversùs Æneam abeuntem querela. Poterat Dido ſimpliciter & nudè Æneam appellare *durum*, *inhumanum*, *ferreum*; ſed querimoniam illam ſic amplificat mirificè Virgilius Æneidos Lib. IV.

Talia dicentem, jamdudum averſa tuetur.
Huc illuc volvens oculos, totumque pererrat,
Luminibus tacitis, & ſic accenſa profatur:
Nec tibi * Diva Parens, generis nec * Dardanus auctor,

* Venus. * Darda-

Per-

Perfide: ſed duris genuit te cautibus horrens
Caucaſus, Hyrcanæque admorunt ubera tigres.

nus primus rex Trojanorum, Jovis filius.

Sic etiam Libro 2. poterat Æneas exiliter & jejunè dicere ſe amiſſam conjugem Creuſam clamoribus maximis per noctis tenebras appellaſſe: verùm rem ita verbis exaggerat:

Auſus quin etiam voces jactare per umbram,
Implevi clamore vias, mœſtuſque * Creuſam
Nequidquam ingeminans iterumque iterumque vocavi.

* *Creuſa Priami & Hecubæ filia, Æneæ conjux, Aſcanii mater.*

Denique ad ipſam Æneidos calcem idem Maro Turni mortem ſic amplificat:

——— Aſt illi ſolvuntur frigore membra;
Vitaque cum gemitu fugit indignata ſub umbras.

Quotuplex eſt Amplificatio?

R. Duplex: alia eſt verborum, alia rerum: ſeu, quod idem eſt, alia fit rebus ac ſententiis, alia verbis tantùm. De utroque genere ſeorſim agendum nobis eſt.

---

§. I.
De Amplificatione rerum.

Q*Vot modis fit Amplificatio rerum?*

R. Octo præcipuis. 1. Fit per congeriem definitionum, ſeu per definitiones conglobatas. 2. Per congeriem adjunctorum. 3. Per congeriem ſeu per enumerationem partium. 4. Per congeriem cauſarum & effectuum. 5. Per congeriem conſequentium. 6. Per congeriem ſimilium, comparationum & exemplorum. 7. Per contrariorum, diſſimilium & inter ſe pugnantium conflictionem. 8. Denique per incrementum. Singula hæc capita ſigillatim perſequamur.

---

§. II.
De Amplificatione per congeriem Definitionum.

Q*Vid eſt Definitio?*

R. Eſt brevis & circumſcripta rei explicatio:

tio: ſeu, ut ajunt Philoſophi, eſt oratio quæ rei naturam breviter explicat.

Quid eſt Amplificatio per congeriem definitionum, ſive à definitionibus conglobatis?

R. Eſt ea in qua variæ ejuſdem rei definitiones congeruntur, & quaſi coacervantur: ut cùm ait Cicero: *Hiſtoria eſt teſtis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magiſtra vitæ, nuntia vetuſtatis.* Ex iiſdem definitionibus conglobatis, Curiæ ac Senatus Romani majeſtatem ſic amplificat idem orator in oratione pro Milone: *Curia templum ſanctitatis, amplitudinis, mentis, conſilii publici, caput urbis, ara ſociorum, portus omnium gentium, ſedes ab univerſo Populo R. conceſſa uni Ordini.*

Poteris tu viciſſim, ad illorum definitionum conglobatarum imitationem, dicere quid ſit eloquentia, quid Poeſis, quid amicitia, quid vita hominis, quid Deus ipſe.

§. III.

De Amplificatione per congeriem adjunctorum.

QVid eſt Amplificatio per congeriem adjunctorum?

R. Eſt ea quæ ducitur ab omnibus ſeu rerum ſeu perſonarum adjunctis ac circumſtantiis ſimul coacervatis. Percelebris eſt apud Rhetores Amplificatio illa qua Divus Hieronymus non minùs eloquentia clarus, quàm vitæ ſanctitate, Monachi cujuſdam ſcelus Virginem Deo ſacram ad ſtuprum ſolicitantis ſic exaggerat: *Infeliciſſime mortalium, tu ſpeluncam illam, in qua Dei Filius natus eſt, de ſtupro condicturus ingrederis? Non times ne de præſepi infans vagiat? Ne puerpera Virgo te videat? Angeli clamant, Paſtores currunt, ſtella deſuper rutilat, Magi adorant, Herodes terretur, Ieroſolyma conturbatur, Tu in cubiculum Virginis, virginem decepturus irrepis?*

Lib. 2. Epiſt. 3.

Sic etiam Virgilius Æneid. 3. gigantæam

Po-

* Polyphemi molem immanemque ſtaturam exprimit per adjuncta:

* *Polyphemus Cyclops, Neptuni filius, qui unum dũtaxat oculum, eumque in frõte habuiſſe dicitur.*

Trunca manum pinus regit & veſtigia firmat.
Et paulò poſt:

——— Graditurque per æquor
Jam medium, necdum fluctus latera ardua tinxit.

Simili modo Ovidius ingraveſcentis ætatis incommoda per adjunctorum coacervationem amplificat:

Jam mihi deterior canis aſpergitur ætas;
Jamque meos vultus ruga ſenilis arat.
Jam vigor & caſſo languent in corpore vires;
Nec juveni luſus qui placuere, juvant.

Denique Virgilius ſub finem libri primi Georgicorum, Julii Cæſaris interitum lugubriter admodum & tragicè lamentatur, coacervando funeſtiſſima prodigia, monſtraque quæ vel anteceſſere, vel mox ſubſecuta ſunt:

* Ille etiam extincto miſeratus Cæſare Romam,
Cùm caput obſcura nitidum ferrugine texit,
Impiaque æternam timuerunt ſæcula * noctem.

* *Sol.*

* *Dictatore Iulio Cæſare à conjuratis occiſo ſolis globum diu ſuffuſum apparuiſſe narrant Plutarchus, & Plinius.*

. . . .
Vox quoque per lucos vulgò exaudita ſilentes
Ingens: & ſimulacra modis pallentia miris
Viſa ſub obſcurum noctis, pecudeſque locutæ:
Infandum: ſiſtunt amnes, terræque dehiſcunt,
Et mœſtum illacrymat templis ebur, æraque ſudant,

Totum hunc locum, ut eximium amplificationis exemplar, & ad excitandam commiſerationem in primis idoneum, tu conſulito, ſi me audis.

---

§. IV.

Ad Amplificationem per congeriem ſeu enumerationem partium.

Q*Vid eſt Amplificatio ab enumeratione partium?*
R. Eſt illa quæ fit dum totum aliquod in ſuas partes diſtribuitur; ſeu dum rei alicujus partes

Vel omnes, vel præcipuæ certè quidem, ſigillatim enumerantur. Ita D. Gregorius Theologus inauditam matris Machabæorum conſtantiam in cruciatibus pro Religione contemnendis amplificat, ſingula ſuppliciorum quæ pertulit genera ita perſequendo: *Matris verò robur animique conſtantiam nihil flectere, & emollire ac debilitare potuit. Non inſtrumenta laxandis artubus accommodata, non rota propoſita, non exquiſitiſſima quæque tormentorum genera, non ferrearum ungularum acies, non furentes beſtiæ, non enſes qui acuebantur, non ferventes ollæ, non ignis qui excitabatur, non miſcellanea turba, non urgentes ſatellites, non generis aſpectus, non membra quæ diſcerpebantur, non carnes quæ lacerabantur, non defluentes ſanguinis rivi, non flos ætatis qui abſumebatur, non præſentia mala, non impendentes acerbitates, &c.*

Eadem quoque ratione ac via peritiſſimus amplificandi artifex Ovidius lib. 11. Metamorph. dilatat iſtam Sententiam:

Rex Midas omnia quæcumque tangit in aurum convertit.

Lætus abit, gaudetque malo * Berecynthius heros,
Pollicitique fidem tangendo ſingula tentat.
Vixque ſibi credens, non alta fronde virentem
Ilice detraxit virgam; virga aurea facta eſt:
Tollit humo ſaxum; ſaxum quoque palluit auro:
Contigit & glebam; contactu gleba potenti
* Maſſa fit: arentes Cereris decerpſit ariſtas;
Aurea meſſis erat. Demptum tenet arbore pomum;
* Heſperidas donaſſe putes: ſi poſtibus altis
Admovit digitos, poſtes radiare videntur.
Ille etiam liquidis palmas ubi laverat undis,
Unda fluens palmis * Danaen eludere poſſit.

** Midas Phrygiæ rex ubi mons Berecynthus.*

** Auri moles.*

** In eorũ hortis erãt aurea poma.*

** Iupiter in auream pluviam mutatus, illam deluſit converſo in pretium deo. Horat.*

Sic etiam Maffejus Latinæ linguæ elegantia munditiaque nulli inferior, urbis Venetiarum pulchritudinem præſtantiamque per partium enumerationem deſcribit in vita D. Ignatii, omnibus picta & polita artis coloribus.

Ve-

Venetiarum deſcriptio per enumerationem partium.

Venetiarum urbis, in receſſu intimo ſinus Adriatici, ea regio ac ſitus eſt, ut leniter ſtagnantes ex alto aquæ, illam omni ex parte circumluant. Ea inclytæ urbi & ad merces copiaſque invehendas opportuna receptacula, & contra hoſtiles incurſus munimenta firmiſſima ſunt. Ex iis porrò æſtuariis majores minoreſque Euripi totam urbem intercurſantes, variis mæandris ac flexibus ita diſtinguunt, ut quot in partes pedibus, in totidem ferè mari aditus ſit, egregio ſanè vel artis, vel naturæ miraculo. Inde vicorum, inſularum & pontium ingens numerus: ut qui diutiùs ibi verſati non ſunt, viarum locorumque modò varietate, modò ſimilitudine ſæpè fallantur. Sed contra ejuſmodi ambages certum paratumque remedium eſt maxima multitudo cymbarum, quæ uſquequaque diſperſæ, nominatim ad omnia & publica & privata loca quemlibet, haud ita magna mercede, trajiciant.

---

§. V.

De Amplificatione per congeriem cauſarum & effectuum.

Q*Vid eſt Amplificatio per congeriem cauſarum & effectuum?*

R. Eſt ea in qua multæ ſimul unius rei cauſæ & effectus multi conglobantur: ut ſi diceres cum celebri artis magiſtro: *Quereris multis modis vexatam eſſe provinciam; ſed ad cauſas calamitatis attende: Vigebat in ea ambitus, luxuria dominabatur; ſegnes erant magiſtratus, populus ipſe molli otioſaque ſegnitie diffluebat. Expecta igitur damna longè graviora. Exhaurientur pecuniæ, jacebit ſpreta Religio, fures impunè graſſabuntur, &c.* Ex hoc eodem loco immaniſſimam Mezentii crudelitatem amplificat rex Evander apud Virgilium Æneid. 8.

Quid

Quid memorem infandas cædes, quid facta * Tyranni
Effera? Dj capiti ipſius generique reſervent.
Mortua quin etiam jungebat corpora vivis
Componens manibuſque manus atque oribus ora,
(Tormenti genus) & ſanie taboque fluentes,
Complexu in miſero, longa ſic morte necabat.

* *Mezentius immaniſsimus Tyrrhenorum ſeu Hetruſcorum Tyrannus, qui pro Turno contra Æneam pugnavit.*

§. VI.

De Amplificatione per congeriem conſequentium.

Q*Vid eſt Amplificatio per congeriem conſequentium?*

R. Eſt ea in qua plura ponuntur acervatim ex eadem re conſequentia. Ex hoc loco Virgilius noctem egregiè deſcribit Æneidos 4. amplificando res varias quæ noctem fermè conſequuntur.

Nox erat, & placidum carpebant feſſa ſoporem
Corpora per terras, ſilvæque & ſæva quierant
Æquora: cùm medio volvuntur ſidera lapſu,
Cùm tacet omnis ager, pecudes pictæque volucres,
Quæque lacus latè liquidos, quæque aſpera dumis
Rura tenent; ſomno poſitæ, ſub nocte ſilenti,
Lenibant curas & corda oblita laborum.

§. VII.

De Amplificatione per comparationes, ſimilitudines, & exempla.

Q*Vid eſt Amplificatio per comparationes, ſimilitudines & exempla?*

R. Eſt ea quæ fit per unam, vel per multas comparationes ac ſimilitudines, & per unum exemplum, vel per plura. Fiet Amplificatio per plures comparationes, ſi dicas, v. g. cum Tullio in Piſonem: Ego non te vecordem, non furioſum, non mente captum, non tragico illo * Oreſte, aut Athamante dementiorem putem? Vel ſi dicas cum Martiali, in improbum quemdam Gaurum, qui ſua lutulenta vitia magnorum virorum exemplo ſolebat excuſare.

* *Oreſtes Agamemnonis filius, furiis agitatus fuit ob Clytemneſtrã matrem occiſam. Athamas, Thebanorum Rex furiis etiã agitatus.*

In Gaurum.

Quòd nimio gaudes noctem producere vino,
 Ignoſco; vitium, Gaure, * Catonis habes.
Carmina quòd ſcribis Muſis & Apolline nullo;
 Laudari debes, hoc * Ciceronis habes,
Quòd vomis, * Antoni; quòd luxuriaris, * Apici:
 Quòd fur es; vitium, dic mihi, cujus habes?

Fit Amplificatio per unam tantùm ſimilitudinem in hoc Virgilii loco, ubi fortiſſimam Amazonem Camillam de imbelli hoſte nullo labore triumphantem ſic exprimit Æneid. 11.

Quàm facilè accipiter ſaxo ſacer ales ab alto
Conſequitur pennis ſublimem in nube columbam,
Comprenſamque tenet, pedibuſque eviſcerat uncis:
Tum cruor & vulſæ làbuntur ab æthere plumæ.

Itemque in Libro ſeptimo, ubi Reginæ * Amatæ furorem ac circumcurſationes depingit lepidiſſima turbinis verbere à pueris agitati ſimilitudine.

Ceu quondam torto volitans ſub verbere turbo,
Quem pueri magno in gyro, vacua atria circum,
Intenti ludo exercent: ille actus habena
Curvatis fertur ſpatiis; ſtupet inſcia turba,
Impubeſque manus mirata volubile buxum.
Dant animos plagæ: non curſu ſegnior illo,
Per medias urbes * agitur, populoſque feroces.

Addito denique pulcherrimam iſtam juvenis * Pallantis à Turno occiſi cum floſculo decerpto comparationem, quam Scaliger quovis nectare dulciorem non veretur appellare.

Hìc juvenem agreſti ſublimem in ſtramine ponunt,
Qualem virgineo demeſſum pollice florem,
Seu mollis violæ, ſeu languentis hyacinthi,
Cui neque fulgor adhuc, nec dum ſua forma receſſit.

** Cato Uticenſis quam ſæpè mero incaluerit, teſtis Horatius.*

** Cicero non bonus poeta fuit.*

** Qui fruſtis vinolentis gremiũ ſuum & totum tribunal implevit.*

** Apicius helluo celeberrimus.*

** Erat Latini Regis conjux.*

** Regina Amata.*

** Erat Evandri regis filius. Æneid. 11*

§. VIII.

§. VIII.

De Amplificatione per conflictionem contrariorum.

Q*Vid eſt Amplificatio per conflictionem contrariorum & inter ſe pugnantium?*

R. Eſt ea qua plura contraria per antitheſes opponuntur, ut illa Ciceronis in Catilinam: *Hoc verò quis ferre poſſit, inertes homines fortiſſimis inſidiari; ſtultiſſimos prudentiſſimis; ebrioſos ſobriis; dormientes vigilantibus?* Indidem eſt illud ejuſdem Ciceronis in Piſonem & Gabinium Conſules: *Qui latrones igitur, ſiquidem vos Conſules? qui prædones? qui hoſtes? qui proditores? qui Tyranni nominabuntur? Magnum nomen eſt, magna ſpecies, magna majeſtas Conſulis. Non capiunt anguſtiæ pectoris tui: non recipit levitas iſta, non egeſtas, non infirmitas ingenii ſuſtinet, non inſolentia rerum ſecundarum tantam perſonam, tam gravem, tam ſeveram.*

Sic etiam Seneca in * Thyeſte:

* *Tragœdia ſic inſcripta.*

Quem dies vidit veniens ſuperbum,
Hunc dies vidit veniens jacentem.

Act. 4.

Tale eſt etiam incerti auctoris ſed tamen antiqui; in Alexandri magni tumulum:

Sufficit huic tumulus, cui non ſuffecerat orbis:
Rex brevis huic ampla eſt, cui fuit ampla brevis.

Ex hoc eodem loco magni nominis poeta Santolius Victorinus admirabiles Sanctorum virtutes amplificat per congeſtas antitheſes.

Illis ſumma fuit gloria deſpici,
Illis divitiæ pauperiem pati,
Illis ſumma voluptas
Longo ſupplicio mori.

In hymno de ſanctis monachis.

§. IX.

§. IX.

De Amplificatione per incrementum.

Q*Vid eſt amplificatio per incrementum?*

R. Eſt ea qua oratio veluti per gradus videtur augeri & aſcendere donec ad ſummum pervenerit. Ita Tullius Verris crudelitatem eò per incrementum deducit, ut verba explanando crimini non ultrà ſuppeditent. *Facinus eſt*, inquit, *vincire civem Romanum; prope parricidium necare. Quid dicam, in crucem tollere? Nihil addi jam videtur ad hanc amentiam, improbitatem, crudelitatemque poſſe.*

Vide etiam quomodo per gradus & per incrementum aſſurgat oratio, in hac ſapientiſſima Senecæ ſententia in epiſtola ad Lucilium: *Magna vitæ pars clabitur malè agentibus: maxima nihil agentibus: tota aliud agentibus.*

De Amplificatione verborum.

De hoc toto Capite tametſi ſumus propediem accuratiſſimè dicturi; poſtulat tamen inſtituti noſtri ratio, ut curſim illud in anteceſſum delibemus.

Quomodo fit Amplificatio verborum?

R. Fit ſex præcipuè modis. 1. Per verba tranſlata ſeu metaphorica. 2. Per verba ſuperlata. 3. Per verba ſynonyma. 4. Per verba gravia & illuſtriora. 5. Per periphraſim ſeu circumlocutionem. 6. Per repetitionem.

---

§. X.

FIt igitur primùm Amplificatio verborum per verba metaphorica, quæ nempè mirum in modum valent ad excitandos animos & ad orationem grandiorem efficiendam.

Quid eſt Metaphora ſeu tranſlatio?

R. Eſt quoddam loquendi genus quo vox aliqua à propria ſua ſignificatione transfertur ad alienam,

v.g.

v. g. ſi dicas: *Prata ridere, parietes geſtire gaudio, aliquem eſſe ira incenſum, inflammatum cupiditate, errore lapſum*: voces illæ omnes ſunt metaphoricæ, quia tribuunt pratis & parietibus riſum & gaudium, quæ propria ſunt hominis ſolius. Idem planè dicito de ceteris locutionibus, quæ tribuunt homini flammam, & incendium igni proprium, &c. Fiet igitur Amplificatio per Metaphoram, ſi cum Virgilio dicas de Ænea irato:

Lib. 12. ——— Irarumque omnes effundit habenas.

Vel ſi dicas de Didone:

Lib. 4. ——— Magnoque irarum fluctuat æſtu.

Quia habenas & æſtum, quæ propriè conveniunt equis ac fluctibus, tribuis Æneæ & Didoni. Item ſi de homine impavido & imperterrito dicas cum Horatio in Odis:

Lib. 1.
Illi robur & æs triplex
Circa pectus erat, qui fragilem truci
Commiſit pelago ratem
Primus.

---

§. XI.

2. **F**It Amplificatio per verba ſuperlata, hoc eſt quæ veritatem ſuperant, & plus dicunt quàm reapsè eſſe poſſit. Ut cùm ait Tullius de Julio Cæſare, in oratione pro Marcello: *Domuiſti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes*. Itemque cùm dicit de Pompejo in oratione pro lege Manilia: *Qui ſæpiùs cum hoſte conflixit, quàm quiſquam cum inimico concertavit: plura bella geſſit, quàm alii legerunt: plures Provincias confecit, quàm alii concupiverunt: cujus adoleſcentia ad ſcientiam rei militaris non alienis præceptis, ſed ſuis imperiis; non offenſionibus belli, ſed victoriis; non ſtipendiis, ſed triumphis eſt erudita*.

Hanc amplificandi artem adhibuit Virgilius Ænei-

Æneidos Librô 12. cùm de Turni equis dixit per hyperbolem:

Qui candore nives anteirent, curſibus auras.

Item cùm de equo Trojano dixit:

Inſtar montis equum, divina Palladis arte
Ædificant.

Sed nuſquam magis indulſiſſe videtur huic Schemati, quàm cum Amazonem * Camillam laudans Libro ſeptimo dixit per veriſſimam hyperbolem:

Illa vel intactæ ſegetis per ſumma volaret
Gramina, nec teneras curſu læſiſſet ariſtas:
Vel mare per medium, fluctu ſuſpenſa tumenti,
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.

** Camillæ Volſcorum Regina bellicoſiſſima, quæ Turno adverſus Æneam tulit auxilium.*

§. XII.

QVomodo fit Amplificatio per verba ſynonyma?

R. Fit per congeriem verborum & ſententiarum idem penè ſignificantium: ut cùm ait Cicero pro Ligario: *Quid enim, Tubero, tuus ille diſtrictus in acie pharſalica gladius agebat? cujus latus mucro ille petebat? qui ſenſus erat armorum tuorum? quæ tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas?* Vide quàm multa ſint hìc verba idem penè ſignificantia: *gladius, mucro, arma, ſenſus, mens, animus, cupiebas, optabas.* Quæ ſanè Synonymorum coacervatio acrem in primis & illuſtrem reddit orationem, ut liquet ex hoc alio ejuſdem Ciceronis exemplo in Catilinam: *Non feram, non patiar, non ſinam;* & ex duobus hiſce Virgilii verſibus Æneidos Libro primo, ubi * Ilionæus Æneæ ſortis adhuc ignarus ſic de illo ad Didonem:

Quem ſi fata virum ſervant; ſi veſcitur aura
Ætheria; nec adhuc crudelibus occubat umbris.

** Unus ex præcipuis Æneæ comitibus.*

§. XIII.

QVomodo fit Amplificatio per verba graviora & illuſtriora?

R. Fit cùm adhibentur verba ſplendida, quæ rem ſigni-

ſignificantiùs exprimant, & in quibus plenum quiddam, numeroſum & ſonans eſſe videatur; cujuſmodi ſunt iſta: *Polluerat ſtupro ſanctiſſimas religiones; ſenatus ſanctiſſima decreta perfregerat.* Itemque illa in Verrem: *Non enim furem, ſed raptorem; non adulterum, ſed expugnatorem pudicitiæ; non ſacrilegum, ſed hoſtem ſacrorum religionumque; non ſicarium; ſed crudeliſſimum carnificem civium ſociorumque in veſtrum judicium adducimus.*

Ejuſdem etiam generis ſunt magnifica illa Virgilii verba de Didone moritura:

At trepida & cœptis immanibus effera Dido,
Sanguineam volvens aciem, maculiſque trementes
Interfuſa genas, & pallida morte futura,
Interiora domus irrumpit limina, & altos
Conſcendit furibunda rogos, enſemque recludit
Dardanium, non hos quæſitum munus in uſus.

His addito denique ſplendidam illam Horatianam Amplificationem de miſeris, quibus obnoxii fermè ſunt homines, animi perturbationibus Oda 13. Lib. 3.

Non enim gazæ, neque conſularis
Summovet lictor miſeros tumultus
Mentis, & curas laqueata circum
Tecta volantes.

. . . .

Scandit æratas vitioſa naves
Cura, nec turmas equitum relinquit
Ocyor cervis & agente nimbos
Ocyor euro.

---

§. XIV.

Q*Vomodo fit Amplificatio per periphraſim, ſeu circumlocutionem?*

R. Fit cum longiori verborum ambitu circuituque dicimus quod breviùs ac ſimpliciùs dici poterat. Ita Cicero pro Milone, cùm graviùs videretur dicere Clodium à Milone fuiſſe occiſum, maluit illud hac verborum circuitione mollire: *In quos incenſos*

cenſos ira, vitamque domini deſperantes cùm incidiſſet, hæſit in pœnas quas ab eo ſervi fideles pro domini vita expetierunt.

Circumlocutione Virgilius utitur Ænæid. 12. cùm pro hac una voce *Moritur* ſic ait:

Olli dura quies oculos & ferreus urget
Somnus: in æternam clauduntur lumina noctem.

Et in ecloga prima ubi pro hac una voce *Iam adveſperaſcit*, longiori hac, tritaque utitur periphraſi:

Et jam ſumma procul villarum culmina fumant,
Majoreſque cadunt altis de montibus umbræ.

Schema idem adhibet Ovidius, cùm ait: *Longis verſibus adde brevi*, pro *Scribe elegias*. Habes etiam apud Plautum *Veneni* periphraſim, cùm Leno ſic imprecatur convivis: *Dii faciant ut id bibatis quod vos numquam tranſeat.* Plautus Actu 5.

Nota Periphraſim apud Poetas eſſe frequentiorem quàm apud Oratores. Quòd ſi non idonea ſit, vel ſi nimis redundet, jam non appellabitur *Periphraſis*, ſed * *Periſſologia.*

* *Id eſt Sermonis redundantia.*

§. XV.

De Amplificatione per repetitionem.

Quomodo ſit Amplificatio per repetitionem?

R. Fit cùm verbum idem, ſive ornatus cauſa, ſive ad motus excitandos iteratur duplicaturque vel in principio, vel in fine, vel in medio dictionis. Ut cùm ait Tullius: *Vidi enim, vidi penituſque perſpexi.* Sed utitur in primis hoc Amplificationis genere in exordio Orationis pro Roſcio Amerino, cùm ait: *Accuſant ii qui in fortunas ejus invaſerunt: Cauſam dicit is, cui præter calamitatem nihil reliquerunt. Accuſant ii, quibus occidi patrem Sexti Roſcii bono fuit: Cauſam dicit is, cui non modò luctum mors patris attulit, verùm etiam egeſtatem. Accuſant hi qui hunc ipſum jugulare ſummè cupie-*

 runt:

runt : Cauſam dicit is qui etiam ad hoc ipſum judicium cum præſidio venit , ne hìc ibidem ante oculos veſtros trucidetur . Denique accuſant ii quos populus poſcit : Cauſam dicit is qui unus relictus ex illorum nefaria cæde reſtat .

Quantoperè verò valeat Repetitio ad addendam vim pondusſque orationi & ad affectus ciendos, diſcere poteris ex ſequentibus exemplis. Priora tria ſunt ex heroicis Ovidii Epiſtolis, in quibus, ſi quid judico, præ cæteris omnibus illius operibus, elegantiæ, ingenii & eloquentiæ lumen quoddam elucet: in primo ſororem Annam ſic compellat infelix Dido :

Anna ſoror, ſoror Anna, meæ malè conſcia culpæ.

In altero * Demophoontem ita compellat Phyllis:

** Demophoon Theſei ex Phædra filius, à Phyllide Lycurgi regis filia hoſpitio & lecto ſuſceptus, data priùs futuri conjugii fide.*

Credidimus blandis, quorum tibi copia, verbis:
Credidimus generi, numinibuſque tuis:
Credidimus lacrymis: an & hæ ſimulare docentur?
Hæ quoque habent artes, quàque jubentur, eunt.

In tertio conjux Herculis Dejaneira, cùm illi per imprudentiam mortem intuliſſet, in has juſti doloris voces erumpit identidem:

Impia quid dubitas Dejaneira mori?
Hei mihi quid feci? quò me furor egit amantem?
Impia quid dubitas Dejaneira mori?
Illita * Neſſejo miſi tibi texta veneno.
Impia quid dubitas Dejaneira mori?

** Centauri Neſsi veſte qua indutus Hercules in furorem verſus eſt.*

4. Amplificationis per repetitionem exemplum ſuppeditat tibi Tullius in illis quartæ Philippicæ verbis: *Non eſt vobis, Quirites, cum eo hoſte certamen, cum quo aliqua pacis poſſit eſſe conditio.* Et in oratione pro Poſthumo: *Vos, vos, inquam, ipſi & Senatus frequens reſtitit.*

Quintum exemplum habes apud Virgilium Æneid. 9. ubi Niſius non ſibi, ſed amico Euryalo timens, ſic hoſtes alloquitur:

Me,

Me, me, adſum qui feci; in me convertite ferrum,
O Rutuli: mea fraus omnis; nihil iſte nec auſus,
Nec potuit:

Sic etiam Dido Lib. 4.

Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras,
Pallentes umbras Erebi, noctemque profundam;
Ante pudor quàm te violem.

Sextum habes apud Senecam, ubi ſic loquitur * Medea furens:

Da, da per auras curribus patris vehi.

Ultimum denique dat Ovidius, in illa artificioſiſſima repetitione, per mutuam tranſmutationem facta:

Semibovemque virum, ſemivirumque bovem.

Quam quidem Critici cur tollere voluerint non intelligo, (inquit Scaliger in ſua aurea Poetica) eſt enim & ingenioſa, & arguta, & veneris plena, quemadmodum hæc alia ejuſdem Ovidii repetitio:

Cedere juſſit aquam: juſſa receſſit aqua.

Quibuſnam potiſſimùm figuris varianda erit & diſtinguenda Amplificatio?

R. Præcipua, quæ Amplificationem ornant Schemata, ſunt Hypotypoſis, & Exclamatio, de quibus ſuprà dictum à nobis eſt. Quibus addito tria alia, nempè Proſopopœjam, Apoſtrophem, Interrogationem, ceteraſque id genus vehementiores figuras, de quibus agendum nobis erit in Libro de Elocutione.

* *Medea inſignis venefica à Iaſone repudiata, ſuſceptos ex eo liberos trucidavit, & magico vectatu per auras fugiit.*

---

§. XVI.

Quid ſit in Amplificatione vitandum?

DUo ſunt inprimis vitia, ac veluti ſcopuli quidam duo, in quos incurrere ſolent Tyrones, dum orationem amplificant. Primus ſcopulus eſt

illorum qui minutiſſima quæque ſingulatim, exiliter & perexiguè conſectantur; quod certè eſt in oratore vitium vel maximum. Ut enim rectè monet Cicero, in Amplificationibus nihil eſt nimis tenuiter enucleandum, quia hic locus grandia potiùs quàm exilia, minutaque requirit.

Alter ſcopulus eſt illorum, qui ad explendum orationis numerum, nihil niſi vacuas voces, & inanem verborum ſonitum in illam infarciunt. Hoc vulgare vitium fugies, ſi nihil prorsùs dicas, quod vim & pondus non addat orationi, & ſenſum non augeat. *Quid eſt enim tam furioſum*, (inquit Tullius Libro de Oratore) *quàm verborum vel optimorum ſonitus inanis, nulla ſubjecta ſententia?* Et ut ſapientiſſimè præcipit Horatius in Arte Poetica: ſint tibi proviſæ, paratæque, & ad manum, ut ita dicam, ſententiæ: voces ipſæ ultro ſeſe offerent, & ad exprimenda animi ſenſa, nullo labore ſuccurrent:

Verbaque proviſam rem non improviſa ſequentur.

Quamquam, ut dicam id quod res eſt, ſi Tyroni peccandum ſit in alterutram partem, malim certè ut, inſtar Ovidii, peccet potiùs ubertate quadam copiaque verborum, quàm eorumdem jejunitate atque inopia. quia, ut optimè notat Tullius, nimia hæc & redundans verborum ubertas, & quaſi luxuries ſtylo atque exercitatione brevì depaſcetur.

APPARATUS
SEU
PROOEMIUM RHETORICÆ.

RHetoricæ Procœmium, ſive Apparatum appellamus ea omnia quæ pertinent univerſim ad Artem Rhetoricam. Quinque autem ſunt quæ de Rhetorica generatim & universè, proluſionis more, quæri poſſunt.

1. Quæ ſit natura & finis Rhetoricæ.
2. Quæ ſit illius materia.
3. Quæ ſint illius partes.
4. Quæ ſit dignitas, vis & utilitas Rhetoricæ.
5. Quibus rebus ac ſubſidiis poſſit facilè comparari.

---

§. I.

De natura & fine Rhetoricæ.

QVid eſt Rhetorica?

R. Eſt ars, ſeu diſciplina benè dicendi: hoc eſt ornatè, graviter & copiosè loquendi. *Ita Quintilianus lib. 2.*

Vnde nomen ſuum traxit Rhetorica?

R. A voce græca ῥέω, *dico, loquor*; unde ῥήτωρ, *Rhetor*, Orator, & ῥητορική, *ars Oratoria*.

Quare vocatur ars?

R. Quia certis quibuſdam & nunquam fallentibus præceptis continetur.

Quare dicitur ars benè dicendi?

R. Quia docet quomodo optimis ſententiis verbiſque lectiſſimis dici poſſit.

Undenam orta eſt ars illa benè dicendi?

R. Notatio naturæ & animadverſio peperit artem. Cùm enim aliqui nativa quadam facultate, ſine ullo artis ſubſidio, benè dixiſſent; alii contrà inſulsè omnino & malè; extitit aliquis qui diſcrimen illud obſervaret attentiùs; qui cauſas illius indagaret ſedulò: atque ita rem ſenſim ad artem ac precepta revocaret, & quaſi viam traderet, quæ ad eloquentiam tutò ferret. Unde liquet non eſſe eloquentiam natam ex artificio; ſed potiùs artificium ex eloquentia natum, atque profectum.

Quid differunt inter ſe Rhetor & Orator?

R. Hoc differunt, quòd Rhetor ſit qui benè dicendi præcepta tradit, Orator verò ſit is qui accommodatè ad perſuadendum dicere poteſt: tametſi erretur perſæpè in nomine, & aliud pro alio indiſcriminatim accipiatur.

Quiſnam eſt finis ultimus Artis Oratoriæ?

R. Eſt perſuadere dictione; hoc eſt, diſerta oratione quempiam impellere ad aliquid vel credendum, vel agendum, vel omittendum.

Quodnam eſt officium Oratoris?

R. Eſt dicere appoſitè ad perſuadendum; quod fiet docendo, delectando & movendo. Docemus argumentis & argumentatione; delectamus ornato, illuſtri & apto dicendi genere; flectimus amplificatione & affectibus. Docere neceſſitatis eſt; delectare ſuavitatis; movere verò, ſeu flectere victoriæ; atque hic demum eſt veriſſimus eloquentiæ triumphus.

Unde erit ille ſummus & perfectus Orator, qui cùm appoſitè dixerit ad perſuadendum; hoc eſt, ad docendum, delectandum & movendum; re ipſa tamen, ſive auditoris vitio, ſive quacumque demum alia de cauſa non perſuaſerit.

§. II.

§. II.

De materia Rhetoricæ.

Q*Vanam eſt materia cujuſque Artis in genere?*

R. Ea eſt circa quam verſatur Ars; ut Medicinæ materiæ ſunt morbi, quia in iis curandis Medicina verſatur.

Quænam eſt ſpeciatim materia Rhetoricæ?

R. Nihil omninò eſt in rerum natura, de quo ornatè, eleganter & copioſè diſputare non poſſit Orator. Ut enim obſervat Quintilianus: *Benè dicendi Ars non habet definitam aliquam regionem, cujus terminis ſepta teneatur.* Unde ajo cum Ariſtotele, Rhetoricæ materiam eſſe * quamlibet quæſtionem ad dicendum propoſitam.

* τὸ ἕκαστον.

Quotuplex eſt quæſtio, quæ Oratori ad dicendum proponi poteſt?

R. Duplex. Alia eſt infinita, ſeu univerſalis; alia finita, ſeu ſingularis. Quæſtio infinita, quæ vocatur etiam *Theſis*, ea eſt quæ nullis alligatur temporis, loci & perſonæ circumſtantiis: ut ſi quæratur generatim atque univerſè, *Sitne bellum gerendum, vel pax facienda.*

Quæſtio finita, quæ etiam vocatur *Hipotheſis* & *cauſa* ſive *controverſia*, ea eſt quæ univerſalem quæſtionem reſtringit ac revocat ad certas quaſdam perſonæ, temporis, loci, reique circumſtantias: ut ſi quæratur, *Sit ne hoc anno nobis pax facienda, iis quæ ab hoſtibus feruntur legibus ac conditionibus.*

Quæſtio autem, ſive infinita ſit, ſive finita, dividitur quadrifariàm: primò in quæſtionem cognitionis & actionis. Quæſtio cognitionis ea eſt quæ inſtituitur ſolius ſcientiæ gratia, ut *Quæ ſit cauſa defectus ſolis ....ſit ne terra major quàm luna.* Quæſtio actionis ea eſt cujus finis eſt aliquid efficere; ut *An liceat vim vi repellere ..... an ſit inimicis ignoſcendum.*

Prætereà quæſtio vel eſt principalis, vel incidens. Principalis ea dicitur quæ præcipuè venit in controverſiam. Incidens vocatur quæ tractatur propter aliud.

Quot ſunt univerſim genera quæſtionum ſive cauſarum, in quibus verſari poteſt Orator?

R. Tria: Genus judiciale, genus deliberativum, & genus exornativum, ſeu demonſtrativum, quod à Græcis vocatur Epidicticum.

Quid ſpectatur in genere judiciali?

R. Accuſatio & defenſio.

Quid ſpectatur in genere deliberativo?

R. Suaſio, & diſſuaſio.

Quid in exornativo?

R. Laus & vituperium. Unde generis judicialis finis eſt *æquitas*; Deliberativi *utilitas*; Demonſtrativi *honeſtas*. Judiciale genus verſatur circa tempus præteritum: Deliberativum circa tempus futurum: Demonſtrativum verò circa præteritum ſimul & præſens.

---

§. III.

De partibus Rhetoricæ.

QUæ & quot ſunt primariæ partes Rhetoricæ?

R. Quatuor: Inventio, Diſpoſitio, Elocutio, & Pronuntiatio; quemadmodum ſunt præcipuæ quatuor Oratoris partes: 1. Argumenta invenire: 2. Inventa diſponere: 3. Diſpoſita verbis exornare: 4. Exornata pronuntiare. Sunt qui pro quinta parte memoriam ſtatuant; ſed nos cum Ariſtotele illam ad pronuntiationem revocamus.

Quid eſt Inventio?

R. Eſt excogitatio rerum verarum aut veriſimilium, quæ valeant tum ad faciendam fidem, tum ad motus excitandos.

Quid

Quid eſt Diſpoſitio?

R. Eſt rerum inventarum in ordinem diſtributio.

Quid eſt Elocutio?

R. Eſt idoneorum verborum & ſententiarum ad res inventas accommodatio.

Quid eſt Pronunciatio?

R. Eſt vocis ac corporis ea moderatio, quam res inventæ ac verba requirunt.

---

§. IV.

De dignitate & utilitate Rhetoricæ.

Q*Vanam eſt Rhetoricæ dignitas, vis & utilitas?*

R. Nihil addi poteſt ad hæc illuſtria Tullii verba libro de Oratore : *Quid eſt*, inquit, *aut tam admirabile, quàm ex infinita multitudine exiſtere unum, qui id quod omnibus natura ſit datum, vel ſolus vel cum paucis facere poſſit? aut tam jucundum cognitu atque auditu, quàm ſapientibus ſententiis, gravibuſque verbis ornata oratio, & perpolita? aut tam potens, tamque magnificum, quàm populi motus, judicum religiones, Senatus gravitatem unius oratione converti?*

Quid majus, quid ſplendidius dicere poſſet eloquentia, ſi pro ſe ipſa loqueretur?

De ſubſidiis Rhetoricæ.

Quibus potiſſimùm ſubſidiis omnes illæ, quas diximus, Rhetoricæ partes comparari poterunt?

R. Quatuor : natura, arte, exercitatione, & imitatione.

Quid natura confert ad eloquentiam?

R. Ex parte animi confert celeres motus, ad excogitandum acutos, ad ornandum uberes, ad memoriam firmos ac diuturnos. Ex parte verò corporis confert latera firma, canoram vocem, ſolutam linguam, aptamque oris, & totius corporis conformationem.

Quid

Quid facit ars ad eloquentiam?

R. Excolit quæ dedit natura; ſupplet quæ illi deſunt: quæ verò redundant luxuriantque, caſtigat atque coercet. Uno verbo, certiſſimam, veluti digito, monſtrat viam, qua ad eloquentiam tutò perveniatur.

Quid affert exercitatio?

R. Conſervat & auget quæ ars expolivit aut emendavit in natura. Multi enim naturæ vitium exercitatione ſuſtulere, ut olim Demoſthenes, aliique ſexcenti.

Quid eſt exercitatio?

R. Eſt aſſiduus uſus & conſuetudo dicendi vel ſcribendi: quod quidem valdè facit ad eloquentiæ laudem adipiſcendam. Ut enim ait Cicero: *Stylus eſt optimus dicendi effector & magiſter*. Triplex eſt autem exercitationis genus, nempè *Scriptionis*, *actionis & memoriæ.*

DE IMITATIONE.

Quænam eſt Imitationis utilitas?

R. Facit imitatio, ut optimo cuique auctori ſimiles in dicendo evadamus, & quæ ſunt in eo ſumma, diligenter perſequamur. Et quoniam imitatio, ſi rectè fiat, multum affert ad eloquentiam, & pauci admodum imitari ſciunt, ut par eſt; ideò de imitandi ratione fuſius aliquid & uberius diſputandum nobis eſſe exiſtimavimus.

Quænam igitur eſt vera rectaque imitandi via & ratio?

R. Multiplex.

1. Cave vulgare quoddam ac mediocre tibi proponas exemplar, *Mox daturus progeniem vitioſiorem*; ſed deligatur imitandus ſummus aliquis & excellens auctor, in quem tota mente intuearis. Is autem erit,

erit, in Poetis fermè Virgilius, qui ceteros omnes Poetas longè poſt ſe relinquit, & ut ipſe loquitur de Muſæo, *toto vertice ſupra eſt*. In oratoria verò arte deligatur unus Cicero, de quo, quàm tritum ac pervulgatum, tam verum eſt illud Quintiliani dictum : *Ille ſciat ſe profeciſſe, cui Cicero valdè placere cœperit*, & in quem belliſſimè cadit magnifica illa Senecæ de illo vox : *Ingenium quod ſolùm populus R. par imperio ſuo habuit*, & ut non minùs ſplendidè de eodem Tullio dictum fuit à Vellejo Paterculo : *Vir ingenio maximus, qui effecit, ne quorum arma viceramus, eorum ingenio vinceremur*. *Controv. Lib. 2.*

2. Non optimos ſolùm auctores imitaberis, verùm etiam quæ in illis optima ſunt, ac præſtantiſſima : Si, v. g. ſcribenda tibi ſit oratio latina, habebis præ oculis loca illa eximia, in quibus ſe plurimum amavit Cicero, & in quibus ſe ſe ipſe videtur quodammodo viciſſe, cujuſmodi ſunt illius pleræque perorationes. Illas inter ſcribendum lectitabis identidem ; ut illarum aſſidua lectio Tulliani ſtyli germanum tibi ſaporem & guſtum aſpergat.

Ut verò ſemper habeas in promptu ſeleƈtiſſima, quæ ſubinde poſſis imitari, luculentiſſimorum auctorum loca ; copioſum, ſummaque cura elaboratum illorum indicem tibi ad noſtræ Rhetoricæ brevi in lucem proditura calcem pollicemur.

3. Illuſtria hæc, quæ dixi, loca neque pueriliter imitaberis, neque ſerviliter, putidèque, ut ſolent homines illi, quos jure optimo ridet Horatius, dum ait ; *O imitatores, ſervum pecus* ; & ut à benè multis fieri video, qui cùm picarum, aut pſittacorum more eaſdem omnino voces reddiderint, tum demum magnos ſe veterum imitatores arbitrantur. Tu verò quæcumque imitaberis ſic facies tua, ut eruditis & emunctæ naris hominibus appareat imitatio : ſed tamen res omnino alia, tibique propria facta jam eſſe videatur.

Tua autem facies hæc veterum ſcriptorum loca, tibique illa quaſi jure tuo poteris vindicare.

Pri-

Primò ſi vim ac pondus ſententiæ retineas; verba verò vel omnia, vel magna ex parte ſaltem immutes. Dixerat olim Tullius: *Virtus eſt una altis defixa radicibus, quæ nulla umquam vi labefactari poteſt.* Hanc egregiam Tullii ſententiam vide quàm ſcienter, mutatis omnino verbis, exprimat Horatius, cùm dicit de homine probo & in colenda virtute conſtanti:

Ode 3. Lib. 3.

Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinæ.

Sic etiam cùm dixiſſet idem Cicero Philippica nona: *Vellem, Dii immortales feciſſent, ut vivo potiùs Servio Sulpitio gratias ageremus, quàm mortuo honores quæreremus.* Hanc eamdem ſententiam, mutatis omnino verbis, ingenioſè admodum expreſſit Ovidius Libro 13. Metamorphoſeon, ubi Ulyſſem de Achillis mortui armis certantem cum Ajace, & pro ſe ita loquentem inducit:

** Sic appellati vetuſtiſsimi Græciæ populi.*

Si mea cum veſtris valuiſſent vota * Pelaſgi,
Non foret ambiguus tanti certaminis hæres:
Tuque tuis armis, nos te potiremur Achille.

Secundò, ſi eadem fermè ſervando verba, tranſferas illa ad alium ſenſum, vel ſimilem, vel contrarium: v.g. dixit Tullius in Antonium: *O audaciam immanem! Tu ingredi illam domum auſus es? tu illud ſanctiſſimum limen intrare? tu illarum ædium Diis Penatibus os importuniſſimum oſtendere?* Poteris verba hæc paululùm immutata in Judam hortos, ad Chriſtum prodendum, ſubeuntem, opportunè transferre.

Sic etiam Catilinariæ primæ exordium ad aliud argumentum nullo labore ita convertent vel ipſi mehercule tyrunculi: Quouſque tandem, homo nequam atque improbe, intemperanter abutere divina patientia? Quamdiu illam eludet vita iſta tua omni ſcelerum genere cooperta? Quem ad finem ſe inveterata tua jactabit impietas? Nihil ne te impendentia mortis pericula, nihil inferorum pœnæ, nihil inten-

intentus in te Divinæ juſtitiæ gladius, nihil terror conſcientiæ, nihil ſeveriſſimi judicis tribunal, nihil illius os vultuſque movebunt? Patere tua flagitia non ſentis? &c.

Tertiò, rectè imitaberis, ſi figuras, ſi periodos, ſi tranſitiones, ſi commiſſuras inciſaque & totum orationis ductum, ac filum potiùs imiteris quàm verba ipſa, vel ipſas ſententias. Dixit, v.g. Cicero Philippica II. *Non placet Antonio conſulatus meus; at placuit P. Servilio, ut eum primum nominem ex illius temporis Conſularibus, qui primus mortuus eſt: Placuit Quinto Lutatio Catulo, cujus ſemper in hac Republica vivet anctoritas: Placuit duobus Lucullis, M. Craſſo, Q. Hortenſio, C. Curioni. Maximè verò Conſulatum meum Cn. Pompejus probavit.* Hanc figuram transferre poteris eleganter in eos, quibus non placent humaniores Literæ, quas omnium ordinum ac ætatum viri ſapientiſſimi in deliciis habuerunt.

Quartò, laudem habebit imitatio, ſi propoſitum exemplar vel in pauca contrahas, vel amplificando fuſiùs uberiùſque dilates. Ita cùm Virgilius dixiſſet, 1. Georgicorum:

> Prima Ceres ferro mortales vertere terram
> Inſtituit.

Hunc eumdem locum imitando, fuſiùs, more ſuo, amplificavit Ovidius V. Metamorph.

> Prima Ceres unco glebam dimovit aratro:
> Prima dedit fruges, alimentaque mitia terris:
> Prima dedit leges: Cereris ſunt omnia munus.

Contra verò cùm à Tullio fuſiùs ac uberiùs dictum fuiſſet de Cæſare, in oratione pro Marcello:

Bellicas laudes ſolent quidam extenuare verbis, eaſque detrahere Ducibus, communicare cum militibus, ne propria ſint Imperatorum. Et certè in armis militum virtus, locorum opportunitas, auxilia ſociorum, claſſes, commeatus multùm juvant. Maximam verò partem quaſi jure ſuo fortuna ſibi vindicat, & quidquid eſt proſperè geſtum, id penè omne ducit ſuum. At verò

hujus

hujus gloriæ, C. Cæſar, quam es paulò antè adeptus, ſocium habes neminem. Totum hoc, quantumcumque eſt, quod certè eſt maximum, totum eſt, inquam, tuum. Nihil ſibi ex iſta laude centurio, nihil præfectus, nihil cohors, nihil turma decerpit. Quin etiam illa ipſa rerum domina Fortuna in iſtius ſe gloriæ ſocietatem non offert; tibi cedit; tuam eſſe totam ac propriam fatetur. Totam hanc ornatiſſimam laudationem in duos verſiculos ita collegit Poeta egregius:

> Gloria vincendi juncta eſt cum milite, Cæſar:
> Cæſar, parcendi gloria tota tua eſt.

Quintò, laudabitur imitatio, ſi quæ ab Oratoribus ſcripta fuere, ſolerter transferas in orationem numeris adſtrictam. Ita fœlicè crediderim cum M.* Antonio Mureto perfectiſſimo talium rerum æſtimatore Virgilianum illum verſum:

** Fuit is Orator & criticus celeberrimus ſæculo 16.*

> Quamquam animus meminiſſe horret luctuque refugit.

E Cicerone imitatum fuiſſe. Ita enim ille Philippica XIV. ſcripſerat in Antonium: *Refugit animus P.C. eaque dicere reformidat, quæ Lucius Antonius in Parmenſium liberis & Conjugibus geſſerit.*

Sic etiam eximius Poeta* Silius Italicus, qui Ciceronis Libros diligentiſſimè lectitabat, illuſtrem quemdam illius locum tranſtulit in ſuum de bello Punico poema. Cùm enim in oratione ſua pro Rabirio, quiddam paulò confidentiùs fortè dixiſſet Cicero, & ſubitò inconditus adverſariorum clamor ex ſubſellis fuiſſet exortus: *Nihil me clamor ille commovet* (inquit Cicero) *ſed conſolatur, cùm indicat eſſe quoſdam cives imperitos, ſed non multos. Nunquam, mihi credite, populus Romanus hic qui ſilet, Conſulem me feciſſet, ſi veſtro clamore perturbatum iri arbitraretur.* Hunc, inquam, eximium Tullii locum ingeniosè admodum expreſſit Silius Italicus Libro 7. ubi Maximus ille Fabius Dictator, qui unus cunctando reſtituit rem, & Hannibalem exultantem ſua patientia fregit, cùm Romani milites pugnæ avidi magnis

** Obiit ſub Domitiano: fuitque tertius Conſul.*

voci-

vociferationibus ac propè conviciis prælium quotidie efflagitarent, furentem illorum impetum repreſſurus dixit ſapientiſſimè:

Fervida ſi nobis corda, abruptumque putaſſent
Ingenium Patres, & ſi clamoribus, inquit,
Turbari facilem mentem: non ultima rerum,
Et deplorati mandaſſent Martis habenas.

Eadem arte exquiſitiſſimum quemdam Plinii junioris locum poeticè reddidit Claudianus. Dixerat Plinius in panegyrico Imperatoris Trajani: *Enituit aliquid in bello; ſed obſolevit in pace: alium toga, ſed non & arma honeſtarunt. Reverentiam ille terrore; alius amorem humanitate captavit. Ille quæſitam domi gloriam, in publico; hic in publico partam, domi perdidit. Poſtremò adhuc nemo extitit, cujus virtutes nullo vitiorum confinio læderentur. At Principi noſtro quanta concordia gloriæ contigit, ut nihil ſeveritati ejus hilaritate, nihil gravitati ſimplicitate, nihil majeſtati humanitate detrahatur!* Hoc idem de ſuo * Stilicone dicit Claudianus, ſed Poetico numero, & quidem, ut temporibus illis, valdè eleganti:

** Stilico Imperatoris Honorii ſocer, dux clariſſimus quem ſua malè perdidit ambitio.*

—— Numquam ſincera bonorum
Sors ulli conceſſa viro. Quem vultus honeſtat,
Dedecorant mores: animus quem pulchrior ornat,
Corpus deſtituit, Bellis inſignior ille;
Sed pacem fœdat vitiis: in publica felix,
Sed privata minùs. Partitum ſingula quemque
Nobilitant. Hunc fama decens, hunc robur in armis,
Hunc rigor, hunc pietas, illum ſolertia juris:
Hunc ſoboles, caſtique tori. Sparguntur in omnes;
In te mixta fluunt, & quæ diviſa beatos
Efficiunt, collecta tenes.

Sextò bonus imitator eris, ſi vel ex Græcis Latina facias, vel ex Latinis aut etiam Græcis vernacula. Ita Tullius tam multa ſingulari quodam artificio expreſſit ex Demoſthene, quem mirabatur & quo ne Athenas quidem ipſas magis Atticas fuiſſe, urbano quodam & liberali joco dictitabat. Sic etiam Virgilius, acer & diligens Græcorum imitator, in Æneide Homerum eſt imitatus & in

Bucolici * Theocritum. Sic Terentius ex Menandro & ex Ariſtophane tam multa invexit in Latium. Ita Horatius Pindari * Callimachique veſtigia perſecutus eſt in ſuis Odis, & nominatim in tertia quarti libri.

** Theocritus Poeta Syracuſanus ſcripſit græcè idyllia in genere bucolico laudatiſſima.*

** Callimachus nobilis Poeta Græcus vixit poſt Alexandri tempora.*

Quem tu Melpomene ſemel
Naſcentem placido lumine videris, &c.

Quam quidem tantis laudibus ornavit ſummus ille vir J. C. Scaliger, ut mallet à ſe ſimilem ſcriptam fuiſſe; *Quàm eſſe totius Tarraconenſis Rex*. Sic enim (per ludum opinor) dictitare conſueverat.

Sic denique à noſtratibus hominibus imitata, gallicèque converſa fuere toties tria exquiſitiſſima Ciceronis loca quibus Cæſarem pereleganter laudat; ut jam vulgaria facta ſint tritaque, & uſu frequentiori quodammodo conſenuiſſe videantur.

Primus locus eſt in oratione pro M. Marcello, ubi Cæſarem ſic compellat Tullius: *Ac ceteros quidem omnes victores jam antè æquitate & miſericordia viceras: hodierno verò die te ipſum viciſti: ipſam victoriam viciſſe videris. Rectè igitur unus invictus es, à quo ipſius victoriæ conditio, viſque devicta eſt.*

Alterum Cæſaris præconium nec minùs elegans nec minùs ſæpè à nobis uſurpatum illud eſt: * *Homines ad deos nulla re propiùs accedunt, quàm ſalute hominibus danda. Nihil habet nec fortuna tua majus, quàm ut poſſis; nec natura tua melius, quàm ut velis conſervare quamplurimos.*

** In orat. pro Ligario.*

Tertium habes in pauculis hiſce, ſed illuſtribus, & quæ homine Chriſtiano digniſſima forent, Tullii de eodem Cæſare verbis in oratione pro Ligario: *Tu qui oblivíſci nihil ſoles, niſi injurias.*

Atque, ut hiſce elementis tandem aliquando finem imponamus, laudem maximam habitura eſt imitatio, ſi quos imitaris, eos, non dicam adæquare, ſed vincere etiam omni ope coneris; ut ait Quintilianus Libro 10. *Conandum eſt aliquid ſupra*

eos quos imitaris; & ut etiam admonet vetus proverbium : Invenire, rem admodùm difficilem eſſe: perfacilem verò, inventis addere.

Ita Virgilius, cùm exiliter admodùm ac jejunè de Hectore dictum fuiſſet à veteri poeta Ennio:

Ennius Poeta antiquiſſimus vixit tempore ſecundi belli Punici, centum & amplius ante Ciceronem annis.

O lux Trojæ, germane Hector,
Quid ita cum tuo lacerato corpore miſer?

Verſus eoſdem, vel potiùs eamdem ſententiam ex plumbea fecit auream Virgilius Æneid. Libro ſecundo.

O lux Dardaniæ, ſpes ò fidiſſima Teucrum,
Quæ tantæ tenuere moræ? Quibus, Hector, ab oris,
Expectate venis? ut te poſt multa tuorum
Funera, poſt varios hominumque urbiſque labores
Defeſſi aſpicimus? quæ cauſa indigna ſerenos
Fœdavit vultus? Aut cur hæc vulnera cerno?

Hunc eumdem Ennii Virgiliique de Hectore locum apertiſſimè imitari conatus eſt Seneca in * Troade, ubi viduam illius Andromachen ita loquentem inducit:

** Tragœdia ſic inſcripta.*

Cùm ſubitò noſtros Hector ante oculos ſtetit:
Non qualis ultrò bella in Argivos ferens,
Grajas petebat facibus Idæis rates:
Nec cæde vaſta qualis in Danaos furens,
Vera ex Achille ſpolia ſimulatò tulit.
Non ille vultus flammeum incendens jubar;
Sed feſſus, ac dejectus & fletu gravis,
Similis noſtro, ſqualida obtectus coma.

Quæ imitatio, quamquam non infelix, tu vide tamen quantum è Virgiliana diſtet. Verùm quantò inferior Virgilio videtur in hoc loco Seneca, tantò ſanè jure videbitur Ennio ſuperior in hac altera ejuſdem imitatione in eadem Troade:

Columen patriæ, mora fatorum,
Tu præſidium Phrygibus feſſis,
Tu murus eras, humeriſque tuis
Stetit illa decem fulta per annos:
Tecum cecidit, ſummuſque dies
Hectoris idem patriæque fuit.

Hanc Enianam imitationem aliquando mirantibus amicis feſtivè admodùm reſpondit Virgilius : *Se ex Ennii ſtercore gemmas aurùmque colligere*. Cùm verò aſſidua hæc diligenſque veterum imitatio vitio illi verteretur, ut fit, ab invidis & obtrectatoribus, cùmque illi malevolentiæ livore ſuffuſi palam jactarent in vulgus illum pleraquè ab Homero ſumpſiſſe, hoc uno reſponſo calumniatoribus os obſtruere, illoſque penitus elingues reddere conſueverat Virgilius: *Cur non ipſi quoque eadem furta tentarent? Verùm intellecturos facilius eſſe Herculi clavam detrahere, quàm Homero vel unum eripere verſum, illumque ad rem ſuam accommodare.*

Cauto tamen erit opus tyronibus præſertim, ne dum propoſitum ſibi exemplar conantur vincere, & dum ab illo paululùm, ſed in melius aberrare ſatagunt, prava quadam imitatione ab illo prorſus deficiant, & in pejus aberrent, quod Lucano præſertim contigiſſe videmus.

Cùm enim mirificè, ſed ſobriè tempeſtatem ita deſcripſiſſet Virgilius Æneidos primo:

Incubuere mari, totumque à ſedibus imis
Unà Euruſque Notuſque ruunt, creberque procellis
Africus, & vaſtos volvunt ad littora fluctus.
Eripiunt ſubitò nubes cælumque diemque
Teucrorum ex oculis, ponto nox incubat atra.
Intonuere poli, & crebris micat ignibus æther,
Præſentemque viris intentant omnia mortem.

Hunc Virgilii locum cùm ſibi vel imitandum, vel ſuperandum propoſuiſſet Lucanus; immodico quodam calore raptus, ſuoque nimiùm velificatus ingenio & laxatis illi velut habenis, ſic aberravit in pejus:

Ah, quoties fruſtra pulſatos æquore montes
Obruit illa dies: quàm celſa cacumina peſſum
Tellus victa dedit: non ullo littore ſurgunt
Tam validi fluctus, alioque ex orbe voluti,
A magna venere mari, mundumque coercens
Monſtriferos agit unda ſinus. ———

A R-

ARTIS RHETORICÆ
LIBER PRIMUS.
DE ELOCUTIONE.

Quid eſt Elocutio?

R. Elocutio, inquit Tullius, eſt idoneorum verborum, & ſententiarum ad res inventas accommodatio.

Cur tandem, & quorſum ab Elocutione, contra quam fieri ſolet, exordimur?

R. Tametſi ex quatuor Rhetoricæ partibus, ordine naturæ prima ſit Inventio; quia tamen pluſculum difficultatis habet, idcircò eam Elocutioni poſtponendam eſſe cum erudito Voſſio aliiſque artis Rhetoricæ magiſtris benè multis, judicavimus.

Cùm enim verborum delectus origo ſit eloquentiæ, ut ait Julius Cæſar in ſuo de analogia, ſeu de ratione Latinè * loquendi Libro, quem Ciceroni nominatim nuncupavit; & cùm verborum cura, quæ ad Elocutionem pertinet, ſit longè facilior quàm cura rerum, quæ ſpectat ad Inventionem: liquet profectò nos Tyronum commodis utilitatique ſervire, dum Ariſtotelis ordine nonnihil immu- ** Cicero in Bruto*

tato, ab Elocutione ducimus initium, & in primo artis oratoriæ quaſi limine veſtibuloque pauliſper hæremus, priuſquàm in intima illius penetralia pedem auſimus inferre.

Ut huic eidem Tyronum utilitati conſulatur, noſtrum hunc de Elocutione librum trifariàm divi-dimus. Agendum nobis eſt primò de Figuris, in quibus nullo fermè negotio ſe ſolent exercere vel ipſi Tyrunculi. Secundò dicetur de Periodo, in qua videtur pluſculum eſſe negotii. Tertiò tractabitur de Stylo; à facilioribus, ut par eſt, ad difficiliora ſenſim progrediendo.

CAPUT PRIMUM.

De Figuris, ſeu Schematibus.

FIgura, ut diximus in Elementis, eſt ornamentum quoddam Orationis, ſeu loquendi modus illuſtrior, & à communi conſuetudine remotus; cujuſmodi ſunt hæc Ciceronis verba in Catilinam: *Vivis, & vivis, non ad deponendam, ſed ad confirmandam audaciam.* Itemque illa Didonis morientis * verba;

* *Æneid.* 4.

—— Moriemur inultæ?
Sed moriamur, ait. Sic, ſic juvat ire ſub umbras.

Aut hæc ejuſdem Didonis:

Littora littoribus contraria, fluctibus undas.
Imprecor, arma armis; pugnent ipſique nepotes.

Quot ſunt genera Figurarum?

R. Duo. Aliæ enim verſantur in * ſententiis & ſenſu ipſo; aliæ in verbis tantùm. Quia verò res priùs animo menteque concipiendæ ſunt, quàm verbis exprimantur; ideò de Figuris ſententiarum, quæ ad mentem pertinent, antè dicendum nobis eſt, quàm de figuris verborum.

* λέξεως καὶ διανοίας, *Ariſtot.*

§. I.

§. I.

De Figuris Sententiarum.

INter Figuras Sententiarum aliæ videntur aptiores ad movendum, aliæ ad docendum, aliæ ad delectandum. Initium faciamus ab his quæ ad movendum, ſeu ad animos flectendos præcipuè valent.

---

§. II.

De Figuris ad movendum idoneis.

De Exclamatione.

CVr ex omnibus figuris Exclamationem primam ordine collocamus?

R. Primam collocamus, quòd vehementiores animi motus exclamando ſoleamus exprimere.

Quid eſt Exclamatio?

R. Eſt vocis elatio, ſeu contentio, qua, interjectione vel adhibita, vel ſubaudita, vehementiorem animi affectum ſignificamus, reique magnitudinem exprimimus. Ita Tullius oratione 1. in Catilinam, per ſummam indignationem ſic exclamat: *O tempora! ò mores! Senatus hæc intelligit, Conſul videt: hic tamen vivit. Vivit? Imò verò etiam in Senatum venit.* Et oratione 2. in Antonium: *O miſerum me! conſumptis enim lacrymis, infixus tamen pectori hæret dolor.*

Exclamatio adjunctam fermè habet aliquam ex hiſce interjectionibus, *o! heu! ah! vah! proh Superi! proh Superùm, atque hominum fidem!* Perſæpè tamen ſubintelligitur interjectio, ut ſi dicas, *Miſerum me!* vel *Hoccine Sæculum!* Veteres pro interjectione ò, ſæpè adhibebant voces iſtas, * *Ædepol! Hercle! Mehercule! Jupiter! Me caſtor! Medius fidius!* Ita Catullus.

* *Quaſi dicas per ædem Pollucis ... ita me Hercules, me Jupiter, me Jovis filius juvet.*

Chartis
Doctis, Jupiter: & laborioſis.

Heu & *Eheu* triſte aliquid & moleſtum indicant. Ita * Cicero : *O domus antiqua, eheu quàm diſpari domino dominaris !* Virgilius verò Æneidos 4.

* 1. De officiis.

— Tu nunc Carthaginis altæ
Fundamenta locas, pulchramque, uxorius urbem
Extruis ; heu regni rerumque oblite tuarum.

Proh adhibetur ſæpè ad obteſtandum. Ita Terentius : *Proh Deum atque hominum fidem : quid eſt ſi non hæc contumelia eſt ?*

Mirum in modum facit Exclamatio ad ſignificandam indignationem doloremque ex re atroci conceptum, ut Tullius pro Cœlio ; *Proh Dii immortales ! cur interdum in hominum ſceleribus maximis aut connivetis, aut præſentis fraudis pœnam in diem reſervatis ?*

Servit etiam miſericordiæ. Ita pro Sylla, *O miſerum & infelicem diem illum, quo Conſul omnibus centuriis P. Sylla renunciatus eſt ! O fallacem, ò volucrem fortunam : O cæcam cupiditatem : O præpoſteram gratulationem ! quàm citò illa omnia ex lætitia & voluptate ad luctum & lacrymam redierunt !* Et pro Milone : *O terram illam beatam quæ hunc virum exceperit ; hanc ingratam, ſi ejecerit ; miſeram, ſi amiſerit :* Sic etiam perfidus ille Sinon Trojanorum miſericordiam exclamando captat ;

Æneid. 2.

Heu, quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora poſſunt
Accipere ? aut quid jam miſero mihi denique reſtat ?

Aliquando etiam lætitiam, animique hilaritatem exprimit Exclamatio, v. g. Cicero ad Atticum : *O ſuaves epiſtolas tuas, uno tempore mihi datas duas ! quibus evangelia quæ reddam, neſcio ; deberi quidem planè fateor.* Euangelia verò (ſi quæris) erant merces allati jucundi nuntii ; vel etiam ſacrificia & ſupplicationes, quæ pro læto nuntio decerni olim à Romanis conſueverant. Unde non immeritò à Chriſtianis, *Euangelium* appellatum eſt ſalutiferum illud nuntium à CHRISTO veraciſſimo Patris Nuntio nobis allatum.

Lib. 3. Epiſt. 8.

Denique Exclamatio ſervit interdum Ironiæ. Ita

* Tul-

* Tullius; *O præclarum cuſtodem ovium, ut ajunt, lupum!* & in Piſoniana, *O ſtultos Camillos, Curios, Fabricios, Scipiones, Marcellos, Maximos! O amentem Paulum: ruſticum Marium: nullius conſilii patres iſtorum amborum Conſulum, qui triumpharunt:* *Philip. 8.

Item ea utimur in votis. Sic Ovidius in epiſtola Penelopes.

O utinam; tunc cum Lacedæmona claſſe petebat,
Obrutus inſanis eſſet adulter * aquis.

* *Paris Priami filius raptor Helenæ, quæ uxor erat Menelai.*

Quibus potiſſimùm in locis utendum eſt Exclamatione?

R. Adhibenda eſt præſertim in Amplificatione, in Perorationibus, & ubi res magnas auditori perſuaſeris. Exclamare enim in rebus minutis frigidum eſſet ac puerile.

---

§. III.

De Dubitatione.

Q*Vid eſt Dubitatio?*

R. Dubitatio eſt Schema quo Orator fluctuans, animique pendens dubitat aliquandiu quid ſibi agendum dicendumve ſit. Ita Scipio apud Livium milites alloquitur quaſi dubitans: *Apud vos quemadmodum loquar, nec conſilium, nec oratio ſuppeditat, quos ne quo nomine quidem appellare debeam, ſcio. Cives? qui à patria veſtra deſciviſtis: an milites? qui imperium auſpiciumque abnuiſtis, Sacramenti religionem rupiſtis: Hoſtes? corpora, ora, veſtitum, habitum civium agnoſco; facta, dicta, conſilia, animos hoſtium video.* Decade 3.

Illuſtre omninò Dubitationis exemplum ſuppeditat nobis Virgilius, cùm Didonem ita dubitantem inducit: Æneid. 4.

En quid agam? rurſus ne procos irriſa priores
Experiar? Nomadumque petam connubia ſupplex,
Quos ego ſum toties jam dedignata maritos?
Iliacas igitur claſſes, atque ultima Teucrum

Juſſa ſequar . . . .
An Tyriis omnique manu ſtipata meorum
Inſequar ? Et quos Sidonia vix urbe revelli,
Rurſus agam pelago, & ventis dare vela jubebo?

Deinde ſequitur electio, quæ fit nimirum, cùm is qui dubitat, ſubitò conſilium capit, quaſi oborta ſibi nova quadam luce:

Quin morere, ut merita es, ferroque averte dolorem.

Eſt item apud Ciceronem egregium aliud ejuſdem Schematis exemplum in Oratore : *Utrùm difficilius, aut majus eſſet negare tibi ſæpiùs idem roganti, an efficere id quod rogares, diu multumque, Brute, dubitavi. Nam & negare ei quem unicè diligerem, cuique me chariſſimum eſſe ſentirem, præſertim & juſta petenti & præclara cupienti, durum admodùm mihi videbatur : & ſuſcipere tantam rem, quantam non modò facultate conſequi difficile eſſet, ſed etiam cogitatione complecti, vix arbitrabar eſſe ejus, qui vereretur reprehenſionem doctorum atque prudentium.*

Habes etiam breve, ſed luculentum Dubitationis exemplum in illis Tiberii verbis apud Tacitum in Annalibus : *Quid ſcribam, P. C. aut quomodo ſcribam, aut quid omnino non ſcribam hoc tempore? Dii me Deæque pejus perdant, quàm perire quotidie ſentio, ſi ſcio.*

---

§. IV.

De Obſecratione.

Q*Vid eſt Obſecratio?*

R. Obſecratio, ut nomen ipſum per ſe ſatis indicat, fit cùm alicujus ſive Dei, ſive hominis opem imploramus. Hoc Schemate mirum in modum utitur Tullius pro Rege Dejotaro : *Quamobrem hoc nos primùm metu, C. Cæſar, per fidem, & conſtantiam & clementiam tuam libera, ne reſidere in te ullam partem iracundiæ ſuſpicemur. Per dexteram te iſtam oro, quam Regi Dejotaro hoſpes hoſpiti porrexiſti : iſtam, inquam, dexteram, non tam in bel-*

lis & in præliis, quàm in promiſſis & fide firmiorem. Tu illius domum inire, tu vetus hoſpitium renovare voluiſti: te ejus Dii penates acceperunt: te amicum & placatum Dejotari regis ara focique viderunt.

Vehemens eſt etiam, atque flexanima * Palinuri ad Æneam obteſtatio apud Virgilium Æneid. 6.

** Palinurus Æneæ navis gubernator, qui ſomno oppreſſus, una cum gubernaculo in mare delapſus eſt.*

Quod te per cœli jucundum lumen & auras,
Per genitorem oro, per ſpem ſurgentis Juli,
Eripe me his, invicte, malis. Aut tu mihi terram
Injice, namque potes, portuſque require Velinos.
Aut tu, ſi qua via eſt, ſi quam tibi Diva creatrix
Oſtendit (neque enim credo ſine numine divum
Flumina tanta pars, ſtygiamque innare paludem)
Da dextram miſero, & tecum me tolle per undas.

Ejuſdem generis eſt vehementiſſima illa Amatæ ad Turnum obſecratio, Æneid. 12.

Turne per has ego te lacrymas, per ſi quis Amatæ
Tangit honos animum: ſpes tu nunc una ſenectæ,
Tu requies miſeræ: decus imperiumque Latini
Tu penes: in te omnis domus inclinata recumbit.
Unum oro, deſiſte manum committere Teucris.

Hæc figura, præ ceteris, vehemens eſt, & in perorationibus potiſſimùm ſolet adhiberi.

---

§. V.

De Imprecatione.

Q*Vid eſt Imprecatio?*

R. Eſt execratio quædam, qua malum imprecamur alicui, vel etiam nobiſmetipſis. Tale eſt illud Ciceronis pro Dejotaro: *Dii te perdant, fugitive. Ita non modò nequam & improbus, ſed etiam fatuus & amens es*. Et in Antonium, *Quin tu abi in malam rem, malumque cruciatum*. Tale eſt etiam illud Didonis: *Æneid. 4.*

Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiſcat,
Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras,
Pallentes umbras Erebi, noctemque profundam,
Ante pudor quàm te violem, aut tua jura reſolvam.

§. VI.

§. VI.

De Interrogatione & Subjectione.

QVid eſt Interrogatio?

R. Fit cùm interrogamus aliquem, non tam ad rem dubiam quærendam, quàm ad urgendum inſtandumque, & ad vehementiorem affectum exprimendum. Ita Cicero Catilinam urget hiſce verbis: *Patere tua conſilia non ſentis? Conſtrictam jam horum omnium conſcientia teneri conjurationem tuam non vides? Quid proxima, quid ſuperiore nocte egeris, ubi fueris, quos convocaveris, quid conſilii ceperis, quem noſtrum ignorare arbitraris?*

Quibus ſanè interrogationibus Catilinam multo acriùs pungit Cicero, quàm ſi frigidè diceret: Patent, Catilina, tua conſilia; conjuratio tua omnium conſcientia conſtricta tenetur; quid egeris nemo ignorat. Similiter poterat dicere Virgilius:

Ecl. 3. Ipſe ego te vidi Damonis, peſſime, Caprum
Excipere inſidiis, multum latrante Lyciſca.

Sed plus ſpiritus nervorumque habet hæc interrogatio,

Non ego te vidi Damonis, peſſime, Caprum
Excipere inſidiis?

Quòd ſi Interrogationi ſubjiciatur reſponſio, Subjectio vocabitur. Sic Tullius pro lege Manilia: *Quid tam novum quàm adoleſcentulum privatum, exercitum difficili reipublicæ tempore conficere? Confecit: huic præeſſe? Præfuit: rem optimè ductu ſuo gerere? Geſſit. Quid tam præter conſuetudinem quàm homini adoleſcenti, cujus à Senatorio gradu ætas longè abeſſet, imperium atque exercitum dari, Siciliam permitti, atque Africam, bellumque in ea adminiſtrandum? Fuit in iis Provinciis ſingulari innocentia, æquitate, virtute: bellum in Africa maximum confecit, victorem exercitum deportavit.*

§. VII.

De Præteritione & Reticentia.

QVid eſt *Præteritio?*

R. Præteritio quæ Ciceroni videtur in amore & in deliciis fuiſſe, fit cùm ſimulamus nos vel neſcire vel nolle dicere id quod vel maximè dicimus. Ita Tullius ſuum Pompejum magnificè laudat per præteritionem;

Itaque non ſum prædicaturus, Quirites, quantas ille res, domi militiæque, terra marique, quantaque felicitate gesserit: ut ejus ſemper voluntatibus non modò cives aſſenſerint, ſocii obtemperarint, hoſtes obedierint: ſed etiam venti tempeſtateſque obſecundarint; hoc breviſſimè dicam......

Habes etiam luculentam ejuſdem Tullii præteritionem in Vatinium: *Atque illud tenebricoſiſſimum tempus ineuntis ætatis tuæ patiar latere. Licet impunè per me, parietes in adoleſcentia perfoderis, vicinos compilaris, matrem verberaris. Habet hoc præmium tua indignitas, ut adoleſcentiæ turpitudo obſcuritate & ſordibus tuis tegatur.*

Præteritioni vicina eſt & affinis Reticentia, apoſiopeſis græcè dicta, quæ fit cùm orationem abrumpimus ſubitò, & reticemus aliquid, ut majora auditoribus cogitanda relinquamus, quia nimirum quæ latent graviora putantur. Tale eſt illud * Juvenali; **Sat. 8.*

Majorum primus quiſquis fuit ille tuorum,
Aut paſtor fuit, aut illud quod dicere nolo.

Illuſtre omnino hujuſce Schematis exemplum nobis ſuppeditat Virgilius Æneid. 1. ubi Neptunus ventos tumultuantes ſic increpitat;

Jam cœlum terramque meo ſine numine venti
Miſcere, & tantas audetis tollere moles.
Quos ego; ſed motos præſtat componere fluctus.
Poſt mihi non ſimili pœna commiſſa luetis.

Apo-

Apoſiopeſi utimur ob pudorem, ut Virgilius in ecloga.

Novimus & qui te . . . .

Utimur item quando ſtomachamur in aliquam. Ita Terentius: *Ego te furcifer, ſi vero . . . . . ſed iſtud quidquid eſt, primum expedi.*

---

§. VIII.

De Expolitione.

QVid eſt Expolitio?

R. Expolitio, ſive Commoratio, & Exornatio (nam tria hæc vocabula unum atque idem ſonant) eſt figura ad motus excitandos valdè inſignis.

Fit autem cùm eamdem ſententiam variis modis verſamus, ut altiùs in auditorum animis defigatur. Ita Euſebius Emiſenus. (Quidni enim profanis aliqua ſacra miſceamus identidem?) Ita, inquam, Euſebius Innocentium pro Chriſto cædem, per expolitionem ornat atque amplificat: *Quàm beata*, inquit, *ætas, quæ nondum Chriſtum poteſt eloqui, & jam pro Chriſto meretur interfici: nondum opportuna vulneri, & jam idonea paſſioni! Quàm feliciter nati, quibus in primo naſcendi limine, æterna vita obviam venit . . . . Immaturi quidem videntur ad mortem; ſed feliciter moriuntur ad vitam. Vixdum deguſtaverunt præſentem, cùm ſtatim tranſeunt ad futuram. Nondum ingreſſi infantium cunas, jam perveniunt ad coronas. Rapiuntur quidem à complexibus matrum, ſed redduntur gremiis Angelorum.*

§. IX.

De Epiphonemate.

QVid eſt Epiphonema?

R. Eſt exclamatio ſententioſa, quæ fieri ſolet poſt rem aliquam inſignem vel narratam, vel probatam. Ut cùm Virgilius, poſt narratos claſſis Trojanæ labores, ſic exclamat ſententioſè:

Tantæ molis erat Romanam condere gentem. *Æneid.* 1.

Sic etiam Lucretius lib. 1. poſt commemoratum exemplum Agamemnonis filiam ſuam Iphigeniam immolantis, hac gravi ſententia claudit narrationem:

Tantum Relligio potuit ſuadere malorum.

Simile eſt illud Ciceronis in libro de Senectute: *Senectutem ut adipiſcantur omnes optant; eandem accuſant * adeptam: tanta eſt inconſtantia, ſtultitia atque perverſitas.* Sic etiam Virgilius, poſtquam apum, in melle conficiendo, induſtriam laboreſque deſcripſit, hoc addit Epiphonema:

* *Alii legunt* Adepti, *qua lectio videtur melior.*

Tantus amor florum, & generandi gloria mellis.

Itemque hoc 2. Georgicor.

—— Adeò à teneris conſueſcere multum eſt.

Æneid. 3.

Et alio in loco, de crudeli atque impio Polymneſtore loquens.

Fas omne obrumpit; Polydorum obtruncat, & auro
Vi potitur. QUID non mortalia pectora cogis
Auri ſacra fames? *Æneid.* 3.

CAPUT II.

De Figuris ad delectandum magis idoneis.

§. I.

De Apoſtrophe.

QVid eſt Apoſtrophe?

R. Eſt Schema, quo ſermonem ad aliam perſonam, vel quaſi perſonam convertimus, quàm inſtituta oratio requirat. Ita Cicero pro Milone: *Vos vos appello, fortiſſimi viri, qui multum pro Republica ſanguinem effudiſtis: vos in viri & civis invicti appello periculo, Centuriones, voſque milites; vobis non modò inſpectantibus, ſed etiam armatis, & huic judicio præſidentibus, hæc tanta virtus ex hac urbe expelletur?*

Apoſtrophe fit aliquando ad Superos, ad invocandum. Ita Tullius 1. in Catilinam: *Tum tu, Iupiter, qui iiſdem, quibus hæc urbs auſpiciis, à Romulo es conſtitutus, quem ſtatorem hujus urbis, atque Imperii verè nominamus; hunc & hujus ſocios à tuis aris, ceteriſque templis, à tectis urbis, à mœnibus, à vita fortuniſque omnium civium, arcebis; & omnes inimicos bonorum, hoſtes patriæ, latrones Italiæ, ſcelerum fœdere inter ſe ac nefaria ſocietate conjunctos, æternis ſuppliciis vivos mortuoſque mactabis?*

Nec tantùm ad perſonas fit Apoſtrophe; ſed etiam ad res inanimas, ſenſuque carentes, aut aliquando etiam ad belluas. Ejuſmodi eſt apud Virgilium notiſſima illa Mezentii Apoſtrophe ad equum ſuum, nomine Rhœbum?

Æneid. 10. Rhœbe diu (res ſi qua diu mortalibus ulla eſt)
Viximus . . . .

Ita Cicero pro Milone: *Vos enim jam Albani tumuli atque luci, vos, inquam imploro, atque obteſtor,*

ſtor, voſque Albanorum obrutæ aræ, ſacrorum Populi Romani ſociæ & æquales. Poetis porrò nihil familiarius eſt, quàm illa ad res ſenſu carentes Apoſtrophe. Ita Dido moriens Æneid. 4.

Dulces exuviæ, dum fata, deuſque ſinebant,
Accipite hanc animam, meque his exolvite curis.

Ex libro 2.

Trojaque nunc ſtares, Priamique arx alta maneres.

Sic etiam Claudianus de nuptiis Honorii:

Ligures favete campi,
Veneti favete montes,
Subitiſque ſe roſetis
Veſtiat Alpinus apex,
Et rubeant pruinæ.

Quænam ſunt Apoſtrophes regulæ?

R. Tres. 1. Raro eſt uſurpanda. Si enim crebriùs adhibeatur, inepta erit, & frigidiuſcula.

2. Tametſi multis videatur Apoſtrophem in ipſo dicendi principio nequaquam adhiberi poſſe, interdum tamen Orationem inchoat egregiè, ut docet initium primæ Catilinariæ: *Quouſque tandem abutere, Catilina, patientia noſtra?*

3. Fas eſt Poetis, ſolius metri cauſa, Apoſtrophem adhibere. Ita Ovidius lib. 3. Triſtium:

Nunc ego jactandas optarem ſumere pennas,
Sive tuas, * Perſeu; Dædale, ſive tuas.

** Perſeus Iovis filius, talaribus à Mercurio donatus, Andromedam liberavit.*

---

§. II.

De Hypotypoſi.

QVid eſt Hypotypoſis?

R. Eſt figura, qua res ita graphicè deſcribitur, ut non tam audiri vel legi, quàm ante oculos verſari videatur. Splendidum in primis ac illuſtre illius exemplum habes in ſeptima Verrina, ubi Tullius Verris inhumanitatem oculis ita ſubjicit: *Ipſe inflammatus ſcelere, & furore in forum venit. Ardebant oculi; toto ex ore crudelitas eminebat. Expecta-*

*pectabant omnes quò tandem progreſſurus, aut quidnam acturus eſſet, cùm repente * Hominem corripi, atque in foro medio nudari ac deligari, & virgas expediri jubet. Clamat ille miſer ſe civem eſſe Romanum.*

* Gavium civem Romanum.

Nihilo inferior eſt Virgiliana illa de Mezentii equo Hypotypoſis, quam meritò mirantur omnes:

Æneid. 10 Tollit ſe arrectum quadrupes, & calcibus auras
Verberat, effuſumque equitem ſuper ipſe ſecutus
Implicat, ejectoque incumbit cernuus armo.

Itemque lepidiſſima iſta, libr. 12.

——— Illi ingens barba reluxit,
Nidoremque ambuſta dedit.

Nec minùs elegans eſt Hypotypoſis illa, qua flagitioſum M. Antonii convivium ſic deſcribitur in ſecunda Philippica: *Perſonabant omnia vocibus ebriorum; natabant pavimenta vino; madebant parietes; ingenui pueri cum meritoriis; ſcorta inter matres familias verſabantur.*

Sic etiam ibidem egregiè depingitur idem Antonius Provinciam molliter ac delicatè luſtrans: *Vehebatur in * Eſſedo Tribunus plebis; laureati lictores antecedebant, inter quos, aperta lectica, mima portabatur, quam ex oppidis municipales homines honeſti, obviàm neceſſariò prodeuntes, non noto illo, & mimico nomine, ſed* Volumniam *conſalutabant. Sequebatur Rheda cum Lenonibus, comites nequiſſimi: Rejecta mater amicam impuri filii tanquam nurum ſequebatur.*

* Eſſedum vehiculum Gallorum proprium.

Hypotopoſim creberrimè ſolent uſurpare Poetæ, ac præſertim Virgilius, qui res adeò vivis, & ſpirantibus, ut ita dicam, coloribus deſcribit, ut penè ſub oculos cadant. Ita Cyclopes depingit Æneid. 8.

Ferrum exercebant vaſto Cyclopes in antro
Brontesque, Steropeſque & nudus membra Pyracmon,
. . . .
——— Alii ventoſis follibus auras
Accipiunt redduntque: alii ſtridentia tingunt

Ære

Æra lacu, gemit impoſitis incudibus antrum.
Illi inter ſeſe, multa vi, brachia tollunt
In numerum, verſantque tenaci forcipe maſſam.

---

§. III.

De Proſopopœja.

Q*Vid eſt Proſopopœia?*

R. Proſopopœja eſt fictio perſonæ, ſeu Schema, quo perſonæ mortuæ, vel abſenti, aut etiam rei ſenſu carenti ſermonem tribuimus, per quamdam licentiam oratoriam; v. g. cùm inducimus loquentem urbem, Provinciam, Angelum, Beatum, parietem, aliaque id genus. Talis eſt apud Lucanum celebris illa Proſopopœja patriæ, quæ Julio Cæſari juxta fluvium Rubiconem apparens, illum à civili bello dehortatur.

Jam gelidas Cæſar curſu ſuperaverat Alpes,
Ingenteſque animo motus, bellumque futurum
Ceperat. Ut ventum eſt parvi Rubiconis ad undas, *Lib. 1. Pharſalia.*
Ingens viſa Duci Patriæ trepidantis imago
Clara, per obſcuram, vultu mœſtiſſima, noctem,
Turrigero canos effundens vertice crines,
Cæſarie lacera, nudiſque adſtare lacertis,
Et gemitu permiſta loqui: Quò tenditis ultra?
Quò fertis mea ſigna viri? Si jure venitis,
Si cives, huc uſque licet.

Sic etiam Tullius in prima Catilinaria ita loquentem patriam inducit: *Quæ* (patria) *tecum, Catilina, ſic agit, & quodammodo tacita loquitur: Nullum jam tot annos facinus extitit niſi per te: nullum flagitium ſine te. Tibi uni multorum neces, tibi vexatio direptioque ſociorum impunita fuit ac libera. Tu non ſolùm ad negligendas leges & quæſtiones, verùm etiam ad advertendas perfringendaſque valuiſti. Superiora illa, quamquam ferenda non fuerunt, tamen ut potui, tuli: Nunc verò me totam eſſe in metu, propter te unum: quidquid increpuerit, Catilinam timeri; nullum videri contra me conſilium iniri poſſe, quod à tuo ſcelere abhorreat, non eſt ferendum. Quam-*

 obrem

obrem diſcede, atque hunc mihi timorem eripe: Si verus, ne opprimar; ſin falſus, ut tandem aliquando timere deſinam. Hæc ſi tecum, ut dixi, patria loquatur, &c.

Venuſtiſſimum eſt & aurea Auguſti ætate digniſſimum Epitaphium hoc, in quo viventem maritum, per Proſopopœjam ſic alloquitur uxor mortua:

Immatura perj: ſed tu felicior, annos
Vive tuos, conjux optime, vive meos.

---

§. IV.

De Ethopœja.

Quid eſt Ethopœja?

R. Ethopœja eſt expreſſio morum, ſeu Schema, quo alicujus ſtudia, mores, indolem, ingenium verbis exprimimus. Ita Salluſtius * Catilinam omnibus artis coloribus egregiè pingit, in illa Ethopœja, tantoperè omnium conſenſione laudata.

* *In bello Catilinario.*

Ethopœja Catilinæ.

Lucius Catilina nobili genere natus, fuit magna vi & animi & corporis, ſed ingenio malo pravoque. Huic ab adoleſcentia, bella inteſtina, cædes, rapinæ, diſcordia civilis grata fuere, ibique juventutem ſuam exercuit. Corpus patiens mediæ, algoris, vigiliæ, ſupra quàm cuique credibile eſt. Animus audax, ſubdolus, varius, cujuslibet rei ſimulator ac diſſimulator, alieni appetens, ſui profuſus. Ardens in cupiditatibus: ſatis eloquentiæ, ſapientiæ parum. Vaſtus animus immoderata, incredibilia, nimis alta ſemper cupiebat.

Sic etiam Plautus ſenis avari ſordidique mores mirabiliter exprimit, * dum illum inducit hæc ſervo ſuo mandata dantem:

* *In Aulularia.*

Senex avarus.

Cave quemquam alienum in ædem intromiſeris.
Si quiſpiam ignem quærat, extingui volo,
Ne cauſæ quid ſit quòd te quiſquam quæritet.
. . . .
Tum aquam effugiſſe dicito: ſi quis petet
Cultrum, ſecurim, piſtillum, mortarium,
Quæ utenda vaſa ſemper vicini rogitant;
Fures veniſſe, atque abſtuliſſe dicito.

Mulierum mores graphicè pingit Terentius, cum ait: *Novi ingenium mulierum: Nolunt, ubi velis; ubi nolis, cupiunt ultrò.* Et alio loco: *Noſti mores mulierum; dum moliuntur, dum comuntur, annus eſt.*

Ethopœja dividitur in Proſopographiam, & in Ethopœjam propriè dictam, de qua jam egimus.

Quid eſt Proſopographia?

R. Eſt expreſſio vultus ac corporis totius, ſeu Schema quo alicujus vultum, os, lineamenta, inceſſum, cultum, habitumque omnem exprimimus. Ita Martialis deformem Zoilum lepidè pingit:

Crine ruber, niger ore, brevis pede, lumine læſus
Rem magnam præſtas, Zoile, ſi bonus es.

Sic etiam Franciſcus Vavaſſor in ſuo illo eximio de ludicra dictione libro, Socratis habitum, os figuramque depingit.

Socratis Proſopographia.

Socrates Æſopo non abſimilis deformitate corporis fuit: utpote ſimis naribus, extantibus & prominentibus oculis, recalva fronte, piloſis humeris, obeſo ventre, repandis cruribus, quem propterea rectè Alcibiades cum Sileno & Satyris etiam forma & ſpecie contulit. Ac licuit ſemper animadvertere luſcos, gibberos, ventrioſos, claudos, ſimileſque eorum eò ferè dicaciores eſſe hominibus ceteris, quò ſunt vitiis corporis inſigniores, materiamque præbent ad jocandum majorem: ſive quòd ſæpiùs laceſſiti propter ſuam fœditatem, aſſueſcant viciſſim adverſarios repungere; atque ita exercitatiores in

ro ipſo genere fiant: ſive quòd priores occupent ne feriantur, aut ut feriantur leviùs.

Feliciter admodum miſcentur Proſopographia & Ethopœja propriè dicta, & ex tali mixtura Schema gratiſſimum efflorescit, ut liquet in exem- ** Ad Atticum.* plo ſequenti, ubi M. Calphurnium ſic pingit* Tullius: *Conſul ipſe parvo animo & pravo: tantùm cavillator genere illo moroſo, quod etiam ſine dicacitate rideatur, facie magis quàm facetiis ridiculus: à quo nihil ſperes boni reipublicæ, quia non vult; nihil metuas mali, quia non audet.*

CAPUT III.

De Figuris ad docendum idoneis. De Antitheſi.

Q*Vid eſt Antitheſis?*

R. Antitheſis, ſive oppoſitio eſt Schema quo verba verbis, ſententiæ ſententiis opponuntur; cujus rei ſplendidum in primis & illuſtre exemplum habes in 2. Catilinaria: *Ex hac parte pugnat pudor, illinc petulantia; hinc pudicitia, illinc ſtuprum; hinc fides, illinc fraudatio; hinc pietas, illinc ſcelus: hinc honeſtas, illinc turpitudo; hinc continentia, illinc libido. Denique æquitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes certant cum iniquitate, cum luxuria, cum temeritate, cum vitiis omnibus: poſtremò copia cum egeſtate; bona ratio cum perdita; mens ſana cum amentia; bona denique ſpes cum omnium rerum deſperatione confligit.*

Sic Martialis in amicum quemdam moroſum, ſibique imparem, facetè ludit per Antitheſes:

Lib. 12.
Difficilis, facilis; jucundus, acerbus es idem:
 Nec tecum poſſum vivere, nec ſine te.

Ita Ovidius:

1. Metam.
Frigida pugnabant calidis, humentia ſiccis,
Mollia cum duris, ſine pondere habentia pondus.

Sic

Sic etiam Juſtinus * Agathoclem, Syracuſis obſeſſis, bellum nihilominus in Africam transferentem, laudat per Antitheſes: *Mira prorſus audacia, ut quibus in ſolo urbis ſuæ par non erat eorum urbi bellum inferret; & qui ſua tueri non poterat, impugnaret aliena, victuſque victoribus inſultaret.* Ejuſdem etiam generis eſt memorabile illud dictum Auguſti jam ætate valdè provecti, ad nobiles quoſdam juvenes qui fortè tumultuabantur: *Audite, juvenes, ſenem, quem juvenem ſenes audivere.*

* *Agathocles Siciliæ Tyrannus, patre figulo natus. Lib. 22.*

Hoc etiam modo Horatius in Odis. *Privatus illi cenſus erat brevis, commune magnum*; & poſt illum * Seneca:

* *In Hippolyto.*

Curæ leves loquuntur, ingentes ſtupent.

Plena hujuſmodi acuminum ſunt omnia. Sed ſatis ſuperque exemplorum eſt; ne ſcilicet videar hîc imitari Rhetorem illum qui in ſua Rhetorica Gallica, quadringenta & amplius Antitheſon exempla coacervavit.

Regulæ Antitheſis.

Quænam vitia ſunt in Antitheſi vitanda?

R. Duo vel maximè. Primum eſt ne frequentiores fiant Antitheſes, quod profectò juvenile eſt & à viris eruditis jure ac meritò reprehenſum in Seneca, in Petro Chryſologo aliiſque, qui in hoc genere nimii fuiſſe videntur; quemadmodum etiam Orator ille, de quo Perſius in Satyra:

——— Crimina raſis
Librat in Antithetis; doctas poſuiſſe figuras
Laudatur. Bellum hoc, hoc bellum?

Alterum vitium eſt ſi Antitheſis per vim & longè petita videatur, ſtudioque & arte quæſita. Hujuſmodi Antitheſeon aucupes & quaſi venatores non illepidè comparari poſſunt Architectis illis, qui Symmetriæ cauſa ementitas ſimulataſque feneſtras ædibus affingunt.

§. II.

De Suſtentatione.

QVid eſt Suſtentatio?

R. Eſt figura qua Orator, ad ſibi conciliandam attentionem, & ad excitandos, arrigendoſque auditorum animos, illos tenet aliquandiu ſuſpenſos, incertoſque quid dicturus ſit; ut cùm Tullius ait contra Verrem: *Etiamnum mihi expectare videmini, judices, quid deinde factum ſit, ..., .. expectate facinus quàm vultis improbum; vincam tamen expectationem omnium.*

Habes ſalſum & facetum Suſtentationis exemplum in Martialis Libro 6.

In Lupercum.

Quod convivaris ſine me tam ſæpè, Luperce,
  Inveni, noceam qua ratione tibi.
Iraſcar, licèt uſque voces, mittaſque, rogeſque.
  Quid facies? inquis: quid faciam? veniam.

Vide etiam luculentam & nunquam ſatis laudandam Suſtentationem in Libro Job, Cap. 19. *Quis mihi tribuat ut ſcribantur ſermones mei? Quis mihi det ut exarentur in libro ſtylo ferreo, & plumbi lamina, vel * celte ſculpantur in ſilice ..... Scio enim quòd Redemptor meus vivit, & in noviſſimo die de terra ſurrecturus ſum, & rurſum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum meum.*

* *Celtis eſt inſtrumentũ ad ſculpendum.*

---

§. III.

De Communicatione.

QVid eſt Communicatio?

R. Eſt figura, qua Orator, cauſæ ſuæ confidens, deliberat cum iis ipſis apud quos, vel contra quos dicturus eſt, illos nimirum conſulens quid acturus ſit: Egregium hujuſmodi exemplum habes in Verrina 2. ubi Cicero ſummam cauſæ ſuæ fiduciam ita demonſtrat: *Nunc ego vos conſulo quid mihi faciendum putetis. Id enim conſilii profectò taciti dabitis,*

tis, quod ego mihi neceſſariò capiendum intelligo. Et pro Cæcina: *Quæro, ſi te hodie domum tuam redeuntem homines armati, non modò limine, tectoque ædium tuarum, ſed primo aditu veſtibuloque prohiberent, quid acturus ſis?*

---

§. IV.

De Correctione.

Q*Vid eſt Correctio?*

R. Correctio, ſeu Retractatio, eſt Schema quo Orator ſententiam, aut vocem à ſe prolatam retractat, ac veluti corrigit. Ita Cicero pro Cœlio: *O ſtultitia! Stultitiamne dicam, an impudentiam ſingularem?* Et prima Catilinaria: *Quamquam quid loquor? Te ut ulla res frangat? Tu ut unquam te corrigas? Tu ut ullam fugam meditere? Tu ut ullum exilium cogites? Vtinam tibi iſtam mentem Dii immortales donarent.*

Sic etiam Terentius in comœdia, quæ inſcribitur * *Heautontimorumenos*, miſerum ſenem Menedemum ſic loquentem inducit:

Filium unicum adoleſcentulum
Habeo. Ah! quid dixi habere me? Imò habui, Chreme,
Nunc habeam nec ne, incertum eſt.

* *Vox compoſita, quæ græcè ſonat, ſe ipſum puniens; vulgò* Nojoſo a ſe ſteſſo.

CAPUT V.

De Figuris verborum.

FIguræ verborum aliæ ſunt tropi, aliæ non ſunt tropi. Figuræ quæ ſunt tropi, fiunt tantùm in verbis translatis, hoc eſt à ſenſu ſibi proprio in alienum ſenſum traductis; ut cùm dicimus: *Lætas ſegetes. Prata rident. Geminos duo fulmina belli Scipiadas, &c.* Figuræ verò, quæ non ſunt tropi, fiunt etiam in verbis propriis, ut cùm ait Tullius, *O tempora! O mores!* Et alio loco, *Abiit, exceſſit, evaſit, erupit.*

§. I.

De Tropis.

* Ἐξάλλαξις λόγυ ἐπὶ τὸ κρεῖττον. *Ariſt.*

QVid eſt Tropus?

R. Tropus eſt verbi, vel * Orationis è propria ſignificatione in alienam immutatio, cum virtute ac dignitate; ut cùm dicitur, *Mulus* pro *Stupido*; vel *Laterem lavare*, pro *Fruſtrà laborem ſuſcipere*, inſtar laterem lavantis. Iſta porrò immutatio ſive converſio fit cum virtute ac dignitate, hoc eſt ad addendum orationi pondus, majoremque illi venuſtatem & dignitatem conciliandam. Porrò Tropus ſic appellatur à voce Græca τρέπω, *verto*; ut ad verbum *Inverſionem* ſonet.

Hæc autem Inverſio fit multiplici variaque ratione, ſed quatuor potiſſimùm modis, unde exiſtunt primarii quatuor, nobiliſſimique Tropi, nempe Metaphora, Metonymia, Synecdoche & Ironia, de quibus ſigillatim tractandum eſt.

---

§. II.

De Metaphora.

QVid eſt Metaphora?

R. Metaphora, ſeu Translatio eſt tropus, quo vox aliqua à propria ſignificatione ad alienam transfertur, ob ſimilitudinem. Ut cùm ait Tullius ad Cæſarem: *Parietes hujus curiæ tibi gratias agere geſtiunt*. Vox illa, *Geſtire*, quæ eſt hominis propria, transfertur ad parietem, cujus non eſt propria; ſed cum quo tamen habet hoc loco quamdam ſimilitudinem & affinitatem.

Hunc porrò uſum ac modum verba transferendi neceſſitas genuit, cùm ſcilicet verba propria deeſſent: poſteà verò delectatio jucunditaſque celebravit. Quemadmodum enim veſtis depellendi frigoris cauſa primùm reperta, poſteà etiam adhiberi cœpta eſt ad ornatum corporis & dignitatem: ſic verbi translatio, ſolius inopiæ cauſa primùm inſtituta,

ſtituta, deinde etiam fuit ad delectationem & ad ornatum orationis frequentata.

Vndenam potiſſimùm ducuntur Metaphoræ?

R. Ex omnibus omnino rebus duci poſſunt, à divinis, à cœleſtibus, ab elementis, meteoris, lapidibus, metallis, plantis, beſtiis, hominibus, eorumque operibus: adeò ut non minùs latè pateat Metaphora quàm ſimilitudo, quæ à re qualibet duci poteſt.

Metaphora ducitur 1. à Divinis, ut apud Ciceronem, *Deus ille noſter Plato*. Itemque apud Martialem magnificentiſſima illa Romæ laudatio:

Terrarum Dea, gentiumque Roma, Lib. 12
Cui par eſt nihil, & nihil ſecundum.

2. Sumitur ab Elementis, ut cùm dicitur à Tullio, *Nullius eſt tantum flumen ingenii, nulla ſcribendi, aut dicendi tanta vis, tantaque copia, quæ, non dicam exornare, ſed enarrare, Cæſar, res tuas geſtas poſſit*.

3. Metaphora ſumitur è ſtirpibus, plantis & arboribus. Ita Cicero, *Virtus eſt una altiſſimis defixa radicibus, quæ nùlla umquam vi labefactari poteſt*:

4. Sumitur à rebus arte manuque factis. Ita * Appion ille contra quem Joſephus ſcripſit, vocabatur *Cymbalum mundi*. Longinus verò Rhetor eximius, appellabatur *Viva Bibliotheca & Muſæum ambulans*; quod etiam de Origene dictum accepimus. Imperator autem Helvius Pertinax *Fortunæ Pila* fuit vulgò nuncupatus, quòd nempe variis fortunæ caſibus fuiſſet exercitus. Denique Auguſtus homines illos qui ſolerti promptoque erant ingenio ad res ex tempore conficiendas, lepidè ajebat: *Argentum habere in numerato*. Metaphora à pecuniis ducta.

* *Appion Grammaticus Alexandrinus vixit tempore Tiberii*.

5. Metaphora ducitur ab homine, ut cùm ait apud Virgilium Palinurus:

Mene ſalis placidi vultum, fluctuſque quietos
Ignorare jubes?

Reli-

Reliquos Metaphorarum fontes, qui innumerabiles ſunt, & cuilibet obvii, perſequi ſigillatim, hominis eſſet otio intemperanter abutentis. Quatuor tamen præcipua capita Quintilianus enumerat, ad quæ omnes Metaphoræ commodè poſſunt revocari.

Primò fit Metaphora, cùm à re quapiam animata ad rem aliam animatam verbum transferimus: ut cùm ait Titus Livius: *Scipionem à Catone ſolitum allatrari*; quæ vox, *Allatrare*, cùm propria ſit ſolius canis, tribuitur tamen homini non inconcinnè. Sic etiam Chriſtus ipſe Herodem, ob mores vulpinos, hoc eſt ob calliditatem atque verſutiam, vulpem appellavit, Lucæ cap. 13. *Ite, & dicite vulpi illi.*

Secundò fit Metaphora, cùm inanima pro aliis inanimis ponuntur; ut *Habena* pro *Gubernaculo*; *Frænum* pro *Lege*; *Vinculum* pro *Communitate*; vel ſi dicas cum Tullio: *Hìc orationis vela contrahamus*......

Tertiò, cùm inanima transferuntur ad animata; ut cùm ipſa civitatis lumina extincta dicuntur in morte præſtantium virorum, & cùm ait Catullus:

O qui floſculus es juvenculorum!

Quartò, denique præcipuam quamdam venuſtatem habet, cùm rebus inanimis ſenſuque carentibus ſenſum quemdam, animoſque, ac veluti vitam damus; ut cùm ait Virgilius:

—— Pontem indignatus * Araxes.

* *Araxes Armeniæ fluvius.*

Sic etiam Cicero pro Ligario: *Quid enim tuus ille, Tubero, diſtrictus in acie Pharſalica gladius agebat? cujus latus mucro ille petebat? qui ſenſus erat armorum tuorum?*

§. III.

§. III.

Quid vitandum in Metaphora.

Q*Vanam Metaphoræ dicuntur vitioſæ?*

R. Vitioſæ dicuntur Metaphoræ illæ, quæ humiliores ſunt, ſordidæque, & ab re quapiam abjecta deformique deſumptæ. Talis eſt iſta, quam damnant Tullius & Quintilianus: *Stercus curiæ Glaucia*; itemque iſta: *Saxea mundi verruca*; id eſt *rupes*. Horatius quoque ob eandem cauſam notavit verſum illum cujuſdam M. Furii Bibaculi:

Jupiter hibernas cana nive conſpuit Alpes. *Sat. 5. lib. 2.*

Quid enim ſordidius ac turpius quàm Metaphoram à ſputo mutuari? Hoc eodem humilitatis, & ut ita dicam, ignobilitatis vitio laborare videtur celebris illa * Tertulliani Metaphora, qua diluvium appellat *Naturæ generale lixivium.*

** Tertullianus ſcriptor Eccleſiaſticus, acris & vehementis ingenii, floruit initio tertii ſæculi.*

2. Vitioſæ dicuntur Metaphoræ, quæ duriores ſunt vel longiùs accerſitæ, vel quæ rem nimis amplificant; ut ſi dicas: *Syrtim Patrimonii, Charybdim bonorum*; quod profectò duriuſculum eſt, & à Tullio jure damnatum. Quòd ſi verearis ne durior paulò & audacior videatur Metaphora, poteris illam mollire ac mitigare illis aut ſimilibus vocabulis: *Ut ita dicam... quaſi... penè... Si ita loqui fas eſt*, &c. ut ſi dicas, *Mortuo M. Catone, pupillum relictum eſſe Senatum*, poterit audacior videri hæc translatio; ſi verò dixeris cum Tullio, *Pupillum, ut ita dicam, relictum eſſe Senatum*, duriuſcula Metaphora, hoc velut appoſito condimento miteſcet. Nam, ut ſapienter admodùm monet idem Tullius, *Verecunda debet eſſe translatio*, ut deducta eſſe in alienum locum, non irruiſſe; atque ut precariò, non vi veniſſe videatur.

3. Vitium eſt in Metaphora, ſi nimis poetica ſit; v.g. ſi Orator dicat cum Virgilio: *Volucres penni remigare*; aut ſi cum Horatio dicat de Euro:

Per Siculas equitavit undas.

Ne-

Neque enim quæcunque Poetis licent, ea omnia Oratoribus licere exiſtimandum eſt.

4. Metaphorarum vitium eſt immoderata quædam illarum coacervatio. Etſi enim nullus eſt florentior tropus, & qui plus luminis afferat orationi, non tamen frequentari nimiùm debet: nam ut modicus illius uſus maximoperè delectat, ita immodicus non parum affert ſatietatis atque faſtidii, & in ænigma tranſit, aut in allegoriam.

5. Denique vitioſa eſt Metaphora, quæ ſibi non conſtat, res nimirum omnino diſſimiles inter ſe conjungendo. Quippe, ut docet Fabius: *Id in primis eſt cuſtodiendum, ut quo ex genere cœperis tranſlationis, hoc deſinas. Multi enim cùm initium à tempeſtate ſumpſerint, incendio, aut ruina finiunt; quæ eſt inconſequentia rerum fœdiſſima*. Quamquam, ut loquar ingenuè, huic de perpetua ſibique conſentanea translatione Rhetorum præcepto non adeò ſeverè à ſummis viris obtemperari video. Scimus enim diverſas omnino Metaphoras eleganter ſæpè fuiſſe conjunctas à Virgilio, ab Horatio, à Catullo, &c. ſic triplex eſt Metaphora in duobus hiſce verſibus Horatii:

Epiſt. 1. lib. 1.

Nemo adeò ferus eſt, ut non miteſcere poſſit,
Si modò culturæ patientem commodet aurem.

Prima eſt de feris, quæ propriè manſueſcunt & cicurantur. Altera eſt de fructibus, qui acerbi ſunt & propriè miteſcunt. Tertia eſt ab agris, quorum propria eſt cultura.

§. IV.

De Allegoria.

Quid eſt Allegoria?

R. Allegoria eſt Metaphorarum continuatio, ſeu figura, qua aliud verbis dicitur, aliud re ipſa intelligitur; unde non abſurdè vocatur *Diverſiloquium*; quòd nimirum aliud dicatur, aliud ſentiatur.

Hujuſmodi eſt inſignis illa Ciceronis in Piſonem Al-

Allegoria : *Neque tam fui timidus, ut qui in maximis turbinibus, ac fluctibus, reipublicæ navem gubernaſſem, ſalvamque in portu collocaſſem, frontis tuæ nubeculam, aut collegæ tui contaminatum ſpiritum perhorreſcerem. Alios ego vidi ventos; alias proſpexi animo procellas; aliis impendentibus tempeſtatibus non ceſſi; ſed unum me pro omnium ſalute obtuli.*

Illuſtris eſt & omnibus nota illa Horatii Ode Allegorica de bello civili Lib. I.

O navis, referent in mare te novi
Fluctus. O quid agis? fortiter occupa
    Portum. Nonne vides ut
    Nudum remigio latus,
Et malus celeri ſaucius Africo
Antemnæque gemant; ac ſine funibus
    Vix durare Carinæ
    Poſſint imperioſius
Æquor? Non tibi ſunt integra lintea, &c.

In hac eximia Allegoria, navim pro Republica; fluctus pro civili bello; portum pro pace concordiaque; remigium pro Militibus; nautas pro Magiſtratibus; Malum pro præcipuis Ducibus uſurpat Horatius, & ab initio ad finem egregiè ſibi conſtat; quod in Allegoria præcipuum eſt.

Felicis Allegoriæ eximium aliud exemplum eſſe poterit lepidus ille dialogus Galli, Hiſpani, & Itali in Urbanum VIII. Pontificem maximum, cujus ſymbolum gentilitium erant apes.

De Apibus Barberinis allegoria.

Gallus:

Gallis mella dabunt; Hiſpanis ſpicula figent.

Hiſpanus:

Spicula ſi figant, emorientur apes.

Italus:

Mella dabunt cunctis; nulli ſua ſpicula figent:
    Spicula nam princeps figere neſcit apum.

§. V.

§. V.

De Metonymia.

QVid eſt Metonymia?

R. Metonymia, quæ etiam vocatur Hypallage, ſeu Tranſnominatio, eſt troporum omnium vaſtiſſimus atque uſitatiſſimus. Fit autem quatuor potiſſimùm modis. 1. cùm cauſa, vel quaſi cauſa ponitur pro effectu, & cùm rerum inventor & auctor uſurpatur pro rebus ipſis quas invenit; ut Mars pro bello; Ceres pro frugibus; Vulcanus pro igne; Cicero, aut Virgilius, pro ſcriptis illorum; dux exercitus pro exercitu ipſo. Sic dicimus, Vario Marte pugnatum eſt, hoc eſt vario belli eventu; & Virgilius, *Onerantque caniſtris dona laborata Cereris*; id eſt *panis*. Et Georgicorum libro 2.

Bacchus amat colles; Aquilonem & frigora taxi.

Sic CHRISTUS ipſe uſus Metonymia, dixit; *Habent Moyſem & Prophetas*, hoc eſt libros Moyſis & Prophetarum. Sic etiam dicimus ab Hannibale apud Cannas cæſa fuiſſe ſexaginta Romanorum millia; hoc eſt ab Hannibalis exercitu. Fit item hoc primo modo Metonymia, cùm poſſeſſor uſurpatur pro re poſſeſſa, at cùm ait Virgilius Æneid. 2.

Jam proximus ardet
Ucalegon.

Hoc eſt domus Ucalegontis.

2. Fit Metonymia cùm ſumuntur effecta pro cauſis, ut ſcelus pro ſcelerato ipſo: ita Comicus: *Ubi eſt ſcelus ille qui me perdidit*? Ita Virgilius 2. Æneid.

Accipe nunc Danaum inſidias, & crimine ab uno
Diſce omnes.

Ubi *Crimen* ponitur pro perfido Sinone criminis auctore, & hic eſt germanus illius loci ſenſus: ex uno Sinone diſce Græcos omnes eſſe perfidos. Fit etiam cùm id, quod proprium eſt effectui, tribuitur cauſæ, & hoc Poetis valdè familiare eſt: Ita

timor

timor dicitur fugax; mors dicitur pallida; morbi dicuntur pallentes, quia fuga eſt effectus timoris, & pallor eſt effectus morborum & mortis. Sic Horatius: *Pallida mors æquo pulſat pede pauperum tabernas Regumque turres.* Sic Virgilius,

Pallentes habitant morbi, triſtiſque ſenectus.

3. Fit Metonymia, cùm res quæ continet uſurpatur pro re contenta, ut Roma pro Romanis, cœlum pro cœleſtibus, terra pro terræ incolis.

4. Cùm ſignum uſurpatur pro re ſignificata, ut toga pro pace, faſces pro magiſtratu. Ita Cicero in Piſonem:

Cedant arma togæ, concedat laurea linguæ.

Huc refer cùm hæc vox *nomen* ponitur pro re ipſa: ita Livius lib. 1. *Ad ſingula oppida circumferendo arma, nomen omne Latinum domuit.*

---

§. VI.

De Synecdoche.

Q*Vid eſt Synecdoche?*

R. Synecdoche eſt tropus apud Oratores æquè ac Poetas valdè uſitatus & tritus. Fit autem tribus modis.

1. Cùm pars ponitur pro toto, v. gr. mucro pro enſe; tectum pro domo; puppis, vel carina, pro navi integra: ita Virgilius Æneid. 2.

Non anni domuere decem, non mille carinæ.

Eſt autem *carina* ima pars navis. Sic etiam hominis anima ſæpè uſurpatur pro homine ipſo. Ita Tullius: *Vos meæ chariſſimæ animæ, ſæpiſſimè ad me ſcribite.* Eòdem refer vulgares illas locutiones, quibus *Vnus* accipitur pro *Pluribus*, ut cùm dicit Virgilius: *Hoſtis habet muros.* *Epiſt. 14. Lib. 14.*

2. Fit Synecdoche, cùm totum uſurpatur pro parte: ut in hoc decantato Virgilii verſu. *Eccl. 1.*

Aut

Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania * Tigrim.

Et rurſum Æneid. 12.

——— Fontemque ignemque ferebant.

Ubi fons accipitur pro parte fontis. Huc pertinet etiam cùm *Plures* uſurpantur pro *Vno* ; ut cùm ait Tullius, *Nos populo impoſuimus* , *& Oratores viſi ſumus* ; licèt de ſe tantùm loquatur.

3. Synecdoche fit, cùm materia, ex qua facta res eſt, accipitur pro reipſa, v. g. ferrum pro gladio, pinus pro navi, argentum pro pecunia, quæ fit ex argento.

4. Denique fit Synecdoche, cùm vel ſpecies ſumitur pro genere, vel genus pro ſpecie; ut Eurus, vel Aquilo, pro quolibet vento; Sabellicus ſus, pro quolibet ſue; Myrtoum vel Carpathium mare pro mari quocumque. Sic Maro:

Denteſque * Sabellicus exacuit ſus.

Ita Juvenalis pro quolibet homine frugi. Curium appellat:

Qui * Curios ſimulant, & * Bacchanalia vivent.

Contrà verò genus uſurpabitur pro ſpecie, ſi dicatur cum Virgilio, *Ales* pro *Aquila*.

—— Prædamque ex unguibus ales
Projecit fluvio.

Et alibi *Quadrupes* pro *Equo*; vel ſi dicatur cum Chriſto ipſo: *Prædicate Evangelium omni creaturæ*; id eſt *omni homini*.

** Tigris Aſiæ fluvius inſignis, ſic dictus à velocitate.*

** Sabelli ſeu Sabini populi Italiæ.*

** M. Cur. vir frugalis & optimus civis.*

** Bacchanalia Bacchi feſta, in quibus Romani crapulæ & libidini indulgebant.*

---

§. VII.

De Ironia.

Q*Vid eſt Ironia?*

R. Ironia, quæ Socrati adeò fuit in deliciis, eſt figura qua aliud planè dicimus, quàm verba ipſa ſignificare videntur. Quando, v. g. quempiam ſimulata laudatione falsè ac ingeniosè perſtringimus; nimirum aliud apertè dicendo, aliud verò innuen-

innuendo: unde rectè vocatur à Quintiliano, *Diverſiloquium, diſſimulatio & illuſio*, ut ſonat Græca ipſa Ironiæ vox.

Intelligitur autem Ironia, vel ex ipſa re quæ dicitur, vel ex ipſa pronuntiatione certè quidem; ut ſi dicas: *O præclarum ovium cuſtodem lupum!* Ita Juvenalis impiam æquè ac ſtolidam Ægyptiorum ſuperſtitionem, qui non quadrupedes ſolùm colebant. uti canem, ſimiam, felem bovemque; ſed plantas etiam ipſas, uti porrum & cepe divinis proſequebantur honoribus, ſalsè cavillatur hac faceta & eleganti ironia Satyræ 14.

Oppida tota * canem venerantur; nemo Dianam.
Porrum & cepe nefas violare, an frangere morſu.
O ſanctas gentes, quibus hæc naſcuntur in hortis
Numina.

* *Latrator Anubis.*

Eximia eſt Ciceronis Ironia in Miloniana: *Sed ſtulti ſumus*, inquit, *qui Druſum, qui Africanum, Pompejum, noſmetipſos cum Publio Clodio conferre audeamus. Tolerabilia fuerunt illa: Clodii mortem æquo animo ferre nemo poteſt; luget Senatus; mœret Equeſter ordo; tota civitas confecta ſenio eſt; ſquallent municipia; afflictantur Coloniæ; agri denique ipſi tam beneficum, tam ſingularem, tam manſuetum civem deſiderant.*

Ironiæ exemplum exquiſitius apud veteres nullum habemus, quod ſciam, quàm lepidam illam Apocolocyntoſim, in qua Seneca Claudium Imperatorem, qui vulgò bardus & imbellis habebatur, facetiſſimè ludit. Eſt autem Apocolocyntoſis Satyra quædam * Menippæa, qua fatuum Claudi caput multo urbanitatis ſale defricatur. Ἀποκολοκύντωσις porrò vocatur, quaſi ſi dicas Metamorphoſim in cucurbitam: ad ſignificandam hominis inſulſitatem: eſt enim κολοκύντη Græcè *cucurbita*. In hac igitur eleganti Ironia Poetas in funere Claudii ita jocosè cantantes inducit Seneca Philoſophus.

* *Menippus Cynicus Philoſophus mordacibus Satyris notus, unde Satyra Menippæa.*

Fundite fletus, Edite planctus,
Fingite luctus: Reſonet triſti.
Clamore forum: Cecidit pulchrè

Cordatus homo, Quo non alius
Fuit in toto Fortior orbe.
Ille citato Vincere curſu
Poterat celeres; Ille rebelles
Fundere * Parthos, Levibuſque ſequi
Perſida telis, Certaque manu
Tendere nervum, Qui præcipites
Vulnere parvo Figeret hoſtes,
Pictaque Medi Terga fugacis:
Ille Britannos Ultra noti
Littora ponti, Et cæruleos
Scuta * Brigantas Dare Romuleis
Colla catenis: Juſſit & ipſum
Nova Romanæ Jura ſecuris
Tremere oceanum. Deflete virum
Quo non * alius Potuit citiùs
Dicere cauſas, Una tantùm
Parte audita, Sæpè & neutra.
Quis nunc judex Toto lites
Audiet anno? Tibi jam cedet,
Sede relicta, Qui * dat populo
Jura ſilenti Cretæa tenens
Oppida centum. Cædite mœſtis
Pectora palmis O Cauſidici
Venale genus; Voſque Poetæ
Lugete novi, Voſque in primis
Qui concuſſo Magna paraſtis
Lucra * fritillo.

* *Parthi in illum impunè rebellarunt.*

* *Brigantes populi Hiberniæ.*

* *Claudius erat homo infantiſsimus.*

* *Minos Rex olim Cretæ, magnus erat aleator, & de alea librum ſcripſit.*

* *Fritillus, vulgò Boſſolo in cui ſi agitano i dadi nel giuoco dello Sbaraglino.*

Huic falſiſſimæ Ironiæ addito ſodes aliam non minùs jocoſam, cujus auctor eſt Imperator Julianus cognomento apoſtata, & quæ inſcribitur Miſopogon.

Quin & ipſa quoque Scriptura ſacra illuſtre admodùm Ironiæ exemplum ſuppeditat nobis in mirabili illa Eliæ pugna adverſus falſos Baalis Prophetas lib. 3. Regum : *Illudebat illis Elias dicens : Clamate voce majore.....forſitan loquitur, aut in diverſorio eſt, aut in itinere, aut certè dormit, ut excitetur.* Quin etiam vel ipſe Deus Optimus Maximus amara quadam Ironia uſus eſt adversùs perduellem

Ada-

Adamum: *Ecce Adam quaſi unus ex nobis factus eſt, Geneſ. 1. 3.* *ſciens bonum & malum.*

De Regulis Ironiæ.

Quænam ſunt Ironiæ Regulæ?

R. Duæ. 1. Enim quæ ambigua voce continentur Ironiæ, ea præcipuum quemdam leporem ac venuſtatem habent. Acuta quippe, jocoſaque videri ſolent quæ dicuntur ex ambiguo. Ita Neronem Matricidam, qui ſeſe ab Ænea oriundum gloriabatur, non infacetè luſit Poeta Romanus teſte Suetonio:

Quid neget Æneæ magna de ſtirpe Neronem?
Suſtulit hic matrem; * ſuſtulit ille patrem.

** Matrem Agrippinam interfecit Nero.*

Ita Plagiarium ridet Martialis libro ſecundo:

Carmina Paulus emit; recitat ſua Carmina Paulus:
Nam quod emas, poſſis dicere jure tuum.

Sic etiam in virum & uxorem eidem patibulo ſuſpenſos eximiè luſit * Poeta recens:

** Ioannes Commirius è S. I.*

Ecce jugo nexi pendent vir & uxor eodem.
Hoc meritò poſſis dicere conjugium.

2. Ironia fieri ſolet adhibendo voces illas, *Scilicet, nimirum, ſi Superis placet, nempe*; illas, inquam, adhibendo cum amara quadam & ſalſa vocis inflexione. Ita Terentius: *Id populus curat ſcilicet*; & apud Virgilium Dido Æn. 4.

Scilicet is Superum labor eſt; ea cura quietos
Solicitat.

---

§. VIII.

De Sarcaſmo.

Q*Vid eſt Sarcaſmus ſeu Subſannatio?*

R. Sarcaſmus, qui ad Ironiam pertinet, eſt amarulenta quædam irriſio, & truculentum genus Ironiæ, quæ fit cum magna quadam acerbitate & contumelia, qua quiſpiam hoſti crudeliter inſultat.

H 2 Ita

Ita morienti Chriſto impiè admodùm inſultabant perfidi Judæi : *Vah qui deſtruis templum Dei, & in triduo illud reædificas : ſalva temetipſum : ſi filius Dei es, deſcende de Cruce ...... Alios ſalvos fecit, ſeipſum non poteſt ſalvum facere*. Et apud Virgilium Trojano à ſe interfecto per Sarcaſmum inſultat victor Turnus:

Mat. 27.

Æneid. 10

En, agros, & quam bello, Trojane, petiſti
Heſperiam metire jacens. Hæc præmia, qui me
Ferro auſi tentare, ferunt: ſic mœnia condunt.

Poteſtne Ironia inter Sententiarum figuras numerari, ut quibuſdam placet?

R. Nequaquam. Liquet enim perſpicuò Ironiam ſemper eſſe Tropum ; cùm ſemper voces à propria ſignificatione traducat ad alienam.

Falſamne & mendacem orationem efficit Ironia?

R. Nequaquam ; quia neque fallendi eſt animus Oratori, dum utitur Ironia ; neque eſt juſta cauſa cur fallatur auditor, ſi paulùm modò intelligat quod dicitur ; quemadmodum falli non ſolet, dum homo callidus & verſipellis, per Metaphoram *Vulpes* appellatur.

Suntne alii Tropi præter iſtos, de quibus egimus?

R. Sunt aliqui alii, ſed qui ad ſuperiores hoſce quatuor omnino revocantur ; ut Metalepſis ad Metonymiam ; Antonomaſia, & Syllepſis ad Synecdochem.

C A P U T V.

De Figuris verborum propriè dictis, ſeu quæ non ſunt Tropi.

QVid ſunt Figuræ verborum propriè dictæ?

R. Eæ ſunt quæ ſic in verbis continentur, ut mutatis illis, figura tollatur ; v. g. hæc ſententia, *Amantes ſunt amentes*, eſt figura verborum, quia

quia perierit figura, ſi pro *Amentès* dicas *Stulti*; aut aliud ſimile. Sed eſt figura ſententiæ, ſi quis patriam inducat loquentem, aut ſi utaris ſimilitudine; quia quæcumque demum hìc uſurpes verba, aut quocumque ea colloces ordine, manet Schema.

Quot modis fiunt figuræ verborum?

R. Fiunt tribus potiſſimum modis: 1. Per adjectionem: 2. Per detractionem, 3. Per ſimilitudinem.

---

§. I.
Figuræ per Adjectionem.

QUænam verborum Figuræ fiunt per Adjectionem?

R. Octo præcipuæ; nimirum Repetitio, Converſio, Complexio, Conduplicatio, Gradatio, Synonymia, Traductio, Polyſyntheton.

Quid eſt Repetitio?

R. Eſt Figura, in qua ab eodem vocabulo ſæpiùs inchoatur oratio, ut 1. Catilinaria: *Nihil ne te nocturnum præſidium palatii, nihil urbis vigiliæ, nihil timor populi, nihil conſenſus bonorum omnium, nihil hic munitiſſimus habendi Senatus locus, nihil horum ora vultuſque moverunt?* Ubi vides profectò vocem illam *Nihil* ſæpiùs iteratam, maximam quamdam vim afferre orationi. Cujuſmodi etiam eſt illa repetitio in Pſalmo 28. *Vox Domini in virtute, vox Domini in magnificentia, vox Domini confringentis cedros.*

Quænam eſt Repetitionis utilitas?

R. Facit in primis Repetitio, ut acrior ſit ac vehementior oratio; ut cùm ait Cicero, *Quem Senatus damnarit, quem populus R. damnarit, quem omnium exiſtimatio damnarit, eum vos ſententiis veſtris abſolvetis?* Et rurſum in Catilinam, *Non feram, non patiar, non ſinam.* Repetitione utitur eleganter Æolus ventorum Rex, dum Junonem ſic alloquitur apud Maronem: *Ad Herennium.*

Tu mihi quodcumque hoc regni, tu ſceptra Jovemque
Concilias; Tu das epulis accumbere divum.

Quid in repetitione cavendum eſt?

R. Valet mirum in modum in exaggerandis virtutibus ac vitiis, eſtque Schema planè venuſtum. Sed quia ſtatim incurrit in oculos, propterea non eſt diutiùs continuandum; ſed ſatius eſt ut aliorum Schematum admiſtione temperetur.

Quid eſt Converſio?

R. Eſt Figura Repetitioni prorſus contraria, in qua ſæpiùs eodem vocabulo clauditur oratio, ut in Antonium: *Doletis tres exercitus P. C. interfectos? interfecit Antonius. Deſideratis clariſſimos cives? Eos quoque vobis eripuit Antonius. Auctoritas hujus ordinis afflicta eſt? Afflixit Antonius.*

Quid eſt Complexio?

R. Eſt Figura quæ Repetitionem ſimul & Converſionem complectitur, cùm nimirum ab eodem verbo vel ab iiſdem verbis incipiat, atque claudatur. Ita * Tullius; *Quis legem tulit? Rullus. Quis majorem partem populi ſuffragiis privavit? Rullus. Quis comitiis præfuit? Rullus.* Sic etiam Martialis invidum quemdam per complexionem inſectatur, Lib. 9.

* Pro lege Agraria.

Rumpitur invidia quidam, chariſſimè Juli,
Quòd me Roma legit; rumpitur invidia.
Rumpitur invidia, quòd turba ſemper in omni
Monſtramur digito; rumpitur invidia.
Rumpitur invidia, tribuit quòd Cæſar uterque
Jus * mihi natorum; rumpitur invidia.
Rumpitur invidia, quòd rus mihi dulce ſub urbe eſt,
Parvaque in urbe domus; rumpitur invidia.
Rumpitur invidia, quòd ſum jucundus amicis,
Quòd conviva frequens; rumpitur invidia.
Rumpitur invidia, quòd amamur, quodque probamur:
Rumpatur quiſquis rumpitur invidia.

* Magna illis præmia erant conſtituta, qui tres aut plures habebant liberos: v. g. in ſpectaculis honoratior locus, &c. Hoc jus Martiali conceſſum fuit, tametſi nullos haberet liberos.

Verùm figura hæc, quia maximè ferit oculos, uti præcedentes, idcircò parcè admodùm, & in loco eſt adhibenda.

Quid eſt Conduplicatio?

R. Eſt ejuſdem vocabuli, vel plurium iteratio, ſive initio orationis, ſive in fine, ſive alibi. Ut cùm ait Maro,

Nunc, nunc inſurgite remis,
Hectorei ſocii.

Et Libro nono cùm ait Miſus:

Meme adſum qui feci; in me convertite ferrum,
O Rutuli. Mea fraus omnis.

Quid eſt Gradatio?

R. Gradatio, ſive κλίμαξ, eſt figura, qua per quoſdam quaſi gradus vel aſcenditur ad ſummum, vel deſcenditur ad infimum. Quale eſt illud Ciceronis in Catilinam: *Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non modò non audiam; ſed etiam non videam, planèque ſentiam.* Magnum eſt enim quidquid agat Catilina, ſcire Ciceronem: majus quidquid moliatur: longè maximum quidquid etiam cogitet. Lepidum eſt illud ejuſdem Ciceronis ad Atticum: *Si dormis, expergiſcere; ſi ſtas, ingredere; ſi ingrederis, curre; ſi curris, advola.* Ejuſmodi eſt etiam ille Virgilii locus in eclogis:

Torva leæna lupum ſequitur; lupus ipſe capellam:
Florentem Cithyſum ſequitur laſciva capella.

Gradatione gaudent etiam ipſi * Doctores Eccleſiæ. Tale illud eſt: *Cui enim veritas comperta eſt ſine Deo? cui Deus compertus eſt ſine Chriſto? cui Chriſtus exploratus eſt ſine Spiritu Sancto? cui Spiritus Sanctus accommodatus ſine fidei Sacramento?*

* *Tertullianus lib. de Spectaculis.*

Quid eſt Synonymïa?

R. Eſt verborum idem fermè ſignificantium coacervatio, ad rei magnitudinem demonſtrandam, ut in Miloniana: *An verò vos ſoli ignoratis? vos hoſpites in hac urbe verſamini? veſtræ peregrinantur aures? neque in hoc pervagato civitatis ſermone verſantur?* Hoc Schema Poetis eſt valdè uſitatum. Ita Plautus:

**Fungus*, Quicumque ubique ſunt, qui fuere, quique futuri ſunt
Sciocco, Stulti, ſtolidi, fatui, * fungi, * blenni, buccones,
**Blennus*, Solus ego omnes longè anteeo ſtultitia & moribus
Pazzo. indoctis.

Quid eſt Traductio?

R. Traductio, ſeu Polyptoton, ut ajunt Græci, eſt variata caſibus aut generibus, aut modis, aut temporibus, ejuſdem vocabuli repetitio; ut cùm ait Tullius pro Archia: *Pleni ſunt omnes libri, plena ſapientium voces, plena exemplorum vetuſtas*. Vel cùm ait Ovidius.

Spectatum ornatæ veniunt, ſpectantur & ipſæ,

Nec inconcinni videbuntur tres iſti verſiculi, quibus nomen idem per omnes caſus ordine ſuo variatur:

Cùm vanitas ſit vanitatis filia,
Et vanitati vanitatem procreet,
O vanitas, quid vanitate vanius?

Quid eſt Polyſyntheton?

R. Polyſyntheton, ſeu, ut alii malunt, Polyſyndeton, eſt Schema conjunctionibus abundans, ut, *& juſtitia, & liberalitate, & fortitudine ceteros omnes Imperatores ſuperavit*. Itemque apud Virgilium:

Lib. 2. Aſcaniumque, patremque meum, juxtaque Creuſam,
Alterum in alterius mactatum ſanguine cernam.

---

§. II.

De Figuris per Detractionem.

Quot *ſunt Figuræ quæ fiunt per Detractionem?*

R. Tres: Reticentia, Adjunctio, & Diſjunctio.

Quid eſt Reticentia?

R. Eſt Figura quæ fit, quando verbum aliquod ſubauditur, ut cùm ait Tullius in Verrinis: *Hunccine hominem? hanccine impudentiam? hanccine audaciam?*
Æn. 12. Supple *feremus*. Et apud Virgilium:

At

At verò Rutulis impar ea pugna videri
Jamdudum, & vario miſceri pectora motu.

Ubi profectò vides ſubintelligi *cœpit* & *cœperunt*. Itemque libro 1. *Sed vos qui tamdem?* ſubauditur *eſtis*. Eodem pertinet illud Maffei: *Ex eo tempore tyro vanis agitari terroribus, dies noctesque fletibus jungere, nullam capere partem quietis*: ſupple *cœpit*.

Quomodo fit Adjunctio?

R. Fit Adjunctio quando uni verbo plurima nomina ſubſtantiva reſpondent. Ita Cic. *Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia*. Sic etiam Virgilius Æn. 3.

* Trojugena interpres Divum, qui numina Phœbi,
Qui tripodas * Clarii lauros, qui ſidera ſentis,
Et volucrum linguas, & præpetis omina pennæ.

Quomodo fit Disjunctio?

R. Disjunctio, ſeu diſſolutio fit, quando conjunctiones, & particulæ tolluntur, ut incitatior feratur oratio; ita Tullius: *Hæc ſtudia literarum adoleſcentiam alunt, ſenectutem oblectant, ſecundas res ornant, adverſis perfugium ac ſolatium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiſcum, peregrinantur, ruſticantur.*

* *Helenus Priami filius, Rex idem & Phœbi ſacerdos.*

* *Apollo dictus Clarius ab urbe Claro. Appollinis oraculo nobili.*

---

§. III.

De Figuris per ſimilitudinem.

Quot ſunt Figuræ per ſimilitudinem?

R. Tres in primis numerantur, nempe Paronomaſia; ſimiliter cadens & ſimiliter deſinens.

Quid eſt Paronomaſia?

R. Paronomaſia, ſeu Annominatio, eſt Figura, qua voces penè ſimiles ac colludentes uſurpantur in ſenſu diſſimili. Ut cùm ait Tullius in Antonium: *Cùm in gremio mimarum mentum, & mentem deponeres*. Et ad Atticum, *Conſul ipſe parvo animo & pravo; facie magis quàm facetiis ridiculus*. Et alibi,

Ex

Ex aratore factus orator. Ita Martialis, qui in hoc genere frequens eſt:

Litigat, & podagra Diodorus, Flace, laborat:
  Sed nil patrono porrigit: hæc * chiragra eſt.

** Quæ nimirum manus ipſi conſtringit ne quid patrono largiatur.*

Sic etiam ludit Auſonius in illo celebri Epigrammate de Venere:

Orta * ſalo, ſuſcepto ſolo, patre edita cælo,
  Æneadum genitrix hìc abitõ alma Venus.

** Venerem è maris ſpuma natam fabulantur Poetæ.*

Frequentiſſimi ſunt in hoc aculeato venuſtoque Schemate D. Petrus Chryſologus & mellifluus Bernardus, ut dùm ait iſte: *Monachorum cellæ jam non ſunt eremiticæ, ſed aromaticæ.* Et alio loco: *Hoc agant in cellis, quod Angeli in cælis.*

Græcis quoque admodùm uſitata eſt Paronomaſia, ut apud Herodotum Lib. 1. παθήματα μαθήματα, *Quæ nocent docent*. Ejuſdemque generis erat illud quod Apollodorus pictor præclarus inſcripſerat operi ſuo.

Μωμήσεταί τις μᾶλλον, ἢ μιμήσεται, Ideſt:
Facilius erit ridere quàm imitari.

Delectat in primis, & ferit hoc Schema, ſi parcè, ac in loco adhibeatur, & ſententiarum gravitate ſuſtentetur. Si verò frigidas alluſiones, ut non rarò fit, venetur orator, ineptus nimirum erit & putridus.

Quid eſt ſimiliter cadens?

R. Eſt vocabulorum per eoſdem caſus, & per eadem tempora expreſſorum conſenſus quidam, & quaſi concentus: ut cùm ait Cicero: *Quid tam commune quàm ſpiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, littus ejectis?* ubi vides quatuor nomina in dativo plurali poſita. Ejuſdem generis ſunt triti illi Imperatoris Hadriani verſiculi, quos moriens * fecit:

Animula vagula, blandula,
Hoſpes comeſque corporis,
Quæ nunc abibis in loca

** Apud Ælium Spartianũ in vita Hadriani.*

Palli-

Pallidula, rigida, nudula,
Nec, ut ſoles, dabis jocos.

Quid eſt ſimiliter deſinens?

R. Fit cùm orationis vel membra, vel articuli eodem modo terminantur: ut apud Quintilianum: *Ejuſdem non eſt & facere fortiter, & vivere turpiter.* Ita Cicero Pompejum laudans. *Bellum extrema hieme apparavit, ineunte vere ſuſcepit, media æſtate confecit.* *Pro lege Manilia.*

§. IV.

Appendix de Tranſitione.

QVid eſt Tranſitio?

R. Tranſitio, quam alii Figuram eſſe volunt, alii cum Fabio negant, eſt orationis quidam nexus, quo fit ut aptè copulata inter ſe illius membra concinnè cohæreant, & unum quaſi corpus efficiant.

Quot ſunt Tranſitionis genera?

R. Duo. Tranſitio enim vel eſt perfecta, vel imperfecta. Tranſitio perfecta ea eſt qua breviter monemus quid dictum ſit, & quid dicendum reſtet; cujuſmodi eſt iſta pro lege Manilia; *Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam.*

Tranſitio imperfecta ea eſt qua alterum tantùm eorum exprimitur; ut in hoc Ciceronis pro Roſcio: *Age nunc illa videamus, judices, quæ conſecuta ſunt.* Utriuſque indiſcriminatim generis ſelecta ex Tullio præſertim afferemus exempla. Quoniam videmus in inveniendis hujuſmodi Tranſitionibus ſolere Tyrones non mediocriter laborare.

Tranſitionum Ciceronianarum exempla ſelecta.

1. *Satis mihi multa verba feciſſe videor, quare hoc bellum eſſet genere ipſo neceſſarium, magnitudine periculoſum. Reſtat ut de Imperatore ad id bellum deligendo, ac tantis rebus præficiendo dicendum eſſe videatur.*

2. Sa-

2. *Satis multa de turpitudine: dicam deinceps, quod propoſui, de periculo.*

3. *Uni epiſtolæ reſpondi: venio ad alteram....*

4. *Sed nimis multa de nugis: ad majora veniamus.......*

5. *Verùm ubi rerum teſtimonia adſunt, nihil opus eſt verbis.*

6. *Sed hæc vetera: illud recens, Cæſarem meo conſilio interfectum.*

7. *Sed ne fortè ex multis rebus geſtis M. Antonii, rem unam pulcherrimam tranſiliat oratio, ad * Lupercalia veniamus. Non diſſimulat, Patres conſcripti, apparet eſſe commotum, ſudat, pallet.*

* Lupercalia Feſta Solemnia in Panos honorem menſe Februario celebrari ſolita à Lupercis illius Sacerdotibus, qui nudi per urbem curſitabant. Luperci ſic vocabantur, quòd Pan lupos arceret ab ovibus.

8. *Sed arrogantiam hominis, inſolentiamque cognoſcite.*

9. *At etiam auſus es (Quid autem eſt quod tu non audeas.?)*

10. *Sed jam ſatis multa de cauſa: extra cauſam etiam nimis fortaſſe multa: Quid reſtat niſi ut orem, obteſterque vos, Iudices, ut miſericordiam tribuatis fortiſſimo viro?*

11. *Quæſtura illius demonſtrata, reliqua attendite.*

12. *Atque ut inde oratio mea proficiſcatur, unde hæc omnis cauſa ducitur.*

13. *Atque ut faciliùs intelligere poſſitis, Iudices, quæ facta ſunt, indigniora eſſe quàm hæc ſunt quæ diximus; ab initio res quemadmodum geſta ſit, vobis exponam.*

14. *Sed hæc robuſtioris improbitatis ſcelera omittamus, loquamur potiùs de iniquiſſimo genere levitatis.*

15. *Id quò faciliùs facere poſſitis, dabo operam ut à principio res quemadmodum geſta ſit, cognoſcatis.*

16. *Sed finis ſit: neque enim præ lacrymis jam loqui poſſum; & hic ſe lacrymis defendi vetat.*

17. *Sed quoniam emerſiſſe jam è vadis & ſcopulos prætervecta videtur oratio mea, perfacilis mihi reliquus curſus oſtenditur.*

18. *Accipite nunc aliud ejus facinus nobile, & multis locis ſæpe commemoratum, & ejuſmodi ut in uno omnia maleficia ineſſe videantur. Invenietis id facinus*

natum à cupiditate, auctum per ſtuprum, crudelitate perfectum & concluſum.

19. *Plura de illo Archipirata dixi quàm volui, & tamen ea quæ certiſſima ſunt hujus criminis argumenta prætermiſi.*

20. *Age verò, ne ſemper forum, ſubſellia, roſtra, curiamque meditemur.*

21. *Ad ejus Tribunatum, qui ad ſeſe jamdudum vocat, & quodammodo abſorbet orationem meam, contento ſtudio, curſuque veniamus.*

22. *Atque hæc oblectationis, illa neceſſitatis.*

23. *Hæc mihi ferè in mentem veniebant, quæ dicenda putarem de natura Deorum.*

24. *Quibus rebus expoſitis, ſatis docuiſſe videor hominis natura quantò omnes anteiret animantes.*

25. *Longa eſt oratio, multæque rationes, quibus doceri poteſt.*

26. *Sed quid ego longinqua commemoro?*

27. *Intelligo quàm ſcopuloſo, difficilique loco verſer.*

28. *Sed quid ego his argumentis utor, quaſi res dubia, aut obſcura ſit?*

29. *Magna ſunt hæc, vel potiùs maxima. Iam verò quantò majus videbitur?*

30. *Multa hujuſmodi proferre poſſem: ſed genus ipſum videtis.*

31. *Nolo in hac re multus videri.*

32. *Sed quid ego hæc aut tam levia, aut tam minima recordor?*

33. *Itaque fateamur neceſſe eſt nihil difficilius eſſe.*

34. *Quid loquar quanta ratio in beſtiis appareat?*

35. *Iam verò iſta etiam notiora, quanto ſe opere cuſtodiant beſtiæ.*

36. *Multa prætereunda ſunt, & tamen multa dicuntur.*

37. *Vereor ut hoc quod dicam, perinde intelligi auditu poſſit, atque ego ipſe cogitans ſentio.*

38. *Sinite me illa minora ac quotidiana prætermittere.*

39. *Illud tamen, quamquam ad exitum feſtinat oratio, prætermittere nullo modo poſſum.*

40. Ve-

40. *Verùm hæc miſſa facio; illud quæro.*

41. * *De exordio ſatis dictum eſt: deinceps ad narrationem tranſeamus.*

* Ex Cicerone ad Hereniū, vel potiùs ex Cornificio.

42. *Quod ad definitiones hactenus: reliqua videamus.*

43. *Nunc reliquorum Oratorum ætates perſequamur.*

44. *Tempus eſt ad cæteras partes orationis proficiſci. Deinceps igitur de diſpoſitione dicemus.*

* Ex Varrone.

45. *De * ſtatutis diebus dixi: nunc de Annalibus dicam.*

46. *Hæc de hero; quod ſequitur de pecore.*

47. *De multitudine quondam quod ſatis eſt admonui, de obſcuritate pauca dicam.*

* Ex Seneca.

* Suetonius de Calligula.

48. *Sed * ut omiſſo principio, rem ipſam aggrediamur.*

49. * *Hactenus de principe: quod ſequitur de monſtro.*

50. *Iam quantum illud eſt quòd in occupationibus ſummis numquam intermittis ſtudia doctrinæ?*

Ex aliis.

51. *Vtinam verò mihi ſatis eſſet ad dicendum vel facultatis, vel temporis.*

52. *Hìc hìc, Auditores, animos ad inſignis facti memoriam ſempiternam erigite.*

53. *Sed hæc utcumque ferenda: hoc verò quis ferat?*

54. *Audiſtis graviſſima: audite nunc graviora.*

55. *Sed hæc privatim: nunc quæ publicè geſta ſunt videamus.*

56. *Verùm hæc miſſa facio: illud quàm.*

57. *Nihil jam dico de iſto ſcelere.*

58. *Poſtularet hic locus ut dicerem de*

Variis hiſce quas attuli Tranſitionibus addito breviores haſce formulas, particulaſque connectentes.

His adde; Accedit his; Huc accedit quod; Huc pertinet; Eòdem pertinet; Iam verò quid dicam? Age verò explicemus nunc; His ſimillimum eſt; Poſtularet hic locus ut dicerem; Reſtat ut dicam; Nunc vero ſupereſt; Ex quo debet intelligi; Quid quod auſus eſt etiam? Omitto domeſticas tuas ſordes; Nam illud quid attinet commemorare? Ita eſt quemadmodum dixi.

CAPUT VI.

De Periodo.

Qvid eſt Periodus?

R. Periodus eſt ſententia brevis & abſoluta, quæ certis partibus ſive membris à ſe invicem pendentibus, & quodam veluti vinculo connexis numeroſè comprehenditur.

Vnde illud nomen ſuum traxit Periodus?

R. A voce Græca περίοδος, quæ ſignificat ambitum atque circuitum. Eſt autem periodus, verborum ambitus quidam, & continuata comprehenſio. Hinc artis magiſtri volunt Periodum ſimilem eſſe cameræ, ſeu lapidei fornicis, cujus lapides omnes ita ſunt inter ſe apti atque connexi, ut ſe communi illo vinculo & continuatione ſuſtentent.

*Quid ſibi vult celebris illa Ariſtotelis definitio lib. 3. Rhetorica, ubi ait, * Periodum eſſe orationem, quæ habeat principium, & finem, & magnitudinem, quæ uno quaſi aſpectu perluſtrari facilè poſſit?*

*Λέγω δὴ περίοδον, λέξιν ἔχουσαν ἀρχὴν, καὶ τελευτὴν καθ' αὐτὴν, καὶ μέγεθος εὐσύνοπτον.

R. Hanc Definitionem in noſtram perbellè quadrare. Principium enim illud, de quo loquitur Ariſtoteles, nihil aliud eſt niſi primum Periodi membrum, quod ita ſuſpenſum ferri debet, ut aliud quidpiam ſubſequi omnino debeat; unde etiam vocatur principium. Medium verò ac finis ſunt reliqua periodi membra, quæ brevi quodam contractoque verborum ambitu debent illam circumſcribere. Unde verè dicitur illam uno conſpectu facilè cerni debere, unoque ſpiritu pronuntiari.

Aptæ hujuſmodi atque jucundæ verborum connexionis illuſtre exemplum eſſe poteſt Ciceroniana illa Periodus, in ipſo exordio orationis pro Marcello: *Dolebam enim, Patres conſcripti, & vehementer angebar, cùm viderem virum talem, qui in eadem*

cauſa,

cauſa, in qua ego, fuiſſet, non in eadem eſſe fortuna: nec mihi perſuadere poteram, nec fas eſſe ducebam verſari me in veſtro veteri curriculo, illo æmulo atque imitatore ſtudiorum meorum quaſi quodam ſocio à me comiteque diſtracto.

---

§. I.

De partibus Periodi.

Qvænam ſunt Periodi partes?

R. Periodus conſtat certis quibuſdam partibus, quarum majores appellantur *Membra*, * Græcè *Cola*: minores verò appellantur *Inciſa*, Græcè *Commata*.

* Κῶλα, κόμματα.

Quid eſt membrum Periodi?

R. Membrum ſive Colon eſt pars Periodi continens ſenſum aliquem, ſed ſuſpenſum ac imperfectum, v.g. *Antequam de republica, Patres conſcripti, dicam ea quæ dicenda hoc tempore arbitror*: ecce tibi Periodi membrum; neque enim hìc ſenſus orationis conquieſcit. Habebis Periodum abſolutam, ſi ad primum illud membrum accedat hoc alterum: *Exponam vobis breviter conſilium & profectionis & reverſionis meæ.*

Philip. 1.

Quid eſt Inciſum?

R. Inciſum ſive Comma eſt pars membri: quemadmodum enim in Periodo membrum, ſic in membro continetur inciſum; v. g. * *Nihil eſt, mihi crede, virtute formoſius, nihil pulchrius, nihil amabilius*; ex tribus hiſce inciſis membrum unum efficitur. Itaque dicere inciſim eſt crebris id genus inciſis & articulis ſuam orationem diſtinguere.

* Cic.

Quandonam potiſſimùm uſurpanda ſunt crebra illa Inciſa?

R. Inciſa mirum in modum valere, cùm adverſario vehementiùs & acriùs inſtat orator. Ita Cicero per Inciſa Piſonem increpat, illumque cæſim,

ac

ac punctim, ut ita loquar, objurgat & ferit. *Non enim nos color iſte ſervilis, non piloſa gena, non dentes putridi deceperunt: oculi, ſupercilia, frons, vultus denique totum, qui ſermo quidam tacitus mentis eſt, hic in fraudem homines impulit: hic eos quibus eras ignotus, decepit, fefellit, in fraudem induxit. Pauci tua iſta lutulenta vitia noveramus; pauci tarditatem ingenii, ſtuporem, debilitatemque linguæ.*

Quonam ſyllabarum numero circumſcribi, ac terminari debet Periodi membrum?

R. Eſt hoc commune præceptum, unius Periodi membro, verſus hexametri magnitudinem non multùm ſuperari debere. Quamquam, ut dicam id quod ſentio, hac in re omninò vitanda eſt Oratori exilis quædam anxietas & ſcrupuloſa diligentia.

---

§. II.

De variis Periodorum generibus.

Q*Vot ſunt genera Periodorum?*

R. Tria. Alia eſt Periodus bimembris, ſive dicolos; alia trimembris, ſive tricolos; alia quadrimembris, ſive tetracolos. Plura enim vel pauciora membra aut vix aut nullo modo patitur germana ſinceraque Periodus. Singula porrò hæc membra ſi vel paria ſint, vel non valdè diſparia, multò gratior & venuſtior erit oratio.

Periodus bimembris.

*Ergo & mihi mea priſtina vitæ conſuetudinem, C. Cæſar, interclusam aperuiſti: * Et his omnibus ad benè de republica ſperandum, quaſi ſignum aliquod ſuſtuliſti.*

Trimembris exemplum eximium eſſe poteſt illa Ciceronis Periodus, numeris, ut mihi videtur, omnibus abſoluta, in exordio Manilianæ. *Cic. pro Marcello.*

Periodus trimembris.

*Nam cùm anteà per ætatem hujus auctoritatem loci contingere non auderem: * Statueremque nihil huc niſi*

perfectum ingenio, elaboratum induſtria afferri oportere: * *Omne meum tempus amicorum temporibus tranſmittendum putavi.*

Periodum quadrimembrem ſuppeditabit nobis idem Tullius in oratione pro Roſcio Amerino, ubi egregiè, more ſuo, deſcribit ſupplicium parricidarum, qui primùm virgis ſanguineis verberati, deinde vivi in culeum, hoc eſt in ſaccum è corio, cum cane, gallo, ſimia, & ſerpente incluſi, atque inſuti, in mare aut in fluvium projiciebantur.

Periodus quadrimembris.

Ita vivunt, ut ducere animam de cælo non queant:
* *Ita moriuntur, ut eorum oſſa terra non tangat.*
* *Ita jactantur fluctibus, ut numquam abluantur:*
Ita poſtremò ejiciuntur, ut ne ad ſaxa quidem mortui conquieſcant.

Quid eſt Periodus quadrata?

R. Illa eſt quæ conſtat quatuor membris inter ſe paribus, & volubiliter ac numeroſè cadentibus; cujuſmodi eſt Ciceroniana illa de parricidarum ſupplicio.

---

§. III.

De legibus ac regulis Periodi.

QVanam ſunt Periodi leges?

R. Tres præcipuæ. Prima eſt ut illius membra nexibus quibuſdam inter ſe ſe quàm aptiſſimè cohæreant: alioqui enim jam non eſſet Periodus, ſed oratio diſſipata diſſolutaque, & ut ajunt, *Arena ſine calce*. 2. Regula hæc eſt ut ſenſus non ſit niſi in omnium membrorum fine perfectus. 3. Ut pleniore verborum ambitu & circulo Periodus concludatur.

Poſſetne fieri Periodus quæ contineret membra vel minùs quàm duo, vel plura quàm quatuor?

R. Poſſe fieri Periodum unius membri: atque hæc eſt illa quæ vocatur ab Ariſtotele Periodus

* *ſim-*

* *ſimplex*, ſive * *monocolos*. Poſſet etiam omnino uſque ad quinque, aut ſex, vel plura etiam membra produci. Verùm perfecta, de qua hìc tantùm ſermo eſt, Periodus, nec ultra quatuor membra procurrit, nec infra duo contrahitur Atque hæc eſt unanimis ſententia Demetrii Phalerei,* Hermogenis, ac Terentiani quoque Mauri, cùm ait:

* Ἀφελής, μονόκωλος.

* *Hermogenes Tarſenſis anno ætatis 15. Rhetor nobiliſſimus, rerum omnium obliviſcitur antè annū 24. Et in extrema inſcitia cōſeneſcit.*

Quatuor è membris plenum formare videbis
Rhetora circuitum, ſive ambitus ille vocetur.

Atque in primis nobiſcum ita ſentit ipſe Tullius, cùm ait in Oratore: *Conſtat ille ambitus, & plena comprehenſio è quatuor ferè partibus, quæ membra dicuntur, ut & aures impleat, & ne brevior ſit quàm ſatis ſit, neque longior.*

Quòd ſi, ut aliquando contingit, ultra quatuor procedatur, ac nihilo tamen minùs orbe quodam, circuituque concluſa feratur oratio, vocabitur *Ambitus*, ſive *Oratio periodica*. Ita Cicero pro * Archia Poeta:

* *Archias Poeta Antiochenus, Ciceronis olim præceptor, ob ingenium & eloquētiam civitate donatus à Romanis.*

Oratio periodica.

*Si quid eſt in me ingenii, judices, quod ſentio quàm ſit exiguum; aut ſi qua exercitatio dicendi in qua me non inficior mediocriter eſſe verſatum; aut ſi hujuſce rei ratio aliqua ab optimarum artium ſtudiis & diſciplina profecta, à qua ego confiteor nullum ætatis meæ tempus abhorruiſſe: earum rerum omnium vel in primis hic * A Licinius fructum à me repetere propè ſuo jure debet.*

* *Aulus.*

---

§. IV.

De artificio Periodi amplificandæ.

QVanam eſt prima ratio amplificandæ Periodi?

R. Tyrones nullo negotio Periodos fundent, ſi habeant ad manum, & in promptu particulas, vel locutiones quaſdam conficiendis Periodis mirum in modum idoneas; cujuſmodi ſunt voces illæ omnes, quæ neceſſariam quamdam habent cum aliis ſubſequentibus affinitatem, v.g. *Etſi, quamvis,*

vis, *quemadmodum*, *ſicut*, *cùm*, *quoties*, *quantùm*, *quid*, *ſi*, *quamquam*, *neque verò*, *ac illud quidem*, *ac mea quidem ſententia*, *jam verò*, *quamobrem*, *nemo ſanè*, *quis enim*, *quidquid*, *&c.* His adde participia, *cogitanti mihi*, aliaque id genus ſexcenta, quæ cum aliis ſequentibus nexa omninò eſſe nemo non videt, & quæ uſus ipſe facilè poterit edocere.

In quavis enim Periodo partes duæ ſunt, Protaſis nimirum & Apodoſis. Eſt autem Protaſis prima Periodi pars ex qua ſecunda pendet, & in qua oratio creſcit quodammodo, & attollitur. Apodoſis verò eſt altera periodi pars, in qua oratio perfecta conquieſcit. Illæ porrò de quibus loquimur particulæ, ſuſpenſæque locutiones mirum in modum idoneæ ſunt ad Protaſim cum Apodoſi connectendam, ut videre eſt in hoc exemplo.

Protaſis Periodi bimembris.

Tantus eſt ſplendor in laude vera, tanta in magnitudine animi & conſilii dignitas:

Apodoſis.

Vt hæc à virtute donata, cætera à fortuna commodata eſſe videantur.

Protaſis Periodi quadrimembris.

Puella Aurelianenſis.

Ex Vavaſſore. *Quòd ſi, perditis hiſce temporibus, reſtitutor ſalutis noſtra Deus huic inclinato ac labenti imperio non ſubveniſſet,* * *Si non, debilitata Gallorum hominum virtute, fortiſſima illius Virginis animum excitaſſet, adjuviſſet* * *conſilia, robur firmaſſet:*

* *Inciſa.*

Apodoſis.

Non erat recuſandum quin aut deleti jamdudum & extincti, atque in Gallici nominis ruina eſſemus ſepulti; * *Aut amiſſa libertati ſuperſtites, ſervitutem hodie tranſmarino regi & ignoto fœdam ſerviremus.*

Quæ-

Quænam eſt ſecunda ratio amplificandæ Periodi?

R. Periodus pulcherrimè dilatatur, cùm brevis quædam ſententia in ſuas quaſi partes diſtribuitur. Ita Tullius paucula hæc verba (*Omnes lugent Clodium*) amplificat per enumerationem partium, cùm ait ironicè nimirum, Clodium defleri à Senatu, ab Equeſtri ordine, à * Municipiis, à * Coloniis, ab Agris denique ipſis.

3. Facilè dilatatur Periodus per definitiones quas vocant conglobatas, per circumlocutionem & per interpretationem, quæ fit cùm res eadem aliis atque aliis elegantioribus verbis exprimitur. Vide quæ ſuprà in Elementis diximus de Amplificatione.

** Municipia erant civitates, quæ muneribus & honoribus populi Romani fungebantur.*
** Colonia oppida quæ populus ex urbe Roma deducebatur ad incolendum. Coloniæ fiebant etiam privilegio, ſine ſoli mutatione.*

---

§. V.

De numero & ceteris virtutibus Periodi.

QVid eſt numerus Periodicus?

R. Numerus Periodi, de quo hic agitur, non eſt numerus arithmeticus; ſed eſt numerus ille in harmonia & concentu poſitus, de quo Virgilius in Ecloga 4.

—— Numeros memini, ſi verba tenerem.

Et rurſum in Ecloga 6.

Tum verò in numerum Faunoſque feraſque videres
Ludere. . . . .

Eſt autem numerus ille vel Poeticus, vel Oratorius. De Poetico non eſt hujus loci diſſerere. Numerus Oratorius eſt harmonia quædam non exquiſita, neque canora, qualis eſt in poematibus & canticis; ſed ita diſſimulata latenſque, ut tamen ſentiatur, & aures mirifica quadam voluptate permulceat.

Atque ut exemplo res illuſtretur, ſuavis admodùm eſt auribuſque pergratus verborum numerus in hac Tullii ſententia pro Marcello: *Nulla eſt tanta vis, tantaque copia, quæ non ferro ac viribus debilitari frangique poſſit.* Peribit funditùs omnis venuſtas,

ſi inverſo numero dicas, *Nulla eſt vis tanta, & copia tanta, quæ non poſſit debilitari frangique viribus ac ferro.* Quid item ſuavius hac altera Ciceronis ſententia in Philippica 2. *Te miror Antoni, quorum facta imiteris, eorum exitus non perhorreſcere.* Quæ quidem verba tam aptè mihi videntur conſtructa, ut præclari cujuſdam numeri abſolutiſſimum exemplar eſſe poſſint. Abibit verò decor omnis, ſi ſublato tam eleganti numero dixeris; *Te miror, Antoni, non perhorreſcere exitus eorum, quorum imiteris facta.* Tanti nimirum eſt certa quadam moderatione numerorum, explere ſententias: ideòque, ut optimè notat Quintilianus: *Neque Demoſthenes fulmina vibraſſe diceretur, niſi numeris vibrata fuiſſent.*

---

§. VI.

Regulæ ſex quibus reddi poteſt numeroſa Periodus.

QUæ de varia collocatione pedum ac menſurarum, & de optima ratione miſcendi inter ſeſe Dactylos, Spondæos, Anapæſtos, Jambos, Creticos, Moloſſos, Choræos & Dichoræos tradunt Ariſtoteles, Tullius, Quintilianus, cæterique artis magiſtri, ſunt egregia illa quidem, & Oratori perfecto numquam ſatis commendanda. Verumtamen, ut apertè & ingenuè loquar, animadverti jamdudum difficilioribus hiſce & ſalebroſis, ut ita dicam, præceptionibus valdè defatigari tyronum animos, & illorum induſtriam retardari ſolere, nedum adjuvari.

Quapropter, ut animorum ſatietati, faſtidioque occurratur, operæ pretium me facturum exiſtimavi, ſi ex laborioſis illis præceptionibus quemdam quaſi ſuccum exprimerem, & faciliores aliquot, breveſque regulas ad omnium captum, & quotidianum uſum accomodatas hoc loco proponerem.

Qua-

Quænam eſt prima regula Periodi numeroſæ reddendæ?

R. Numeroſa fiet Periodus, ſi ſyllabæ breves ac longæ ſic temperentur alternenturque quodammodò, ut neque copia brevium incitatior ac celerior feratur oratio, neque longarum multitudine retardata langueſcat. Concinnam hanc brevium & longarum ſyllabarum temperationem vides in illis Tullii verbis ad Cæſarem: *Domuiſti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes, &c.*

Aliquando tamen, ex arte & induſtria, ſyllabæ breves vel longæ, ſine illa, quam dixi, mixtura coacervantur, ad rei, de qua agitur, vel celeritatem, vel tarditatem exprimendam, & oculis quodammodò ſubjiciendam. Ita Virgilius Æneid. 5. remigantium nautarum impetum, naviumque velocitatem, Dactylorum crebitate depingit;

Inde ubi clara dedit ſonitum tuba, finibus omnes
Haud mora proſiluere ſuis: ferit æthera clamor
Nauticus . . . .

Itemque celeritatem equorum in hoc verſu etiam pueris noto:

——It clamor, & agmine facto,
Quadrupendante putrem ſonitu quatit ungula campum.

Tarditatem contra egregiè imitatur hic verſus *Æneid. 8.*
lib. 1.

Luctantes ventos, tempeſtateſque ſonoras.

Quænam eſt ſecunda regula numeroſam efficiendi Periodum?

R. Voces unius, duarum aut plurium ſyllabarum ſi commiſceantur, naſcetur inde oratio valdè numeroſa: v. g. *Vivis, & vivis, non ad deponendam ſed ad confirmandam audaciam.* Contrà verò crebriore monoſyllabarum iteratione quaſi exilit atque ſubſultat oratio, v. g. *Hac in re nos hic non ferret.*

Quænam eſt tertia regula?

R. Cadet numeroſè Periodus, ſi magnificis &

benè ſonantibus verbis terminentur; ut in hiſce exemplis ex Cicerone deſumptis: *Quos amiſimus cives, eos non martis vis perculit, ſed ira victoriæ. Nam qui locus quietis ac tranquillitatis pleniſſimus fore videbatur, in eo maximæ moleſtiarum, & turbulentiſſimæ tempeſtates extiterunt.*

Quænam eſt quarta regula?

R. Nulla res magis facit ad numerum oratorium, quàm verborum ſplendor, non ſolùm in periodi clauſula, ſed etiam in toto illius quaſi contextu. Ita Tullius in Piſonem: *Obrepſiſti ad honores errore hominum, commendatione fumoſarum imaginum, quarum ſimile habes nihil præter colorem.* Et in eloquentiſſima illa peroratione pro Fontejo: *Nolite pati, judices, aras * Deorum immortalium, Veſtæque Matris, quotidianis Virginis lamentationibus, de veſtro judicio commoveri.* Et in 4. Catil. *Id eſt initum conſilium, ut interfectis omnibus, nemo ne ad deplorandum quidem populi R. nomen, & ad lamentandam tanti imperii calamitatem relinquatur.*

* Fonteji ſoror una ex Virginibus Veſtalibus, quæ ſempiternum Veſtæ ignem cuſtodiebant.

Cedo quintam regulam.

R. Ut leniter, æquabiliterque fluat Periodus, fugiendus eſt aſperior litterarum & vocabulorum concurſus, quod eſt in oratione vitium vel maximum. Incurritur autem in illud vitium multis modis:

1. Cùm duriùs ac crebiùs concurrunt inter ſe conſonantes, quæ ſtridorem efficiunt, ut *Ars ſtudiorum... Rex Xerxes.*

2. Cùm verbi prioris ultimæ ſyllabæ fiunt primæ ſequentis, ut vel ipſi Ciceroni aliquando excidit, cùm ait: *Res mihi inviſæ viſæ ſunt.* Itemque cùm dixit in Carmine:

O fortunatam natam me Conſule Romam!

3. Cùm eadem littera, vel etiam, quod pejus eſt, eadem ſyllaba crebriùs iteratur; quale eſt illud Ennii Poetæ:

Africa terribili tremit horrida terra tumultu.

Itemque illud adeò tritum:

O Ti-

O Tite tute tati tibi tanta tyranne tuliſti.

4. Cùm ſimiliter cadentibus ac deſinentibus frequenter utimur, ut *Amatrices, adjutrices, præſtigiatrices fuerunt.*

Tria tamen ſunt quæ Tyrones etiam atque etiam cavere debent: Primum, ne dum numeroſè loqui volunt, inferciant, ut perſæpè fit, inania quædam complementa & ramenta numerorum, quaſi ſi rimas explere vellent. Alterum eſt, ne dum oratorium numerum quærunt, incidant in poeticum, & periodi finis ſit finis alicujus verſus, præſertim Heroici, vel elegiaci; quod olim Bruto ipſi excidit, qui hac hexametri clauſula ſuam ſententiam ita concluſit:

—— Quamquam ſciunt placuiſſe Catoni.

Quin etiam apud Ciceronem ipſum invenies: *Cùm loquerer, tanti fletus gemituſque fiebant.* Tertium eſt, ne dum numero ſerviunt diligentiùs, & aurium voluptati morigerantur, omnis intereà retardetur impetus, viſque orationis, & animus ab iis quæ potiora ſunt penitùs avertatur. Quapropter hæc aliaque hujuſmodi in numero vitia, non ut ingens crimen expaveſcenda ſunt; ac neſcio hac in re negligentia ne an nimia ſolicitudo ſit pejor.

Quænam eſt ultima numeroſæ Periodi regula?

R. Caput illud eſt non in periodo ſolùm, ſed etiam in omni oratione, ut Latina conſtructio quàm maximè diſtet à Gallica; hoc eſt ut verba per inverſam, quam vocant, conſtructionem ita trajiciantur, ut quod reipſa prius eſt, fiat artificioſa quadam verborum collocatione poſterius.

Et quoniam trajecta illa conſtructio ita eſt propria Latinæ Linguæ, ut omnis illius vis atque elegantia, ac quaſi natura & indoles in eo potiſſimùm ſita eſſe videatur; viſum eſt aliquot illuſtria illius exempla hoc loco ad imitandum proponere.

Exempla ſelecta conſtructionis trajectæ.

1. *Quos amiſimus cives, eos martis vis perculit, non ira victoria.* Cic.

2. *Habet magnum dolorem, unde cum honore diſceſſeris, eodem cum ignominia reverti.* Cic.

3. *Frater tuus quanti me faciat, ſemperque fecerit, eſſe hominem qui ignoret arbitror neminem.* Cic.

4. *Quod cuique temporis datum eſt ad vivendum, eo benè utatur.*

5. *Mea lenitas ſi cui ſolutior viſa eſt, hoc expectabat ut id quod latebat erumperet.* Cic.

6. *Quam quiſque novit artem, in hac ſe exerceat.*

7. *Fac quæſo, qui ego ſum, eſſe te.*

8. *Quæ res in civitate duæ plurimùm poſſunt, hæ contra nos ambæ faciunt in hoc tempore, ſumma gratia & eloquentia.* Cic.

9. *Ferè quem quiſque locum pugnando ceperat, eum amiſſa anima, corpore tegebat.* Salluſt.

10. *Id ſibi negotii credidit ſolùm dari, populo ut placerent quas feciſſet fabulas.* Terent.

11. *Quas credis eſſe has, non ſunt veræ nuptiæ.* Terent.

12. *Quam rem vitio dent, quæſo animum advertite.* Ter.

Quandonam utendum eſt periodo numeroque?

R. Si ſemper periodis illigata eſſet oratio, frigida foret dubio procul, faſtidiumque & ſatietatem afferret auditori. Sciendum igitur in quo ſcribendi genere dicendum ſit circumſcriptè, in quo verò membratim.

Adhibenda erit igitur periodus, primò cùm aliquid eſt laudandum ornatiùs, ut cùm Cicero de laude Siciliæ dixit, & in eo toto genere, quod Latini *Demonſtrativum*; Græci verò *Epidicticum* vocant; quod nempe delectationis cauſa comparatum eſt. 2. Apta eſt periodus in exordiis cauſarum, ubi ſolicitudine, miſeratione, commendatione res eget. Ita Tullius in exordio Manilianæ: *Quamquam mihi ſemper frequens conſpectus veſter multò jucundiſſimus,*

hic

hic autem locus ad agendum ampliſſimus, ad dicendum ornatiſſimus eſt viſus, Quirites: tamen hoc aditu laudis, qui ſemper optimo cuique maximè patuit, non mea me voluntas, ſed meæ vitæ rationes ab ineunte ætate ſuſceptæ prohibuerunt.

3. Periodis locus eſt in amplificationibus, ubi poteſt orator eloquentiæ quaſi vela pandere, & ſententias in quadrum numerumque redigere. Sed in reliquis orationis partibus, vel membratim & inciſim dicendum eſt, præſertim cùm arguitur aut refellitur adverſarius, & quotieſcumque demum res, de qua agitur, vim & acrimoniam videtur poſtulare; vel certè ſtylus debet ex utroque genere mixtus eſſe.

---

§. VII.

Quomodo parari poſſit facultas numeroſè dicendi.

QUæ de Periodis numeriſque, poſt Ariſtotelem, Ciceronem & Fabium, accuratè præcepimus hactenus, non eò dicta ſunt à nobis, quò tyro in dinumerandis pedibus ſyllabiſque dimetiendis conſeneſcat; quod ſanè nec magni, nec felicis foret igenii. Verùm hæc aptè numeroſèque dicendi facultas non eſt profectò tanti laboris, quanti prima fronte videtur eſſe. Nihil eſt enim tam flexibile, & quod tam facilè ſequatur quocumque ducas, quàm oratio; atque ut molliſſimam ceram ad noſtrum arbitrium formamus ac fingimus, ſic planè dictionis genus ad omnem rationem & ad aurium voluptatem motumque animorum facilè mutatur ac vertitur.

Qua ratione viaque numeroſè ſcribendi facultas parabitur?

R. Duplici potiſſimùm. 1. Si Tyro numeroſas aliquot & volubiles Tullii ſententias non legere modò, ſed elata etiam voce pronuntiare aſſueſcat: cujuſmodi ſunt illæ quas ſuprà attulimus, vel illæ

quas

quas affert Quintilianus : *Omnes propè civitates virtute, gloria, dignitate ſuperabat.* Itemque iſta : *Patris dictum ſapiens temeritas filii comprobavit* : qui numerus ita placuit populo, inquit idem Tullius, ut hac audita periodi clauſula, clamorem ingentem ſuſtulerit.

2. Parabitur numerosè dicendi facultas, ſi numerum illum & quaſi concentum imitatione ac ſtylo coneris exprimere ; quod quidem exercitatione atque uſu, qui eſt optimus dicendi magiſter, non ita difficulter conſequeris. *Ut enim qui in ſole ambulat, ſenſim coloratur*, inquit Tullius ; *ita cùm iſtos libros lego, ſentio orationem meam illorum quaſi cantu colorari*. Et quemadmodum muſici accuratè primùm ac cogitatè artis ſuæ præſcripta & formulas obſervant ; aſt ubi uſus acceſſit, ſine cogitatione etiam curaque, eadem illa incredibili celeritate efficiunt : ſic ubi Orator numerosè ſcribere principio conſueverit, idem omnino poſteà ſine labore præſtabit, verbaque numerosè cadentia offerent ſeſe ultro & non vocata reſpondebunt, modò adſit ſcribendi uſus ac conſuetudo dicendi. Sed de Periodò ſatis hactenus dictum. Nunc ad majora veniamus.

CAPUT VII.

De Stylo oratorio.

OMnem hanc de Stylo doctrinam hauſimus in primis ex aureolo illo libello Demetrii, cui vulgò Phalerei cognomen tribuitur, & ex egregia * Longini commentatione de Stylo magnifico : quod utrumque opuſculum Tyrones, ſi me audiant, nocturna, ut cum Horatio loquar, diurnaque manu verſabunt. Verùm quæ illi præcepta quamvis egregia, confusè tamen ac permixtè tradunt, ea nos faciliori ac commodiori ordine digeſta ſic diſpo-

* *Demetrius Phalereus facundia nobilis, annos decem præfuit Athenis, & ſtatuis 360. æreis fuit honoratus poſteà verò ejectus, fugit in*

poſuimus, ut ad omnium captum & communem intelligentiam ſint accommodata.

Ægyptum ad Ptolemæum Lagum.

Longinus Zenobiæ Palmyrenorum Reginæ magiſter & Conſiliarius, ab Imperatore Aureliano necatus, quòd audaces Zenobia ad ipſum Aurelianum literas ſcripſiſſet.

Quid eſt Stylus?

R. Stylus, ſi primam vocis vim & originem ſpectes, eſt acus, ſeu inſtrumentum, quo in ceratis tabulis ſcribebatur antiquitùs. Hinc factum eſt ut Stylus pro ipſa ſcriptione ſeu dictione & ſermonis conformatione uſurparetur.

Quot ſunt Stylorum genera?

R. Stylus, ſeu orationis Character triplex eſt. 1. Magnificus ſive ſublimis: 2. Humilis, ſive tenuis, qui etiam infimus dicitur: 3. Mediocris, ſive æquabilis.

---

§. I.

De Stylò ſublimi.

QVid eſt Stylus ſublimis?

R. Stylus ſublimis, ille eſt qui conſtat verbis ſplendidis, magnificiſque ſententiis, quique ſua nobilitate rapit quodammodò extra ſe audientium animos, & admirationem extorquet etiam ab invitis: quale eſt illud morientis Didonis:

Exoriare aliquis noſtris ex oſſibus ultor,
Qui face Dardanios, ferroque ſequare colonos. *Lib. 4.*

Id genus ſunt etiam verba illa ejuſdem Didonis ad Æneam:

Nec tibi Diva parens, generis nec Dardanus auctor, *Dido Æneæ.*
Perfide: ſed duris genuit te cautibus horrens
Caucaſus, Hyrcanæque admorunt ubera tigres.

Vel ut ait Ovidius in eandem ſententiam:

Te lapis & montes, innataque rupibus altis
Robora; te ſævæ progenuere feræ.

Laudatur plurimùm in hoc genere celebris illa Alexandri magni reſponſio, cùm ſuam illi filiam, cum decem talentorum millibus, & Aſiæ media parte

parte Perſarum Rex Darius obtuliſſet ; *Ego verò* inquit* Parmenio, *acciperem, ſi Alexander eſſem* : *Et ego*, inquit Alexander, *ſi Parmenio eſſem*.

* *Parmenio unus è fortiſſimis Alexandri Ducibus, & amicis, poſteà ab illo occiſus.*

Tale illud ejuſdem Alexandri ad Darii legatos : *Nuntiate Dario gratiarum actionem apud hoſtem ſupervacaneam eſſe : me quæ fecerim clementer & liberaliter, non amicitiæ ejus tribuiſſe, ſed naturæ meæ. Bellum cum captivis & fœminis gerere non ſoleo. Armatus ſit oportet quem oderim.*

Eòdem pertinent egregia illa ejuſdem Alexandri verba ad ſuos milites : *Nondum* Feminam æquavimus gloria ; & iam nos laudis ſatietas tenet.*

* *Semiramis Nini Aſſyriorum regis uxor, Ægyptũ, Æthiopiã Indiam, &c. ſubegit.*

Magnificæ locutionis exempla paſſim apud Tullium reperies, ut cùm ait: *Faſces lictorios januæ Poſſidonii ſubmiſit Pompejus, cui ſe oriens, occidenſque ſubmiſerat.* Habes etiam in pauculis hiſce Ovidii verbis, aliiſque ſimilibus non paucis :

Jam ſeges eſt, ubi Troja fuit. . . . .

§. II.

De Arte comparandi Styli ſublimis.

Q*Vonam pacto conciliari poterit?*

R. Duobus potiſſimùm modis. 1. Si nobiliſſima quæque rei de qua loqueris adjuncta, ſeu circumſtantias conſideres, illamque inſpicias, qua parte illuſtrior eſt atque ſpecioſior ; cetera verò ſileas, atque diſſimules : ut olim Apelles, teſte Curtio, imaginem amici ſui Antigoni latere tantùm altero oſtendit, ut amiſſi oculi deformitas lateret. Sic etiam Homerus tempeſtatem admodùm magnificè pingit, illuſtriſſima illius adjuncta mira quadam arte ſeligendo. Eadem arte Neptunum curru invectum, perambulantem maria, ſoloque nutu fluctus iratos pacantem deſcribit Virgilius Æneid. 1.

Sic ait, & dicto citiùs tumida æquora placat,
Collectaſque fugat nubes, ſolemque reducit ;
. . . .
Atque rotis ſummas levibus perlabitur undas.

2. Me-

2. Metaphoræ præſertim ex rebus illuſtribus deſumptæ mirum in modum faciunt ad ſtyli blanditatem atque magnificentiam, ut cùm Virgilius ait de Auguſto Cæſare: *Georg. 4.*

—— Cæſar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratem bello.

Et cùm ait Cicero pro Marcello: *Nullius eſt tantum flumen ingenii, nulla dicendi, aut ſcribendi tanta vis, tantaque copia, quæ, non dicam exornare, ſed enarrare, Cæſar, res tuas geſtas poſſit.* Aut cùm ait Horatius: *Curas laqueata circum tecta volantes.*

3. Styli magnificentiam facilè conſequeris, ſi legas aſſiduè auctores eos qui grandiloqui, ut ita dicam, fuere, cum ampla ſententiarum gravitate, & majeſtate verborum; cujuſmodi ſunt Cicero Catilinaria ſecunda, ſecunda Philippica, in Verrem, in Piſonem, pro Milone, præcipuè ſub finem: Virgilius, præſertim Æneid. lib. 2. 4. & 6. Lucanus, Cornelius noſter in Gallicis Tragœdiis, &c.

---

§. III.

De Stylo ſimplici.

QVid eſt Stylus ſimplex?

R. Stylus ſimplex, qui etiam nuncupatur tenuis, & infimus, ille eſt qui in rebus tenuioribus & exilibus, cujuſmodi ſunt epiſtolæ, dialogi, præceptiones, & ſermo familiaris, ſolet uſurpari.

Quænam ſunt dotes Styli ſimplicis?

R. Præcipuæ illius dotes ſunt perſpicuitas, nitor atque munditia. Verecundus ac parcus in illo debet eſſe troporum ac Schematum uſus: vehementiores verò figuras, cujuſmodi ſunt Apoſtrophe, Proſopopœja, aliæque id genus, omnino repudiat. Selectiſſima Styli ſimplicis exempla paſſim invenies in Phædri fabellis, & in Virgilii bucolicis, ut cùm ait Eclog. 1.

Urbem, quam dicunt Romam, Melibœe, putavi
Stultus ego huic noſtræ ſimilem, quò ſæpè ſolemus
Paſtores ovium teneros depellere fœtus.
Sic canibus catulos ſimiles, ſic matribus hœdos
Noram, ſic parvis componere magna ſolebam.

Alicubi etiam invenies exempla Styli ſimplicis in ipſis Æneidos libris, v. g. lib. 2.

Ecce levis ſummo de vertice viſus Juli
Fundere lumen apex, tactuque innoxia molli
Lambere flamma comas, & circùm tempora paſci.

---

§. IV.

De Stylo mediocri.

Qvid eſt Stylus mediocris?

R. Ille eſt qui medium quemdam locum obtinet ſublimem inter & infimum. Hoc dicendi genus neque majeſtatem verborum habet, aut gravitatem illam ſententiarum, quæ in ſublimi eſt; neque eſt ſubtili ac preſſa oratione limatum, quemadmodum genus infimum ac ſimplex: ſed ut ait Tullius, *Eſt Stylus quidam interjectus, intermedius, & quaſi temperatus, nec acumine inferioris, nec fulmine utens ſuperioris, vicinus amborum; in neutro excellens, utrinſque particeps.*

Vocatur autem ab eodem Tullio, *Stylus floridus atque politus*, quòd nimirum in hunc præcipuè mediocrem Stylum omnes verborum veneres ac venuſtates, omnes ſermonis deliciæ ſoleant illigari. Abſolutum hujuſce Styli mediocris exemplum habes in Virgilii Georgicis, v: g. cùm ait Lib. 1.

Sæpè etiam ſteriles incendere profuit agros,
Atque levem ſtipulam crepitantibus urere flammis;
Sive inde occultas vires & pabula terræ
Pinguia concipiunt; ſive illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exudat inutilis humor;
Seu plures calor ille vias, & cæca relaxat
Spiramenta, novas veniat quà ſuccus in herbas;
Seu durat magis, & venas adſtringit hiantes,

Ne

Ne tenues pluviæ rapidive potentia ſolis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.

§. V.

De uſu triplicis Styli, ſeu Characteris.

Quandonam utendum Stylo ſimplici, aut mediocri, aut ſublimi?

R. Cùm tria ſint Oratoris Officia, docere, delectare & movere; Stylo ſimplici utetur ad docendum, mediocri ad delectandum, magnifico verò ad movendum, & ad affectus concitandos.

Præterea Stylus ſimplex ſeu infimus convenit comædiis; magnificus aptus eſt tragœdiis; mediocris verò in hiſtoria eſt adhibendus: quamquam Cæſar ſimplicem potiùs quàm mediocrem Stylum uſurpavit; quòd nempe Commentarios potiùs ſcripſerit quàm Hiſtoriam, ut notat Tullius in libro de Claris Oratoribus.

Item Bucolicis, & Eclogis accommodatus eſt Stylus ſimplex; Georgicis convenit Stylus mediocris; Epico verò poemati, cujuſmodi eſt Maronis Æneis, aptus eſt Stylus magnificus: quod triplex diſcrimen in Virgilio licet animadvertere. Quamquam hæc omnia genera non rarò miſcet in ipſa Æneide, & ſimplicem Stylum adhibet in libro quinto, ubi de ludis agit, & mediocrem in libro primo. Idem planè dicito de Comœdiis, quæ altiùs aſſurgunt aliquando, ut monet Horatius in arte Poetica:

Interdum tamen & vocem comœdia tollit,
Iratuſque Chremes tumido delitigat ore.

Quinam Stylus cæteris duobus eſt anteponendus?

R. Stylum illum eſſe ceteris anteponendum, non qui ſublimis ſit, aut cujuslibet alterius generis; ſed qui ad rem de qua agitur, maximè ſit aptus: ita ut quemadmodum loquitur Tullius, *Magna graviter, mediocria temperatè, humilia ſubtiliter efferat.*

§. VI.

De Stylo vitioſo.

QVanam *ſunt præcipua vitia in Stylo vitanda?*

R. Vitioſum eſſe Stylum : 1. Tumidum, & inflatum : 2. Puerilem ac frigidum ; 3. Fluctuantem, & diſſolutum : 4. Denique ſiccum & exanguem.

Quid eſt Stylus tumidus, & inflatus?

R. Ille eſt qui verbis ac ſententiis ſupra modum intumeſcit, & ut ait Horatius :

Projicit ampullas & ſeſquipedalia verba.

Id genus ſunt illi Imperatoris * Neronis inepti verſiculi, quorum tumorem jure ridet Perſius Satyra 1.

Torva *Mimalloneis implerunt cornua bombis,
Et raptum vitulo caput ablatura ſuperbo
Baſſaris, & lyncem Mænas flexura corymbis
*Evion ingeminat, reparabilis adſonat echo.

** Nero malus poeta, Baccas ſcripſit & ſaltavit.*

** Bacchæ mulieres dicebantur Mimallonea, vel Baſſarides vel Mænades, hoc eſt,* Inſanæ.

** Evohe, evion Bacchantium furentium voces.*

Quid eſt Stylus frigidus?

R. Stylus frigidus, ac puerilis (ſunt enim valdè affinia hæc duo vitia) ille eſt qui puerilia quædam ornamenta, frigidos lepores, ineptas alluſiones, affectatas ae luxuriantes deſcriptiones, frivolaque hujuſmodi crepundia putidius aucupatur ; cujuſmodi ſunt iſte ſententiæ, quæ meritò repudiantur à magiſtris artis : *Centaurus ſe ipſum equitans.... Auro magis aurea, &c.*

Poteſt autem vitium illud eſſe vel in verbis, vel in ſententiis. Erit in verbis ſi ſint vel molliora, quale eſt illud Mœcenatis : *Femina cirro criſpat, & labris columbatur, incipitque ſuſpirans, ut cervice laxa feratur* : vel ſi ſint indecorè translata, qualia ſunt iſta quæ damnat * Cornificius : *Montes belli fabricatus eſt ; Campos ſuſtulit pacis* : vel ſi juncta fuerint more dithyramborum, ut in illo Publii * Syri de ciconia.

** Auctor libri ad Herrenium.*

** Publius Syrus mimorũ ſcriptor elegãtiſsimus, vixit ante Virgilium tempore Iulii Cęſaris.*

Pie-

Pietatis cultrix, gracilipes, crotaliſtria
Avis exul hiemis.

Hoc frigidæ locutionis vitio non nihil laborare videtur iſte Virgilianus locus, ubi Juno Æneidos 7. ſic in Trojanos invehitur:

Num capti potuere capi? num incenſa cremavit
Troja viros?

Qui quidem locus parùm Virgilianus, tametſi Virgilii ſit, omnino videtur expreſſus ex illo Ennii:

Quæ neque Dardaniis campis potuere perire,
Nec cum capta capi, nec cum combuſta cremari.

Erit vitium in ſententiis, ſi nimis tumidæ ſint & hyperbolicæ, qualis eſt iſta lippis ac tonſoribus nota, quam referunt Plutarchus, & Caſſius: *Minimè mirandum eſt ſi Dianæ Epheſiæ templum conflagraverit, quâ nocte natus eſt Alexander. Quippe Dea in ipſo Olympiæ matris Alexandri partu, obſtetricandi laboribus & curis diſtricta, ignem non valuit reſtinguere.*

Sic etiam nimis frigidè ac pueriliter dictum fuit à Plauto, de ſene avaro, in Aulularia:

Suam rem periiſſe, ſeque eradicarier:
Quin Divum atque hominum clamat continuò fidem,
De ſuo tigillo fumus ſi quà exit foras.

Quid eſt Stylus fluctuans ac diſſolutus?

R. Ille eſt qui ſine articulis, ſine numero, ſine arte fluctuat huc illuc, neque ſibi ullo pacto cohæret; quod ſanè vitium Tyronibus eſt valdè familiare. Hujuſmodi autem affert Cornificius: *Socii noſtri cùm belligerare nobiſcum vellent, profectò ratiocinati eſſent etiam atque etiam quòd poſſent facere, ſiquidem ſua ſponte facerent, & non haberent hinc adjutores multos & malos homines & audaces. Solent enim diu cogitare omnes, qui magna negotia volunt gerere.*

Quid eſt Stylus ſiccus, & exanguis ſive aridus?

R. Ille eſt qui nihil fermè habet neque ornamenti neque ſucci, Hoc Styli genus vulgò * Frontoni tribuitur,

* Fronto Marci Aurelii magiſter, qui illi ſtatuam à Senatu decerni curavit.

§. VII.

De Stylo Laconico & Aſiatico.

Quid eſt Stylus Laconicus?

R. Eſt Stylus argutus, perbrevis & acutus, quo multa paucis dicuntur. Nomen porrò traxit à Laconibus, qui etiam Spartani dicebantur, ac Lacedæmonii, quibus Stylus ille erat in deliciis, & quibus prolixa loquacitate nihil erat odioſius.

Profer ſelecta aliquot exempla Styli Laconici.

R. 1. Hoſti aliquando per atroces ac longiores literas ferrum flammamque minitanti, hac una ſyllaba Græca reſponderunt Spartani: *εἰ*, *ſi*; hoc eſt, *Si poteſt, ſi per nos tibi licet.*

2. Philippo Regi Macedonum injuſtum neſcio quid flagitanti reſponderunt hac unica littera: *οὐ*, *non*

3. Ejuſdem generis eſt reſponſum Cleomenis Spartanorum ducis ad Samios: *Eorum quæ dixiſtis, prima non memini; media non intelligo; ultima non probo.*

His adde Laconicam illam epiſtolam Archidami ad Eleos bellum parantes: *Archidamus Eleis: Bonum eſt quieſcere.*

Itemque illam * Philoſtrati literam ad amicum: *Mitto ad te ficus hibernas. Mirare in illis vel quòd jam ſunt, vel quòd adhuc ſunt.*

* Philoſtratus Philoſophus, qui Apollonii Thyanæi vitâ Græcè ſcripſit, ſed elegantius quàm verius.

Laconicam illam breviloquentiam mirificè expreſſit Cæſar in laureatis ſuis ad Senatum literis; victo Pharnace Ponti rege, Mithridatis filio: VENI, VIDI, VICI. Ejuſmodi eſt etiam Richelii Cardinalis reſponſio, cùm de Libro ad ſe ab auctore miſſo gratias ageret: *Accepi, legi, probavi.*

Porrò brevitas illa loquendi, imperioſum quiddam

dam habet, ideòque aptiſſima eſt minantibus, mirificèque prodeſt ad animos perterrefaciendos. Nam ut in tenebris magis timentur omnia, quàm in luce: ſic illæ orationis quaſi tenebræ terribiliora reddunt ea quæ proponuntur, inquit Muretus in variis lectionibus. Idque, ut opinor, ſecuti ſunt Lacedæmonii, cùm ad Philippum, interpoſita neſcio qua offenſione, bellum minaciter intentantem ita ſcripſerunt: *Lacedemonii Philippo: Dionyſius Corinthi.* Multò enim fortior, & ut Lucretii verbo utar, penetralior illa brevitas fuit, quàm ſi ita dixiſſent: Memento Dionyſium Tyrannum tui prorſus ſimilem, regno fuiſſe pulſum ob ambitionem ac turbulentum ingenium, & nunc privatam vitam agere Corinthi: Videto ne tibi quoque contingat idem, dum aliorum libertatem ſtudes opprimere.

Neque diſſimile illud Demetrii ad Locrenſes: *Faxo, cicadæ apud vos humi canant*; cùm ſignificare vellet totam illorum regionem à ſe devaſtatum iri.

Quid eſt Stylus Aſiaticus?

R. Ille eſt qui fuſiori quodam orationis ambitu circumſcribitur, multiſque verbis pauca dicit. Aſiatici nomen traxit ab Aſiæ populis, qui diffuſiorem illum Stylum habebant in deliciis. Illius exemplum quotidie vides in verboſis illis hominibus, qui tam multis tam pauca dicunt. Hunc porrò Stylum Aſiaticum tu fugies, ſi ſapis. Quid enim tam inſulſum eſt, quàm verborum vel optimorum ſonitus inanis, nulla ſubjecta ſententia?

De ratione Styli comparandi.

Stylus, qui aliud nihil eſt quàm certa quædam ſcribendi ratio cujuſque propria, ex duabus maximè rebus coaleſcit: 1. Ex ſententia; 2. Ex ſententiæ conformatione, ſeu, quod idem eſt, ex verbis quibus ornatur & quodammodo veſtitur ſententia.

De ſententia id generatim & universè dici poteſt, in ea ſpectandum eſſe primùm ut ſit vera;

 dein-

deinde ut ſit perſpicua ; poſtremò ut ſit argumento idonea, & ad rem de qua agitur accommodata. In conformatione verò ſententiæ, qua una maximè Stylus continetur, quatuor ſunt obſervanda : 1. Verborum proprietas ; 2. Eorumdem elegantia ; 3. Nexus : 4. Collocatio.

Quomodò cognoſci & comparari poterit verborum proprietas, & elegantia?

R. Ad verborum proprietatem & elegantiam penitùs cognoſcendam, adjumenti multum afferent, 1. Aureus * Hadriani Cardinalis Liber, *De ſermone latino, & modis latinè loquendi*. 2. Libellus à Schoto editus de verbis Ciceronianis. 3. Alius à Manutio ſcriptus, quem *Elegantias latinæ locutionis* appellat. 4. Liber à Laurentio Valla elaboratus, *De latini ſermonis elegantia*. 5. *Delectus Latinitatis* Mureti, & *Flos Latinitatis* Pomey. 6. Non omittendus Liber ab Henrico Stephano editus, *De Latinitate falsò ſuſpecta* : nec opus poſthumum Vavaſſoris, *De vi & uſu quorumdam verborum*.

** Hadrianus Cardinalis floruit initio Seculi 16.*

Præcipuè verò & ſupra cetera omnia adhibendus erit laudatiſſimus Nizolii Apparatus in Ciceronem, cum Franciſci Sylvii Progymnaſmatis ad illius calcem editis.

Sunt autem Sylvii Progymnaſmata trecentæ obſervationes eximiæ, de incorrupta Latini ſermonis integritate, quas ego Tyronibus perneceſſarias ſemper exiſtimavi.

Quo pacto intelligi poterit & ediſci verborum nexus, & apta eorumdem collocatio?

R. Verborum nexus, & Ciceroniana collocatio continetur particulis quibuſdam, ſeu commiſſuris, quæ vim habent hujuſmodi, ut nihil ſit abruptum in Stylo : nihil hians, & abſonum ; nihil diſſolutum & fluctuans, hoc eſt quod ſine nervis, articuliſque fluctuet huc illuc : ſed ut omnes ſententiæ, ſingulæque earum partes certo inter ſe modo numeroque cohæreant.

Valdè profuerit in eam rem legere aureum Horatii

tii Turſellini libellum, *De Particulis Latinæ locutionis*. Habebit etiam utilitatem aliquam *Flos Latinitatis* in tertia parte, quæ eſt *de Particulis*; ſed Turſellino longè multùmque inferior.

Denique ad verborum collocationem Ciceronianam faciliùs noſcendam, conſulenda erunt Sylvii Progymnaſmata, de quibus ſuprà dictum. Vide etiam quæ paulò antè diximus de regulis quibus reddi poterit numeroſa periodus

Quibus rebus comparari facilè poterit Stylus optimus.

R. Duabus maximè rebus; primò diligenti bonorum librorum lectione; 2. aſſidua eorundem imitatione. Diximus in Elementis de Imitatione: nunc verò ſupereſt ut de Lectione & de Librorum delectu videamus.

De Scriptorum Latinorum delectu.

Quæcumque diximus hactenus, & poſthac dicturi ſumus, vel nullam, vel perexiguam habebunt utilitatem, niſi exquiſitiſſimum quemdam delectum in Latinis auctoribus legendis, & imitandis adhibeamus.

Sunt autem ſcriptorum Latinorum ætates quatuor, nempe uti hominum apud Poetas. Sed Poetis, ut verbis ipſorum utar;

Aurea prima ſata eſt ætas . . . . . .
——— Subiitque argentea proles,
Auro deterior, fulvo pretioſior ære.
Tertia poſt illam ſucceſſit ahenea proles.
——— De duro eſt ultima ferro.

Latinæ verò linguæ ætates ordine contrario procedunt. Nam à ferrea, deinde ab ænea ad argenteam, & mox ad auream ventum eſt.

Quænam nuncupanda eſt ferrea linguæ Latinæ ætas?

R. Ad ferream ætatem refer Leges duodecim tabularum, & Columnam roſtratam C. Duilii, quæ hodieque viſitur Romæ; itemque Saliares hymnos Numæ Pompilii, vix tandem ſacerdotibus ſuis intelle-

Lautiſſima erant Saliorum cœna, unde Horatius: Nunc ſaliaribus ornare pulvinar deorum tempus erat dapibus ſodales.

tellectos, cujuſmodi eſt, v. g. rancidulum illud fragmentum; quod à Varrone citatur: *Omnia dapatilia comiſſe Iani cuſiones ...... Duonus Ceruſes Deivos Ianes venet*. Porrò *dapatilia comiſſe* ſignificat, ſi quæris, opipara comediſſe: *Iani* verò *Cuſiones ſunt* curiones ſeu ſacerdotes Jani; *Duonus Ceruſes* eſt bonus creator: *Deivos* adhibetur pro Divus, ut nemo non videt, & *Venet* pro venit.

Eòdem refer vetuſtiſſimum illum verſum de Saliorum exultationibus:

Præſul ut amptruat, & volgu redemptruat olli.

Hoc eſt, cùm Saliorum antiſtes & magiſter ſaltans, atque tripudians motum aliquem edidit, eumdem omnino motum de compacto referat Saliorum chorus omnis;

Et volgu redemptruat olli.

Amptruare enim erat olim motum aliquem ſaltando edere. Porrò ferream illam Latinæ Linguæ ætatem jure poteris illius quaſi pueritiam appellare.

Quænam eſt ænea Linguæ Latinæ ætas?

R. Ænea ætas incipit à Livio Andronico, qui omnium primus Latinos verſus ſcripſit. Ad eandem ætatem pertinet.

Ennius ingenio maximus, arte rudis,

Ut de illo ſcribit Naſo: itemque Cæcilius, *Malus Latinitatis auctor*, inquit Tullius. Totum porrò tempus illud, quo floruere Andronicus, Ennius, Nævius, Cæcilius, Pacuvius, &c. quaſi creſcentem Latinæ Linguæ ætatem poteris nuncupare.

Quænam eſt ætas argentea?

R. Ad ætatem argenteam pertinent Plautus in ſuis Comœdiis, & Cato de re ruſtica. Terentium verò ad auream ætatem omnino referendum eſſe judicamus: quamquam nonnullis, ob illius *Archaiſmos*, ſecùs viſum fuerit; ſed immeritò. Hanc verò argenteam ætatem quaſi adoleſcentiam Latinæ Linguæ poſſumus appellare.

Quæ-

Quænam demum eſt aurea Latinæ Linguæ ætas?

R. Auream ætatem appello tempus illud annorum fermè centum, quod vulgò Auguſti ætas dicitur, eſtque magni Ciceronis ortum inter & ejuſdem Imperatoris Auguſti mortem interjectum. Hac aurea ætate floruerunt inter Oratores ac Rhetores, Cicero & Cornificius, auctor, ut veriſimilimum eſt, quatuor librorum ad Herennium, qui vulgò adſcribuntur Ciceroni: inter Hiſtoricos Julius Cæſar; A. Hirtius qui ſcripſit Commentarios de bello Alexandrino, de bello Africano, & de bello Hiſpanienſi: Salluſtius, Livius, * Vellejus vulgò dictus Paterculus, Cornelius Nepos, & Quintus Curtius. Inter Poetas Virgilius, Horatius, Catullus, Tibullus, Propertius, Phædrus, Ovidius, Lucretius & Publius Syrus, quorum poſtremi duo ceteros ætatis aureæ Poetas aliquantum ætate anteceſſere. Inter Medicos, Philoſophos, reique ruſticæ, aut Architectonicæ ſcriptores, Varro, Columella, Cornelius Celſus & Vitruvius. Aureum verò illud tempus quaſi virilem latinæ linguæ ætatem vocare jure poterimus.

* *Vellejus Paterculus fuit prætor in Africa. Hinc errore Librariorum dictus*, Paterculus pro Patercujus.

Eos igitur maximè legere & imitari oportet qui hac aurea ætate vixerunt, ac ante omnes Tullium, *Cæleſtem in dicendo virum*, ut eum Fabius appellat, *quique*, ut ait idem Fabius, *apud poſteros id conſecutus eſt, ut Cicero jam non hominis nomen, ſed eloquentiæ habeatur. Hunc igitur ſpectemus; hoc propoſitum ſit exemplum: Ille ſe profeciſſe ſciat, cui Cicero valdè placuerit.*

Quanta verò cura ac religione ſermonis proprietatem obſervaverit Cicero, ſatis magno argumento erit quod dicam. Fuit cùm exiſtimaret *inhibere remos*, idem eſſe ac retinere; & ut auriga equos inhibet, ut curſum ſiſtat, ſic etiam remos inhiberi, dum ſuſtinentur. Poſteà verò ex nautis didicit inhiberi remos, cùm remiges alio navigantes modo, navim ad puppim convertunt. Quod edoctus minimè ceſſandum putavit, donec Atticus & Varro monerentur, ut in ſecundo Academicarum Quæſtionum libro, quem jam tranſmiſerat, locus ille emendaretur. Quod ita eſſe indi- *Epiſt. 21. Lib. 13.*

cant

eant hæc Tullii verba ad Atticum: *Inhibere illud tuum, quod mihi arriſerat, vehementer diſplicet: eſt enim verbum totum nauticum: quamquam id quidem ſciebam; ſed arbitrabar ſuſtineri remos, cùm inhibere eſſent remiges juſſi. Id non eſſe ejuſmodi didici heri, cùm ad villam noſtram navis appelleretur: non enim ſuſtinent, ſed alia modo remigant. Id ab ἐποχῆς remotiſſimum eſt. Quare facies ut ita ſit in libro quemadmodum fuit. Dices idem Varroni, niſi fortè mutavit.*

Quòd ſi de vocula una ita laboravit Tullius, nihil mirum ſi viro, ut omnium eloquentiſſimo, ita etiam proprietatis adeò amanti, omnium doctiſſimus Varro mitteret libros ſuos de Lingua Latina: ſi item omnium fortiſſimus Julius Cæſar, nec vel eloquentia, vel doctrina illis minor futurus, ſi totum his ſe ſtudiis tradidiſſet, eidem dicaret libros ſuos de Analogia. Qua de re ſic Tullius in Bruto: *In maximis occupationibus ad me ipſum de ratione latinè loquendi accuratiſſimè ſcripſit Cæſar.*

Quis ordo tenendus eſt in legendis Tullii libris?

R. Ducetur initium ab ejus epiſtolis familiaribus, quæ ſunt omninò perlegendæ, & quarum ad imitationem aliquæ componentur. Deinde venietur ad ejus dialogos de Amicitia & Senectute: tum ad libros de Oratore tres, quarum eſt exquiſitiſſima latinitas: de Officiis itidem tres nihilo inferiores. Non omittendus liber de claris Oratoribus, mira jucunditate conditus ob rerum varietatem, & ſubtilem de Oratoribus omnibus Græcis, Latiniſque ſententiam; neque is etiam qui *Orator* inſcribitur, quique Ciceronis de Oratore perfecto judicium continet.

His adde elegantiſſimas ad Atticum epiſtolas, quæ commentariis recentibus illuſtratæ prodierunt. Cetera per otium legere licebit, Tuſculanas v.g. Quæſtiones; de Natura Deorum; maximè verò illius Orationes, in quibus eſt Stylus paulò exaggeratior ornatiorque, qui nempè Oratorum proprius eſt.

Quiſ-

Quiſnam Ciceroni proximus eſt incorrupta Latini ſermonis integritate & elegantia?

R. Primum poſt Ciceronem damus locum Cæſari, atque Terentio. Sanè quàm præclarè de utroque ſenſerit Tullius, liquet ex his quæ de utroque ſcripſit. Ac de Terentio quidem ſic loquitur ad Atticum: *Secutus ſum, non dico Cæcilium (malus enim auctor Latinitatis eſt) ſed Terentium, cujus fabellæ propter elegantiam putabantur à C. Lælio ſcribi.*

De Cæſare verò ſic idem in Bruto: *Etiam Commentarios quoſdam ſcripſit rerum ſuarum valdè quidem probandos: nudi enim ſunt, recti & venuſti, omni ornatu orationis, tanquam veſte detracta: ſed dum voluit alios habere parata unde ſumerent, qui vellent ſcribere hiſtoriam; ineptis gratum fortaſſe fecit, qui volunt illa calamiſtris inurere, ſanos quidem homines à ſcribendo deterruit.* Eodem libro ait, *Cæſarem fere omnium oratorum loqui elegantiſſimè: nec id ſolùm domeſtica conſuetudine, ut dudum Læliorum & Domitiorum familiæ: ſed ut perfecta eſſet illa benè loquendi laus, multis literis, & iis quidem reconditis & exquiſitis eſſe conſecutum.*

Quinam latinitatis auctores, poſt tres hos, legendi ſunt?

R. Cum Fabio, *Vt quiſque erit Ciceroni ſimillimus*; Quales ſunt Phædrus, Cornelius Nepos, Livius, Curtius, & alii quos recenſuimus, qui vel Ciceronis ævo vixere, vel non ita magno diſtant intervallo.

Deguſtari etiam poterunt, ſed parcè & ſerò, recentiores nonnulli, qui Ciceronem diligenter ſunt imitati; & quomodo ſit imitandus, ipſi exemplo eſſe potuerunt. Quales ſunt Muretus, Manutius in epiſtolis illis quas ante ſenium ſcripſit, nam ceteræ frigidam ſapiunt ætatem; Sadoletus, Bembus, Maffæus pictus atque politus, Bunellus, Turſellinus, Longolius, Perpinianus, Vavaſſor, Petavius. De auctoribus iis qui etiamnum vivunt, dicere ſuperſedeo.

Poſt obitum Auguſti, incorrupta illa, quam dixi,

xi, latini ſermonis integritas ſenſim adulterari cœpta eſt, & quaſi ex auro in argentum iterùm commutari, ut ex Senecæ, Fabiique & aliorum querimoniis liquet. In decreſcente illa ætate, ſunt inter Oratores ac Rhetores, Fabius, Quintilianus, Plinius Junior, &c. Inter Hiſtoricos, Suetonius, Tacitus, Juſtinus, &c. Inter Poetas, Lucanus, Perſius, Silius, Juvenalis, Statius, Martialis, Seneca: Inter Philoſophos verò Seneca, Plinius Veronenſis: & inter Grammaticos denique Aſconius, Agellius, &c.

Denique à temporibus Severi auſpicari licet æneam ætatem, quæ tandem in ferream deſiit, poſtquam variarum gentium irruptione ipſi Romani facti ſunt barbari; & in hac ætate decrepita ſunt Symmachus, Capella, Sidonius Apollinaris, quos omnes tu vitabis ſummoperè, ſi ſapis.

Finis Libri Primi.

ARTIS RHETORICÆ LIBER SECUNDUS.

DE INVENTIONE

EGimus hactenus de Figuris ac Tropis, de Periodo & de Stylo. Poſtulat nunc inſtituti noſtri ratio, ut agamus de Inventione, ſine qua, teſte Tullio, frivola erit & puerilis omnis elocutio.

Quid eſt inventio?

R. Eſt excogitatio argumentorum, quæ valeant tum ad fidem faciendam, tum ad motus excitandos. Primùm igitur agendum nobis erit de argumentis, deinde de motibus, ſeu affectibus excitandis.

De Argumentis & locis orationis.

Quid eſt Argumentum?

R. Eſt probabile inventum ad faciendam fidem: ut ſi probare velis expetendam eſſe Rhetoricam, invenies quòd ſit ars benè dicendi.

Vndenam ſumuntur Argumenta, ſive rationes ad aliquid probandum?

R. Sumuntur ex locis oratoriis, quos Tullius appel-

appellat *Argumentorum ſedes, in quibus latent, & ex quibus ſunt depromenda*. Quapropter, ſi vis Orator eſſe, in promptu tibi eſſe debent loci illi, & ut ita loquar, ad manum; ut in illis uberrimam Argumentorum ſegetem facilè poſſis invenire.

Quot ſunt genera locorum?

R. Duo. Alii enim petuntur ab ipſa re, & idcircò vocantur *Intrinſeci*, ſeu *inſiti*: alii ſunt extra ipſam rem, de qua quæſtio eſt, unde etiam vocantur *Extrinſeci*, ſeu *Remoti*. De utroque illo genere, ac de primo præſertim, quod majus quoddam momentum habet ad eloquentiam, accuratiſſimè nobis eſt hoc loco tractandum.

CAPUT PRIMUM.

De Locis intrinſecis.

QVot ſunt Loci oratorii intrinſeci?

R. Sexdecim: Definitio, Enumeratio partium, Notatio, Conjugata, Genus, Forma, Similitudo, Diſſimilitudo, Comparatio, Repugnantia, Adjuncta, Antecedentia, Conſequentia, Cauſæ, Effecta, Comparatio.

---

§. I.

Definitio.

QVid eſt Definitio?

R. Eſt brevis & circumſcripta rei explicatio, inquit Tullius; vel, ut Philoſophi malunt, Definitio eſt oratio, quæ rei naturam explicat.

Quomodo fit recta Definitio?

R. 1. Accipito aliquid rei quæ definitur commune cum aliis: deinde addito aliquid illi unicè pro-

proprium ac peculiare, & tum demum habebis optimam definitionem; v. g. *Rhetorica eſt ars benè dicendi*: quòd ſit ars, hoc illi commune eſt cum aliis artibus; quòd verò ſit ars benè dicendi, hoc eſt illi omnino proprium. Quòd ſi manca ſit & mutila tua definitio, jure ac meritò poterit tibi contingere quod olim Platoni contigit. Definierat aliquando Plato hominem, *Animal bipes & implume.* Diogenes Cynicus homo dicax & Academicorum irriſor, gallum implumem ac nudum in mediam Platonis ſcholam projiciens, *En*, inquit, *hominem Platonis.*

Eſtne eadem definiendi ratio Logicis & Oratoribus?

R. Longè diverſa. Logici enim jejunè, breviter, ac ſiccè rem definiunt, per genus & differentiam; v. g. *Homo eſt animal rationale*: Orator verò liberiùs & ornatiùs hominem ita definiet per locos Rhetoricos: *Homo eſt eximium opus à Deo efformatum, rationis particeps, ad Dei imaginem conditum, atque ad immortalitatem natum.* Hoc autem Oratorium definiendi genus, ſi rectè appellare velimus, *Deſcriptio* potiùs appellari debet, quàm *accurata Definitio.*

Quot modis fieri ſolet Deſcriptio ſeu oratoria Definitio?

R. Sex potiſſimùm modis fieri ſolet. 1. Per partes ex quibus res ipſa conſtat; ut ſi dicas: *Ars oratoria eſt ars, quæ conſtat inventione, diſpoſitione, elocutione, & pronunciatione.*

2. Fit per effectus, ut cùm dicitur, *Peccatum eſt peſtis animæ, conſcientiæ labes, vitæ pernicies, naturæ dedecus, orbis ruina, odium Dei, &c.*

3. Definitio fit per negationem, & affirmationem; cùm nempe primùm dicimus quid non ſit res, ut deinde meliùs intelligatur quid ſit: & hæc definiendi ratio Ciceroni perfamiliaris fuit. Ita Piſonem probat, non fuiſſe Conſulem, definiendo Conſulatum, & primò negando illum poſitum

eſſe

** Lictores majorum Magiſtratuum Miniſtri; ſic dicti quod præferrent faſces virgarum, intra quas obligata ſecuris eminebat.*

eſſe in * Lictoribus, in toga, prætexta, ceteriſque Magiſtratus inſignibus: deinde affirmando illum eſſe poſitum in virtutibus: *Animo*, inquit, *Conſulem eſſe oportet, conſilio, gravitate, vigilantia, toto denique munere Conſulatus*. Locus eſt inſignis, quem tu conſulito, & imitare, ſodes.

4. Definitio fit ab adjunctis. Ita Chymicam artem non minùs verè quàm lepidè definies, *Chymia eſt ars ſine arte, cujus principium eſt mentiri; medium laborare; finis mendicare*. Ita Virgilius famam deſcribit ab adjunctis:

Æneid. 4.

Fama malum, quo non aliud velocius ullum;
Mobilitate viget, vireſque acquirit eundo.
Parva metu primo; mox ſe ſe attollit in auras;
Ingrediturque ſolo, & caput inter nubila condit.
. . . .
Monſtrum horrendum, ingens, cui quot ſunt corpore plumæ,
Tot vigiles oculi ſubter (mirabile dictu)
Tot linguæ, totidem ora ſonant, tot ſubrigit aures;
. . . .
Tam ficti pravique tenax, quàm nuntia veri.

5. Definitio fit venuſtè per ſimilitudinem atque Metaphoras, ut ſi dicas cum * Petrarcha: *Pulchritudinem eſſe blandum hoſtem, dulcem raptorem, tortorem fraudulentum, laqueum pedibus, oculis velum, &c.* Obſerva tamen Metaphoricis id genus definitionibus cautè admodum utendum eſſe & cum mica ſalis, ut ait Catullus.

** De remediis utriuſque fortunæ: Petrarcha patria Florentinus, ingenio, eloquentia & poetica facultate ſui ſæculi facilè princeps, floruit ſæculo 14.*

Ad hoc Metaphoricum genus pertinent quatuor illæ non illepidæ definitiones hominis, quas hìc referre non pigebit. Fingunt Poetæ ſcientias, Minervæ imperio aliquando fuiſſe convocatas, hominemque definire juſſas. Prior Dialectica. *Homo*, inquit, *eſt breve Enthymema: pro antecedente, habet ortum; pro conſequente, interitum*. Tum Aſtronomia: *Homo*, inquit, *eſt luna mutabilis, quæ numquam in eodem ſtatu permanet*. Deinde Phyſica: *Homo eſt veluti quædam ſphærica figura, quæ in idem, à quo incipit, punctum, terminatur*. Poſtrema

ma denique Rhetorica: *Homo*, inquit, *eſt oratio*, *cujus exordium eſt*, *naſci*; *narratio*, *dolere*; *epilogus*, *mori*. *Orationis hujuſce figuræ ſunt ſuſpiria*, *fletus*, *vel gaudium fletu deterius*.

---

§. II.

Enumeratio partium.

QVid eſt *Enumeratio partium*?

R. Eſt oratio, qua totum in ſuas partes diſtribuitur; unde locus ille vocatur etiam *Diſtributio*: ut ſi diſtribuas, ac dividas vitam humanam in pueritiam, adoleſcentiam, virilem ætatem, & ſenectutem.

Quæ ſunt regulæ, ac leges Enumerationis partium?

R. Tres præcipuæ. 1. Regula hæc eſt: affirmatis omnibus partibus affirmatur totum. Ita Tullius probat Pompejum eſſe ſummum Imperatorem, omnes & ſingulas optimi Imperatoris virtutes ſic enumerando: *Ego enim exiſtimo in ſummo Imperatore, quatuor has res ineſſe oportere; ſcientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem*, Pergit deinde, & quatuor hæc in ſuo Pompejo ſumma eſſe ſic probat: *Quis igitur hoc homine ſcientior umquam aut fuit aut eſſe debuit, qui è ludo atque pueritiæ diſciplina, bello maximo atque acerrimis hoſtibus, ad patris exercitum, atque in militiæ diſciplinam profectus eſt?* Deinde de ejus juſtitia: *Cujus legiones ſic in Aſiam pervenerunt, ut non modò manus tanti exercitus, ſed ne veſtigium quidem cuiquam pacato nocuiſſe dicatur*. Et de temperantia ſic loquitur: *Non avaritia ab inſtituto curſu ad prædam aliquam revocavit, non libido ad voluptatem, non amœnitas ad delectationem, non nobilitas urbis ad cognitionem, non denique labor ipſe ad quietem, &c.*

Ita etiam * Lactantius Dominicæ mortis acerbitatem, ſingularum partium cruciatu, piè æquè ac eleganter probat:

* *Lactantius Firmianus, eloquentia & eruditione clarus, Criſpi, Conſtãtini magni filii præceptor.*

Compreſſos ſpeculare oculos, & luce carentes,
Afflictaſque genas, & arentem ſuſpice linguam

Felle venenatam, & pallentes funere vultus,
Cerne manus clavis fixas tractoſque lacertos;
Atque ingens lateri vulnus: Cerne inde cruorem
Purpureum, foſſoſque pedes, artuſque cruentos.
Flecte genu, lignumque Crucis venerabile adora.

Sic Juvenalis Sat. 3. per Partium enumerationem ridet quemdam, qui ſe omnia ſcire profitebatur:

Grammaticus, Rhetor, Geometres, Pictor, * Aliptes,
Augur, * Schœnobates, Medicus, Magus: omnia novit
Græculus eſuriens; in cœlum, juſſeris, ibit.

* *Aliptes, qui Athletas ungit.* * *Schœnobates, funambulus*, Ballatore ſulla corda. * *Decimus Brutus.*

Quænam eſt ſecunda regula?

R. 2. Regula hæc eſt, ut negatis omnibus & ſingulis partibus, negetur totum. Sic probat Tullius Antonium non eſſe Conſulem: *Negat hoc* * *D. Brutus Imperator; negat Gallia, negat cuncta Italia, negat Senatus, negatis vos. Qui igitur illum Conſulem niſi latrones putant?*

Cedo ultimam regulam enumerationis partium.

R. Ut negatis partibus, rectè negetur totum, nulla tibi erit prætermittenda pars, quoad ejus fieri poterit. Ita Martialis vetulam quamdam probat eſſe edentulam:

Si memini, fuerant tibi quatuor, Ælia, dentes:
Expuit una duos tuſſis, & una duos.
Jam ſecura potes totis tuſſire diebus:
Nil iſtic, quod agat, tertia tuſſis habet.

---

§. III.

Notatio Nominis & Conjugata.

AD unum & idem caput duos hoſce locos propter affinitatem revocamus. Quamvis porrò uterque ille locus, propter levitatem, non adeò valere videatur ad perſuadendum; quia tamen non parum valet ad delectandum & ad orationem lepore aliquo ac ſale condiendam, idcircò ab Oratoribus interdum ſummis adhibetur.

Quid

Quid eſt Notatio?

R. Notatio, ſeu Etymologia, eſt locus qui verborum originem, vim, & ſignificationem inquirit; ut *Senatus* nomen traxit à *Senibus*: *Conſul* vocatur is qui *conſulit patriæ*; ergo Piſo nihil minus quàm conſul eſt: & Ovidius in Faſtis, *Victimam* ſic appellari dicit *à vincendo, & hoſtiam ab hoſte.*

Victima, quæ dextra cecidit victrice, vocatur.
Hoſtibus à domitis, hoſtia nomen habet.

Quandonam potiſſimum utendum eſt Notatione nominis?

R. Quando in nomine aliquo laudem vel dedecus, aut jocum aliquem, non ſcurrilem ac mimicum, ſed liberalem & urbanum invenit Orator. Sic in nominen* *Verris* jocosè luſit Cicero, quaſi ita dictus fuiſſet, quòd omnia *verreret*; hoc eſt omnia raperet homo furaciſſimus: *Quam tu, inquit, domum, quod fanum adiſti, quod non everſum, atque exterſum reliqueris?* Sic etiam Chryſogonum in avaritiæ ſuſpicionem vocavit ab ipſius nomine quòd *aureum* ſignificat, aut quaſi *auro genitum*.

* *Verres homo libidinoſus & avarus, cùm in Sicilia triennium prætor fuiſſet, repetundarũ accuſatus fuit à Siculis.*

In ſacris Litteris magnam quamdam vim habet Notatio nominis; quòd nempe nomina benè multa vel à Deo ipſo fuerint, impoſita, ut cùm Chriſtus ait ad Petrum: *Tu es Petrus, & ſuper hanc Petram ædificabo Eccleſiam meam*; vel latentem quemdam habeant ac myſticum ſenſum. Hinc ſancti Patres hunc locum uſurpant perſæpè, v.g. cùm ait D. Hieronymus ad Heliodorum: *Interpretare vocabulum Monachi. Quid facis in turba, tu qui ſolus es?*

Ad Notationem nominis pertinent Anagrammata, cujuſmodi ſunt iſta: *Amor*, Roma, Maro: *Logica*, Caligo: *Vrſula*, Laurus: *Prudentia*, tardè puni: *Maria Virgo*, mira Virago: *Divus Alexius*, diu exul à ſuis: *Quid eſt veritas*, eſt vir qui adeſt: *Maria Magdalena*, grandia mala mea: *Sacramentum Euchariſtiæ*, Chara Ceres mutata in Jeſum, &c.

Quamquam, ut ingenuè dicam quod ſentio, perpuſilli ingenii eſt, frivolis hujuſmodi nugis immorari, quæ ſcilicet laborantis magis ſunt quàm elegantis ingenii partus. Et, ſi me audis, vana hæc crepundia relinques Judæis, qui multi ſunt in obſervandis exilibus litterulis, & apud quos nata opinor Anagrammata, & ab illis ad nos uſque, infelici contagione, derivata.

Quid ſunt Conjugata?

R. Sunt ea quæ ab uno orta vocabulo variè conjugantur, ſeu commutantur, ut *Sapiens, ſapientia, ſapienter; Imperium, imperator, imperare.* Ex hoc Conjugatorum loco Cæſarem ingenioſè admodum ita laudat * Tullius: *Ceteros quidem omnes victores bellorum civilium, jam antè æquitate & miſericordia viceras: hodierna verò die te ipſum viciſti .... Nam cùm ipſius victoriæ conditione victi omnes occidiſſemus, clementiæ tuæ judicio conſervati ſumus. Rectè igitur unus invictus es, à quo ipſius etiam victoriæ conditio, viſque devicta eſt.*

* *Pro Marcello.*

Ex hac verborum Conjugatione ſic etiam argumentatur Ovidius:

Aurea nunc verè ſunt ſæcula. Plurimus auro
Venit honos: auro conciliatur amor.

In hoc idem genus facetè luſit Martialis Epig. lib. 2.

Hoſtem cùm fugeret, ſe * Fannius ipſe peremit.
Hic (rogo) non furor eſt, ne moriare, mori?

* *Fannius Cæpio proſcriptus, quòd in Auguſtũ cõjuraſſet, cùm fugeret percuſſores, ſe ipſe interemit.* Sic mori vinci eſt, *inquit de illo Seneca.*

Ad eundem locum pertinet illud in Piſonem: *Cùm enim eſſet omnis cauſa illa mea conſularis & ſenatoria, auxilio mihi opus erat & Conſulis & Senatus.*

Eſt & illud * Terentianum elegans in primis in hoc eodem genere. *Homo ſum; humani nihil à me alienum puto.*

* *In Heautontimorumeno.*

Eòdem quoque pertinet venuſtiſſimum illud Epigramma inſcriptum Ludovici M. Statuæ in hortulo Simplicium Collegii Pariſienſis S. J.

Vi-

Vitales inter ſuccos, herbaſque *ſalubres*,
Quàm benè ſtat Populi *vita ſaluſque* ſui!

§. IV.

Genus & Species, ſeu Forma.

Quid eſt Genus

R. Genus apud Rhetores dicitur illud quod eſt commune multis, & quod multa ſub ſe complectitur. ut virtus ſub ſe continet juſtitiam, temperantiam, fortitudinem, prudentiam.

Facito, ſodes, argumentum à genere.

R. Præſto eſt: *Temperantia eſt virtus, ergo eſt amanda.*

Qua potiſſimùm ratione tractatur ille locus?

R. Tractatur in primis cùm à ſpecie fit tranſitus ad genus; ſeu, ut vulgò loquuntur, cùm hypotheſis revocatur ad theſim. Hujuſce loci luculentum habes exemplum in Oratione pro Archia Poeta, ubi Cicero cùm laudandum Archiam Magiſtrum ſuſcepiſſet (quod eſt hypotheſis) rem ad theſim revocavit; hoc eſt Poeſim & ſtudia humanitatis generatim & universè laudavit, ut latiorem orationi ſuæ campum aperiret. Adverte igitur quo artificio ab hypotheſi tranſit ad theſim.

Laus Archiæ Poetæ à genere.

*Sit igitur ſanctum apud vos humaniſſimos homines, hoc Poetæ nomen, quod nulla umquam barbaria violavit. Saxa & ſolitudines voci reſpondent: Beſtiæ ſæpè immanes cantu flectuntur, atque conſiſtunt: nos inſtituti rebus optimis non Poetarum voce moveamur? * Homerum Colophonii civem eſſe dicunt ſuum, Chii ſuum vendicant, Salaminii repetunt, Smyrnæi verò ſuum eſſe confirmant. Itaque etiam delubrum ejus in oppido dedicaverunt. Permulti alii præterea pugnant inter ſe atque contendunt. Ergo illi alienum, quia Poeta fuit, poſt mortem etiam expetunt: Nos hunc vivum, qui & voluntate & legibus noſter eſt, repudiabimus?*

* *Homerus Poetarum Græcorum princeps, quē ſuum eſſe civem ſeptem oppida certatim aſſerunt.*

Quod vitium, in genere tractando, vitandum eſt?

R. Hoc loco ſolent intemperantiùs abuti Tyrones, dum theſim longiùs trahunt, quòd nempè res ſit communior faciliorque, & multorum trita veſtigiis; v. g. ſi de Juſtitia, vel de Charitate ſermo ſit, illi ſe ſe in virtutis laudes universè ac generatim effundent, & miſeram crambem, ut ajunt, tædio affectis auribus ad faſtidium uſque ac ſatietatem ingerent. Tu igitur, ſi ſapis, hoc vulgare vitium fugies;

In Arte poetica.

Nec circa vilem patulumque moraberis orbem.

Ne in te jure cadat lepidum illud Martialis dictum:

* *Ineptus cauſidicus, qui ad alia omnia abibat, quin cauſa poſtularet.*

Jam dic, Poſtume, de tribus capellis.

Vbinam præcipuè locum habet argumentum à genere?

R. Locum habet præcipuum in orationis exordio, ubi præmitti ſolet aliquod univerſale principium, à quo ad hypotheſim, hoc eſt ad ſingularem propoſitionem deſcenditur.

Quid eſt Species, ſeu Forma?

R. Ex his quæ dicta ſunt de genere, facilè intelliges ſpeciem eſſe id, quod minùs latè patet; ſeu eſſe rem particularem, quæ ſub univerſali continetur. Vocatur autem apud Rhetores *Hypotheſis*; v. g. *Virtus eſt amanda*, eſt Genus ſive Theſis. *Temperantia hîc & nunc eſt in convivio ſervanda*, en Species, ſive Hypotheſis.

---

§. V.

Similitudo, & Diſſimilitudo.

Q*Vid eſt Similitudo?*

R. Similitudo eſt rerum ceteroqui diſparium collatio, atque convenientia in aliqua re; v. g. eſt ſimilitudo inter avarum & hydropem; quia licèt avarus & hydrops ſint duæ res longæ diverſiſſimæ,

ſimæ, in eo tamen conveniunt, quòd neuter ſatiari poſſit. Item homo iratus dicitur eſſe ſimilis Leoni rugienti; quia homo iratus & Leo rugiens ſunt duæ res valdè inter ſe ſe diſpares, quæ tamen in aliqua re conveniunt, nempè in furore. Sic etiam umbra & gloria ſunt res diverſiſſimæ: in hòc tamen conveniunt, quòd umbra corpus, gloria virtutem comitetur. Unde ait Cicero: *Gloria eſt umbra virtutis.*

Quomodo fit argumentum à ſimilitudine?

R. Facies in hunc ferè modum cum Tullio: *Quidam morbo, aut ſenſus ſtupore, cibi ſuavitatem non ſentiunt; ſic libidinoſi, avari, facinoroſi, veræ laudis guſtum non habent.* Sic etiam argumentari poteris à ſimili cum Ovidio:

Scilicet ut fulvum ſpectatur in ignibus aurum,
Tempore ſic duro eſt inſpicienda fides. *Triſt. l. 1.*

Aliquando iſtæ particulæ, *Quemadmodum, ut, non ſecùs, ac, ita, ſic*, & aliæ hujuſmodi, brevitatis & elegantiæ cauſa ſilentur: ut,

Verba ligant homines; taurorum cornua funes.

Ita etiam Martialis Epigrammate in Leonem qui pueros interfecerat:

Exclamare libet, crudelis, perfide prædo,
A noſtra pueris parcere diſce lupa.

Quid eſt diſcriminis inter ſimilitudinem & comparationem?

R. Similitudinem propriè pertinere ad id quod *qualitatem* vocant; comparationem verò pertinere ad *quantitatem*. Fit enim comparatio vel à pari, vel à majori ad minus, vel à minori ad majus, ut dicetur poſteà: in ſimilitudine verò nulla fit mentio neque partis, neque majoris, neque minoris.

Quomodo facilè poterit invaniri argumentum à ſimili?

R. Quæres ſtatim quænam res ſit ſimilis cujuſdam naturæ cum ea quam explicandam ſumis. Ita ſi aga-

tur de conſtantia, quæres quid vel maximè reſiſtat; & occurret tibi *rupes*, *adamas*, diceſque cum Virgilio de rege Latino:

Lib. 7. Ille velut pelagi rupes immota reſiſtit.

Vel ut idem Virgilius de Didone lib. 6.

Illa ſolo fixos oculos averſa tenebat.
Nec magis incœpto vultus ſermone movetur,
Quàm ſi dura ſilex, aut ſtet Marpeſia cautes.

Quotuplex eſt Similitudo?

R. Duplex: alia eſt ſimplex, alia compoſita. Simplex eſt ea qua res tantùm una confertur cum alia; ut cùm dixit Lucretius lib. 3.

Floriferis ut apes in ſaltibus omnia libant,
Omnia nos itidem depaſcimur aurea dicta.

Similitudo compoſita ea eſt, qua res multæ componuntur inter ſe per ſimilitudinum conglobationem; ut cùm dixit Virgilius:

** Cùm quidam mediocris poeta Bathyllus eximium Virgilii diſtichum ſibi adſcripſiſſet.*

Hos * ego verſiculos feci: tulit alter honores.
Sic vos non vobis nidificatis aves:
Sic vos non vobis vellera fertis oves:
Sic vos non vobis mellificatis apes:
Sic vos non vobis fertis aratra boves:

Quid eſt Diſſimilitudo?

R. Eſt oratio, quæ ex re diſſimili, diſſimile colligit; ut cùm ait Tullius. *Si barbarorum eſt in diem vivere, noſtra conſilia ſempiternum tempus ſpectare debent*. Et lib. 2. de Oratore: *Artes reliquæ ab eloquentia differunt, quòd hæc non habeat definitam aliquam regionem, cujus terminis ſepta teneatur: Ceteræ verò artes ſuis ſe certis quibuſdam finibus contineant*. Hunc locum à Diſſimili lepidiſſimè tractat Catullus, cùm ait Carmine 5.

Soles occidere & redire poſſunt:
Nobis, cum ſemel occidit brevis lux,
Nox eſt perpetua una dormienda.

Ad hunc eumdem locum pertinet hæc Horatiana ſententia:

Damna

Damna tamen celeres reparant cæleſtia lunæ:
Nos ubi decidimus,
Quò pius Æneas, quo * Tullus dives, & Ancus?
Pulvis & umbra ſumus.

Hic locus ad laudandum & ad vituperandum aptiſſimus eſt; ita divus Ambroſius eloquenter admodum inſectatur avaritiam militis illius nomine Achan, qui coccineum pallium, regulamque auream fuerat ſuffuratus: *Ioſue ſolem ſiſtere potuit; avaritiam ſiſtere non potuit.*

* *Tullus cognomēto Hoſtilius, tertius Romanorum rex; illi ſucceſsit Ancus Martius.*

---

§. VI.

Contraria & Repugnantia.

QUoddam quaſi amphitheatrum eſt hic locus, in quo pugnantium inter ſe argumentorum vis & robur eniteſcit. Siquidem, ut ait cetus effatum, Contraria contrariis oppoſita magis elucent.

Quid ſunt Contraria, ſeu oppoſita?

R. Sunt ea quæ in eodem ſubjecto eſſe non poſſunt; vel ſi fuerint in eodem, neceſſariò inter ſe pugnant.

Quot ſunt Contrariorum genera?

R. Quatuor omnino numerantur; nimirum Adverſa, Relata, Privantia & Contradicentia.

Quid ſunt adverſa?

R. Sunt ea quæ in eodem plurimùm inter ſe differunt, ut *virtus, & vitium: bellum, & pax; ſapientia, & ſtultitia.* Sic autem argumentari poteris ab Adverſis cum Tullio: *Si ſtultitiam fugimus, ſapientiam ſequamur; & bonitatem, ſi malitiam.* Ita etiam * Quintilianus: *Malorum cauſa bellum eſt; erit emendatio pax.* Sic etiam argumentatur Drances apud Virgilium lib. 11. *Lib.4. cap. 10.*

Nulla ſalus bello: pacem te poſcimus omnes.

Quid ſunt Relata?

R. Sunt ea quæ ſe invicem ita reſpectant, ut alterum ſine altero eſſe non poſſit, ut *Pater, & filius; dux, & miles; magiſter, & diſcipulus; dominus, & ſervus; qui dat, & qui accipit*. Ita Martialis lib. 1. ex hoc Relatorum loco facetè jocatur in Soſibianum quemdam, qui ſuum patrem *Dominum* ineptè omnino vocitabat:

E * ſervo ſcis te genitum, blandèque fateris
Dum dicis dominum, Soſibiane, patrem.

* *Soſibianus ex adulterio nobilis Matronæ cum ſervo natus, illius matronæ virum, cujus filius putabatur dominum blandiendo vocitabat.*

Ex hoc eodem loco Cæſarem ita laudat Cicero, in oratione pro Marcello: *Ex quo profectò intelligi debet, quanta in dato beneficio ſit laus, cùm in accepto tanta ſit gloria.* Huc denique pertinent hæc verba Veneris, arma pro filio ſuo Ænea poſcentis à Vulcano:

Arma rogo, genitrix, nato.

Quid ſunt Privantia?

R. Sunt habitus & ejus privatio; ut *vita & mors; lux & tenebræ; ſcientia & inſcitia; pauperies & divitiæ.* Ex privantibus ingenioſè argumentatur Martialis in quemdam:

Ebrius es: nec enim faceres id ſobrius umquam.

Hinc etiam ingenioſum illud ejuſdem Poetæ, lib. 5.

Semper eris pauper, ſi pauper es, Æmiliane.
Dantur opes nullis nunc, niſi divitibus.

Quid ſunt Contradicentia?

R. Sunt ea quorum alterum negat, alterum affirmat idem de eodem: Ut *Milo inſidiatus eſt Clodio Milo non eſt inſidiatus Clodio.*

§. VII.

§. VII.

Adjuncta.

Q*Vid ſunt Adjuncta?*

R. Sunt ea quæ cum re, de qua agitur, non neceſſariò, ſed probabiliter conjuncta ſunt.

Quot ſunt Adjunctorum genera?

R. Tria vulgò numerantur: 1. Adjuncta rei, ut *locus*, *tempus*, *&c.* 2. Adjuncta animi; ut *vitia*, *virtutes*; 3. Adjuncta corporis; ut *pulchritudo*, *deformitas*, *robur*, *veſtis*, *habitus*. Uno verbo omnia quæ rem quoquomòdo circumſtant, ſive præcedant, ſive comitentur, ſive conſequantur, appellantur Adjuncta, ſeu res circumſtantes. Unde liquet quàm longè latèque pateat locus ille, & quàm uberem dicendi ſegetem Oratori ſuppeditet.

Quomodo ſumi poteſt argumentum ab Adjunctis?

R. Cùm ex loco tempore, facultate, aliiſque id genus quæ rem circumſtant, perſuadendi occaſionem idoneam captat Orator. Sic * Hannibal Italiam ingreſſus, militibus ſuis eloquenter admodum facit animos ex loco unde fugere non liceat.

* *Hannibal Amilcaris filius, Carthaginenſium Dux, qui ſapiùs Romanos vicit.*

Oratio Hannibalis, milites ſuos ad pugnam adhortantis. *Liv. lib.* 21.

Dextra lævaque, duo maria claudunt. Nullam ne ad effugium quidem navem habemus. Circà Padus amnis major ac violentior Rhodano: à tergo Alpes urgent, vix integris vobis ac vigentibus tranſita. Hic vobis vincendum aut moriendum, Milites, eſt ...... Nihil uſquam nobis relictum eſt niſi quod armis vindicaverimus. Illis timidis & ignavis licet eſſe, qui receptum habent; quos ager ſuus, quos ſua terra, per tuta ac pacata itinera fugientes accipient. Vobis neceſſe eſt fortibus viris eſſe, & omnibus inter victoriam mortemque, certa deſperatione abruptis, aut vincere, aut ſi fortuna dubitabit, in prælio potiùs quàm in fuga mortem oppetere. Si hoc benè fixum omnibus, deſtinatumque in

animo eſt, iterùm dicam, viciſtis: Nullum incitamentum ad vincendum homini à Diis immortalibus acrius datum eſt.

3. *Triſt.* Sic etiam Ovidius apud Scythas exulans, ſuam in ſcribendo barbariam, à loco unde ſcribit excuſat:

Si qua videbuntur caſu non dicta latinè:
 In qua ſcribebam, barbara terra fuit.

Quomodo ſumi poteſt argumentum ab habitu corporis?

R. Cum Fabio, Habitus corporis qui ſermo quidam tacitus mentis eſt, frequenter in argumentum probitatis, aut improbitatis adducitur. Ita Cicero ab ipſo habitu corporis Fannium hominem improbum eſſe venuſtiſſimè colligit: *Nonne ipſum caput & ſupercilia illa penitus abraſa olere malitiam & clamitare calliditatem videntur? Nonne ab imis unguibus uſque ad verticem ſummum (ſi quam conjecturam affert hominibus tacita corporis figura) ex fraude, mendaciis, fallaciis conſtare totus videtur; qui idcircò eſt capite & ſuperciliis ſemper raſis, ne ullum pilum viri boni habere videatur.* Sic etiam Ovidius invidiæ deformitatem exaggerat ab Adjunctis & Habitu corporis.

Pallor in ore ſedet; macies in corpore toto:
Nuſquam recta acies; livent rubigine dentes;
Pectora felle virent; lingua eſt ſuffuſa veneno;
Riſus abeſt, niſi quem viſi movere dolores:
Nec fruitur ſomno, vigilantibus excita curis;
Sed videt ingratos, intabeſcitque videndo
Succeſſus hominum, carpitque & carpitur unà,
Suppliciumque ſuum eſt. . . . .

Porrò memoriæ juvandæ cauſa, præcipua octo Adjunctorum genera hoc vulgari verſiculo fuere comprehenſa:

Quis, quid, ubi, per* quos, quoties, cur, quomodo, quando.

* *Alii dicunt*, quibus auxiliis, *ſed minus commodè.*

Quis ſignificat perſonam, & quæ ad illam pertinent, cujuſmodi ſunt genus, educatio, indoles,

ætas,

ætas, ſexus, patria, cognatio, fama, virtus, ingenium, &c. Ita Cicero Sextium defendit, & laudat à genere : *Parente Publius Sextius eſt natus, Judices, homine, ut plerique meminiſtis, & ſapiente & ſancto & ſevero.* Sic Horatius * Druſum ex eodem capite laudat Odarum lib. 4.

* *Druſus Tiberii Neronis & Liviæ filius, Augusti, privignus pater Germanici & Claudii.*

Fortes creantur fortibus & bonis.
Eſt in juvencis, eſt in equis patrum
Virtus ; nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Quid negotium deſignat, ſive rem de qua agitur. *Ubi* locum demonſtrat. *Per quos* indicat adjutores & ſocios, quorum opera facta res eſt. *Quoties* docet quàm ſæpè res facta fuerit. *Cur* cauſam & finem deſignat. *Quomodo* modum ac ſeriem oſtendit rei geſtæ. Denique *Quando* denotat tempus quo geſta res eſt.

§. VIII.

Antecedentia, & Conſequentia.

Q*Vid ſunt Antecedentia?*

R. Sunt ea, quibus poſitis neceſſe eſt alia conſequi; ut, Ortus eſt ſol; ergo dies eſt. Tu natus es homo ; ergo dubio procul morieris. Ille graviſſimi ſceleris reus eſt ; ergo graviſſimè plectetur à juſto judice.

Quid ſunt Conſequentia?

R. Sunt ea quæ rem neceſſariò conſequuntur. Sic autem argumentum duces à conſequentibus : *Eſt copia fructuum ; ergo & florum fuit. Cicatricem gerit ; ergo plagam accepit* : Cicatrix enim & fructus plagam & flores conſequuntur. Quia verò locus ab Antecedentibus & Conſequentibus non maximoperè differt ab Adjunctis, ideò diutiùs in illo immorari non eſt operæ pretium.

§. IX.

Q*Vid eſt cauſa?*

R. Eſt id unde aliquid eſt; vel id vi cujus aliquid fit; ut vulnus eſt cauſa mortis; cruditas eſt cauſa morbi, &c.

Quotuplex eſt cauſa?

R. Quadruplex numeratur à Philoſophis, efficiens, materialis, formalis & finalis.

Quid eſt cauſa materialis?

R. Ea eſt ex qua aliquid fit, aut componitur; ut marmor eſt materia, ſeu cauſa materialis ſtatuæ; lapides ſunt materia domus, corpus eſt hominis quaſi materia.

Quid eſt cauſa formalis?

R. Eſt ratio rei ac nota per quam res eſt id quod eſt, & à rebus aliis diſtinguitur: Unde anima eſt forma hominis, quia per animam fit rationalis, & à ceteris animantibus diſtinguitur.

Quid eſt cauſa finalis?

R. Eſt id cujus gratia aliquid fit: ut finis belli eſt victoria, & pax, cùm propter victoriam & pacem bellum ſuſcipiatur. Beata in cœlo vita eſt cauſa finalis hominis, quandoquidem homo agit omnia, vel agere debet certè quidem, ut beatam in cœlo vitam tandem aliquando conſequatur.

Quomodo argumentari debemus à cauſa efficienti?

R. Sic argumentaberis cum Tullio: *Intemperantia effœtum corpus tradit ſenectuti; ergo diligenter vitanda eſt.* Ab hoc loco ſenectutem contra vituperatores ita defendit idem Tullius: *Caret epulis, ajunt, extructiſque menſis & frequentibus poculis: caret ergo vinolentia, cruditate, & inſomniis.* Ita Ovidius Ægiſthi adulterium culpat à cauſa efficiente, nempe ab otio:

Quæ-

Quæritur * Ægiſthus quare ſit factus adulter?
In promptu cauſa eſt : deſidioſus erat.

Sic etam & felicem inter mortales vitam eleganter commendat Martialis lib. 10. à cauſis præcipuis quæ illam efficiunt:

Vitam quæ faciunt beatiorem,
Jucundiſſime Martialis, hæc ſunt:
Res non parta labore, ſed relicta;
Non ingratus ager; focus perennis;
Lis numquam; * toga rara; mens quieta;
Vires ingenuæ, ſed ſalubre corpus;
Prudens ſimplicitas; pares amici;
Convictus facilis; ſine arte menſa;
Nox non ebria, ſed ſoluta curis;
Non triſtis torus, attamen pudicus;
Somnus qui faciat breves tenebras;
Quod ſis, eſſe velis, nihilque malis;
Summum nec metuas diem, nec optes;

* *Ægyſthus Thyeſtis filius, ſtuprata Clytemneſtra, ejus maritum Agamemnonē interfecit, & ipſe ab Oreſte illius filio fuit occiſus.*

* *Rara urbana officia, ſalutationes, obſequia, ad quæ obeunda togis utebantur.*

Quomodo argumentamur à materia?

R. Ita fermè dices : corpus hominis eſt mortale ; ergo æquum eſt ut illi dominetur animus immortalis. Ita Ovidius Solis regiam commendat à materia, Metamor. lib. 2.

Regia Solis erat ſublimibus alta columnis,
Clara micante auro, flammaſque imitante * Pyropo:
Cujus ebur nitidum faſtigia ſumma tegebat:
Argenti bifores radiabant lumine valvæ.
Materiam ſuperabat opus.

* *Pyropus nō eſt gemma, aut carbunculus, ut vulgò malè creditur, ſed genus æris ductilis, cui admiſta eſt quarta pars auri.*

Quomodo ſumitur argumentum à cauſa formali?

R. Sic dices : animus hominis eſt immortalis ; ergo mors non eſt timenda. Excellens eſt animi natura; ergo voluptatibus ſervire non debet. Ita Cicero : *Si conſiderare velimus quæ ſit in hominis natura excellentia, & dignitas, intelligemus quàm ſit turpe diffluere mollitie, & delicatè ac molliter vivere; quàmque honeſtum ſit parcè, continenter, ſeverè, ſobriè.*

Quomodo denique argumentandum eſt à cauſa finali?

R. Ita probabis cum Tullio inſidias Miloni ſtruxiſſe

xiſſe Clodium, quòd nempe multas ex illius interitu ſibi polliceretur utilitates: *Quonam igitur pacto probari poteſt inſidias Miloni feciſſe Clodium? Satis eſt quidem in illa tam audaci, tam nefaria bellua, docere magnam ei cauſam, magnam ſpem in Milonis morte poſitam, magnas utilitates fuiſſe. Itaque illud Caſſianum*, Cui bono fuerit, *in his perſonis valeat: & ſi boni nullò emolumento impelluntur in fraudem, improbi certè parvo. Atqui Milone interfecto Clodius hoc aſſequebatur, non modò ut Prætor eſſet, non eo Conſule, quo ſceleris nihil facere poſſet; ſed etiam ut his Conſulibus prætor eſſet, quibus, ſi non adjuvantibus, at conniventibus, certè ſperaſſet ſe poſſe rempublicam eludere in illis ſuis cogitatis furoribus, &c.*

Ex hoc eodem loco probabis cum Ovidio hominem ad cælum aſpirare debere:

Metam. Lib. 1.

Pronaque cùm ſpectent animalia cetera terram;
Os homini ſublime dedit, cælumque tueri.
Juſſit, & erectos ad ſidera tollere vultus.

Huc etiam pertinet trita illa ac decantata, ſed egregia D. Auguſtini ſententia: *Feciſti nos, Deus, ad te; & inquietum eſt cor noſtrum, donec requieſcat in te.*

Denique ex quatuor illis cauſis ſimul junctis commendare poteris celeberrimum templum Jeroſolymitanum. Cauſa efficiens erit Salomon, ſapientiſſimus idem atque ditiſſimus, & alii peritiſſimi artifices, qui in illo elaborarunt. Cauſa materialis erunt pretioſi lapides, ligna cedrina, aureæ laminæ, &c. Cauſa formalis erit ipſa ſtructura, & pulchritudo templi. Finalis erit ſummi Dei cultus, in cujus honorem fuit extructum.

---

§. X.

Effecta.

QVid ſunt Effecta?

R. Effecta ſeu effectus ſunt ea quæ oriuntur ex cauſis. Hunc locum mirificè tractat Tullius

libro

libro de Senectute, ubi funeſtos voluptatis effectus ita deſcribit:

Voluptatis incommoda ab Effectis.

*Accipite optimi adoleſcentes veterem orationem * Architæ Tarentini, magni in primis & præclari viri, quæ mihi tradita eſt cùm eſſem adoleſcens * Tarenti cum Quinto Maximo. Nullam capitaliorem peſtem, quàm voluptatem corporis, hominibus dicebat à natura datam: cujus voluptatis avidæ libidines temerè & effrænatè ad potiundum incitarentur.*

Hinc patriæ proditiones, hinc rerum publicarum everſiones, hinc cum hoſtibus clandeſtina colloquia naſci dicebat: nullum denique ſcelus, nullum magnum facinus eſſe, ad quod ſuſcipiendum non libido voluptatis impelleret: Stupra verò & adulteria, & omne tale flagitium, nullis aliis illecebris excitari, niſi voluptate. Cùmque homini ſive natura, ſive quis Deus, nihil mente præſtabilius dediſſet: huic divino muneri ac dono nihil tam eſſe inimicum, quàm voluptatem. Nec enim libidine dominante, temperantiæ locum eſſe omnino, nec in voluptatis regno virtutem poſſe conſiſtere...... Quocircà nihil eſſe tam deteſtabile, tamque peſtiferum, quàm voluptatem.

** Architas Philoſophus Pitagoricus, vixit tempore Platonis.*

** Tarentum urbs magnæ Græciæ, à Tarante Neptuni filio condita.*

Hunc eundem locum eximiè tractat Catullus, cùm Veris effectus ita deſcribit, Carmine 46.

Jam vere gelidos refert tepores,
Jam cæli furor æquinoctialis
Jucundis Zephyri ſileſcit auris:
Linquantur Phrygii, * Catulle, campi,
* Nicææque ager uber æſtuoſæ.
Ad claras Aſiæ volemus urbes.
Jam mens prætrepidans, avet vagari:
Jam læti ſtudio pedes vigeſcunt.
O dulces comitum valete cætus,
Longè quos ſimul à domo profectos
Diverſos variæ viæ reportant.

** Se ipſum alloquitur.*

** Nicæa urbs Bithyniæ, dicitur æſtuoſa, quòd ibi aer æſtivo tempore non ſit admodum ſaluber.*

§. XI.

Comparatio.

QVid eſt Comparatio?

R. Eſt oratio qua duo vel plura in tertio aliquo conferuntur, quod illis commune eſt; ut, *Catoni licuit ſequi bellum civile; igitur & Ciceroni licebit.* Commune eſt enim ambobus ſequi bellum civile.

Cic. in Topic.

Quot ſunt Comparationum genera?

R. Tria. Primum eſt à majori ad minus. Secundum eſt à minori ad majus. Tertium eſt à pari.

Quomodo argumentamur à Comparatione majoris ad minus?

R. Cùm contendimus, ut id quod valet in majori, valeat etiam in minori; ut cùm ait Chriſtus: *Si ego Dominus, & magiſter veſter lavi pedes veſtros; & vos debetis alter alterius lavare pedes.* Ita Cicero in Antonium: *Quid faceres domi tuæ, cùm alienæ tam ſis inſolens?* Sic etiam Terentius: *Quem feret, ſi parentem non fert ſuum?* Ex hoc eodem loco probat Ovidius leniri poſſe Auguſtum, quòd vel ipſi Dii leniantur.

Cur ego poſſe negem leniri Cæſaris iras,
 Cùm videam mites hoſtibus eſſe Deos?

Quomodo fit argumentum à Comparatione minoris ad majus?

R. Quando contendimus, ut quod valet in minori, valeat etiam in majori; ut Cicero pro lege Manilia: *Majores noſtri ſæpè, mercatoribus ac naviculatoribus injurioſiùs tractatis, bella geſſerunt: vos tot * Civium Romanorum millibus uno nuntio, atque uno tempore necatis, quo tandem animo eſſe debetis?* Sic etiam Chriſtus ipſe à minori ad majus, ſuum nobis auxilium pollicetur, Matth. 6. *Si fœnum agri, quod hodie eſt, & cras in clibanum mittitur, Deus ſic veſtit; quantò magis vos?* Huc pertinet etiam Horatianum illud Epiſt. 2.

** Centum quinquaginta Romanorum millia Mithridatis juſſu una die in illius regno interfecta.*

Ut

Ut jugulent homines, ſurgunt de nocte latrones:
Ut te ipſum ſerves, non expergiſceris?

Quomodo fit Argumentum à Comparatione parium?

R. Fit, cùm contendimus id quod valet in una re, valere etiam debere in alia re pari: ut, lex eſt, qui occiderit patrem, inſutus in culeum dejiciatur in profluentem; ergo & qui matrem occiderit, eodem ſupplicio dignus eſt. Hinc Martialis lib. 2. ſe jam parem eſſe probat Maximo cuidam, quem olim patronum habuerat:

Capto tuam, pudet heu, ſed capto, Maxime, cœnam;
Tu captas aliam. Jam ſumus ergo pares.
Manè ſalutatum venio: tu diceris iſte
Ante ſalutatum. Jam ſumus ergo pares.
Sum comes ipſe tuus, tumidique * ante ambulo regis:
Tu comes alterius. Jam ſumus ergo pares.
Eſſe ſat eſt ſervum: jam nolo vicarius eſſe.
Qui rex eſt, regem, Maxime, non habeat.

* *Anteambulo, qui ante alium honoris cauſa incedit, & illi quaſi viam ſternit.*

Eſt etiam à paribus quod ſequitur ejuſdem Martialis feſtivum Hendecaſyllabum lib. 8.

Cùm ſitis ſimiles, pareſque vita,
Uxor peſſima peſſimus maritus:
Miror non benè convenire vobis.

CAPUT II.

De Locis extrinſecis, ſeu remotis.

Q*Vinam ſunt Loci extrinſeci?*

R. Loci extrinſeci, qui etiam vocantur *remoti & aſſumpti*, ſunt ii qui nullo modo pendent ab arte ingenioque Oratoris, ut excogitentur, quique extra rem ipſam poſiti ſunt; quapropter ab Ariſtotele rectè vocantur * *Argumenta inartificialia ſeu arte carentia*; non quòd artis omnino ſint expertia, cùm potiùs illorum tractatio ſummum requirat artificium; ſed quòd non eruantur ex rebus ipſis & ex cauſæ viſceribus; quippe quæ foris eruuntur, &

* Τῶν δὲ πίστεων, αἱ μὲν ἄτεχνοί εἰσι. Rhet. lib. 1. cap. 2.

auctoritate ſola nituntur, itaque ſunt inartificioſa, quod attinet ad Inventionem; non verò quod ſpectat ad uſum atque tractationem.

Quot ſunt Loci extrinſeci?

R. Sex aſſignantur à Quintiliano: Leges, ſeu Præjudicia, Fama, Tabulæ, Jusjurandum, Tormenta, Teſtes.

Quomodo argumentandum eſt à Legibus ac Præjudiciis?

R. 1. Dices præjudicia ac leges eſſe vincula reipublicæ, regnorum fundamenta, juſtitiæ nervos, omnis æquitatis fontem, libertatis aſyllum, ſapientiorum virorum oracula. 2. Commendabis eos à quibus latæ ſunt leges. 3. Recenſebis damna quæ conſequentur, ſi leges impunè violentur; juvabit interdum afferre ipſa legis verba, conceptamque ac ſolemnem formulam; v. g. *Si quis hominem, dolo malo, morti* * *duit, parricida eſto.*

* *Vox obſoleta pro dedit.*

Si lex tibi adverſetur, illam ita refutabis, & infringes: Dices 1. Vel antiquatam fuiſſe legem, & ampliùs non valere. Ita Cicero pro Rabirio: *Tunc mihi etiam legis* * *Porciæ mentionem facies?* 2. Vel legem legi oppones. 3. Vel dices ſtandum eſſe non legis litteræ, quæ nimirum occidit; ſed ipſius legiſlatoris menti. 4. Dices majoris cujuſpiam utilitatis gratia, licere interdum à legibus diſcedere. Sic olim cùm Virgilius moriens, teſtamento juſſiſſet ſuum poema comburi, ſupremæ huic illius voluntati (quamquam id leges jubent) noluit tamen obtemperari Imperator Auguſtus, ut ipſemet teſtatur hiſce verſiculis:

* *Lex Porcia à M. Porcio lata cõtra eos, qui civẽ Romanum necabant, aut virgis cædebant.*

Frangatur potiùs legum veneranda poteſtas,
Quàm tot congeſtos noctesque dieſque labores
Hauſerit una dies.

Quid eſt Fama ſeu Rumor?

R. Fama, ut hìc accipitur, eſt ſermo vulgi ſine ullo auctore ac capite diſperſus, ſeu, ut ait Quintilianus, eſt *Sermo multitudinis, qui habet au-*

ctori-

ctoritatem, niſi irrepſerit malitia, vel nimia quædam, ut fit, credulitas.

Quomodo tractandus eſt locus à Fama?

R. Si tibi cauſæque tuæ faveat Fama, dices magnam eſſe vim atque auctoritatem Famæ; cui optimus quiſque tam impensè ſtudet. Dices populi vocem eſſe quoddam quaſi oraculum, quod vix umquam fallere poſſit. Uſurpabis in primis aureum illud Plinii dictum ad Trajanum: *Singuli decipere ac decipi poſſunt: nemo omnes, neminem omnes fefellerunt.*

Contrà verò ſi tibi cauſæque tuæ rumor adverſetur, erit amplificanda verbis Famæ levitas atque inconſtantia, quæ ſæpè viris integerrimis maculas amet aſpergere. Dices ex opinione magis quàm ex veritate res æſtimari ſolere. Uſurpabis auream Senecæ, opinor, ſententiam: *Peſſimi argumentum turba eſt.* Dices cum Juvenali Sat. 1.

Dat veniam corvis, vexat cenſura columbas.

Addere denique poteris de fama cum Virgilio Æneid. 4. & cum Tertulliano etiam, in Apologetico, quòd nimirum ſit.

Tam ficti pravique tenax, quàm nuntia veri.

Ita Tullius pro Plancio judices obſecrat ne diſſeminatis rumuſculis fidem habeant: *Illud unum vos magnoperè oro atque obſecro, cùm hujus quem defendo, tum communis periculi cauſa, ne fictis auditionibus, ne diſſeminato diſperſoque ſermoni fortunas innocentium ſubjiciendas putetis . . . . Nihil eſt tam volucre quàm maledictum; nihil faciliùs emittitur; nihil citiùs excipitur; nihil latiùs diſſipatur.*

Quid ſunt Tabulæ?

R. Nomine Tabularum intelliguntur omnia teſtimonia ſcripto exarata, quibus pacta conventa, contractus, codicilli, ſtipulationes, teſtamenta & alia id genus continentur.

Quid eſt Iusjurandum?

R. Eſt affirmatio, vel negatio rei alicujus, ritu religioſo facta, & Deo Optimo Maximo in teſtem appellato. Sic olim Scipio apud Livium, lib. 23. *Si ſciens fallo, tum me Jupiter Opt. Max. domum, familiam remque meam peſſimo * loco afficias.* Quod ſi fortè juramenti fidem velis infirmare, dices cum eloquentiſſimo illo * Maſſiliæ Sacerdote Salviano; *Plures invenias qui ſæpiùs pejerent, quàm qui omnino non jurent.* Et rurſus idem Salvianus libro 4. *Si pejeret Francus, quid novi facit? Qui perjurium ipſum ſermonis genus putat eſſe, non criminis.*

* Letho ita lapides antiqui.

* *Salvianus ſcriptor eloquentiſſimus, Treviris natus floruit Maſsiliæ ſæculo quinto.*

Quid ſunt Tormenta ſive quæſtio?

R. Sunt cruciatus, vi quorum veritas extorquetur à Reis. Valet autem plurimùm locus ille ad faciendam fidem, ſi poſt quæſtionem reus in facti confeſſione perſeveret. Facit item maximoperè ad probandam, ejus qui accuſatur, innocentiam, ſi tormentis adduci non potuit ut crimen fateretur.

Quomodo infirmari poterit locus ille?

R. Dices periculoſam eſſe fallacemque confeſſionem, quæ tormentorum vi exprimitur; quandoquidem compertum eſt benè multos innocentes, vi tormentorum ac metu doloris, ad falſa dicenda perſæpè fuiſſe adactos; poteriſque hoc loco uſurpare ſapientiſſimam illam viri clariſſimi Hugonis * Grotii ſententiam; MENTIETUR, *qui ferre non poterit.* MENTIETUR, *qui ferre non poterit.* Ita etiam Cicero pro Sylla; *Quæſtiones,* inquit, *ſervorum, ac tormenta nobis accuſator minitatur; in quibus quamquam nihil periculi ſuſpicamur, tamen illa tormenta gubernat dolor, moderatur natura cujuſque cùm animi tùm corporis, regit quæſitor, flectit libido, corrumpit ſpes, infirmat metus, ut in tantis rerum anguſtiis nihil veritati loci relinquatur.*

* *Hugo Grotius Batavus, vir ſummæ & exquiſitiſſimæ litteraturæ, obiit anno 1645.*

Quid ſunt Teſtes?

R. Sunt qui de re quæ vocatur in controverſiam, voce

voce, vel ſcripto teſtimonium ferunt. Accedit huic teſtificationi majus pondus atque auctoritas: 1. Si teſtes ſint oculati: 2. Si ſint jurati: 3. Si ſint viri probi atque integerrimi: 4. Si ſint viri illuſtres ac primarii: 5. Si nulla nec ſpe, nec cupiditate impulſi teſtimonium dicant.

Porro Teſtimonium poteſt eſſe vel humanum, vel divinum. Humanum eſt illud de quo ſuprà dictum eſt. Ad divinum referebantur olim Oracula, ſeu voces Dei ipſius; Auſpicia, ſeu Auguria, quæ erant teſtimonia ex avium volatu, cantu, paſtuque duci ſolita; Vaticinationes, quæ erant reſponſa Vatum; Reſponſa denique Sacerdotum & Haruſpicum, qui vel interpretabantur ſomnia, vel ex extorum inſpectione, futura conjiciebant; unde vocabantur *Conjectores*. Ad divinum humanumque Teſtimonium ſpectat vulgaris illa, ſed egregia Lucani ſententia de Cæſare ac Pompejo:

........Quis juſtiùs induit arma,
Scire nefas. Magno ſe judice quiſque tuetur.
Victrix cauſa Diis placuit; ſed victa Catoni.

Quomodo infirmatur locus à Teſtibus?

R. Infirmabitur locus ille, ſi dicas Teſtes eſſe homines vel infames, vel leves ac futiles, vel ſervos, domeſticos, amicos, aut quomodocumque ſuſpectos. 2. Si oſtendas illos non ſecum ipſis cohærere, ſed pugnantia loqui. 3. Si graviores Teſtes illis opponas. 4. Si conjecturis & argumentis, illorum teſtimonii futilitatem demonſtres. 5. Denique ſi dicas Teſtes illos eſſe homines infimæ ſortis, atque egentiſſimos, qui facilè ſubornari potuerint.

CAPUT III.

De ſecunda Inventionis parte, ſeu de motibus excitandis.

ORatoris munus ac partes ſunt primùm ut perſuadeat, doceatque audientium animos: deinde ut eoſdem moveat, inflammet ac flectat. Diximus in prima hujuſce libri parte de argumentis ad docendum & ad fidem faciendam idoneis. Poſtulat nunc inſtituti noſtri ratio, ut motuum ſive affectuum concitandorum fontes aperiamus; dicamuſque qua ratione faces ac ſtimuli ſint auditorum animis ſubjiciendi, quod eſt in Oratore præcipuum. Siquidem homines affectu magis quàm ratione ducuntur, & quod approbant bonum non ſemper amplectuntur, exemplo Medææ illius Ovidianæ:

Metamor. lib. 7.

.......Video meliora, proboque;
Deteriora ſequor....

Sed antequam affectus omnes ſigillatim perſequamur, pauca quædam, ut fit, de illorum natura numeroque præmittamus.

Quid eſt Affectus?

R. Eſt animæ ſentientis, ex opinione boni vel mali nata, commotio. Vel, ut clariùs dicam, *eſt quidam animi impetus, quo impellimur vehementiùs ad aliquid vel appetendum, vel averſandum.*

Quot ſunt Affectus?

R. Sunt qui cum Stoicis, quatuor tantùm ſtatuunt affectus: duos circa bonum, nempe *ſpem & gaudium:* & duos circa malum, ſcilicet *triſtitiam & metum*. Quatuor hoſce motus eleganter expreſſit Virgilius Æneid. 6. cùm ait: *Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque.*

Eoſdem

Eoſdem * Boethius hiſce quatuor verſiculis eſt complexus:

Gaudia pelle;
Pelle timorem;
Spemque fugato;
Nec dolor adſit.

* *Severinus Boethius, ingenio, eruditione & poeſi nobilis, capite truncatus à rege Theodorico anno 626.*

Philoſophi verò longè plures ſtatuunt affectus, de quibus ita dicemus, ut primò illorum definitionem afferamus, deinde quomodo ſint excitandi, quàm accuratiſſimè præcipiamus.

---

§. I.

De Amore, & Odio.

Q*Vid eſt Amor?*

R. Eſt affectus quo alicui benè volumus, eique benefacimus, non noſtra, ſed illius cauſa. Ubi vides tres omnino eſſe germani amoris conditiones ac dotes. 1. Eſt ut ei quem amamus, optemus bona, vel ſaltem quæ bona eſſe arbitramur. 2. Conditio eſt ut quæ bona judicamus, non optemus illi dumtaxat, ſed etiam pro virili parte procuremus. Ut enim ait Julius Scaliger:

Tu ſi ex animo fortè velis * cui benefactum,
Addas operam: ſola cadaver eſt voluntas.

* Cui *pro* alicui.

3. Conditio eſt ut ita ſimus animati non propter propriam utilitatem, ſed illius cauſa quem diligimus. *Nam*, ut ait * Cicero, *ſi ad fructum noſtrum referemus, non ad illius commoda quem diligimus: non erit iſta amicitia, ſed mercatura quædam utilitatum ſuarum.*

* 1. *De Nat. Deorum.*

Quid differt Amor ab Amicitia?

R. Differt quòd ſit verus amor, etſi qui amat non redametur; in amicitia verò requiritur amor mutuus. Unde Ariſtoteles rogatus quid eſſet amicus, pulchrè reſpondit: * *Anima una in duobus habitans corporibus.*

* Μία ψυχὴ δύο σώμασιν ἐνοικοῦσα.

Quo

Quo pacto conciliandus eſt Amor?

R. Amoris conciliandi cauſæ ac viæ præcipuæ ſunt. 1. Excellens quædam & rara virtus. Ita Ilionæus Trojanorum Orator præclaram Æneæ virtutem collaudando, Didonem illi conciliare conatur, Æneid. 1.

Rex erat Æneas nobis, quo juſtior alter
Nec pietate fuit, nec bello major, & armis.

2. Utilitas, & collata beneficia. Ita Cicero Miloni benevolos mirificè facit judices, ab ejus in patriam beneficentia: *Hiccine vir patriæ natus, uſquam niſi in patria morietur?* &c. Sic etiam ventorum rex Æolus, commemoratis Junonis erga ſe beneficiis, ſuum erga illam gratum ac memorem animum teſtatur:

Æneid. 1 Tu mihi quodcumque hoc regni, tu ſceptra, Jovemque
Concilias, tu das epulis accumbere Divum,
Nimborumque facis, tempeſtatumque potentem.

3. Nulla re magis comparatur amor quàm amore mutuo, ut monet pervulgata illa Senecæ vox: *Si vis amari, ama.* 4. Denique conciliatur amor, oris ac corporis dignitate, ſi ſit cum virtute conjuncta; unde rex Evander apud Virgil. lib. 8.

..... Sed cunctis altior ibat
Anchiſes. Mihi mens juvenili ardebat amore
Compellare virum, & dextræ conjungere dextram.

En igitur præcipuas amoris cauſas, quas qui in ſeſe habuerit, amabitur facilè; eaſque ſi reperiat in aliis, eos pariter redamabit. Hoc igitur Oratoris munus erit, ut cauſas illas, vel earum aliquas in iis eſſe demonſtret, ad quorum amorem auditores conatur allicere.

Quid eſt Odium?

R. Eſt affectus animi averſantis id quod malum eſſe putatur.

Quanam arte concitandum erit Odium?

R. Ex iis quæ de amore diximus, facilè cuivis

vis patebunt Odii fontes, quod erit à contrariis capitibus excitandum, nimirum ab inſignibus vitiis, ab improbitate ſuperbiaque, ab illatis injuriis. Cujus rei mirificum habes exemplum apud Cornelium Tacitum in Agricolæ vita, ubi magnanimus ille Galgacus ſuorum Britannorum animos adversùs Romanos, hac eximia oratione irritare conatur.

Galgaci oratio contra Romanos,
apud Tacitum.

Raptores orbis, poſtquam cuncta vaſtantibus defuere terra, & mare ſcrutantur. Si locuples hoſtis eſt, avari: ſi pauper, ambitioſi, quos non Oriens, non Occidens ſatiaverit. Soli omnium opes atque inopiam pari affectu concupiſcunt. Auferre, trucidare, rapere falſis nominibus, Imperium; atque ubi ſolitudinem faciunt, Pacem appellant. Liberos cuique ac propinquos ſuos natura chariſſimos eſſe voluit: Hi per delectus alibi ſervituri auferuntur. Conjuges ſororeſque, etſi hoſtilem libidinem effugiant, nomine amicorum atque hoſpitum polluuntur. Bona fortunaſque in tributum egerunt, in annonam frumentum: Corpora ipſa ac manus ſilvis ac paludibus emuniendis, verbera inter ac contumelias conterunt. Nata ſervituti mancipia ſemel veneunt, atque ultrò à dominis aluntur. Britannia ſervitutem ſuam quotidie emit, quotidie paſcit, &c.

---

§. II.

De Metu, Spe, & Audacia.

Q*Vid eſt Metus, ſive Timor?*

R. Eſt perturbatio nata ex opinione mali impendentis.

Quinam ſunt artes & induſtriæ concitandi metus?

R. Tres ſunt potiſſimùm. Prima eſt ſi denuntietur malum aliquod magnum ac grave, ut bellum, peſtilentia, pauperies, infamia, infelix æternitas. 2. Si oſtendatur mali vicinitas, imminenſque periculum,

culum : neque enim ſolent homines metuere vel ipſam mortem, ſi longè remotam arbitrentur ; at illius horrore concutiuntur, ubi urget morbus, peſtilentia, vel naufragium:

Æneid. 1. Præſentemque viris intentant omnia mortem.

Hac arte mirabiliter, ſuo more, utitur Tullius in 2. Catilin. ubi funeſta Catilinæ conſilia & impendentes urbi calamitates ita deſcribit : *Videor mihi hanc urbem videre, lucem orbis terrarum atque arcem omnium gentium, ſubitò uno incendio concidentem. Cerno animo ſepultam patriam, miſeros atque inſepultos acervos civium. Verſatur mihi ante oculos aſpectus * Cethegi in veſtra cæde bacchantis. Quapropter de ſumma ſalute veſtra, Populique R. de veſtris conjugibus ac liberis, de fanis ac templis, de libertate ac ſalute Italiæ, deque univerſa republica decernite diligenter, ut inſtituiſtis, ac fortiter.*

* *Cethegus unus è principibus conjurationis Catilinariæ.*

Eadem arte Æneas Anchiſem patrem humeris geſtans, apud Virgilium lib. 2. timorem ſuum ſic exponit ab imminentis calamitatis magnitudine:

Succedoque oneri : dextræ ſe parvus Julus
Implicuit, ſequiturque patrem non paſſibus æquis:
Pone ſubit conjux. Ferimur per opaca locorum:
Et me, quem dudum non ulla injecta movebant
Tela, neque adverſo glomerati ex agmine Graji,
Nunc omnes terrent auræ, ſonus excitat omnis
Suſpenſum, & pariter comitique onerique timentem.

3. Concitandi metus induſtria & ars hæc eſt, ſi proponatur malum, non publicum dumtaxat & commune, ſed privatum & proprium. Solent enim nos privata mala multò magis tangere, & acriori doloris ſenſu ferire quàm publica : etſi homines vulgò videri malint publico potiùs dolore moveri quàm ſuo.

Hoc probè intellexerat olim nobilis ille Græcus hiſtrio, nomine Polus, qui Athenis acturus fabulam Sophoclis, cùm repræſentandus eſſet dolor Electræ geſtantis cineres Oreſtis, clancùlum eruit è ſepulchro cineres, oſſaque filii quem amaverat

verat unicè, urnamque detulit in ſcenam, & cùm lugere videretur aliena mala, deflebat ſua. Ita A. Gellius lib. 7.

Quid eſt Spes?

R. Eſt gaudium ex opinione imminentis boni.

Quænam ſunt incitamenta, animum ad Spem erigentia?

R. Hæc duo numerantur: 1. Honeſtas, & magnitudo boni: 2. Præſidia certa ad illud comparandum, qualia ſunt opes, vires, induſtria, prudentia, amici, adverſariorum imbecillitas & favor divinus. Hinc Tullius Romanos ad certam victoriæ ſpem excitat ſanè luculenter, 2. Catilin. *Inſtruite nunc, Quirites, contra has tam præclaras Catilinæ copias, veſtra præſidia, veſtroſque exercitus, & primùm gladiatori illi confecto & ſaucio, Conſules, Imperatoreſque veſtros opponite; deinde contra illam naufragorum ejectam ac debilitatam manum, florem totius Italiæ, & robur educite.* Hinc etiam Æneas ſuorum animos mirum in modum erigit, & benè ſperare jubet, Æneid. 1.

O paſſi graviora, dabit Deus his quoque finem.
Vos & * Scyllæam rabiem, penituſque ſonantes
* Acceſtis ſcopulos, vos & Cyclopea ſaxa
Experti; revocate animos, mœſtumque timorem
Mittite: forſan & hæc olim meminiſſe juvabit.
Per varios caſus, per tot diſcrimina rerum
Tendimus in Latium; ſedes ubi fata quietas
Oſtendunt: illic fas regna reſurgere Trojæ.
Durate, & voſmet rebus ſervate ſecundis.

* *Siciliam, aut Æthnam.*
* Acceſtis *pro* acceſſiſtis *per ſyncopen.*

Ad ſpem pertinet Audacia, ſeu confidentia, quæ eſt affectus quidam animi adverſus futurum malum quamvis arduum ac difficile, quod tamen vinci poſſit, conſurgentis.

Quomodo concitatur Audacia?

R. Iiſdem fermè artibus quibus Spes. Ita magnanimus Hannibal, trajecto Rhodano, Italiam rectè petens, ſuos milites hortatur, apud Livium Decade 3. ut obſtructarum nivibus Alpium difficultates ſuperent,

perent, Romanorumque vires contemnant: *Quid aliud Alpes eſſe creditis quàm montium altitudines? Fingite altiores Pyrenæis: An terreas aliquas cælum contingere, & inexpugnabiles humano generi eſſe creditis?* & alio loco: *Cum eo nimirum hoſte res eſt nobis, qui nec bonam, nec malam ferre fortunam poteſt: ſeu vicit, ferociter inſtat victis: ſeu victus eſt, inſtaurat cum victis certamen.*

Hac eadem ratione audax Turnus ſuorum Latinorum animos ad pugnam accendit. Æneid. 10.

In manibus Mars ipſe, viri; nunc conjugis eſto
Quiſque ſuæ tectique memor: nunc magna referto
Facta patrum, laudeſque: ultrò occurramus ad undam,
Dum trepidi egreſſiſque labant veſtigia prima.
AUDENTES fortuna juvat.

Sic etiam Camillus apud Livium, Romanorum animos, multitudine Gallorum territos, confidere jubet paucis hiſce, ſed magnificis verbis: *Hoſtem, an me, an vos ignoratis?* Eadem prorſus arte ſuorum Britannorum animos ad certamen inflammat fortiſſimus ille Galgacus, de quo ſuprà: *Ituri in aciem, & majores & poſteros cogitate.* Multum etiam addit fiduciæ perſuaſio de favore divino. Hinc illa Tolumnii Auguris audacia, Æneid. 12.

Lib. 6.

Tum verò augurium Rutuli clamore ſalutant,
Expediuntque manus: primuſque Tolumnius augur,
Hoc erat, hoc votis, inquit, quod ſæpè petivi.
Accipio, agnoſcoque Deos: me me duce, ferrum
Corripite, ò Rutuli. . . . .

Cavendum tamen eſt ne de favore divino quidquam apud viros cordatos & graves leviter ſtatuamus, ex frivolis hujuſmodi ſignis, quæ riſum potiùs & cavillationem pariant quàm fiduciam; quale illud unius è Pompejanis fuit, qui victo Pompejo, bellum adversùs Cæſarem redintegrandum eſſe dictitabat, optimèque eſſe ſperandum, quòd aquilæ ſeptem in Pompeji caſtris eſſent repertæ: *Rectè tu iſtuc quidem*, inquit facetè Tullius, *ſi cum graculis bellum gereremus.*

§. III.

§. III.

De Miſericordia.

Quid eſt Miſericordia?

R. Eſt dolor animi & ægritudo quædam ex malo alterius, præſertim immeritò laborantis. In hoc excitando commiſerationis affectu triumphare ſolet magni Oratoris induſtria. Siquidem, ut vulgò dicitur, *Lacrymæ auditorum ſunt laus Oratoris vel maxima.*

Quænam ſunt artes ad miſericordiam concitandam idoneæ?

R. Variæ ac multiplices ſunt artes. Prima eſt ſi qui malum patitur, eo planè, indignus eſſe dicatur. Unde ad ciendam miſericordiam valet hoc Virgilii:

Nec te tua plurima, Panthu,
Labentem pietas, nec Appollinis infula texit. *Æneid.* 1.

2. Eſt ſi de patria, vel de nobis privatim benè meritus fuiſſe oſtendatur. Hoc artificio mirè uſus eſt ſenior Horatius apud Livium, ut filium, ob interfectam ſororem, parricidii reum, ab imminenti morte liberaret.

Oratio P. Horatii ad populum pro Filio parricidii reo. Livius lib. 1.

Hunccine, quem modò decoratum, ovantemque victoria, incedentem vidiſtis, Quirites, eum ſub furca vinctum, inter verbera & cruciatus videre poteſtis? Quod vix Albanorum oculi tam deforme ſpectaculum ferre poſſent. I lictor, colliga manus, quæ paulò antè armatæ Imperium populo Romano pepererunt. I, caput obnube liberatoris hujus urbis: Arbori infelici ſuſpende: Verbera, vel intra Pomærium, modò inter illa pila, & ſpolia hoſtium: vel extra Pomærium, modò intra ſepulchra Curiatiorum. Quò enim ducere hunc juvenem poteſtis, ubi non ſua decora eum à tanta fœditate ſupplicii vindicent?

3. Ars eſt ſi calamitatis magnitudo, vel diuturnitas, ceteræque hujuſmodi circumſtantiæ luculenter exponantur.

4. Ars hæc eſt, ſi triſtia quædam recentis mi-

feriæ ſigna, monimentaque ob oculos auditorum ponantur, ut cruentæ veſtes, vel ipſum mortui cadaver aut imago. Nam, ut monet Horatius ad Piſones:

Segniùs irritant animos demiſſa per aures,
Quàm quæ ſunt oculis ſubjecta fidelibus......

Sic M. Antonius, qui poſteà Triumvir fuit, prolata Julii Cæſaris veſte pugionibus ac gladiis perforata, ſanguineque cruentata, Romanam plebem ita accendit, ut ad conjuratorum ædes inflammandas è veſtigio provolaverit. Sic Clotildis Clodovæi filia durè & inclementer habita à marito Almarico Viſigothorum rege, cùm ſudarium ſuo imbutum ſanguine ad fratres ſuos Francorum reges miſiſſet, * immane illud bellum excitavit, quo res Viſigothorum penitùs attritæ, deletæque fuerunt. Sic olim ſummus ille orator Antonius, cùm defenderet Aquilium, in cauſa peroranda, tunicam ejus diloricavit, ac diſcidit à pectore, & adverſas ſenis cicatrices judicibus oſtendit.

* *Gregorius Turonenſis lib. 3. cap. 10.*

Sic etiam Æneam flectere Dido conatur apud Ovidium in Heroide, hac lamentabili ſui imagine ac pictura:

Aſpicias utinam quæ ſit ſcribentis imago,
Scribimus, & gremio Troicus enſis adeſt.
Perque genas lacrymæ ſtrictum labuntur in enſem,
Qui jam, pro lacrymis, ſanguine tinctus erit.

---

§. IV.
De Ira & indignatione.

Q*Vid eſt Ira?*

R. Dicere poſſem cum Horatio: *Ira brevis furor eſt*. Sed malo cum Ariſtotele ſic illam definire: *Ira eſt ſui, propter contemptum, ulciſcendi cupiditas, cum dolore conjuncta*. Unde non maximoperè differt ab odio, quod eſt *Ira quædam inveterata*.

Quomodo excitatur & incenditur Ira?

R. Accenditur commemoratione illatæ injuriæ, ſi præſertim injuria ſit cum contemptu conjuncta. Hinc

Hinc nimirum apud Virgilium Æneidos 1. tantoperè efferveſcit Junonis ira contra Trojanos, ob ſpretam à Paride Trojano formam ſuam, & Hebem filiam Ganymedi Trojano poſtpoſitam:

—— Manet alta mente repoſtum
Judicium Paridis, ſpretæque injuria formæ,
Et genus inviſum, & rapti Ganymedis honores.

Et rurſum in eodem libro, ſuam iram ſic exſuſcitat eadem Juno:

Aſt ego, quæ Divum incedo Regina, Joviſque
Et ſoror & conjux, una cum gente tot annos
Bella gero. Et quiſquam numen Junonis adoret
Prætereà? aut ſupplex aris imponat honorem?

Quò quis verò eſt gloriæ appetentior, vel dignitate illuſtrior, hoc ob ſui contemptum, vehementiùs ſolet iraſci. Cujus rei memorabile in primis eſt exemplum Narſetis eunuchi, rei militaris gloria præſtantiſſimi. Is enim poſt res fortiter geſtas adverſus Totilam Gothorum regem, cùm invidia quorumdam, à Juſtino Imperatore, Italiæ præfectura fuiſſet exutus, atque etiam ab Imperatrice Sophia, impotentis animi femina, virulento hujuſmodi fuiſſet impetitus convitio: *Narſetem eunuchum ad penſa lanaſque cum feminis eſſe relegandum;* illud adeò acerbè tulit, *ut ſe telam brevi orſurum dixerit, quam Imperator & Conjux, dum viverent, nulla vi induſtriaque retexere poſſent.* Ac paulò poſt, evocatis in Italiam Longobardis, Imperatori magnam Italiæ partem ademit.

Quid eſt Indignatio?

R. Eſt dolor perceptus ob ſecundas res, bonaque alterius, qui hac felicitate judicatur indignus; ut apud Maronem Ecl. 1.

Impius hæc tam culta novalia miles habebit?
Barbarus has ſegetes?

Ejuſmodi eſt etiam illud Eclogæ 8.

Mopſo Niſa datur: quid non ſperemus amantes?
Jungentur jam * gryphes equis, ævoque ſequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.

* *Gryphes genus ferarum omnino fabuloſum, cum alis & capite aquilæ & reliquo corpore leonino, vulgò* Griſo.

Quomodo ab invidia differt indignatio?

R. Hoc differt quòd indignatio ſit tantùm indignos eo quo fruuntur bono, ut vel ex ipſo nomine liquet. Unde indignatio præſertim ſuſcipitur ab his qui ſunt viri probi, & honoris cupidi: quia boni ferunt indignè malos florere: & honoris ſtudioſi indignantur immerentes anteferri ſibi. Invidia verò eſt erga bonos, & ſua felicitate dignos.

Quomodo concitatur indignatio?

R. Excitatur duplici modo. 1. Si vitæ prioris ſordes, & vilitas cum præſentis temporis opibus, potentia, & arrogantia præſertim conferantur. 2. Si hominis, in quem indignamur, vitia cum viri cui antefertur, virtutibus comparentur. Ex primo capite Tullius indignationem ita movet in Vatinium: *Atque illud tenebricoſiſſimum tempus ineuntis ætatis tuæ patior latere....* Deinde commemorat ut homo vilis & obſcurus paulatim ad honores acceſſerit; tandemque illa ſubjungit: *Te cognati reſpuunt, tribules execrantur, vicini metuunt, affines erubeſcunt; ſtrumæ denique ab ore improbo demigrarunt, & aliis jam ſe locis collocarunt.* Quaſi nempe adeò ſit impurus, ut vel ipſæ ſtrumæ fœdum hominem averſentur,

Similiter Horatius indignationem concitat adverſus Menam Pompeji magni libertum in hac Oda cedro linenda:

Licèt ſuperbus * ambules pecunia,
  Fortuna non mutat genus.
Videſne ſacram * metiente te viam
  Cum bis ter ulnarum toga,
Ut ora vertat huc & huc euntium
  Liberrima indignatio?
Sectus flagellis hic * triumviralibus,
  Præconis ad faſtidium
Arat Falerni mille fundi jugera,
  Et * Apiam mannis terit;
Sedilibuſque magnus in primis eques,
  Othone contempto; ſedet.

Ex ſecundo capite vehementer indignatur Ajax apud Ovi-

** Menas cùm ab hero Pōpejo defeciſſet ad Auguſtum, ab illo Tribunus militū fuit creatus.*

** Via ſacra ſic dicta, quòd ad Iovis templum & Capitolium recta duceret.*

** Indicia de ſervis, ac furibus exercebant tres judices qui triumviri capitales dicebātur.*

** Via Appia Roma Brundusiū uſque pertinebat, nomen traxerat ab Claudio Appio cæco, qui eam munivera rat.*

Ovidium, quòd Ulyſſes ſecum auſit de Achillis armis contendere.

..... Agimus, proh Jupiter, inquit,
Ante rates cauſam, & mecum confertur Ulyſſes!
Præmia magna peti fateor: ſed demit honorem
Æmulus Ajaci. Non eſt tenuiſſe ſuperbum,
(Sit licet hoc ingens) quidquid ſperavit Ulyſſes.

---

§. V.

De Manſuetudine.

Quid eſt Manſuetudo?

R. Manſuetudo, ſeu lenitas, ac clementia, eſt motus oppoſitus iræ; neque aliter definitur quàm *iræ remiſſio atque mitigatio.*

Quænam eſt ars conciliandæ clementiæ?

R. Mitigabitur ira & conciliabitur manſuetudo, primò ingenua quadam culpæ confeſſione ac dolore. Ita Cicero Cæſarem iratiſſimum licèt, tamen Ligario placavit: *Ad judicem ſic agi ſolet; ſed ego ad patrem loquor; erravi, temerè feci, pœnitet; ad clementiam tuam confugio; delicti veniam peto; ut ignoſcas oro: ſi nemo impetravit, arroganter; ſi plurimi, tu idem fer opem qui ſpem dediſti.*

2. Facit ad placandam iram humilitas, & ſupplicis animi demiſſio, præſertim apud hoſtem magnanimum. Ut enim pulchrè ait Ovidius lib. 3. Triſtium:

Corpora magnanimo ſatis eſt proſtraſſe Leoni:
Pugna ſuum finem, dum jacet hoſtis, habet.

Addere poteris cum Virgilio tritum illud libri 6.

..... Romane memento
Parcere ſubjectis & debellare ſuperbos.

3. Ad deliniendam iram maximè ſunt adhibendi, qui minùs habent roboris, & quos de vi inferenda cogitare nulla eſt ſuſpicio; cujuſmodi ſunt pueri, feminæ, ſenes, ſacrorum antiſtites. Ita legimus in ſacris paginis Davidis iram ab Abigail, iram * Artaxerxis ab Eſthere fuiſſe repentè mitigatam. Romana quoque hiſtoria teſtatur, Sabinarum interventu,

* *Artaxerxes in ſacris codicibus dicitur Aſſuerus.*

Romulum inter & Tatium fœdus ictum fuiſſe, Item Volumnia & Veturia Marcium Coriolanum patriæ funeſtum bellum inferentem à noxio propoſito dimoverunt.

Singulare etiam hujuſce rei exemplum capere licet ex ampliſſima civitate Genuenſium. Nam cùm eam exulcerato animo infeſtiſque ſignis ingreſſus eſſet Ludovicus XII. Galliarum Rex, illum adiere urbis Præfecti, civeſque univerſi, præteritorum veniam cum lacrymis orantes: ſed nihil eorum ſupplex profecit oratio. At mox mulierum ac puerorum ejulatus, Regis animum ab ira ad manſuetudinem omninò traduxerunt, ut narrat Guicciardinus hiſtoriarum libro 7.

Quod attinet ad ſacrorum antiſtites, viroſque religioſos, habes exemplum Alexandri M. quem delinivit Jaddus Pontifex, cum agmine ſacerdotum linteato illi occurrens. Habes item Attillam illum Hunnorum regem, Dei flagellum nuncupatum, cujus efferveſcentem iram Divus Leo, veluti frigida ſuperfuſa, temporis puncto reſtinxit.

4. Facit plurimùm ad iram molliendam, ſi ſcias, & captes molles aditus, & commoda fandi tempora; quale eſt tempus convivii, ludi, fauſti alicujus ſucceſſus victoriæ, feſtivitatis ac lætitiæ publicæ; quo tempore ſolent homines ad manſuetudinem eſſe propenſiores.

5. Si prudenter oſtendas quantum præſtet manſuetudo cupiditati vindictæ, ut rectè monet Juvenalis hiſce verſibus aureis Satyræ 13.

..... Quippe minuti
Semper & infirmi eſt animi, exiguique voluptas
Ultio; continuò ſic collige quòd vindicta
NEMO magis gaudet, quàm femina.

6. Denique valet plurimùm ad clementiam, ſi dicas, qui peccavit, non dedita opera, non dolo malo peccaſſe, nec id egiſſe ut eum contemneret quem habet iratum: ſed vel incautum, vel errore humano deceptum, vel neceſſitate adactum peccaviſſe. Vide qua dexteritate locum hunc tractet Tullius ad Cæſa-

Cæſarem M. Marcello placandum : *Atque hoc C. Cæſaris judicium, P. C. quàm latè pateat, attendite. Omnes enim qui ad illa arma fato fuimus, neſcio quo, reipublicæ miſero funeſtoque compulſi, & ſi aliqua culpa tenemur erroris humani, ſcelere certè liberati ſumus. Nam cùm M. Marcellum, deprecantibus vobis, reipublicæ conſervavit, memet mihi, & item reipublicæ, nullo deprecante, reliquos ampliſſimos viros & ſibi ipſis & patriæ reddidit : quorum & frequentiam & dignitatem hoc ipſo in conſeſſu videtis. Non ille hoſtes induxit in curiam, ſed judicavit à pleriſque ignoratione potiùs, & falſo atque inani metu, quàm cupiditate aut crudelitate civile bellum eſſe ſuſceptum.*

§. VI.

De Æmulatione.

QVid eſt Æmulatio?

R. Eſt dolor ex aliena felicitate ſuſceptus; non quòd illi contigerit, ſed quòd nos illa careamus. Hinc liquet Æmulationem eſſe in laude ponendam, & ad perdiſcendum bonas artes plurimum valere. Sunt enim Æmulationi obnoxia quæ maximè præclara, ut virtus, honores, opes, doctrina, gloria, &c.

Quid intereſt Æmulationem inter & Invidiam?

R. Æmulationem bonam eſſe, laudabilem, & honeſtam, quia nos excitat ut ipſi quoque bona conſequamur. Contrà verò Invidia vitioſa eſt turpiſque, quia id agit ne alter bonis potiatur, ut ait Horatius

Invidus alterius rebus macreſcit opimis.

Quomodo excitari poteſt Æmulatio?

R. Excitatur majorum exemplo, nominis gloria, & propoſitis illuſtrium virorum egregiis facinoribus. Ita Andromache Æneid. libri 3.

Quid puer Aſcanius? Superatne, & veſcitur aura?
. . . .
Ecquid in antiquam virtutem, animoſque viriles
Et pater Æneas, & avunculus excitat Hector?

Ita magnus ille Alexander cùm ad Achillis tumulum adſtitiſſet, ejus gloriam & felicitatem æmulatus; *O fortunate*, inquit, *adoleſcens, qui tuæ virtutis Homerum præconem inveneris!* Et ille hiſtoricorum Princeps Thucydides, adhuc adoleſcentulus, cùm fortè ſuam hiſtoriam Herodotus legeret, ita gloriæ ſtimulis agebatur, ut lacrymas tenere non poſſet. Quo animadverſo Herodotus ejus patri dixit: *Næ tu ſanè beatus es qui filium habeas ſic avidum gloriæ, & laudis appetentem.*

Concluditur doctrina de Affectibus generali præcepto.

Hactenus de Affectibus dictum eſt, in quibus illud generatim eſt obſervandum, quod apud Ciceronem monet Antonius: *Vt omnes motus, quos Orator adhibere volet judici, in ipſo Oratore impreſſi, atque* Lib. 2. Orat. *inuſti eſſe videantur. Neque enim facile eſt perficere ut iraſcatur, cui tu velis, judex, ſi tu ipſe id lentè ferre videare: neque ut oderit eum quem tu velis, niſi te ipſum flagrantem odio antè viderit: neque ad miſericordiam adducitur, niſi ei tu ſigna doloris tui, verbis, ſententiis, voce, vultu, collacrymatione denique oſtenderis. Vt enim nulla materia tam facilis ad exardeſcendum eſt, quæ niſi admoto igne, ignem concipere poſſit: ſic nulla eſt mens tam ad comprehendendam vim Oratoris parata, quæ poſſit incendi, niſi inflammatus ipſe ad eam, & ardens acceſſeris.*

Optimè igitur monet Horatius in arte poetica;

..... Si vis me flere, dolendum eſt
Primum ipſi tibi; tunc tua me infortunia lædent.

Finis Libri Secundi.

ARTIS RHETORICÆ LIBER TERTIUS.

DE DISPOSITIONE.

Quid eſt Diſpoſitio?

R. Diſpoſitio definitur à Cicerone, *Rerum inventarum in ordinem diſtributio.*

Quænam eſt Diſpoſitionis utilitas?

R. Non minùs neceſſaria eſt Diſpoſitio, ad fidem faciendam & ad motus excitandos, quàm inſtructio exercitus, ad pugnam ac victoriam; quàm in humano corpore, conformatio membrorum, ad gratiam & venuſtatem; quàm in ædificio, lapidum cæmentique apta compoſitio, ad ædium opportunitatem, & elegantiam. Unde meritò præcipit Horatius in arte poetica:

Singula quæque locum teneant ſortita decenter.

Sanè ordo ubi adeſt, res audiuntur libentiùs, audita intelliguntur faciliùs, & intellecta diutiùs inhærent. Si verò negligatur diſpoſitio, fit nimirùm monſtrum illud ex variis animantibus conflatum, quod artis initio ſcitè pingit idem Horatius. Fit quod eodem loco reprehenditur.

Velut ægri ſomnia, vanæ
Fingentur ſpecies, ut nec ſpes, nec caput uni
Reddatur formæ . . . .

Fit denique Ovidianum illud de Chao,

Quaque erat & tellus, illic & pontus & aer.

Metamor. lib. 1.

Quin nullum mihi videtur certius argumentum inſcitiæ, hebetiſque ac pinguis ingenii, quàm cùm ita incondita eſt oratio, ita perturbata, nihil ut ſit primum, nihil ſecundum. Contrà verò nullum majus indicium artis & induſtriæ, quàm ordo. Quamobrem cùm hactenus actum ſit de Elocutione, & de Inventione, in quibus opus eſt in primis lepore atque ingenio: deinceps videndum de Diſpoſitione, in qua una magis elucet Oratoris judicium atque prudentia.

Quiſnam ordo ſervandus eſt in orationis diſpoſitione? ſeu quænam ſunt orationis partes?

R. Orationis partes vulgò quatuor aſſignantur: Exordium, Narratio, Confirmatio, ſeu Contentio, & Peroratio.

Hæc artificioſa diſpoſitio videtur omnino naturæ conſentanea. Satis enim novimus, vel ipſa duce natura, ubi quidpiam volumus impetrare; 1. Conciliandos eſſe animos eorum quibuſcum agimus, & hoc eſt Exordii munus: deinde exponendum eſſe illud quod petimus, & hoc eſt Narrationis: 3. afferendas eſſe rationes, quibus oſtendatur illud concedendum nobis eſſe, & hoc efficit Confirmatio: denique preces addendas, aut alios motus adhibendos, quibus impelli vehementiùs auditorum animi poſſint, & hoc Peroratione conſequimur.

Sunt qui non quatuor dumtaxat, ſed ſex omnino velint eſſe partes orationis; nempe Exordium, Diviſionem, Narrationem, Confirmationem, Confutationem, & Perorationem, quas etiam ajunt indicari pervagatiſſimo iſtoc verſiculo:

Exorſus, narro, ſeco, firmo, refuto, peroro.

Verùm, ſi rectè res æſtimare velimus, Partitio

cum

cum Propoſitione revocatur ad Exordium: Confutatio verò redit ad Confirmationem. Unde liquet quatuor tantùm eſſe ſtatuendas orationis partes, quarum duæ valent ad faciendam fidem; ſcilicet Narratio, & Confimatio: reliquæ verò faciunt ad motus excitandos, videlicet Exordium & Peroratio. Nunc verò de partibus orationis ſingulatim videamus.

CAPUT PRIMUM.

De Exordio.

Quid eſt Exordium?

R. Exordium definitur à Tullio, *Pars orationis auditorum animos idoneè comparans ad reliquam dictionem*. Unde quod in humano corpore caput eſt, quod in ædibus veſtibulum, hoc eſt Exordium in oratione. Atque adeò præcipua quadam cura diligentiaque, præ ceteris orationis partibus, eſt elaborandum, naturæ ipſius inſtar, quæ in fingendo, atque ornando capite potiſſimùm deſudare conſuevit. Unde etiam Exordium *difficilima pars orationis* vocatur à Tullio.

Unde nam ſumpta eſt Exordii vox?

R. Eſt Metaphora à textoribus ſumpta, qui propriè telam ordiri dicuntur, cum certa quadam lege fila collocant, & ordine illa componunt.

---

§. I.

De variis Exordiorum generibus.

Quotuplex eſt Exordium?

R. Duplex. Aliud eſt juſtum ac legitimum, quod etiam temperatum appellatur: aliud eſt vehemens & abruptum, ſive ex abrupto.

Quid eſt Exordium juſtum ac legitimum?

R. Illud eſt quo auditorum animi artificioſa quadam verborum conciliatione præparantur.

Quid

Quid eſt Exordium ex abrupto?

R. Illud eſt, quo Orator, quaſi quodam abreptus impetu, auditores repentino & inopinato motu percellit. Tale eſt celebratiſſimum illud Ciceronis Exordium in Catilinam: *Quouſque tandem abutere, Catilina, patientia noſtra, &c.*

Quomodo fit Exordium ex abrupto?

R. Fit primò per licentiam, ſeu per liberiorem quemdam loquendi modum. Sic apud Livium lib. 2. Mutius Scævola deprehenſus in Porſenæ caſtris, ita illum alloquitur ex abrupto: *Romanus ſum civis; C. Mutium vocant. Hoſtis hoſtem occidere volui; nec ad mortem minus animi eſt quàm ad mortem fuit. Et facere & pati fortia Romanum eſt. Nec unus ego in te hos animos geſſi. Longus poſt me ordo idem petentium decus. Proinde in hoc diſcrimen, ſi juvat, ac accingere, ut in ſingulas horas capite dimices tuo. Ferrum hoſtemque in veſtibulo habeas regiæ: hoc tibi juventus Romana bellum indicimus. Nullam aciem, nullum prælium timueris: uni tibi & cum ſingulis res erit.*

2. Fit per indignationem & increpationem, ut cùm apud Livium lib. 3. Veturia filium * Coriolanum ſic alloquitur: *Sine priuſquam complexum accipio, ſciam, ad hoſtem, an ad filium venerim; captiva, maternè in caſtris tuis ſim. In hoc me longa vita, & infelix ſenecta traxit ut exulem te, deinde hoſtem viderem! Potuiſti populari hanc terram quæ te genuit atque aluit! Non tibi, quamvis infeſto animo & minaci perveneras, ingredienti fines ira cecidit! non cùm in conſpectu Roma fuit, ſuccurrit, intra iſta mœnia domus ac penates mei ſunt, mater, conjux, liberique: Ergo ego niſi peperiſſem, Roma non oppugnaretur: niſi filium haberem, libera, in libera patria mortua eſſem.*

* *Martius Coriolanus plebis odio in exilium actus, patriæ bellũ intulit.*

Sic etiam Æneidos 11. indignans Turnus * Drancem ex abrupto compellat:

* *Drances Latino Regi à conſiliis, Turno infeſtiſſimus.*

Larga quidem ſemper, Drance, tibi copia fandi,
Tunc cùm bella manus poſcunt, patribuſque vocatis
Primus ades: ſed non replenda eſt curia verbis,
Quæ tutò tibi magna volant . . . .

3. Fit

3. Fit Exordium ex abrupto, per motum lætitiæ, vel commiſerationis, ac doloris, vel per illuſtrem aliquam figuram, quæ ſtatim animos feriat; ut cùm Juno ſic incipit, Æneid. 1.

Mene incœpto deſiſtere victam?

Vel cùm Iſajas Propheta ſic incipit, cap. 1. *Audite cœli, & auribus percipe terra.*

Quandonam uſurpandum eſt Exordium ex abrupto?

R. Uſurpatur potiſſimùm vel in ſumma aliqua gratulatione & lætitia; vel in ſumma quapiam offenſione aut indignatione: quibus ſcilicet omnibus Orator extra ſe rapi videtur quodammodo. Interdum etiam abſque hujuſmodi cauſis, orationes panegyricas ex abrupto exorſi ſunt Oratores ſummi; ut Gorgias ille Leontinus, qui de * Eleorum, ſeu Elienſium laude dicturus, ita cœpit: Ἦλις πόλις εὐδαίμων, *Elis, beata civitas.* Nec multùm diſſimile videtur exordium illud Divi Gregorii Nazianzeni in laudem magni Athanaſii: Ἀθανάσιον ἐπαινῶν ἀρετὴν ἐπαινέσομαι, *Athanaſium laudans, virtutem laudabo.*

* *Elis urbs Peloponeſi in Græcia.*

---

§. II.

De virtutibus ac vitiis Exordii.

Quæ ſunt Exordii dotes ac virtutes?

R. Quatuor vulgò recenſentur: *Proprietas, cura, verecundia, brevitas.*

In quo poſita eſt proprietas Exordii?

R. In eo poſita eſt, ut Exordium ſit cum reliqua oratione conjunctum, tamquam caput cum corpore. 2. Ut ſit ex re quaſi natum, & ex ipſis cauſæ viſceribus ita depromptum, ut ex illius natura quodammodo videatur efflorеſcere. Contrà verò vitioſum erit, ſi ſit vulgare ac commune; hoc eſt ſi cauſis aliis, & fortaſſe etiam contrariis poſſit accommodari: cujuſmodi Exordia lepidè comparantur ephippio, quod equis benè multis accomodaretur; vel gladio Delphico, qui ad hunc modum factus

ctus fuit, ut eodem & ſacras mactarent victimas, & ſupplicio nocentes afficerent.

2. Vitioſum erit Exordium, ſi ſit commutabile; hoc eſt ſi leviter mutatum, ab adverſario poſſit uſurpari. Si ſit procul accerſitum longiùſque petitum, vel ſi nihil ad rem pertineat. Quæ Exordia ſimiliter ſe habent ac

Humano capiti cervicem pictor equinam
Jungere ſi velit.

Quale etiam fuit Exordium inepti illius cauſidici, qui de lite inter duos vicinos acturus, Exordium petivit ab Adamo, vixque ad diluvii tempora tandem pervenit.

In quo poſita eſt Exordii cura?

R. In eo poſita eſt, ut Exordium ſit plenum dignitatis, ſit accuratum & acutum, ſit aptum verbis & inſtructum ſententiis, & quod periti ſolent Architecti, *veſtibula aditusque ad cauſam facias illuſtres*, inquit Tullius. Prima quippè Oratoris commendatio proficiſcitur ab Exordio, quod ſi negligentiùs tractatum fuerit, reliqua omnia faſtidiet & nauſeabit auditor. Ut enim optimè monet Fabius, peſſimus ſanè videtur gubernator ille, qui è portu ſolvens, ſtatim ad ſcopulos navem appellit. Caveat tamen Orator, ne, quod ſæpè contingit, Exordii nimis picti & nimis artificioſi ſplendore ac concinnitate, præſtigiarum ac fraudis ſuſpicionem auditoribus præbeat.

In quo conſiſtit Exordii verecundia?

R. In eo conſiſtit quòd Orator dicere incipiens, præ ſe ferat ingenuum illum pudorem, quem in Oratore ſummo L. Craſſo tantoperè laudabat Cicero: *Fuit enim*, inquit, *in L. Craſſo pudor quidam, qui non modò non obeſſet ejus orationi, ſed etiam probitatis commendatione prodeſſet*. Et ipſe etiam Tullius de ſe ſic confitetur libro 1. de Oratore. *In principiis dicendi, tota mente, atque omnibus artubus contremiſco*. Sciebat enim ſumus ille dicendi artifex & doctor, offendi ſolere auditorum animos, ſi Orator

tor velut exultans ſibique præſidens, ad dicendum accedat.

In quo poſita eſt brevitas Exordii?

R. In eo poſita eſt ut Exordium reliquæ orationis magnitudini ſit accommodatum, & ut inani verborum circuitione non producatur longiùs quàm par ſit. Neque enim profectò cubitalis Pygmæi capiti caput giganteum; aut humili tugurio valvæ prægrandes ingenſque veſtibulum affigi debent. Quod ſi fiat, belliſſimè ſanè quadrabit in enormia id genus prooemia facetum illud Diogenis dictum ad * Myndios, qui ſuo oppidulo grandes & magnificas fores affixerant: *Viri Myndii, portas claudite, ne urbs exeat.*

* *Myndus oppidulum Cariæ, in Aſia minori.*

Nolim tamen orationi nullum jungatur Exordium, ut olim in Areopago fieri ſolitum accepimus, ubi dicebant Oratores * *ſine Exordio, ſine affectibus, ſine epilogo*, inquit Julius Pollux; & ut etiam à Xenophonte factitatum legimus, qui ſic exorditur: *Darius, & Pariſatis duos habuere filios.*

* Ἄνευ προοιμίου, καὶ παθῶν, καὶ ἐπιλόγου.

Nolim etiam orationi ceteroqui longulæ breviſſimum, ut nonnulli ſolent, affigatur Exordium: neque enim ingentem Baſilicam decent exiguæ fores; aut giganteo corpori Pygmæi caput; vel ingenti coloſſo globulus imponitur.

---

§. III.

De variis Exordiorum fontibus.

VArii ſunt fontes unde derivari ſolet Exordium juſtum ac legitimum. Nos hic præcipuos indicabimus.

1. Exordium rectè ducitur ab adjunctis perſonæ, rei, loci, ac temporis: atque hic erat fons notus ac familiaris Tullio, qui hinc fermè ſolebat exordiri. In oratione pro M. Cælio exorditur à temporis inſolentia; quippe die feſto, contra quàm fieri ſoleret, cauſam dicere cogebatur. Exordium Milonianæ ducitur, 1. à perſona adverſariorum, qui

qui armati forum obſidebant: 2. à perſona Pompeji judicis: 3. ab inſolita judicii forma. Pro rege * Dejotaro, ducit exordium ab anguſtiis loci in quo habita fuit hæc oratio: *Moveor etiam ipſius loci inſolentia* (inquit Tullius) *quòd tantam cauſam, quanta nulla umquam in diſceptatione verſata eſt,* * *dico intra domeſticos parietes, dico extra conventum & eam frequentiam, in qua oratorum ſtudia niti ſolent: in tuis oculis, in tuo ore vultuque acquieſco...... Hanc enim, C. Cæſar, cauſam ſi in foro dicerem, eodem audiente & diſceptante te, quantam mihi alacritatem populi Rom. concurſus afferret? Quis enim civis ei regi non faveret, cujus omnem ætatem in populi R. bellis conſumptam eſſe meminiſſet? Spectarem curiam, intuerer forum, cælum denique teſtarer ipſum..... Quæ quoniam anguſtiora faciunt parietes, actioque cauſa maximè debilitatur loco, tuum eſt, Cæſar, qui pro multis ſæpè dixiſti, quid nunc mihi animi ſit, ad te ipſum referre; quò faciliùs tum æquitas tua, tum audiendi diligentia minuat hanc perturbationem meam.*

Hæc oratio privatim habita in ædibus Cæſaris.

Dejotarus Gallograciæ rex, bello civili Pompeji partes ſecutus, victorem Cæſarem cùm excepiſſet hoſpitio, fuit accuſatus quòd ei ſtruxiſſet inſidias.

Atque hoc Exordii genus, præſertim Miloniani, ſanè fuit pulcherrimum; quia non meditatum erat, domoque allatum, ut cetera; ſed ſubitò factum à Tullio, qui tamquam gladiator bonus, in arena, conſilium cepit ex tempore.

2. Ducitur Exordium à rotunda ſimplicique rei expoſitione, ſine fuco & calamiſtris, & ſine ullo in ſpeciem artificio. Ita Cicero pro Ligario: *Novum crimen, C. Cæſar, & ante hunc diem, inauditum, propinquus meus ad te Q. Tubero detulit. Q. Ligarium in Africa fuiſſe.* Sic etiam ſummus Poeta Hieronymus Vida ſuum de Schacchiis, ſive latrunculis, Poema exorditur à ſimplici nudaque argumenti ſui expoſitione:

Ludimus effigiem belli, ſimulataque veris
Prælia; buxo acies fictas, & ludicra regna;
Ut gemini inter ſe reges, albuſque nigerque,
Pro laude oppoſiti certent bicoloribus armis.

3. Ducitur Exordium à contrario, cùm prima fronte ea videmur dicere, quæ cauſæ noſtræ ſint omni-

omnino contraria, & adverſariis faveant, ut ſcilicet eos ſenſim in noſtram ſententiam nihil minùs cogitantes pertrahamus; in quo ſanè eſt artis & induſtriæ plurimum. Ita Alexander apud Curtium milites ſuos cohortaturus ut ſecum audacter pergant ad extremas Indiæ partes, primò videtur probare illorum ſtudia, qui reditum in patriam cogitabant. *Magnitudinem rerum*, inquit, *quas geſſiſtis, milites, intuentibus vobis, minimè mirum eſt & deſiderium quietis & ſatietatem gloriæ occurrere, &c.* Deinde mutata ſenſim velificatione, in contrariam ſententiam callidiſſimè deſcendit.

4. Ducitur Exordium ab inſigni quopiam effato, & dicto, vel ab illuſtri exemplo. Ita Catilina ſuos conjuratos ad impium bellum adhortatur apud Salluſtium hoc effato: *Compertum habeo, milites, verba virtutem non addere; neque ex ignavo ſtrenuum, neque fortem ex timido exercitum, Imperatoris oratione fieri.* Ita etiam Cæſar, dum in Senatu pro Catilina loquitur, apud eumdem Salluſtium, ab inſigni effato ſic exorditur: *Omnes homines (P.C.) qui de rebus dubiis conſultant, ab odio, amentia, ira atque miſericordia, vacuos eſſe decet.*

5. Duci poteſt Exordium ab inſigni aliqua quæſtione: ita Tullius ſuum de Inventione Rhetorica librum auſpicatur: *Sæpè & multùm hoc mecum cogitavi, boni-ne an mali plus attulerit hominibus & civitatibus copia dicendi, ac ſummum eloquentiæ ſtudium.* Eodem ex fonte ſuum in * Rufinum carmen ducit Claudianus.

* *Rufinus Arcadii tutor affectat imperium, & à militibus occiditur.*

Sæpè mihi dubiam traxit ſententia mentem,
Curarent ſuperi terras, an nullus ineſſet
Rector, & incerto fluerent mortalia caſu.

. . . .

Abſtulit hunc nobis Rufini pœna tumultum,
Abſolvitque Deos. Jam non ad culmina rerum
Injuſtos creviſſe queror. TOLLUNTUR in altum,
Ut lapſu graviore ruant.

6. Præclarè admodùm trahitur Exordium à ſuſpenſione quæ mirificè præparat auditorum animos, ma-

magnæ alicujus rei expectatione ; & illos acuit vehementi cupiditate ſciendi quid demum ſit illud quod polliceatur Orator. Ita Cicero Verrina 1. *Quod erat optandum maximè, judices, & quod unum ad invidiam veſtri ordinis, infamiamque judiciorum ſedandam maximè pertinebat; id non humano conſilio, ſed propè divinitus datum atque oblatum vobis ſummo reip. tempore videmus. Inveteraverit enim jam opinio pernicioſa rep. vobiſque periculoſa: quæ non modò Romæ, ſed apud exteras nationes, omnium ſermone percrebuit, his judiciis quæ nunc ſint, PECVNIOSVM hominem, quamvis ſit nocens, nullum poſſe damnari.*

Denique Exordium ab ipſis cauſæ viſceribus, hoc eſt ab intimis cauſæ principiis trahendum eſt, & in illo ſolerter jacienda ſunt argumentorum & affectuum omnia ſemina, quæ deinde retractata, fuſiùs explicentur. Id verò non difficulter efficies, ſi ex Fabii Quintiliani præcepto diligenter intuearis apud quos, pro quibus, contra quos, quo loco, quo tempore, quo rerum ſtatu dicendum ſit tibi; quid auditores ac judices ſentire credibile ſit; quis ſit orationis tuæ ſcopus; quid petas, quid conſequi velis. Hæc omnia ubi perſpecta maturè fuerint tibi, ipſa te magiſtra natura facilè docebit unde ſit tibi capiendum orationis Exordium.

---

§. IV.

De officio ac munere Exordii.

QVodnam eſt officium ac munus Exordii?

R. Triplex; ut nempe reddat auditorem benevolum, attentum & docilem.

Vnde reddet auditorem benevolum?

R. Ex quadruplici capite: 1. à perſona Oratoris ipſius: 2. à perſona adverſariorum. 3. à perſona auditorum vel judicum: 4. ab illius, pro quo dicitur, perſona.

Quo-

Quomodo reddet auditorem benevolum à perſona Oratoris ipſius?

R. Si Orator modeſtiam, pudorem, probitatem, & ingenuum quemdam candorem ore potiùs & reipſa præ ſe ferat, quàm verbis oſtentet. Poterit tamen interdum ſua merita, ſuum officium, ſuas virtutes, ſed parcè omnino ac ſine arrogantia commendare; quod mirificè facit Tullius in oratione pro Archia, ſuo quondam magiſtro: *Si quid eſt in me ingenii, judices, quod ſentio quàm ſit exiguum; aut ſi qua exercitatio dicendi, in qua me non inficior mediocriter eſſe verſatum; aut ſi hujuſce rei ratio aliqua ab optimarum artium ſtudiis ac diſciplina profecta, à qua ego nullum confiteor ætatis meæ tempus abhorruiſſe, earum omnium rerum vel in primis hic A. Licinius fructum à me repetere propè ſuo jure debet. Nam quoad longiſſimè poteſt mens mea reſpicere ſpatium præteriti temporis, & pueritiæ memoriam recordari ultimam, inde uſque repetens, hunc video mihi principem & ad ſuſcipiendam, & ad ingrediendam rationem horum ſtudiorum extitiſſe. Quòd ſi hæc vox hujus hortatu præceptiſque conformata, nonnullis aliquando ſaluti fuit: à quo id accepimus quo ceteris opitulari, & alios ſervare poſſemus, huic profectò ipſi, quantum eſt ſitum in nobis, & opem & ſalutem ferre debemus.*

Quomodo colligetur benevolentia ab auditorum perſona?

R. 1. Si dicamus nos nimiam illorum eloquentiam aut gratiam revereri, unde illa reddatur ſuſpecta judicibus: quod pulchrè admodùm facit Cicero pro Quintio: *Quæ res in civitate duæ plurimùm poſſunt, hæ contra nos ambæ faciunt in hoc tempore, ſumma gratia & eloquentia, quorum alteram, C. Aquilii, vereor, alteram metuo.*

2. Si illos in odium & in invidiam adducere, vitiorum quibus laborant commemoratione, conemur, ut pro Dejotaro: *Crudelem * Caſtorem, ne dicam ſceleratum & impium; qui nepos avum in diſcrimen capitis adduxerit, adoleſcentiæque ſuæ terrorem intulerit ei, cujus ſenectutem tueri & tegere debebat.*

* *Caſtor Dejotari Nepos ex filia.*

O Quòd

Quòd ſi adverſarius ſit vir bonus notæque probitatis ac fidei, Tullium imitaberis, qui cùm pro Muræna diceret, Catonemque virum antiquæ virtutis haberet adverſarium, non quidem in ejus vita moribuſque quidquam culpavit; ſed tamen ut illi quomodocumque fidem detraheret, ſectam Stoicorum, cui ſe Cato totum addixerat, irridere cœpit; idque tam ſalsè, tamque facetè, ut judicium riſu diſſolveretur, & Cato ipſe diceret; *Quàm* * *ridiculum habemus Conſulem!*

* Plutarchus in vita Catonis.

Quomodo captabitur benevolentia à perſona vel auditorum, vel judicum?

R. 1. Si eis confidere videatur Orator, ut pro Roſcio Amerino. 2. Si ſuam cauſam cum eorum utilitate conjungat, ut paſſim in Philippicis. 3. Si eorum juſtitiam, fidem, auctoritatem & dotes ceteras modeſtè commendet, ut in Exordio Milonianæ, ubi Tullius Pompejum laudat à ſapientia juſtitiaque, cùm ait: *Sed me recreat & reficit Cn. Pompeji ſapientiſſimi & juſtiſſimi viri conſilium, qui profectò nec juſtitiæ ſuæ putaret eſſe, quem reum ſententiis judicum tradidiſſet, eundem telis militum dedere: nec ſapientiæ, temeritatem concitatæ multitudinis auctoritate publica armare.*

Imò ne ipſe quidem Paulus Apoſtolus hoc ſibi negligendum putavit, cùm pro ſe ipſe diceret apud regem Aggrippam, Actorum Capite 25. *De his omnibus, quibus accuſor à Iudæis, rex* * *Agrippa, æſtimo me beatum, apud te cùm ſim defenſurus me hodie: maximè te ſciente omnia, & quæ apud Iudæos ſunt conſuetudines & quæſtiones. Propter quod obſecro patienter me audias.*

* Agrippa ultimus Judeorum rex, filius illius Herodis Agrippæ, qui ab Angelo percuſſus fuit.

Quomodo paratur benevolentia à perſona clientis, ſive illius cujus cauſa agitur?

R. Si illius innocentiam virtutemque commendes: ſi illius calamitatem, amicorum inopiam & ſolitudinem conqueraris; ut Cicero pro Roſcio Amerino

Semperne laborandum eſt in exordio, ut captetur auditorum benevolentia?

R. De captanda benevolentia non valdè laborandum eſſe in cauſis illis quæ per ſe ſunt honeſtæ; ſed tantùm in iis quæ ſunt vel paradoxæ, vel dubiæ, vel humiles. Quatuor enim cauſarum genera diſtinguit Divus Auguſtinus in eximio ſuo libro de Rhetoricæ principiis: *Honeſtas, incredibiles, dubias, & humiles*, quæ ab illo vocantur ἔνδοξα, παράδοξα, ἀμφίδοξα, ἄδοξα.

Quid ſunt cauſæ honeſtæ?

R. Sunt illæ quibus ſtatim & ultrò, ſine ulla inſinuatione, favet auditoris animus; ut ſi filius pro optimo parente dicat, inquit idem Auguſtinus; vel ſi Deum aut Superos laudes, vel ſi virtutem commendes. In his igitur cauſis, de captanda benevolentia non erit tibi magnoperè laborandum.

Quid ſunt cauſæ incredibiles, quæ etiam admirabiles, & paradoxæ vocantur?

R. Sunt illæ quæ communi opinione præjudicioque damnantur; cujuſmodi eſt ſi quis dicat pro ſacrilego, vel pro parricida. Hujuſmodi fuit Iſocratis oratio, qua laudibus extulit crudeliſſimum illum tyrannum Buſiridem, qui hoſpites mactabat. Hujuſmodi fuit etiam encomium *moriæ*, ſive ſtultitiæ auctore Eraſmo. Inventus eſt quoque qui podagram febrimque laudaret. Quin etiam, quod mirere multò magis, fuit qui diabolum ipſum publicè laudaret Vitembergæ. Fuit is Joannes Brunus natione Italus. Adeò verum eſt verbum illud commune: *Nulla fatuitas ſine patrono.*

Quid ſunt cauſæ dubiæ?

R. Dubiæ, vel ancipites, dicuntur illæ, quæ partim honeſtæ videntur, partim turpes. Exemplum hujuſmodi cauſæ ſuggerit Virg. cùm Æneid. 6. loquitur de * Junio Bruto in ſuos liberos ſæviente, ſed ut patriam liberaret. Sic enim ait:

* *Iunius Brutus duos filios ſuos, qui de revocãdis Tarquiniis conjuraverant, virgis caſos ſecuri percuſsit.*

. . . . . Natoſque pater nova bella moventes.
Ad pœnam pulchra pro libertate vocabit;
Infelix: utcumque ferent ea * fata minores:
Vincet amor patriæ, laudumque immenſa cupido.

* *Alii legunt facta.*

Dubia quoque fuit Oreſtis cauſa, qui matrem Clytemneſtram interfecit; ſed ut patrem Agamemnonem ab illa interfectum ulciſceretur. Unde Ovidius 4. Triſtium:

Dubium pius, an ſceleratus Oreſtes.

Quid ſunt cauſæ humiles?

R. Cauſæ humiles dicuntur illæ, quæ ſunt de re exigua, vel etiam de re vili abjectaque; ut ſi quis ad Senatum referat *de cloacis purgandis*; aut litem intendat alteri *de tribus capellis*, ut ait Martialis:

Lis eſt mihi de tribus capellis.

In humili quippe argumento ſeſe maxima nonnunquam exercuerunt & oſtentarunt ingenia; ut olim Polycrates, qui murium panegyricum celebravit, & Lucianus qui muſcam laudavit. Inter juniores verò Majoragius ſcripſit encomium luti; Calcagninus, poſt Pſellum, pulicem prædicavit; Scaliger anſerem; Paſſeratius ipſum *nihil* laudandum ſuſcepit. Umbram Janus Douza præconio celebravit: & noſtra ætate vir Cl. Daniel Heinſius aſinum pediculumque laudavit.

In his igitur, aliiſque id genus humilibus cauſis, itemque in illis quæ minùs gratæ ſunt auditoribus, opus eſt inſinuatione ſeu exquiſitiore quadam arte, qua Orator ſubdolè & latenter in auditorum animos irrepat.

§. V.

De paranda attentione.

U*Ndenam conciliatur attentio?*

R. Conciliatur partim promiſſione, partim petitione: promiſſione quidem ſi polliceamur

nos

nos eſſe dicturos de rebus vel novis, vel magnis, vel utilibus, vel jucundis: Ita Horatius Od. 1. lib. 3.

Carmina non priùs
Audita, Muſarum Sacerdos,
Virginibus puerisque canto.

Sic etiam in primis Cic. pro Rabirio: *Sic enim exiſtimare debetis, Quirites, poſt hominum memoriam, rem nullam magis periculoſam, magis ab omnibus vobis providendam, nec à Tribuno plebis ſuſceptam, neque à Conſule defenſam, neque ad populum R. eſſe delatam.* Hoc etiam egregiè præſtitit Maro, quando de apibus dicturus ita cecinit 4. Georg.

Protinus aërii mellis cæleſtia dona
Exequar. Hanc etiam * Mecœnas aſpice partem.
Admiranda tibi levium ſpectacula rerum,
Magnanimoſque Duces; totiuſque ordine gentis
Mores; & ſtudia, & populos, & prælia dicam.
In tenui labor, at tenuis non gloria....

* *Mecœnas apud Auguſtum gratioſiſſimus, poëtarum patronus munificus.*

Et ut ſacra profanis aſpergamus identidem, ipſe Joannes Apoſtolus afflatus divino Spiritu, quàm magnifica, tam vera pollicitatione, ſuam epiſtolam ſic exorditur: *Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis noſtris, quod perſpeximus, & manus noſtræ contrectaverunt de verbo vitæ, & vita manifeſtata eſt, & vidimus, & teſtamur, & annuntiamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis.* Nolim tamen montes, ut ajunt, aureos in ipſo dicendi initio ſemper polliceatur Orator: nec ſic incipiet ut * Mævius ille, quem ridet Horatius:

Fortunam Priami cantabo & nobile bellum.

* *Hic eſt ille Mævius, quem carpit Virg.* Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Mævi.

Multòque ſanè cautiùs mihi videtur facere, qui cum Homero ſimpliciter & verecundè ſic exorditur:

Dic mihi Muſa virum captæ poſt tempora Trojæ,
Qui mores hominum multorum vidit & urbes.

Quàm ſi magnificentiùs ſic incipias cum Lucano:

Bella per Emathios pluſquam civilia campos.

Aut ſi tumidum illud turgidumque imiteris Claudiani procemium *de Raptu Proſerpinæ*:

Inferni raptoris equos, afflataque curru
Sidera Tænario, caligantesque profundæ
Junonis thalamos audaci promere cantu,
Mens congeſta jubet.

Quòd ſi ſatis appareat, rem de qua agitur, eſſe abjectam & exilem, plus efficiet Orator, ſi rotundè ſtatim & ingenuè profiteatur ſeſe in re omnino tenui laborare, quàm ſi grandia nequidquam polliceatur: ſed cauſæ tenuitatem æquitate, vel neceſſitate, vel aliunde compenſare conabitur; ut Cic. Philippica 7. *Parvis de rebus, ſed fortaſſe neceſſariis conſulimur, P. C. de Appia via & de moneta*. Hoc eodem artificio apud Quintilianum pauper utitur divitem accuſans, qui veneno per flores pauperis ſparſo, apes ejus interemerat: *Vnum*, inquit, *oro ne cui minor dignitate veſtra videatur cauſa litis meæ. Ante omnia enim non debetis expectare uti pauper magna perdiderim: ſed quantulum ſit, quod abſtulerit mihi dives, minus eſt quod reliquit.*

2. Conciliandæ attentionis ratio eſt *petitio*; cùm ſcilicet auditores rogamus, ut ſtudioſè ac diligenter velint attendere; ut Cic. pro Sexto Roſcio: *Quapropter vos oro, atque obſecro, judices, attentè bonaque cum venia, verba mea audiatis*. Et in Milonem: *Quamobrem adeſte animis, judices, & timorem, ſi quem habetis, deponite. Nam ſi umquam de bonis ac fortibus viris, ſi umquam de benè meritis civibus poteſtas vobis judicandi fuit, &c.*

Quamvis autem ſub ipſum Exordium poſtulari ſoleat attentio, ſatius tamen erit interdum illam in ipſo orationis decurſu poſtulare; cùm ſcilicet auditoris animus, initio arrectus & alacer, langueſcere incipit, & defatigatæ illius aures incipiunt peregrinari, ut ſolet. Hoc egregiè præſtitit Tullius pro Cluentio, dum ſic ait: *Vos, quæſo, ut adhuc me attentè audiſtis, item quæ reliqua ſunt audiatis. Profectò nihil à me dicetur,*

tur; quod non dignum hoc conventu & ſilentio, dignum veſtris ſtudiis atque au ibus eſſe videatur.

Quomodo comparabitur docilitas?

R. Tribus maximè rebus: 1. Si brevem te fore promittas, ſteſque promiſſis. Ut enim eleganter & ingenioſè monet Tullius, multò ſatius eſt ut Orator deſinat, quàm ſi deficiat; & ut auditor cum deſiderio, quàm ſi cum faſtidio ac ſatietate recedat. Atque in Oratores nimis longos bellè omnino quadrant ultima hæc artis poeticæ verba:

Indoctum doctumque fugat recitator acerbus.
Quem verò arripuit, tenet occiditque legendo,
Non miſſura cutem, niſi plena cruoris * Hirudo.

2. Comparabitur docilitas, ſi breviter, dilucidè, ſimpliciterque proponas, qua de re dicturus ſis: Ita Cic. prò lege Manilia: *Dicendum eſt enim de Cn. Pompeji ſingulari eximiaque virtute.* Sic etiam in Sacris Scripturæ codicibus Salomon libri * Eccleſiaſtes auctor, totius operis ſummam & ſcopum ſtatim exponit in ipſa libri fronte: *Vanitas vanitatum, dixit Eccleſiaſtes: vanitas vanitatum, & omnia vanitas.*

3. Fiet docilis auditor ſi tuam orationem in duo vel tria ſummum capita perſpicuè partiaris; ut cùm ait Tullius Philippica 7. *Cur pacem nolo? quia turpis eſt, quia periculoſa, quia eſſe non poteſt: qua tria dum explico, peto à vobis, P. C. ut eadem benignitate qua ſoletis, verba mea audiatis.* Sed quoniam permagni intereſt ad eloquentiam quemadmodum proponat, & orationem ſuam partiatur Orator, & quia hic locus eſt in tota Rhetorica longè difficillimus tyronibus præſertim, de utroque illo capite accuratiùs nobis eſſe diſputandum arbitramur.

** Hirudo vulgò ſanguiſuga, eſt piſciculus inſtar exigui ſerpentis, qui ad ſugendum vitioſum ſanguinem cuti ſolet applicari, nec avelli niſi ſanguine oppletus poteſt.*

** Eccleſiaſtes vox Græca, quæ ſignat Concionator, à Græco ἐκκλησία, congregatio.*

§. VI.

De Propoſitione.

Quænam ſunt Propoſitionis virtutes ac dotes?

R. Quinque vulgò aſſignantur propoſitionis dotes. 1. Eſt ut ſimplex ſit unaque, non verò multiplex. Ex illius enim unitate, omnino pendet orationis unitas; ſemperque meminiſſe debet Orator eximii illius, numquamque ſatis inculcandi Horatiani præcepti:

Denique ſit quodvis ſimplex dumtaxat & unum.

Quid eſt porrò una ſimplexque propoſitio?

R. Una ſimplexque dicitur illa propoſitio, quæ conſtat una ſimplicique ſententia, v. g. *Pax eſt conficienda*, *Injuriæ ſunt condonandæ*, &c.

2. Propoſitionis dos eſt ut ſit ita clara, ut non modò nullo labore intelligatur, ſed etiam ut non poſſit non intelligi; quemadmodum iſta: *Otium eſt fugiendum*. 3. Dos eſt ut omnia totius orationis argumenta, parteſque omnes in illam velut in ſcopum metamque colliment. 4. Dos eſt ut tractari copioſè & ornari facilè poſſit, & amplam dicendi ſegetem ſuppeditet. Rectè enim monet Horatius ne jejunum dicendi ſumas argumentum, *& quæ deſperas tractata niteſcere poſſe, relinquas*. 5. Dos eſt ut propoſitio vel ipſa novitate percellat, vel inſigni aliqua utilitate placeat: quæ duo vel maximè conciliare ſolent attentionem atque benevolentiam.

Quomodo novitatem habebit propoſitio?

R. Si argumentum ita proponatur, ut ex trito vulgarique fiat inuſitatum, & auditorum animos ſtatim arrigat feriatque; v. g. trita eſt vulgariſque hæc propoſitio: *Homo multorum ſibi malorum auctor eſt*; nihilque admodùm dignum habet attentione. Fiet verò nova & admirabilis, ſi dicas cùm Chryſoſtomo: *Nemo læditur niſi à ſe ipſo*; vel, *Nemo miſer, niſi qui velit*. Item vulgaris eſt

hæc propoſitio : *Mali aliquando ſunt utiles virtuti* ; itemque iſta : *Mors minùs dura accidit miſeris quàm felicibus*. Fiet autem illicò utraque nova mirificaque, ſi dicas : *Virtutem plus interdum improbis debere quàm probis* ; *& felicitatis genus eſſe infelicem mori*.

Caveant tamen tyrones, ne dum in propoſitione novitatem aucupantur ; & illam, quam commendamus, admirabilitatem captant ; in frigidas, ut fit, ineptias, futiliaque paradoxa degenerent ; quemadmodum ille qui novitatis illecebra malè captus hoc propoſuit ; *D. Ioſephum toti Trinitati ſupparem eſſe* ; & alius quidam qui paupertatem & afflictationem ipſa Paradiſi gloria jucundiorem eſſe probandum ſuſcepit.

Quomodo utilitatem habebit propoſitio?

R. Utilitatem habere ſolent propoſitiones illæ quæ contemplativæ non ſunt, ſed activæ (ſi duobus illi Senecæ vocibus nobis uti fas eſt.) Contemplativæ porrò dicuntur illæ, quæ in ſola cognitione verſantur, quemadmodum iſta : *Stultorum infinitus eſt numerus*. Hujuſmodi porrò propoſitiones, ut aridæ ſunt, ſterileſque, nullum infigunt aculeum animis auditorum, qui ſubinde ab illis jejuni diſcedunt. Unde explodendi mihi planè videntur, ab exedris præſertim ſacris, Oratores illi, qui Neronis perſimiles, dum triſti incendio ardere urbem, atque adeò orbem ipſum vident, inanes intereà cantilenas promunt, parum attendentes quid ab illis germana Rhetorica, quid officium efflagitet. Activæ contrà dicuntur propoſitiones illæ, quarum finis eſt aliquid efficere : ut, *Ferenda ſunt amicorum vitia*.

---

§. VII.

De Diviſione.

CUr adhiberi ſolet in oratione Diviſio, ſive Partitio?

R. Tribus potiſſimùm de cauſis. 1. Quia lumen

men affert orationi. 2. Quia juvat memoriam Oratoris, & auditorum. 3. Quia levat audiendi faſtidium; recreatur enim animus admonitione ſingularum partium orationis: quemadmodum viatorem reficiunt ſpatia certis lapidibus & intervallis diſtincta, ut ait * Rutilius in Itinerario:

> Intervalla viæ feſſis præſtare videtur,
> Qui notat inſcriptus millia multa lapis.

Rutilius natione Gallus, floruit ſæculo quarto. Scripſit Itinerariũ verſu ſupra hanc ætatem eleganti.

Quænam ſunt leges Diviſionis?

R. Quatuor. 1. Eſt, ut Diviſio ſit plena; hoc eſt ut partes illius ſive membra omnino complectantur, & adæquent propoſitionem quæ dividitur. 2. Eſt, ut membra illa ſint oppoſita, neque unum in altero contineatur. 3. Eſt, ut Diviſio habeat partes duas, treſve ad ſummum, vix plures. Si enim nimiùm conciſa ſit, & ut loquitur Fabius, nimiùm articuloſa, offundet orationi tenebras, parietque obſcuritatem illam, contra quam fuit inducta. 4. Dos eſt, ut ſit plana, ſimplex & quaſi obvia; non verò ad artis & ingenii oſtentationem longiùs accerſita. Quatuor haſce dotes, & hanc præſertim poſtremam animadvertere facilè potes in Orationibus Tullii, qui nullum in Diviſionibus quærere ſolet, ornatum; ut pro lege Manilia: *Primùm mihi videtur de genere belli, deinde de magnitudine, tum de Imperatore deligendo eſſe dicendum*; & pro Quintio: *Nego fuiſſe cauſam cur poſtularet: nego ex edicto poſſidere potuiſſe: nego poſſediſſe. Hæc tria cùm dixero, perorabo.*

De Narratione, quæ eſt ſecunda orationis pars, fuſiùs & uberiùs dictum eſt in ſecundo capite Elementorum Rhetoricæ.

CA-

CAPUT II.

De Confirmatione.

Quid eſt Confirmatio?
R. Eſt pars orationis, in qua firmamenta, ſeu robora cauſæ afferuntur.

Quot ſunt partes Confirmationis?
R. Duæ. 1. Eſt Confirmatio propriè dicta, in qua ea quæ pro nobis ſunt, firmamus ac ſtabilimus. 2. Eſt Confutatio, in qua contrarias adverſariorum rationes refellimus. Hinc liquet Confirmationem eſſe præcipuam ac potiſſimam orationis partem, quæ quaſi viſcera, vitamque illius contineat, totamque perſuadendi ſpem in ea maximè parte ſitam eſſe. Unde *πίστις*, ſeu *fides* jure nuncupatur ab Ariſtotele.

---

§. I.

De Confirmatione propriè dicta.

Quomodo tractanda eſt Confirmatio propriè dicta?
R. Per Argumenta & per Argumentationes.

Quid eſt Argumentum?
R. Eſt probabile inventum ad faciendam fidem.

Quid eſt Argumentatio?
R. Eſt Argumenti fuſior & artificioſa dilatatio.

Quid differt inter Argumenta & Argumentationes?
R. Hoc intereſt quòd Argumentatio ſit modus, ſive ratio qua argumentum tractatur: Argumentum verò ſit ipſa argumentationis materia. Unde argumenta ex ſe jejuna ſunt & imbecilla, niſi accedat artificioſa illorum explicatio.

Unde

Vnde petuntur argumenta ad confirmandum idonea?

R. Petuntur à locis tum intrinſecis, tum extrinſecis, de quibus acuratè dictum eſt à nobis lib. 2.

Quo ordine collocanda ſunt argumenta in Confirmatione?

R. Firmiora partim in principio collocanda ſunt, quia tunc vel maximè attendit auditor: partim in fine, quia quæ poſtremò dicuntur, altiùs inhærent; imbecilliora verò collocanda ſunt in medio, ubi magis latebit eorum infirmitas: quemadmodum imbecilliores milites, qui fugam, audita buccina, circumſpiciunt, in medium agmen cogi ſolent, ut qui per ſe parum poſſunt, turba valeant. At ſi cauſa duobus tantùm argumentis nitatur, quorum alterum validius ſit, alterum infirmius, tunc imbecillius ſubjicietur quidem validiori, ſed mox ad validius recurretur.

Quot ſunt argumentationum ſpecies, ſeu quot modis tractari poſſunt argumenta?

R. Quatuor ſunt præcipuæ ſpecies argumentationis: *Syllogiſmus*, ſeu *ratiocinatio*; *Enthymema*, *Inductio*, & *Exemplum*. His adde *Soritem* & *Epicherema*.

---

§. II.

De Syllogiſmo.

Q*Vid eſt Syllogiſmus?*

R. Duplex diſtinguitur Syllogiſmus, ſeu ratiocinatio. Alius eſt Philoſophicus, alius Oratorius. Syllogiſmus Philoſophicus eſt argumentatio conſtans tribus propoſitionibus diſtinctis, & explicatis, quæ ſic inter ſe connectuntur, ut conceſſis duabus primis, quarum altera *major*, altera *minor*, quia minùs latè patet, appellatur; neceſſariò concedenda ſit tertia, quæ *conſequentia* dicitur; v. g.

Omnis

Omnis ars honeſta eſt amplectenda:
Rhetorica eſt ars honeſta:
Ergo Rhetorica eſt amplectenda.

Syllogiſmus Oratorius eſt ratiocinatio conſtans quinque partibus, certo inter ſe ordine connexis; unde etiam vocatur *Syllogiſmus perfectiſſimus.*

Quænam ſunt partes Syllogiſmi Oratorii?

R. Quinque numerantur. 1. Eſt *Propoſitio.* 2. *Propoſitionis probatio.* 3. *Aſſumptio.* 4. *Aſſumptionis probatio.* 5. *Concluſio.* Habes inſigne quoddam Syllogiſmi Oratorii exemplum in libro 1. de Inventione, ubi luculenter demonſtrat Cicero, Divina providentia mundum gubernari. Sed quod exiliter & jejunè dixiſſet Philoſophus in hunc fermè modum: *Illud divina providentia adminiſtratur, quod optimè adminiſtratur: ſed mundus optimè adminiſtratur: igitur mundus divina providentia adminiſtratur:* id ipſum Tullius oratorio more ita pertractat:

Meliùs accurantur quæ conſilio geruntur, quàm quæ ſine conſilio adminiſtrantur. Et hæc eſt Propoſitio.

Domus ea quæ ratione regitur, omnibus inſtructior eſt rebus, & apparatior, quàm ea quæ temerè, & nullo conſilio adminiſtratur. Exercitus is cui præpoſitus eſt ſapiens & callidus Imperator, omnibus partibus commodiùs regitur, quàm is qui ſtultitia & temeritate alicujus adminiſtratur. Eadem navigii ratio eſt. Nam navis optimè curſum conficit ea, quæ ſcientiſſimo gubernatore utitur. Et hæc eſt Propoſitionis probatio.

Nihil autem omnium rerum meliùs quàm mundus adminiſtratur. Et hæc eſt Aſſumptio.

Nam & ſignorum ortus & obitus definitum quemdam ordinem ſervant, & annuæ commutationes non modò quadam ex neceſſitate ſemper eodem modo fiunt: verùm ad utilitates quoque rerum omnium ſunt accommodatæ, & diurnæ nocturnæque viciſſitudines nulla in re umquam mutatæ quidquam nocuerunt. Et hæc eſt Aſſumptionis probatio.

Quæ ſigna ſunt omnia non mediocri quodam conſilio

naturam mundi adminiſtrari. Quæ eſt Complexio, ſive Concluſio.

Semperne conſtat quinque illis partibus Sillogiſmus oratorius?

R. Nequaquam. Si enim perſpicua ſit vel Propoſitio, vel Aſſumptio, tunc omittitur illius Probatio; & ita fit Syllogiſmus quadripartitus. Quòd ſi etiam perſpicua videatur utraque, tunc probatione nihil opus erit; & ita tripartitus fiet Syllogiſmus.

Quid verò intererit inter Rhetorem, & Philoſophum, ſi uterque tripartitum Syllogiſmum adhibeat?

R. Hoc intererit, primò quòd Philoſophus ea maximè quærat argumenta, quæ poſſint ſcientiam, aut certam opinionem efficere: Rhetori verò ſufficiant, ut plurimùm, probabilia. Alterum diſcrimen eſt in argumenti tractandi ratione poſitum. Philoſophus enim tres propoſitiones ordine collocat, quem ordinem *formam* appellant: Rhetoris verò induſtria in eo poſita eſt, ut propoſitiones illas invertat, amplificet, verbis ornet, figuris illuminet, artem denique totam diligenter tegat. Hinc acutè admodum ajebat * Zeno Philoſophus *Logicam ſeu dialecticam ſimilem eſſe pugno, ſeu manui complicatæ; Rhetoricam verò palmæ ſeu manui explicatæ, atque exporrectæ ſimilem eſſe.*

* *Zeno Stoicorum inventor, & princeps, floruit poſt Alexādri M. mortē.*

Numquamne logicus & naturalis ſervatur ordo in Syllogiſmis oratoriis?

R. Servatur aliquando non ſolùm ab Oratoribus, verùm etiam, quod mirum ſanè videatur, ab ipſis Poetis, ut in illo Perſii exemplo Satyra 5.

An quiſquam eſt * alius liber, niſi ducere vitam
Cui licet, ut voluit? Licet, ut volo, vivere; non ſim
Liberior Bruto?

* *Perfectus in Poeta Syllogiſmus.*

Qui profectò integer eſt Syllogiſmus, & ordinem eum planè ſervat, qui tradi ſolet à Logicis. Sic enim hoc loco dialecticum prorſus in morem argumentatur Perſius:

Ne-

Nemo magis liber eſt quàm is, cui licet ducere vitam ut vult:
Atqui mihi licet ducere vitam ut volo:
Ergo liber ſum & ipſo etiam Bruto liberior.

Quin etiam quæ ſtatim apud eundem Perſium ſubjicitur reſponſio, dialecticum morem & ordinem omnino ſapit. Reſpondetur enim negandam eſſe illius * Paralogiſmi minorem propoſitionem:

Mendosè colligis, inquit
Stoicus hic, aurum mordaci lotus aceto
Hoc, reliquum accipio, licetillud & ut volo, tolle.

Reſpondet enim Stoicus, *reliquum accipio*, hoc eſt majorem propoſitionem admitto. Quod verò ais in minori propoſitione, *licere mihi vivere ut volo*; hoc enimverò nego & pernego, *tolle illud*.

* *Paralogiſmus eſt ratiocinatio fallax, & captioſa.*

De Syllogiſmo ſatis. Veniamus nunc ad ceteras argumentandi formas.

---

§. III.

De Enthymemate.

Q*Vid eſt Enthymema?*
R. Eſt pars Syllogiſmi, ſeu Syllogiſmus imperfectus;

Quot partes habet Enthymema?

R. Duas, quarum prima vocatur à Logicis *Antecedens*, alia *Conſequens*, v.g. *Omnes artes ſunt expetendæ; Ergo eloquentia eſt expetenda*. Hinc eſt quod Enthymema jure omnino *curtum* vocatur à Juvenali Sat. 6. in mulieres:

Non habeat matrona, tibi quæ juncta recumbit,
* Dicendi genus; aut curtum ſermone rotato
Torqueat Enthymema, nec Hiſtorias ſciat omnes.

* *Non loquatur ex arte & ſecundum præcepta Rhetoricæ.*

Vocatur, inquam, curtum, quòd ſit argumentatio quaſi mutila, & una propoſitione veluti truncata; quæ ſi addatur, fiet integer Syllogiſmus.

Quo-

Quomodo ſit Enthymema?

R. Fit omittendo vel propoſitionem, vel aſſumptionem; ſeu ut Logici loquuntur, omittendo *majorem*, vel *minorem*; v. g. *Clodius inſidias ſtruxit Miloni : ergo Clodius jure fuit occiſus* : vel, *Quicumque alteri ſtruit inſidias, jure ab illo occiditur : ergo Clodius jure fuit occiſus à Milone.*

Unde nomen ſuum traxit Enthymema?

R. Ἀπὸ τοῦ ἐνθυμεῖσθαι, quod eſt *mente concipere, cogitare*; quòd ſcilicet tertia propoſitio, quæ verbis non effertur, mente retineatur.

Quodnam eſt optimum Enthymematis genus?

R. Illud eſt quod fit à contrariis, cujuſmodi eſt apud Salluſtium illud * Micipſæ ad * Jugurtham : *Quem alienum fidum invenies, ſi tuis hoſtis fueris?* erit etiam acutius ac validius Enthymema, ſi fiat per interrogationem. Tale eſt illud Medeæ apud Senecam;

* *Micipſa patruus Iugurthæ, & Maſsiniſſa filius.*

* *Iugurtha Numidarum rex à Pompejo victus.*

Servare potui. Perdere num poſſim rogas?

Cur Enthymemate magis gaudere vulgò dicitur Orator quàm Syllogiſmo?

R. Tribus de cauſis. 1. Ut occultet artificium, quod ſcilicet agnitum, cauſæ magis obeſt quàm prodeſt. Hinc etiam cùm utitur Syllogiſmo, partes ejus ferè tranſponit. 2. Ne videatur auditorum ingeniis diffidere, quaſi neceſſe ſit omnes Syllogiſmi partes ſigillatim exprimi. 3. Quia Enthymema validiùs percellit adverſarios, illoſque punctim, ut ajunt, cæſimque ferit. Unde *jaculum ac telum Oratoris* vocari ſolet. Vide quo modo Tullius Enthymemate feriat Antonium : *Pacem vult Antonius? arma ponat* : quaſi ſi diceret : *Non arma ponit Antonius; ergo non vult pacem.*

§. IV.

§. IV.

De Inductione.

Q*Vid eſt Inductio?*

R. Eſt argumentatio, qua ex multis ſingularibus enumeratis aliquid concluditur. Ita Seneca variarum rerum enumeratione magnifica, concludit ſolam in homine virtutem eſſe laudandam: *Navis bona dicitur non quæ pretioſis coloribus picta eſt, nec cui argenteum aut aureum roſtrum eſt; ſed quæ ſtabilis eſt, firma, velox & conſentiens vento. Gladium bonum dices, non cui deauratus eſt baltheus, nec cui vagina gemmis diſtinguitur; ſed cui ad ſecandum ſubtilis eſt acies. Regula non quàm formoſa, ſed quàm recta ſit quæritur. Ergo in homine quoque nihil ad rem pertinet quantum aret, à quàm multis ſalutetur, ſed quàm bonus ſit.*

Inductio non ſolùm Oratoribus perfamiliaris eſt, ſed etiam Poetis, & in primis Ovidio, qui illa majorem in modum delectabatur. Unum hìc eximium afferemus exemplum, quo infelix ille Poeta, dum exularet in Scythia, uxoris ſuæ dolorem conſolatur, Triſtium lib. 4. probando per inductionem, aſperas res gloriæ ſegetem & materiam eſſe:

Materiamque tuis triſtem virtutibus imple:
  Ardua per præceps gloria vadit iter.
Hectora quis noſſet, felix ſi Troja fuiſſet?
  Publica virtutis per mala facta via eſt.
Ars tua, * Tiphy, jacet, ſi non ſit in æquore fluctus:
  Si valeant homines, * ars tua, Phœbe, jacet.

Sic etiam apud Virgilium, Æneas probat per inductionem viventi ſibi iter ad inferos nequaquam intercluſum eſſe debere:

Si potuit manes arceſſere conjugis Orpheus
Threicia fretus cithara, fiſtibuſque canoris;
Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itque reditque viam toties. Quid Theſea magnum,
Quid memorem Alciden? & mi genus ab Jove ſummo.

* *Tiphys Argonautarum navis in expeditione Colchica gubernator.*
* *Apollo medicinæ inventor.*

Quid obſervandum eſt in Inductione?

R. Duo diligenter cavenda ſunt. 1. Ut quæ ſumuntur, certiſſima ſint. 2. Ut id cujus confirmandi cauſa ſit inductio, iis quæ ſumuntur ſimile ſit.

§. V.
De Exemplo.

QVid eſt Exemplum?

R. Eſt inductio imperfecta, qua ab uno ſimili argumentamur ad aliud. Cujuſmodi exemplum habes in Miloniana, ubi probat Tullius non eſſe condemnandum Milonem quòd Clodium occiderit, cùm nec Horatius ob ſororem necatam fuerit condemnatus. Sed vide quomodo exemplum illud illuſtret Cicero: *Negant intueri lucem eſſe fas ei, qui à ſe hominem eſſe occiſum fateatur. In qua tandem urbe hoc homines ſtultiſſimi diſputant? Nempe in ea qua primum judicium de capite vidit M. Horatii fortiſſimi viri, qui nondum libera civitate, tamen populi R. comitiis liberatus eſt, cùm ſua manu ſororem eſſe interfectam fateretur.* Similiter apud Virgilium Æn. 1. Juno furore percita concludit ab exemplo licere ſibi omnino in Æneam & Trojanos, quod Palladi licuit in Ajacem & Argivos:

Ob violatam Caſſandram in Palladis templo ab Ajace Oilei filio. Alter erat Ajax filius Telamonis. Uterque fortis & furens.

Pallas-ne exurere claſſem
Argivum, atque ipſos potuit ſubmergere ponto
Unius ob noxam & furias Ajacis Oilei?
. . . .
Aſt ego, quæ Divum incedo regina, Joviſque
Et ſoror & conjux, una cum gente tot annos
Bella gero.

§. VI.
De Dilemmate.

QVid eſt Dilemma?

R. Eſt argumentum conſtans duabus partibus contrariis, quæ utrinque adverſarium capiunt:

Unde

Unde etiam Syllogiſmus cornutus appellatur, quòd nempe illius cornua ſint ita diſpoſita, ut qui unum effugerit, in alterum incurrat. Sic bellè omnino probabis Dilemmate quemvis dolorem æquo animo eſſe tolerandum: *Nam omnis dolor aut eſt vehemens, aut levis: ſi levis, facilè feretur: ſi vehemens, certè brevis futurus eſt.* Ita Cic. Philip. 5. probat hoc Dilemmate non eſſe mittendos legatos ad Antonium: *Legatos decernitis. Si ut deprecentur, contemnet; ſi ut imperetis, non audiet.*

Hoc eodem argumentandi modo, rectè damnatur Lucretia illa, quæ à Sexto Tarquinio vi oppreſſa, ſibi mortem intulit:

* Si fuit ille tibi, Lucretia: gratus adulter,
Immerita ex merita præmia morte capis.
Sin potiùs caſto vis eſt allata pudori,
Quis furor eſt, hoſtis crimine velle mori?
Fruſtrà igitur laudem captas, Lucretia: namque
Vel furioſa ruis, vel ſcelerata cadis.

* *Renatus Laurêtius in Comm. Tertull.*

Non omittendum hoc loco invictum illud Dilemma, quo Tertullianus in Apologetico cap. 1. purgat Chriſtianos, & incuſat Trajanum, qui illos conquiri & inveſtigari vetuerat, oblatos verò puniri juſſerat: *O ſententia*, inquit, *neceſſitate confuſam! Negat inquirendos ut innocentes, & mandat puniendos ut nocentes. Parcit, & ſævit; diſſimulat, & animadvertit. Quid temetipſum cenſura circumvenis? Si damnas, cur non & inquiris? Si non inquiris, cur non & abſolvis?* Eodem fermè utitur argumentandi modo Martialis, dum libro 7. Cinnam feſtivè monet, aut citò dandum, aut citò negandum:

Diligo *præſtantem; non odi, Cinna, negantem:
Sed tu nec præſtas, nec citò, Cinna, negas.

* *Id eſt, dantem.*

Unde nomen ſuum traxit Dilemma?

R. Ab adverbio Græco *δὶς*, *bis*, & à voce * *λῆμμα*, *ſumptio*, *captio*; quòd nimirum utrinque capiat adverſarium. Vide quomodo Tullius hoc repentino Dilemmate Antonium petens, illum undique

* A verbo *λαμβάνω*, *capio.*

dique capiat : *Interfectores Cæſaris vel ſunt patriæ liberatores, vel parricidæ : ſi patriæ liberatores ; ſtultè arguor à te ſocius eorum fuiſſe , ſi parricidæ ; malè à te honoris cauſa nominantur. Vel ſtultè igitur à te reprehendor, vel malè illi honoris cauſa nominantur.* Phil. 2.

Quâ ratione ſolvi poteſt Dilemma?

R. Duplici. 1. Si univerſum Dilemma torqueas in ipſum auctorem : cujuſmodi exemplum affert Ariſtoteles libro 2 Rhetoricorum : *Sacerdos quædam maximoperè diſſuadebat filio ne ad populum verba faceret : nam ſi injuſta ſuaſeris, inquiebat, habebis Deos iratos : ſin verò juſta, iratos habebis homines.* Hoc Dilemma ſic in matrem ipſam torſit ingenioſus adoleſcens : *Imò*, inquit, *expedit ad populum verba facere. Nam ſi juſta dixero, Dii me amabunt : ſi injuſta, homines.*

Ejuſmodi fuit etiam celeberrimum illud Dilemma unde ſe expedire numquam potuerunt * Areopagitæ, qui licèt mortalium ſapientiſſimi vulgò haberentur, ortam tamen ex illo Dilemmate litem prorſus injudicatam reliquerunt. Cùm enim in Protagoræ Rhetoris diſciplinam ſe quidam adoleſcens tradidiſſet, grandemque pecuniæ ſummam illi ex pactione fuiſſet pollicitus, ea lege ut primam omnium quam eſſet habiturus, litem obtineret ; jam plenè ac perfectè præceptis intimæ artis eruditus , mercedem omnino negat. Litem intentat illi magiſter : *Et debes*, inquit, *omnino mercedem, quoreſcumque vertant. Si enim vicero ; debes, ut condemnatus : ſi viceris, debes ex pacto. Imo*, inquit verſipellis diſcipulus, *quoreſcumque vertant, nihil habebis. Si enim cauſam vicero, ex judicum ſententia nihil debeo : ſi verò cauſa cado ; jam tibi ex pactis debeo nihil.*

* *Areopagita, judices auſteri & incorrupti, qui Athenis in templo Martis judices erant cauſarum capitaliũ.*

2. Solvitur Dilemma, ſi alterutràm illius partem infirmare poſſis, vel ſi oſtendas aliquid medium inter duas propoſitiones intercedere. Sic cùm ſervus ab hero fortè percuſſus, illum hoc repentino Dilemmate petiiſſet : *Si ſum improbus, cur mea uteris opera ? ſi probus, cur aut quorſum tandem me percutis?*

cutis? Hoc Dilemma ſic in ſervum acutè retorſit herus: *Non te percutio, quia probus es; ſed ut ex improbo ſias aliquando probus.*

§. VII.

De Crocodilo, & de argumento inſolubili.

HUc referri poteſt Crocodilus, de quo pauca ſunt hoc loco delibanda.

Quid eſt Crocodillus?

R. Eſt argumentationis ſpecies captioſa & fallax, quæ incautos, quibuſdam quaſi vinculis irretitos, inducit in fraudem. Vocatur autem *Crocodilus*, ob hanc quam Poetæ finxere cauſam.

Crocodilus oranti mulierculæ ut filium, dum fortè juxta flumen ambularet, abreptum, ſibi redderet, reſpondit redditurum utique, ſi ad propoſitam quæſtionem verum diceret. Hæc autem fuit quæſtio: *Filium reddam tibi, necne?* Ad hæc mulier anxia, fraudemque ſuſpicata, reſpondit, *Non reddes; & ob eam cauſam reddi debere, quòd nempe verum dixiſſet. Mentiris*, inquit vafer Crocodilus: *ſi enim reddidero, verum non eris locuta. Reddere ergo non poſſum, quin falſa dixeris.*

Huc etiam revocantur propoſitiones, quas vocant *mentientes*, ſive *inſolubiles*, quæ ſe omnino deſtruunt; cujuſmodi eſt ita Cretenſis cujuſdam Poetæ; *Omnes ad unum Cretenſes ſemper mentiuntur*: Ergo non mentitur certè quidam Poeta Cretenſis, dum illos ſemper mentiri aſſeverat: Unde non ſunt omnes ſemper mendaces.

§. VIII.

De Sorite & Epicheremate.

Q*Vid eſt Sorites?*

R. Eſt argumentatio, qua ex multis propoſitionibus gradatim, minutatim, & velut acervatim

vatim congeſtis aliquid infertur: Unde *Syllogiſmus acervalis* vocatur à Tullio. Hoc acervali captioſoque argumentandi genere utebatur olim Themiſtocles, dum per riſum jocumque dictitabat filium ſuum, licèt nondum triennem, toti tamen terrarum orbi imperare. Sic enim lepidè ajebat: *Meus filius imperat matri, illa mihi, ego Athenienſibus, Athenienſes Græciæ, Græcia Europæ, Europa toti orbi. Ergo filiolus meus imperat toti terrarum orbi.*

In hoc diſputandi genere frequentes erant * Stoïci, & illorum princeps Zeno. Sed maximè omnium illo delectatus dicitur * Chryſippus, ut Socrates Inductione & Ironia. Sed hoc genus argumenti ſæpè ſolet eſſe captioſum & fallax. Dum enim ſenſim & minutatim multa coacervantur facile eſt injicere reſpondenti laqueos, & periculoſam illi telam texere. Retexere igitur oportebit & ſeorſim ſingula conſiderare, ſicque faciliùs univerſa frangentur.

* *Stoici Philoſophi, qui ſummū bonum in virtute ponebant, ſic dicti à* στοᾶς, *id eſt*, porticus, *in quam convenire ſolebant.*

* *Chryſippus Stoicus Philoſophus, Zenonis Auditor.*

Cedo denique etymon illius vocis Sorites.

R. Habes germaniſſimum etymon in hac voce Græca σωρὸς, *cumulus, acervus*: unde σωρείτης, *ſorites, argumentum acervale.*

Quid eſt Epicherema?

R. Eſt Enthymema contractum, cujus duæ propoſitiones in unam conferuntur; ut *Sine cauſa dominum ſervus accuſat.* In hac enim una propoſitione continentur hæ duæ: *Non debet ſervus temerè & ſine cauſa dominum incuſare: ergo ſervus & medicus regis Dejotari non debet illum temerè apud Cæſarem incuſare.*

CA-

CAPUT III.

De Confutatione.

QVid eſt Confutatio?

R. Eſt pars orationis in qua rationes contra nos pugnantes refellimus.

Quomodo fit Confutatio?

R. Fit primò negatione mera, cùm ſcilicet rem allatam ab adverſario, falſam omninò eſſe dicimus; aut illam abſurdam, incredibilem, repugnantem eſſe demonſtramus. Ita Cic. pro Quinctio, rem negat apertè: *Negamus te bona Quinctii, Sexte Nævi, poſſediſſe edicto prætoris.* Sic etiam pro Roſcio perſpicuè demonſtrat parricidii crimen cujus inſimulatur Roſcius, ab illius vita moribuſque prorſus alienum eſſe: quem locum, quia longior eſt, omitto.

2. Fit Confutatio, cùm factum non negamus, ſed excuſamus, & jure factum fuiſſe contendimus. Sic Tullius pro Rabirio, * Saturnii mortem quæ illi objiciebatur, adeò non expaveſcit ut ſcelus, ut potiùs illius auctorem exoptet fuiſſe Rabirium: *Arguis occiſum eſſe à C. Rabirio L. Saturnium, & id C. Rabirius multorum teſtimoniis, Q. Hortenſio copioſiſſimè defendente, anteà falſum eſſe docuit. Ego autem, ſi mihi eſſet integrum, ſuſciperem hoc crimen, agnoſcerem, confiterer. Vtinam hanc mihi facultatem cauſa concederet, ut poſſem hoc prædicare C. Rabirii manu L. Saturnium hoſtem populi R. interfectum.*

* *Saturnius Tribunus plebis ſeditioſus, qui cùm res novas moliretur, à ſervo occiſus fuit in ipſo Capitolio.*

3. Fit Confutatio, cùm adverſarios, pari, vel etiam majori re objecta, viciſſim laceſſimus, ut periti duces ſolent, qui hoſtium vires diſtrahunt, & aliò avertunt. Talis eſt apud Virgilium diſputatio paſtorum, in qua ſic prior incipit Damœtas:

Eccl. 3. Dic quibus in terris (& eris mihi magnus Apollo)
Tres pateat cœli ſpatium non amplius ulnas.

Mopſus impar reſpondendo, nova quæſtione conatur irretire Damœtam:

Dic quibus in terris inſcripti nomina regum
Naſcantur flores, & Phyllida ſolus habeto.

Nummi Auguſti, in quorum averſa parte erăt flores, cum hac inſcriptione: L. Aquilius Florus III. vir. *Sunt qui de flore hyacinthi interpretĕtur cum vulgo.*

Similis eſt apud eundem Virgilium Turni ad Drancis querelas reſponſio, Æneid. 11.

. . . . meque timoris
Argue tu, Drance: tot quando ſtragis acervos
Teucrorum tua dextra dedit, paſſimque trophæis
Inſignis agros: poſſit quid vivida virtus,
Experiare licèt: nec longè ſcilicet hoſtes
Quærendi nobis, circumſtant undique muros.
Imus in adverſos: quid ceſſas? an tibi Mavors
Ventoſa in lingua, pedibuſque fugacibus iſtis
Semper erit?

4. Confutatio fit per indignationem atque contemptum; cùm nempe generoſa quadam fiducia, quæ nobis objiciuntur, ſpernere, ac dedignari videmur. Hujuſmodi ſingulare omnino, nobileque in primis habes exemplum in 37. Livii libro, ubi magnus ille Scipio Africanus, poſt tot res præclarè geſtas, invidorum, ut fit, calumniis appetitus. & in jus ad cauſam dicendam vocatus, ſeſe ab objectis criminibus de more purgare nequaquam laboravit; ſed ad longam accuſationem fidenter admodum liberèque reſpondit, ſe tali die cum Hannibale feliciter conflixiſſe, de Carthagine triumphaſſe: Proinde venirent omnes ſecum in Capitolium gratias actum Superis, & oratum ut ſemper ſui ſimiles Imperatores populo Rom. darent; atque ita amicorum turba ſeptus, totam ſecum multitudinem, adverſariis frementibus, traxit. Sed audiamus Scipionem ipſum: *Silentio fa[illegible]e, hoc,* inquit, *die, * Tribuni plebis, voſque Quirites, cum Hannibale, & Carthaginenſibus ſignis collatis in Africa, benè ac feliciter pugnavi. Itaque cùm hodie litibus, & jurgiis ſuperſederi æquum ſit, ego hinc extemplò*

** Tribuni plebis erăt Magiſtratus, Populi defenſores & cuſtodes.*

pſò in Capitolium, ad Iovem optimum maximum, Iunonemque & Minervam, ceteroſque Deos, qui Capitolio, atque Arci præſident, ſalutandos ibo: iiſque gratias agam quòd mihi & hoc ipſo die, & ſæpè aliàs egregiè reipublicæ gerendæ mentem facultatemque dederunt. Veſtrum quoque, quibus commodum eſt, ite mecum, Quirites, & orate Deos, ut mei ſimiles Principes habeatis.

Sic etiam apud Virgilium Ecl. 3. indignans Damœtæ reſpondit Menalcas:

Cantando tu illum, aut umquam tibi fiſtula cera
Juncta fuit?

Quem Virgilii locum imitando ſic expreſſit * Calpurnius Ecloga 6.

* *Calpurnius Siculus floruit ſub finem ſæculi 3. ſcripſit Eclogas ſeptem.*

Vincere tu quemquam? vel te certamine quiſquam
Dignetur? qui vix ſtillantes arida voces
Rumpis, & expellis malè ſingultantia verba.

Sic etiam apud Senecam Jaſon:

Medea, amores objicis?

Aliquando etiam valdè utile erit in confutatione jocos, ſales & facetias, etiam in rebus ſeriis adhibere, quæ ſi nec in nimiam ſcurrilitatem degenerent, nec in atrocius maledictum, nec in nimiam dicacitatem, mirum quantum cauſæ proſint, & animos auditorum exhilarent. Mirificus certè in hoc genere fuit Cicero, qui in jaciendis mittendiſque ridiculis, ceteros omnes Oratore longè ſuperavit; &, ut ipſe ait: *Adverſarios interdum ſatis jocosè ludebat.* Atque utinam illius jocorum libri tres à Quinto fratre, vel à Tirone liberto collecti, non fato temporum interjiſſent. Perfectiſſimum ſanè leporis, & elegantiſſimæ cujuſdam urbanitatis exemplum & ſpeciem in illis haberemus; ut æſtimare facilè licet ex pauculis illis, quæ ad nos uſque pervenerunt; cujuſmodi ſunt iſta.

Cice-

Ciceronis in confutando joci aliquot.

** Monſtrũ apud Thebas Harpyiis ſimile, quod ænigmata proponebat tranſeuntibus, & eos qui ſolvere non poterant, devorabat.*

Cùm aliquando argenteam magni pretii * Sphingem à Verre accepiſſet Hortenſius, non ita multò poſt in ipſa judicii altercatione, neſcio quid obliquum in illum obſcurè jactavit Cicero. Negavit Hortenſius ſe hæc ænigmata intelligere. *Atqui intelligere debes*, inquit Cicero, *cùm Sphingem habeas domi*.

Idem Tullius Roſcii accuſatorem Erucium hac ironia belliſſimè perſtringit: *Quæſo, Eruci, ut hoc in bonam partem accipias: non enim exprobrandi cauſa, ſed admonendi gratia dicam. Si tibi fortuna non dedit, ut patre certo naſcerere, ex quo intelligere poſſes qui animus patrius in liberos eſſet: at natura certè dedit ut humanitatis non parum haberes.*

In Fannium verò ſic jocatur Orat. pro Q. Roſcio: *Qui idcirco capite & ſuperciliis ſemper eſt raſis, ne ullum pilum viri boni habere videatur.*

Nec minùs ſalſum & facetum illud ejuſdem in Catilinarios: *Verumtamen quid ſibi iſti miſeri volunt? Num ſuas ſecum mulierculas ſunt in caſtra ducturi? Quemadmodum autem illis carere poterunt, his præſertim jam noctibus? Quo autem pacto illi Apenninum, atque illas pruinas ac nives perferent? Niſi idcircò ſe faciliùs hiemem toleraturos putant quòd in conviviis nudi ſaltare didicerunt.*

** Clodius juvenis factioſus, & nota libidinis, Ciceroni infenſiſſimus.*

Ac longè amarior jocus & cavillatio in Clodiam impudicam mulierem, quam * Clodius frater nefario ſtupro polluerat: *Facerem*, inquit, *vehementiùs, niſi intercederent inimicitiæ cum iſtius mulieris viro: fratrem dicere volui; ſemper hìc erro.*

Ejuſdem fermè generis quod ſalſiſſimè dixit in feroculum quemdam adoleſcentem, qui patri venenum in placenta dediſſe inſimulatus, jactabat ſeſe audaciùs, & Ciceronem contumeliis ac maledictis proſcindebat; cui Cicero: *Hoc*, inquit, *à te malo quàm placentam.*

Denique Vatinium cauſas agentem in foro, ſtrumiſque in collo laborantem, *Tumidum oratorem*

non

non infacetè appellavit. Nec omittendum quod refert idem Tullius de Oratore, illo, qui contemptim interrogatus à quodam furtim inſimulato *quid latraret?* reſpondit, *ſe furem videre*.

Quantum verò ſuos illos ſales jocoſque cordi habuerit Tullius, intelligere poſſumus ex illius epiſtola 32. libri 7. ad familiares. Cùm enim audiiſſet inurbanos quoſdam ſales, dictaque parùm elegantia ſibi adſcribi, ſuoque ſub nomine in Provincia ſpargi, ſcripſit ad Volumnium, & cum illo amicè ſic expoſtulavit: *Parum diligenter poſſeſſio ſalinarum mearum à te procuratore defenditur*. Ubi *ſalinarum* nomine nihil aliud intelligi à Tullio, niſi dicta ſalis urbanitate ſparſa, nemo non videt.

Quin & ipſe Demoſthenes, tametſi ſalibus, & urbanitate Ciceroni longè inferior eſſet, & grandis ſeveruſque orator, magis quàm venuſtus feſtivuſque vulgò videatur; jocis tamen & cavillationibus interdum ſatis liberaliter indulſit; cujuſmodi ſunt hæc duo exempla ſingularia.

Cùm Demoſtheni objeciſſet* Æſchines, quòd inter dicendum, manum contineret in ſinu; hoc venuſtiſſimo ejus ſermonem excepit ſcommate: *Non dedecet*, inquit, *manum in ſinu habentem concionari; ſed dedecet manum in ſinu habentem legationem obire*. Auro enim corrumpi ſe paſſus erat Æſchines in legatione ſua ad Philippum Macedoniæ regem.

* *Æſchines Athenienſis orator, Demoſthenis æmulus, cujus extãt orationes tres.*

Nec minùs ſcire, cùm quidam Pitheas, qui ob furti ſuſpicionem malè audiebat, exprobraſſet quòd ejus oratio oleum ac lucernam redoleret: *Scio*, inquit Demoſthenes, *tibi moleſtos eſſe qui* * *nocte lucernam accendunt*.

* *Fures tenebras amant*.

Denique in jocis utile admodùm erit illud Gorgiæ conſilium, ut ſeria adverſarii dicta jocularibus, & jocularia ſeriis refellamus. In ſeriis tamen non niſi maximo cum judicio jocis indulgendum.

Poſtremus denique refutandi modus ſit per compenſationem; cùm ſcilicet neque factum negamus, neque jure factum contendimus; ſed alio quodam

præ-

præclaro facto abundè compenſari oſtendimus. Sic Horatius, qui ſororem interfecerat, judicio populi R. fuit abſolutus, *magis admiratione virtutis, quàm jure cauſæ*, inquit Livius.

CAPUT IV.
De Peroratione.

Q*Vid eſt Peroratio?*

R. Peroratio, ſive Epilogus, eſt ultima orationis pars, in qua id quod tota oratione expetebat Orator, majori vehementia evincere & obtinere contendit. *Ita Quintilianus.*

Quot partibus conſtat Peroratio?

R. Duabus: Enumeratione & Motu, ſeu Affectuum commotione.

---

§. I.
De Enumeratione.

Q*Vomodo ſit Enumeratio in Peroratione?*

R. Fit, cùm ea quæ per totam orationem variè ſparſa ſunt, ſummatim colligimus, & ſub uno veluti aſpectu ponimus, per Anacephalæoſim, ſeu recapitulationem, quæ eſt rerum fusè dictarum brevis & artificioſa repetitio.

Cedo illuſtre aliquod exemplum Enumerationis per anacephalæoſim.

R. Exemplo eſſe poterit Epilogus iſte in Maniliana, qui tamen partis tantùm eſt, non verò totiùs Orationis: *Quare videte num dubitandum vobis ſit omni ſtudio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis veſtri, ſalus ſociorum, vectigalia maxima, fortunæ plurimorum civium cum republica defenduntur.* Et rurſus in eadem Orat. *Quare cùm bellum ita neceſſarium ſit, ut negligi non poſſit: ita magnum, ut accuratiſſimè ſit adminiſtrandum; & cùm ei Imperatorem præficere poſſitis,*

poſſitis, in quo ſit eximia belli ſcientia, ſingularis virtus, clariſſima auctoritas, egregia fortuna: dubitabitis, Quirites, quin hoc tantum boni, quod à Diis immortalibus oblatum, & datum eſt, in rempublicam conſervandam, atque amplificandam conferatis?

Quid obſervandum eſt in Enumeratione, ſeu Anacephalæoſi?

R: Duo maximoperè ſunt obſervanda. 1. Ut curſim & raptim repetas ea dumtaxat in quibus cauſa potiſſimùm conſiſtit, & quæ maximè velis auditorum animis inhærere. Si enim omnia minutatim repetas, *non erit Peroratio, ſed nova quædam oratio*, inquit Fabius. Tu igitur imitaberis induſtrios illos pictores, qui ſubtiliſſimo quodam artificio res magnas, & anteà latiſſimè diffuſas, in perexiguam tabellam affabrè colligunt. Imitaberis eximium illum opificem, qui memorabili arte Phaetontis caſum, equos, currum orbem incendio flagrantem, Jovis iram, fulmen, infelicis patris mœrorem, omnia denique huic rei affinia in unius annuli gemma ſolerter expreſſit, ut memorat Galenus.

Verùm Enumeratio illa non parum induſtriæ deſiderat, & ea in re ceteris ætatis ſuæ Oratoribus longè antecelluit Edmundus Augerius, vir dicendi peritiſſimus, de quo ſingulare illud memoratur. Cùm aliquando, magno, ut ſolebat, Ordinum omnium concurſu, ad populum verba faceret, jamque ad perorationem perventum eſſet, adfuit repentè Galliæ Rex Henricus tertius. Eo ingreſſo cœpit Orator per ſua veſtigia recurrens, quæ anteà fuſiùs dixerat in pauca contrahere; idque tam apto rerum ordine, tamque mirifica varietate verborum, ut qui aderant permulti graves viri, & in eloquentia benè verſati hoc demum perfecti oratoris opus difficillimum ac præſtantiſſimum eſſe uno ore judicaverint.

2. Quæ diſpersè diffusèque dicta ſunt, ita ſummatim enumerabis, ut ea cum novo aliquo pondere dicantur, figuriſque illuminentur, & ornentur ſententiis; ne ſcilicet videatur *crambe repetita*, inquit Satyricus, ſi nimis jejuna ſit, nudaque repetitio. Vide quàm ſen-

ſententioſa ſit, quàm referta rebus & verbis Anacephalæoſis illa, qua Ajax apud Ovidium, ſuam contra Ulyſſem & pro ſe orationem ita concludit:

** Orbem terrarum in Achillis Clypeo fuiſſe celatum narrat Homerus.*

Nec Clypeus vaſti * cælatus imagine mundi
Convenit timidæ, nataque ad furta ſiniſtræ.
Debiliturum quid te petis, improbe, munus?
Quòd tibi ſi populi donaverit error Achivi,
Cur ſpolieris, erit, non cur metuaris ab hoſte:
Tarda futura tibi eſt, geſtàmina tanta trahenti.
Adde quòd iſte tuus tam raro prælia paſſus,
Integer eſt Clypeus; noſtro, qui tela ferendo,
Mille patet plagis, novus eſt ſucceſſor habendus.
Denique quid verbis opus eſt? Spectemur agendo:
Arma viri fortis medios mittantur in hoſtes:
Inde jubete peti, & referentem ornate relatis.

---

§. II.

De Affectuum Commotione.

Altera Perorationis pars, munuſque alterum eſt affectuum concitatio, quod quidem ita proprium eſt illius, ut propterea Peroratio *Sedes affectuum* à magiſtris artis appelletur; quòd nempe in eo potiſſimùm loco debeat Orator omnia orationis vela pandere, omnes eloquentiæ fontes aperire, & auditorum animis quaſi faces, ſtimuloſque ſubijcere.

Quomodo concitari poſſunt affectus in Peroratione?

R. Concitantur per amplificationem, quæ eſt gravior quædam ac vehementior affirmatio, ad permovendum valdè idonea. Vide quæ ſuprà fusè præcepimus de Amplificatione

Quinam præcipuè motus ciendi ſunt in Peroratione?

R. Varii, pro variis dicendi generibus. In Panegyrico ciendi ſunt motus amoris, admirationis, æmulationis, lætitiæ. In vituperatione excitandum eſt odium, invidia, contemptus. In deliberationibus ſpem, confidentiam, timorem commovebis. In judiciis verò omnia concurrunt, amor, odium, indignatio, miſericordia.

In

In hac potiſſimnm parte incredibilem quamdam admirationem habuit eloquentia Ciceronis, qui dum peroraret, non incendebat modò judices, & auditores; ſed ardere ipſe quodammodo videbatur, ac præſertim quando concitanda erat erga reos commiſeratio; ita ut non rarò, quemadmodum ipſe de ſe loquitur, *plangore & lamentatione forum perorando compleverit*. Quapropter ſi fortè aliquando plures Oratores pro eodem homine dicerent, Ciceroni Peroratio relinqui ſolebat, ut ipſe ita teſtatur libro de Oratore: *Quid ego de miſerationibus loquar? quibus eò ſum uſus pluribus, quòd etiamſi plures dicebamus, perorationem tamen mihi omnes relinquebant; in qua ut viderer excellere, non ingenio, ſed dolore aſſequebar.*

Satis hoc indicat Peroratio Milonianæ, ubi ſic ait: *Sed finis ſit! neque enim præ lacrymis jam loqui poſſum, & hic ſe lacrymis defendi vetat*...... Et in eadem oratione: *Me quidem, judices, exanimant & interimunt hæ voces Milonis, quas audio aſſiduè, & quibus interſum quotidie*. Itemque pro Rabirio * Poſtumo: *Sed jam, quoniam ut ſpero, fidem quam potui, tibi præſtiti, Poſtume, reddam etiam lacrymas quas debeo.... Iam indicat tot hominum fletus quàm ſis charus tuis, & me dolor debilitat, includitque vocem.*

* *Poſtumus ſine adſpiratione contra etymologiam, ita Aldus & lapidis antiqui.*

Eadem concitandæ commiſerationis arte perfidus ille Sinon Æneid. 2. ſuam ad Priamum & Trojanos veteratoriam orationem ita concludit:

Quod te per ſuperos, & conſcia numina veri,
Per, ſi qua eſt, quæ reſtat adhuc mortalibus uſquam
Intemerata fides, oro: miſerere laborum
Tantorum, miſerere animi non digna ferentis.

Vide etiam quàm plena ſit affectuum, quàmque, ut ita loquar, flexamina apud Ovidium Ulyſſis peroratio, qua Achillis arma tandem impetravit, & Ajacem, doloris ac repulſæ impatientem, ad mortem adegit:

At vos, ò proceres, vigili date præmia veſtro,
Proque tot annorum curis, quos anxius egi,
Hunc titulum meritis penſandum reddite noſtris.

**Palladiũ, hoc eſt Palladis ſimulacrum in arce Trojana capiendo. *Dum feci ut Troja capi poſſet, eam cenſendus ſum cepiſſet.*

Jam labor in fine eſt * obſtantia fata removi,
Altaque, poſſe capi * faciendo, Pergama cepi.
Per ſpes nunc ſocias, caſuraque mœnia Troum,
Perque Deos oro, quos hoſti nuper ademi;
Per ſi quid ſupereſt quod ſit ſapienter agendum.
. . . .
Eſte mei memores, aut ſi mihi non datis arma,
Huic date: & oſtendit ſignum fatale Minervæ.

Quænam ſunt præcipuæ virtutes Perorationis?

R. Duæ. 1. Ut ſit vehemens ad permovendos animos. 2. Ut ſit brevis; quia, ut obſervat Tullius, *lacrymæ citò areſcunt, & animorum incendia celeriter reſtinguuntur.*

Ex his quæ hactenus dicta ſunt, ſatis liquet, quantum in Peroratione momenti ſit ad eloquentiam. Unde ſcitè admodùm dicebat magnus ille Galliarum rex, idemque optimus ingeniorum ſpectator Henricus IV. non aliundè ſe meliùs præſtantem Oratorem dignoſcere quàm ex Peroratione. Nam etiam indiſerti homines, artis beneficio ſæpè exordiuntur eleganter, atque aliquandiu in orationis ſuæ curſu feliciter provehuntur. Sed poſtquàm deventum eſt ad Epilogum, ubi vel maximè requiritur vis orationis, ibi penitùs elangueſcunt, & omni motu animorum atque impetu, tamquam vento naves, deficiuntur. Ne quid igitur hujuſmodi uſuveniat nobis, ita in elucubrando Exordio, certique elucubrandis verſabimur, ut ſubinde cogitemus quem exitum habitura ſit oratio, & qua denique porta ſit nobis exeundum.

Finis Libri Tertii.

AR-

ARTIS RHETORICÆ LIBER QUARTUS.

DE DIVERSIS Orationum generibus.

TAmetſi quæ de inventione, Diſpoſitione & Elocutione fuſiùs diſputata ſunt à nobis hactenus, ad quodlibet argumenti genus facilè poſſint accommodari; tamen quò res ſit expeditior & cuilibet magis in promptu, de variis Orationum generibus particulatim tradenda nobis eſſe præcepta judicavimus. Neque verò ſatis eſſe cenſuimus, generatim atque univerſè indicare fontes unde manat omnis oratio; niſi etiam ſingula itinera, ſingulaſque vias indicare ſigillatim aggrederemur.

Omnes itaque quæ haberi poſſunt orationes, ad tria dicendi genera revocantur; nempe ad demonſtrativum, deliberativum, & judiciale. Ad genus demonſtrativum pertinent: 1. Oratio Panegyrica; 2. Oratio natalitia, ſeu Genethliacon; 3. Ephithalamium, ſeu Oratio nuptialis; 4. Oratio funebris; 5. Gratiarum actio; 6. Epinicium, &

Oratio gratulatoria. Ad genus deliberativum revocantur ſuaſio, diſſuaſio, hortatio, commendatio. Ad judiciale ſpectant defenſio, & accuſatio. De ſingulis hiſce orationum generibus enucleatè videamus,

CAPUT PRIMUM.

De Orationibus quæ pertinent ad genus demonſtrativum.

---

§. I.

De oratione Panegyrica

ἄγυρις, cœtus, πανήγυρις cœtus univerſalis.

UNdenam nomen ſuum traxit Panegyricus?

R. Panegyricæ orationes propriè dicebantur illæ, quæ magno apparatu habebantur olim in panegyri, hoc eſt in publico ſolemnique Græcorum undique convolantium cœtu, ſive ad ludos faciendos, ſive ad ſacra, nundinaſve in aliquo emporio celebrandas. Harum porrò orationum initium quò ſplendidius eſſet, ſumi ſolebat à laude Numinis illius, qui ludis præeſſe credebatur, ut Olympii Jovis in ludis Olympicis, Apollinis in certamine Pythico. Deinde ſequebatur laus gentis vel urbis, ubi ludi celebrabantur. Denique Principes, vel Magiſtratus qui certamini præerant, pugiles qui decertaverant, ac præſertim victores qui præmia tulerant, plena manu laudabantur.

Hæc erat ratio veterum illarum orationum, quæ habebantur in panegyri. Sed poſterioribus temporibus non illæ ſolùm vocatæ ſunt Panegyricæ, quæ ſolemnibus in ludis dicerentur; ſed illæ etiam quæ in nobili quopiam conſeſſu, qualis eſt Senatus, in Principum laudem habebantur.

§. II.

De inventionibus & fontibus Panegyrici.

Q*Vanam ſeries ſervari ſolet in Panegyrico?*

R. Duplex; artificialis nempe & naturalis. Servatur ſeries artificialis, cùm indiſcriminatim confuſo temporis ordine, omnia ad certa quædam capita ex arte revocamus: v. g. ſi quis veteris, ſeu majoris Catonis laudes ad tria hæc referat capita, quòd fuerit optimus Senator, optimus Orator, optimus Imperator. Simili ratione Tullius in Maniliana, Pompeji laudes refert ad ſcientiam rei militaris, ad virtutem, ad auctoritatem, & ad felicitatem. Sic etiam Q. Curtius Alexandrum M. laudat ex hoc duplici capite, virtute ſcilicet & fortuna. *Fatendum eſt*, inquit, *cùm plurimùm virtuti debuerit, plus debuiſſe fortunæ, quàm ſolus omnium mortalium in poteſtate habuit*. Hic porrò artificialis ordo longè plus habet artis & ingenii, quàm ordo naturalis.

Quanam eſt ſeries naturalis?

R. Series naturalis ea dicitur, in qua hiſtoriæ, ac temporis ordo ſervatur. Hæc autem ſeries dividitur in tria tempora; illud quod vitam anteceſſit; illud quo quis vixit; & ſi naturæ conceſſerit, illud quod mortem eſt conſecutum. Triplex illud tempus, ſed inverſo ordine, adhibet Æneas, in ſua illa egregia ad Didonem oratione, Æneid. 1.

. . . . . . Quæ te tam læta tulerunt
Sæcula? qui tanti talem genuere parentes?

Ecce tibi tempus ante vitam:

O ſola infandos Trojæ miſerata labores.

Ecce tibi tempus vitæ:

In freta dum fluvii current, dum montibus umbræ
Luſtrabunt; convexa polus dum ſidera paſcet:
Semper honos, nomenque tuum, laudeſque manebunt.

En tibi tempus quod mortem erat conſecuturum.

Hunc naturalem ordinem veteribus ſatis placuiſſe video. Hunc perſæpè adhibuerunt Iſocrates & Tullius. Hunc fermè uſurpavit Plinius in nobili illo Trajani Panegirico. Nam illius laudationem orditur ab adoptione, temporis ordinem ferè ſervans, & ad tertium uſque Conſulatum perducit. Utinam verò ſeriùs habita fuiſſet pulcherrima illa laudatio, ut reliquam etiam optimi Imperatoris vitam haberemus. Cùm enim in tertio, ut diximus, Trajani Conſolatu ſiſtat Plinius, nihil prorſus in illo legas de * Decebalo victo, unde Dacici nomen retulit Trajanus, quod quarto Conſulatu contigit; nihil de tot aliis rebus præclarè ab eo geſtis. Quæ verò Plinius refert, etiamſi non magnum belli ducem oſtendant Trajanum, quia nondum ejus ductu bellum fuerat geſtum; tamen ſigna ſunt ex quibus magnum olim belli ducem fore liquidò conjici poterat. Verùm qua parte nos deſtruit Plinius, alii Panegyriſtæ, ſed aliis in Imperatoribus, exemplo eſſe poterunt: ut è Latinis Mamertinus, aliique qui cum eo pariter ſolent excudi. Nec planè aſpernandus Ennodii Ticinenſis Epiſcopi Panegyricus dictus Theodorico Gothorum regi.

** Decebalus fortis & induſtrius Dacorum rex qui diu fuit Romanorum terror.*

E Græcis adeundus Julianus, orationibus duabus in laudem Conſtantii Imp. Juvabunt quoque plurimùm Latinorum Poetarum Panegyrici; ut ille Tibulli ad Meſſalam libro 4. item ſeu Ovidii, ſeu Lucani ad Calpurnium Piſonem. Quibus adde Panegyricos Claudiani, Sinodii & aliorum.

Hic naturalis ordo perfacilis eſt, ſed vulgaris ac plerumque languidus, niſi verborum ſententiarumque floribus aſpergatur, & acutis excitetur ſententiis; uti factum à Plinio in ſuo illo eximio Panegyrico, in quem, tamquam in eximium exemplar intueri poterimus.

§. III.

§. III.

De tempore quod ortum anteceſſit.

Q*Vid laudare poterit Orator in illo primo tempore?*

R. Tria, nempe genus, patriam, & auguria, ſi qua fortè pueri natalem horam præceſſerint.

Quomodo laudari quis poterit à genere?

R. Si genus ſit illuſtre, laudabis à ſplendore natalium, majorumque rebus geſtis, quæ ſunt quædam virtutis quaſi ſemina, in nobilium animis inſita. Dices majorum virtutem in eum quem laudas, cum ſanguine pariter fuiſſe tranſmiſſam, juxta decantatum illud Horatii verbum: *Fortes creantur fortibus.* Dices filios impreſſis majorum veſtigiis inſiſtere ſolere. Hinc illud Claudiani:

. . . . Nobilitas cunctis exordia pandit
Laudibus, atque omnes redeunt in ſemina cauſæ.

Hinc Maro magnificè laudat Camertem, Æn. 12.

Cui genus à proavis ingens, clarumque paternæ
Nomen erat virtutis, & ipſe acerrimus armis.

Hinc etiam. J. Cæſar ſuam à Venere repetebat originem; M. Antonius ab Hercule. *Galli ſe à * Dite patre prognatos prædicabant*, inquit Cæſar Commentariorum libro 6. Ex hac filiorum cum parentibus innata ſimilitudine, jure miratur Martialis ebrioſi Baſſi filiam aquam potare:

* *Ditis nomine non Plutonem, ſed Iovem ipſum intelligebãt.*

Miror quòd Baſſi filia potat aquam.

Quid facto eſt opus, ſi is qui laudatur, obſcuro genere natus ſit?

R. Locum habere poterit illud Minutii Felicis in Octavio: *Omnes pari ſorte naſcimur, ſola virtute diſtinguimur.* Vel illud Velleji Paterculi: *Optimus quiſque nobiliſſimus.* Dices quoque cum Seneca: *Non facit nobilem, atrium plenum fumoſis imaginibus. Nemo in noſtram gloriam vixit: nec quod ante nos fuit, noſtrum eſt. Animus facit nobilem, cui ex qua-*

eumque conditione, ſupra conditionem licet ſurgere. Uſurpabis tritum illud alterius Senecæ: *Qui genus laudat ſuum, aliena laudat.* Nihil etiam magis pervulgatum quàm effatum illud Ulyſſis, in certamine cum Ajace:

*Metam. 13.

Et genus, & proavos, & quæ non fecimus ipſi,
Vix ea noſtra voco.

Cui planè ſimillimum eſt quod ait Juvenalis Sat. 8.

Malo pater tibi ſit * Therſites, dummodo tu ſis
* Æacidæ ſimilis, Vulcaniaque arma capeſſas;
Quàm te Therſitæ ſimilem producat Achilles.
. . . .
Majorum primus quiſquis fuit ille tuorum,
Aut paſtor fuit, aut illud, quod dicere nolo.

* *Therſites, omniū qui ad obſidionem Trojæ navigaverāt, animo, & corpore deformiſſimus.*
* *Achillis qui fuit Æaci nepos, & qui armis à Vulcano fabricatis mira edidit facinora.*

Denique ne generis humilitas quidquam de laudibus deterat, erunt in promptu communia hæc exempla: 1. Auguſtum patre avoque argentario natum eſſe, ut nonnulli voluere: proàvum verò habuiſſe libertinum: avum autem maternum fuiſſe piſtorem Ariciæ, quod illi non ſemel exprobravit Antonius teſte Suetonio. 2. Agathoclem Siciliæ regem patre figulo natum, teſte Juſtino. 3. Ptolomæum primum Ægypti regem, à quo ſucceſſores omnes dicti ſunt *Ptolomæi*, è gregàrio milite nomine *Lago* fuiſſe prognatum.

4. Magnum illum Arſacem, primum Parthorum regem, unde item *Arſacidæ* dicti ſunt, obſcuris omnino natalibus ortum fuiſſe.

5. Demoſthenis patrem, gladiorum fabrum fuiſſe. Quò alludit Juvenalis, cùm ait Satyra 10.

Dis ille * adverſis genitus, fatoque ſiniſtro,
Quem pater ardentis maſſæ fuligine lippus
A carbone & forcipibus, gladioſque parante
Incude & * luteo Vulcano ad rhetora miſit.

* *Demoſthenes, qui ſibi veneno mortem inferre coactus eſt, ne in hoſtium manus incideret.*
* *A lutoſa & fuliginoſa fabri officina.*

Erit etiam in promptu magnifica illa Tullii vox, cùm contemptim *novus Arpinas* appellaretur, *Ego*, inquit, *meis majoribus virtute mea præluxi.* Denique poterit uſurpari quoque ingenioſum illud dictum

Iphi-

Iphicratis, qui ex ſutoris filio, ob ſummam rei militaris peritiam, factus Athenienſum exercitus Imperator, invido cuidam generis ignobilitatem exprobanti ſalsè reſpondit: *Meum genus à me incipit: tuum in te deſinit. Meorum primus ego ſum; tu tuorum ultimus.*

Quomodo ducitur laus à patria?

R. Si ea illuſtris fuerit, viriſque inſignibus nobilitata, hoc ipſum in laude poni ſolet. Hunc laudationis fontem non ignoravit Virgilius, cùm ait de Didone:

Multa * viri virtus animo, multuſque recurſat
Gentis honos.

* *Æneæ.*

Quid facto eſt opus, ſi patria ſit ignobilis, & obſcura, vel etiam infamis?

R. 1. Uſurpabis memorabile illud Anacharſis verbum, qui cùm natus eſſet in Scythia, & à Græco neſcio quo *Barbarus ac Scytha* contemptim appellaretur, perquàm ingeniosè reſpondit: *Mihi quidem patria probro eſt; tu verò patriæ.*

2. Dices cum Juvenali, tametſi adeò pervulgata eſſet Abderitarum ſtupiditas, ut etiam in communi proverbio verſaretur; unde Martialis: *Abderitanæ pectora plebis habes*: tamen Abderitam fuiſſe Vemocritum, Phyſicum illum ſubtiliſſimum, naturæque venatorem acerrimum,

. . . . . Cujus prudentia monſtrat
Summos poſſe viros, & magna exempla daturos,
Vervecum in patria, craſſoque ſub aere naſci.

3. Juvabit etiam illud Claudiani, de laudibus Stiliconis: *Libr. 2.*

Lectos ex omnibus oris
Evehis, & meritum, numquam cunabula quæris,
Et qualis, non unde ſatus.

4. Faciet quoque mirum in modum illa Auſonii ſententia de Severo Imperatore, qui natus erat in Africa:

Punica origo illi; ſed qui virtute probaret
 Non obſtare locum, dum valet ingenium.

Quomodo laudari quis poterit ab auguriis & ſignis quæ illius ortum anteceſſerunt?

R. Si quid fortè ſingulare contigerit, quo pueri futura claritas & amplitudo quomodocumque portendi videatur, id ſolerter in laude ponendum erit. Hujuſmodi eſt fax illa, quam Hecuba prægnans, utero geſtare ſe ſomniavit. Ejuſmodi eſt etiam vitis illa, quam in ſomnio vidit Aſtyages, quæ palmitibus Aſiam obumbraret; unde Cyri magnitudinem præſagiri ab ariolis reſponſum eſt. Id genus eſt etiam illud examen apum, quod in naſcentis vel vagientis Ambroſiii labris conſediſſe dicitur. His adde quod de mirabili Divi J. B. ortu narrant Sacræ Paginæ. Nec ommittenda eſt orbicularis illa flamma, quæ naſcente Joanne Pico Mirandulano, qui poſteà eruditionis quoddam portentum fuit, ſupra caput matris parientis viſa eſt, & mox evanuit.

---

§. IV.

De iis, quæ in vita ipſa laudari poſſunt.

Quænam in hominis vita laudem præcipuam merentur?

R. Tria hæc in primis, virtutes, ſcientiæ, & artes.

Quænam virtutes ſunt vel maximè celebrandæ?

R. Primum, ut par eſt, locum obtinet religio, pietaſque in Deum, in Parentes & Patriam. Ex hoc capite ſuam ipſius commendationem exorditur Æneas, 1. Æn.

Sum pius Æneas, raptos qui ex hoſte Penates
 Claſſe veho mecum.

Secundum locum ſibi jure vindicant clementia, moderatio atque juſtitia. Ex primo capite Cæſarem

rem mirificè commendat Tullius pro Marcello: *Animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, adverſarium nobilitate, ingenio, virtute præſtantem, non modò extollere jacentem, ſed etiam amplificare ejus priſtinam dignitatem: hæc qui faciat non ego cum ſummis viris comparo, ſed ſimillimum Deo judico.* De hac eadem clementia ſic Antoninus Imperator ad Fauſtinam conjugem: *Non enim quidquam eſt quod Imperatorem Romanum meliùs commendet gentibus quàm clementia. Hæc Cæſarem Deum fecit. Hæc conſecravit Auguſtum.*

3. Laudabitur liberalitas atque beneficientia, quâ nimirum una reges ac principes propiùs ad Deum poſſunt accedere. Commendabitur aurea illa Scytharum legati ad Alexandrum vox: *Si Deus es, tribuere hominibus beneficia debes, non ſua eripere.* *Q. Curtius lib. 7.* Celebrari quoque poterit facilitas ac liberalitas Imperatoris Titi, qui nihil cuiquam, quod concedi fas eſſet, abnuebat, *negas*, inquit Suetonius, *oportere quemquam à Principe triſtem diſcedere.* Cùm verò aliquando inter cœnandum, diem illum beneficio vacuum abiiſſe meminiſſet, converſus ad amicos. *Amici*, inquit, *diem perdidi*. Adeò ſcilicet Principibus vitam ad benemerendum de mortalibus datam exiſtimabat: proindeque ſummis æquè, ac infimis charus adeò fuit, ut *humani generis deliciæ* meritò diceretur.

Uſurpari etiam poterit aurea illa Virgilii ſententia, Æneid. 6. ſepoſitum quendam apud Elyſios eſſe locum iis omnibus qui erga alios fuere benefici:

Quique ſui memores alios fecere merendo.

Denique celebrabitur fortitudo in adeundis periculis & in laboribus ſufferendis; magnitudo animi excelſi & invicti nihil extimeſcentis; conſtantia fideſque in promiſſis; prudentia in conſiliis capiendis, celeritas in exequendis; in adverſis verò æquanimitas & robur mentis ſemper imperterritæ.

Atque

Atque ut huic capiti aliquando finem imponamus, nullius umquam virtutem ſplendidiùs ac magnificentiùs fuiſſe laudatam exiſtimo, quàm Catonis virtutem, ad quam unam certatim celebrandam ſumma quæque ingenia conſpiraſſe quodammodo videntur. Ac primùm quidem audi Paterculum libro 2. *Homo*, inquit, *virtuti ſimilimus, & per omnia ingenio Diis quàm hominibus propior, qui numquam rectè fecit, ut facere videretur, ſed quia aliter facere non poterat.* * Audi deinde Salluſtium in bello Catilinario: *Cato non divitiis, cum divite; neque factione, cum factioſo; ſed cum ſtrenuo, virtute; cum modeſto, pudore; cum innocente, abſtinentia certabat: eſſe quàm videri bonus malebat. Ita quò minùs gloriam petebat, eò magis adſequebatur.* Duobus hiſce illuſtribus præconiis addito tria hæc non minùs illuſtria: Virgilianum, Æneidos 8.

** Duo fuere Catones; ambo virtutibus, & antiqua ſeveritatis laude clari. Primus fuit Cato Cenſorius. Secundus fuit ejus Nepos dictus Uticenſis, quia Utica in Africa ſe ipſe interemit.*

Secretoſque pios; his dantem jura Catonem.

Horatianum:

Et cuncta terrarum ſubacta,
Præter atrocem animum Catonis.

Et illud æquè ſplendidum eidem Catoni datum à Lucano:

Victrix cauſa Diis placuit; ſed victa Catoni.

Quomodo laudari quis poteſt à ſcientiis, & artibus?

R. Ex duplici capite. 1. Si liberalium artium diſciplinis ſit inſtructus is qui laudatur. 2. Si ſaltem literis & artibus faveat & patrocinetur. Ex hoc poſteriori capite Imperatorem Trajanum magnificè celebrat Juvenalis Satyra 7.

Et ſpes & ratio ſtudiorum in Cæſare tantùm.
Solus enim triſtes hac tempeſtate Camœnas
Reſpexit.

§. V.

§. V.

De corporis & fortunæ laudibus.

Q*Vanam res laudantur in corpore?*

R. Laudantur in corpore pulchritudo, robur, & ſanitas, & his ſimilia. Qui hæc habuerit, laudabitur, quòd benè ſit illis uſus: Qui non habuerit, quòd ſapienter caruerit: Qui amiſerit, quòd tulerit moderatè.

Eſt autem pulchritudo, apta compoſitio, & figura membrorum, cùm omnes corporis partes inter ſe, cum quodam lepore & coloris ſuavitate conſentiunt. Sunt autem pulchritudinis genera duo, inquit Tullius; unum virile, quam *dignitatem* dicimus; alterum muliebre, quam *venuſtatem* appellamus. Ad corporis dignitatem pertinent expreſſæ quædam, & ingenitæ corporis notæ; ut in * Seleucidis, Anchora; in Auguſto, Capricornus; in Spartana Thebanorum familia, Lancea, ut refert Dio.

* *Seleucidæ Syriæ reges 21. Sic dicti à Seleuco, uno ex Alexandri M Ducibus, qui fuit primus Syriæ rex.*

Cur caduca hæc, & plerumque etiam noxia corporis bona laudantur in homine?

R. Laudantur. 1. Quia, licèt in ſe veram laudem non habeant, quæ debetur uni virtuti; tamen virtus in eorum uſu atque moderatione vel maximè cernitur. 2. Quia formæ dignitas eſt optimæ mentis indicium, & ſimulacrum quoddam, ac flos quodammodo virtutis. Unde non inſcitè dictum eſt ab Eumenio in Panegyrico Conſtantini M. *Naturam ipſam magis mentibus domicilia magna metari, & ex vultu hominis decoreque membrorum, colligi poſſe quantus cœleſtis ſpiritus intrarit habitator.* 3. Quia corporis decor eſt muta quædam commendatio, &, ut eleganter ajebat Carneades, *Regnum * abſque Satellitio.*

* Ἀδορυφόρητος βασιλεία.

Gratior, & pulchro veniens in corpore virtus
Adjuvat. . . . .

Inquit Maro. Hinc eſt quòd olim populi benè

mul-

multis, & inprimis Æthiopes, Indique, in dandis Imperiis, proceritatem ac pulchritudinem ſpectare ſolebant, ut narrat Ariſtoteles; graviterque multatus fuit olim à Lacedæmoniis Archidamus rex, quòd exiguam duxiſſet uxorem. Querebantur enim non * *reges, ſed regulos* ex hoc conjugio procreatum iri. 4. Quia pulchritudo eſt veritatis non ſolùm indicium, ſed etiam adjumentum. 5. Denique cùm vel in ipſis ſacris literis prædicetur David, ut *pulcher aſpectu*, & *facie decora*; quid ſanè mirum, ſi à Cornelio Nepote laudetur Alcibiades, ut *ætatis ſuæ formoſiſſimus*? Si ex hoc eodem capite commendetur à Plutarcho Scipio Africanus; & ſi de Theodoſio M. dixerit Pacatus: *Virtus tua meruit Imperium: ſed virtuti addixit forma ſuffragium. Illa præſtitit ut oporteret te Principem fieri: hæc ut deceret.*

* οὐ βασιλέας, ἀλλὰ βασιλίσκους.

Quòd ſi ſubturpiculus fortè fuerit vel deformis is qui laudatur, tunc ſanè corporis vitium egregiis animi dotibus ſolerter compenſabis. Confugies ad illud Ovidianum:

* Si mihi difficilis formam natura negavit;
Ingenio, formæ damna rependo meæ.

**Sapho ad Phaonem.*

Dices deformem fuiſſe Socratem, cæcum Homerum, coclitem ſeu altero oculo captum Philippum Alexandri magni patrem, itemque Hannibalem. Unde Juvenalis:

* Cùm Getula Ducem portaret bellua luſcum.

** Elephas è Getulia Libyca parte.*

Fluxam & caducam formæ fragilitatem, quæ propediem deflore ſcit, verbis exaggerabis; unde Socrates ingenioſè ajebat illam eſſe *brevem tyrannidem*. Neque fragilem modò dices, ſed etiam rem eſſe plerumque pernicioſam, præcipitem, lubricam & periculoſæ aleæ plenam docebis. Unde feſtivè Petrarcha vocat illam *velum oculis, pedibus laqueum, viſcum alis*. Poſtremò addere poteris cum Petronio, *Raram facit mixturam cum ſapientia forma*; & cum Ovidio, primo Faſtorum:

Faſtus

Faſtus ineſt pulchris, ſequiturque ſuperbia formam.

Cum Martiali, laſciviam eſſe perſæpè illius comitem.

Inſignis forma nequitiaque puer.

Cum vaniſſimo illo milite apud Plautum: *Nimia eſt miſeria pulchrum eſſe hominem nimis.* Sed in primis dices cum Juvenali Sat. 10.

Sed vetat optari faciem Lucretia, qualem
Ipſa habuit: cuperet Rutilæ * Virginia gibbum
Accipere, atque ſuam Rutilæ dare. Filius autem
Corporis egregii miſeros trepidoſque parentes
Semper habet: rara eſt adeò concordia formæ
Atque pudicitiæ.

* *Virginia virgo formoſiſsima, ne in poteſtatem veniret Appii Claudii Decemviri, à Patre fuit interempta.*

Jam verò de ſanitate corporis ſat eſto, ne longi ſimus, aureum illud ejuſdem Juvenalis dictum Sat. 10.

Orandum eſt, ut ſit mens ſana in corpore ſano.

Quænam ſunt fortunæ bona?
R. Honores & divitiæ.

Quomodo commendari quis poterit ab honoribus?
R. Bifariàm, ſi nempe illos promeritus fuerit, benèque illis fuerit uſus. Hinc acutè omnino ſuum Trajanum laudat Plinius, quòd meruerit honores, antequam fuiſſet illos adeptus: *Soli*, inquit, *contigit tibi, ut pater patriæ eſſes, antequam fieres.* 2. Si & meruerit ſimul & ſpreverit, quemadmodum magnanimus ille Frontinus, quem cum Rufo ita comparat Plinius in epiſtolis: *Vterque*, inquit, *ad gloriam pari cupiditate, diverſo itinere contendit. Alter* (Rufus) *cùm expetit debitos titulos: alter* (Frontinus) *cùm mavult videri contempſiſſe.*

Quomodo commendari quis poteſt à divitiis?
R. 1. Si poſſideat, non poſſideatur. 2. Si ſint honeſtis laboribus partæ. 3. Si iis utatur, non ad perfruendas voluptates, ſed vel ad uſus vitæ honeſtos, vel ad juvandos amicos, vel ad egenorum inopiam ſublevandam; ut Trajanus, de quo ita Pli-

Plinius : *Nihil magis tuum credis, quàm quod per amicos habes* : Non verò quemadmodum aut luxurioſi perditique nepotes, aut avari:

Æneid.6. Aut qui divitiis ſoli incubuere repertis,
Nec partem poſuere ſuis : quæ maxima turba eſt.

Quòd ſi fortunæ bonis caruerit is quem laudas, confugies ad tritos illos communeſque locos, blandientis fortunæ munera potiùs eſſe in malis quàm in bonis numeranda ; caduca ſemper hæc eſſe, non virtutis & ingenii, ſed incertæ ſortis & temporum munera ; infelicitatis genus eſſe, ſemper eſſe felicem. Uſurpabis aureum illud verbum : *Petron.* *Neſcio quomodo bonæ mentis ſoror eſt paupertas.* Amplificabis Horatianum illud : *Aurum irrepertum & ſic meliùs ſitum cum terra celat.* Dices denique cum Juvenali:

Si fortuna volet, fies de Rhetore Conſul:
Si volet hæc eadem, fies de Conſule Rhetor.

---

§. VI.

De tempore illo quod mortem ſubſequitur.

SUpereſt nunc tempus ultimum, cujus in primis habenda eſt ratio. Ut enim docet D. Ambroſius: *Ante mortem nulla eſt perfecta laudatio ; neque quiſquam in hac vita poteſt definito præconio prædicari, cùm poſteriora ejus incerta ſint.*

Quænam res in ultimo tempore laudari poſſunt?

R. Duæ. 1. Quæ in ipſa morte ; 2. Quæ ſub ipſum mortis tempus contigere.

Quid in ipſa morte conſiderare potiſſimùm debet Orator?

R. Duo ; genus nimirum, & cauſam mortis : Genus, ſi quis piè ac fortiter obierit, ut ſapientem ac probum decet : Cauſa verò laudabitur, ſi nempe vel pro patria pugnans occubuerit, *Dulce enim ac decorum eſt pro patria mori*, inquit Horatius.

vel

vel ſi pro tuenda religione mortem occubuerit, ut Chriſti Martyres ſanctiſſimi: vel denique ſi honeſtis animi corporiſve laboribus & curis ſibi ipſe mortem acceleraverit.

Quænam poſt mortem conſideranda ſunt?

R. Tria hæc ſpectari ſolent. 1. Pompa funebris, & honores habiti mortuo; ut quòd Ariſtoteli ſtatua fuerit erecta cum inſcriptione hujuſmodi: *Ariſtoteles Philoſophorum optimus*; vel quòd uni Demetrio Phalereo ſtatuæ trecentæ & ſexaginta fuerint Athenis poſitæ; vel quòd Gorgiæ Leontino, non aurata, ut ceteris, ſed aurea ſtatua fuerit erecta. 2. Spectatur bonorum mœror & luctus. Quò refer illa Mopſi apud Maronem Eccl. 5.

Non ulli paſtos illis egere diebus
Frigida, Daphni, boves ad flumina: nulla neque amnem
Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
Daphni, tuum Pœnos etiam ingemuiſſe leones
Interitum, monteſque feri, * ſilvæque loquuntur.

** Silva cum I, non cum Y, ita veteres omnes lapides & libri.*

Sed nihil in hoc genere comparandum cum incredibili inſolitoque omnium ordinum luctu & acerbiſſima militum comploratione poſt Alexandri mortem; quod eloquentiſſimè ita deſcribit Curtius lib. 10. *Suprema hæc vox regis fuit, & paulò poſt extinguitur. Ac primò ploratu lamentiſque, & planctibus tota regia perſonabat; mox velut in vaſta ſolitudine omnia triſti ſilentio muta torpebant, ad cogitationes quid deinde futurum eſſet dolore converſo. Nobiles pueri cuſtodiæ corporis ejus aſſueti nec doloris magnitudinem capere, nec ſe ipſos intra veſtibulum regiæ retinere potuerunt, vagique ac furentibus ſimiles totam urbem luctu ac mœrore compleverant, nullis queſtibus omiſſis, quos in tali caſu dolor ſuggerit ..... Nec poterant victi à victoribus in communi dolore diſcerni. Perſæ juſtiſſimum ac mitiſſimum dominum; Macedones optimum ac fortiſſimum regem invocantes, certamen quoddam mœroris edebant. Nec mœſtorum ſolùm, ſed etiam indignantium voces exaudiebantur; tam viridem & in flore ætatis fortunæque, invidia Deorum ereptum eſſe rebus* *Anno ætatis 33.*

bus humanis. Vigor ejus & vultus educentis in prælium milites, obſidentis urbes, evadentis in muros, fortes viros pro concione donantis, occurrebant oculis?

Perſæ, comis more ſuo detonſis, in lugubri veſte cum conjugibus ac liberis, non ut victorem & modò hoſtem, ſed ut gentis ſuæ juſtiſſimum regem, vero deſiderio lugebant...... Ad Darii quoque matrem celeriter fama perlata eſt. Abſciſſa ergo veſte qua induta erat, lugubrem ſumpſit; laceratiſque crinibus, humi corpus abiecit...... ad ultimum dolori ſuccumbit, obvolutoque capite, accidentes genibus ſuis neptem nepotemque averſata, cibo pariter abſtinuit & luce: quinto, poſtquam mori ſtatuerat, die extincta.*

* *Siſygambim.*

3. Denique ſpectantur filii ſuperſtites relicti, unde levari mortis mœror, damnumque aliquo pacto ſarciri poſſit. Ita D. Ambroſius in funere *Theodoſii magni: *Ergo*, inquit, *tantus Imperator receſſit à nobis: ſed non totus receſſit. Reliquit enim liberos, in quibus eum debemus agnoſcere, & in quibus eum cernimus & tenemus*. Intelligit autem Honorium, & Arcadium, qui patri in Imperio ſucceſſere.

* *Obiit anno Christi 395.*

§. VII.

Animadverſiones quædam circa perſonarum laudationem.

Q*Vænam obſervanda ſunt in perſonarum laudatione?*

R. Tria hæc. 1. Ne ad ementitas fictitiaſque laudes recurramus, quæ ſcilicet non ſplendorem afferunt orationi, ſed in veris etiam fidem omnino derogare ſolent; ut olim contigit imprudentibus hiſce Poetis, qui verſibus celebrare veriti non ſunt hyacinthinas * Stratonices comas, quam non deformem modò, ſed calvam prorſus eſſe nemo neſciebat. Hoc etiam illuſtrare poteris exemplo Lyſippi, qui Alexandrum ſapienter effinxit haſtam manu tenentem; Apellem reprehendens quod eumdem fulminantem depinxiſſet, & ita ſpoliaſſet veris

* *Stratonices Seleuci Syriæ regis uxor.*

ac propriis inſignibus, & ornaret falſis, quæ nullam apud poſteros fidem eſſent habitura.

2. Cavendum eſt ne, in meliorum copia, res conſectemur viles, & facta leviora. Ut enim ſcitè ajebat * Phavorinus, turpius eſt exiguè frigidèque laudari, quàm graviter vituperari. In magnis tamen viris aliquando etiam res minuſculas commendare operæ pretium eſt. Fecit hoc olim Damis in Apollonio ſuo Tyanæo; eoque nomine reprehenſus, argutè reſpondit: *De menſis Deorum * analecta quoque colligi ſedulò debere, ne de illorum ambroſia quidquam depereat.*

** Phavorinus inſignis Philoſophus, Arelate in Gallia natus tempore Hadriani, cui fuit infenſiſſimus.*

** Analecta, Cœnarum quiſquilia ſub menſam cadentes.*

3. Denique erit hoc obſervandum diligenter, ut non communes ac pervagatas, ſed proprias cujuſque, vel ſaltem cum paucis communes laudes præcipuè conſectemur. Quapropter planè ac perfectè perſpecta tibi eſſe debent quæ propria ſunt illius de quo agitur. Ut enim optimè monet Ariſtoteles, *quomodo laudabimus Athenienſes, ſi lateat nos navale prælium ad Salaminam, vel pugna in Marathone, aliave id genus?* Idemque Ariſtoteles præclarè docet propria ſemper eſſe præferenda communibus, eoque Achillem non tam laudari debere quòd ſit ex ſemideis ortus, aut quòd ad Ilium militaverit, quæ illi cum Diomede, pluribuſque aliis erant communia, quàm quòd Hectorem Trojanorum fortiſſimum, & Cygnum Neptuni filium, nulli telo licèt penetrabilem interemerit. Hoc in laudando Peleo ſecutus eſt Ovidius Metamorph. 11.

Nam * conjuge Peleus
Clarus erat diva; nec avi magis ille ſuperbit
Nomine quàm ſoceri: ſiquidem Jovis eſſe nepotem
Contigit haud uni; conjux Dea contigit uni.

** Peleus Jovis nepos duxit uxorem Thetidem Nerei filiam, ex qua filium habuit Achillem.*

De perſonarum laudatione ſatis ſuperque dictum à nobis hactenus. Unde intelligi facilè poteſt quomodo debeat inſtitui vituperatio, quippe ubi omnia prorſus debent inverti.

Quoſnam ad imitandum Panegyricos proponere ſibi debet Orator?

R. Adeat 1. Divinum Plinii Panegyricum. 2. Panegy-

negyricos Latini Pacati, Nazari, Eumenii, Claudii Mamertini, atque aliorum qui conjungi illis ſolent. E Græcis verò adeat Iſocratem, Themiſtium atque Libanium.

---

§. VIII.

De rerum rationis expertium laudatione.

EX iis quæ de perſonarum laudatione dicta ſunt, haud difficilis erit conjectura de iis quæ quaſi perſonæ ſunt, uti muta animantia, quæ perſonæ inſtar tractari poſſe monſtrat Virgilius, cùm equos Æneæ celebrat à natalibus.

. . . . Geminoſque jugales
Semine ab ætherio, ſpirantes naribus ignem
Illorum de gente patri quos Dædala Circe
Suppoſita de matre nothos furata creavit.

2. A corporis dotibus equum Aſcanii laudat idem Virg.

Quem Thracius albis
Portat equus bicolor maculis, veſtigia primi
Alba pedis, frontemque oſtentans arduus albam.

3. A colore & celeritate, Turni equos extollit:

Qui candore nives anteirent, curſibus *auras.

* *Hyperbole.*

4. Fortitudinem & felicitatem tribuit equo Mezentii, cui nomen erat *Rhœbus*:

. . . . . . Hoc decus illi,
Hoc ſolamen erat, bellis hoc victor abibat
Omnibus.

Denique fidem & amorem agnoſcit in Pallantis equo, quem in domini funere lacrymantem inducit:

Poſt bellator equus, poſitis inſignibus, Æthon
It lacrymans, guttiſque humectat grandibus ora.

Quam-

Quamquàm hac in re parum conſentit cum Philoſophis; qui ex animalibus ſolum hominem lacrymari concordiſſimè docent. Sed facilè ferendus error Virgilii; cùm ante illum dixerit Homerus Achilis equos in domini funere fuiſſe lacrymatos; & poſt Homerum, eodem errore abreptum fuiſſe Suetonium, & Plinium ipſum videamus.

Ex his liquet quomodo etiam laudare poſſis apes, cum Virgilio, paſſerem cum Catullo, hortos cum Homero, fontem cum Horatio, cùm ait: *O fons Blanduſia ſplendidior vitro.* Quia verò urbes, & regiones aliquando publicè ab Oratoribus laudari ſolent, de hoc Orationum genere ſpeciatim tractandum eſſe judicamus.

---

§. IX.

De laude urbium ac regionum.

Quomodo laudantur urbes & regiones?

R. Ex quinque capitibus: 1. A conditoribus urbis, & à primis regionis cultoribus. Hinc Carthaginem laudat Virg. Æneid. 1.

Urbs antiqua fuit (Tyrii tenuere coloni)
Carthago . . . .

2. Ab antiquitate. Sic olim Athenienſes ſeſe * *aborigines*, hoc eſt ſine origine, & ab ipſa terra genitos gloriabantur. Ita etiam Arcades *ſe Luna ipſa* * *antiquiores* fabulabantur. 3. A ſitus amœnitate, ab aeris clementia & ſalubritate, à natura cæli, & ſoli. Quò refer fertilitatem, flumina, fontes, maria, montes, metalla, &c. Ex hoc tertio capite Campaniam breviter, ſed eleganter laudat Florus lib. 1. cap. 16. *Omnium, non modò Italiæ, ſed etiam toto orbe terrarum pulcherrima Campania eſt. Nihil mollius Cælo: denique bis floribus vernat. Nihil uberius ſolo: ideò Liberi Cererisque certamen dicitur. Nihil hoſpitalius mari: hic illi nobiles portus, Cajeta, Miſenus, & repentes fontibus Baja, Lucrinus, & Avernus: quædam maris otia. Hic ami-*

* αὐτόχθονες.

* προσέληνοι.

ci vitibus montes, Gaurus, Falernus, Maſſicus, & pulcherrimus omnium Veſuvius Ætnei ignis imitator: Vrbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculanum, Pompeji, & ipſa caput urbium Capua, quondam inter tres maximas, Romam Carthaginemque numerata. Hinc etiam præclariſſimum Lugduni ſitum commendabis cum Seneca:

Vidi duobus imminens fluviis jugum,
Quod Phœbus ortu ſemper obverſo videt;
Ubi Rhodanus ingens amne prærapido fluit,
Ararque dubitans quò ſuos fluctus agat,
Tacitus quietis alluit ripas undis.

4. Laudabis à ſtructura, quò pertinent templa, arces, ædificia, mœnia, porticus, pontes, theatra, gymnaſia, aquæductus, thermæ, ſtatuæ, plateæ. Ex hoc quarto capite Narbonem magnificè prædicat Sidonius:

Salve * Narbo potens ſalubritate,
Urbe & rure ſimul bonus videri,
Muris, civibus, ambitu, tabernis,
Portis, porticibus, foro, theatro,
Delubris, capitoliis, monetis,
Thermis, arcubus, horreis, macellis,
Pratis, fontibus, inſulis, ſalinis,
Stagnis, flumine, merce, ponte, ponto.

* *Narbo Martius, Colonia ex Legione Martia, quæ Galliæ Narbonenſi dedit nomen.*

5. Laudabis ab incolis, qui civitatis velut anima ſunt, & unde verus illius decor effloreſcit. Laudabis ab incolarum frequentia, robore, præſtantia, pietate, à ſtudiis, moribus, rebus geſtis. Hinc Carthaginem pergit celebrare Virgilius Æneid. 1.

Carthago Italiam contra, Tiberinaque longè
Oſtia, dives opum, ſtudiiſque aſperrima belli,

Ex variis hiſce, quos indicavi, fontibus, Syracuſas mirum in modum laudat Tullius Verrina 9. Habes etiam Tarenti laudatiunculam in primo Flori libro, quæ ſic habet: *Tarentum Lacedæmoniorum opus, Calabriæ quondam & Apuliæ, totiuſque Lucaniæ caput, cùm magnitudine & muris portuque nobi-*

lis, tum mirabilis ſitu: Quippe in ipſis Hadriatici maris faucibus poſita, &c.

§. X.

De oratione natalitia ſeu Genethliaca.

QVid eſt oratio Genethliaca?

R. Oratio Genethliaca, quæ etiam Genethliacum, vel Genethliacus appellatur, eſt oratio qua alicujus dies natalis celebratur.

Quot partes, ſeu capita continet oratio Genethliaca?

R. Quatuor. 1. Continet laudes parentum, atque majorum, quæ jure quodam hæreditario pertinere videntur ad prolem. 2. Spem quam præbet pueri vitæ aliquando cum laude peragendæ. 3. Lætitiam & gratulationem de prole feliciter parentibus nata. 4. Vota & preces ad Deum O. M. ut infanti fauſtè, feliciter, proſperèque eveniant omnia, utque in patriæ decus, & ornamentum adoleſcat. Hujuſmodi vota pro Domitiani filio, licèt nondum nato, facit Martialis lib. 6.

Naſcere Dardanio promiſſum nomen Iulo
Vera Deum ſoboles, naſcere magne puer:
Cui pater æternas, poſt ſæcula, tradat habenas,
Quique regas orbem cum ſeniore ſenex.

Vndenam excitari poteſt ſpes illa, atque expectatio de futura prolis virtute ac gloria?

R. Ex variis circumſtantiis; 1. ex genere; 2. ex facie; 3. ex futura educatione; 4. ex ſignis, ex portentis, ex victoriis, proſperiſque aliis eventis; ſi qua fortè id genus pueri ortum vel anteceſſerint, vel comitata fuerint, aut ſubſecuta; qualia de Auguſto narrantur, itemque de Pyrrho rege, qui maternis uberibus appenſus dixit: Βούλομαι, *volo*, quæ vox tranſiit in omen futuræ audaciæ. Si quis parentum enixè efflagitantium precibus, ac votis conceſſus à Deo fuerit, habebis uberem benè augurandi campum, ut de Scipione memorat A. Gellius, & ut Ludovico Magno contigiſſe vidit ætas noſtra.

Elegans eſt illud D. Gregorii Nyſſeni commentum, quo varios hebdomadæ dies de præſtantia inter ſe certantes inducit, & alium quidem ſole, alium homine creato gloriantem & ſibi gratulantem fingit. Denique verò illum ceteris omnibus anteponit diem, quo die quadragima Martyres, morte pro Chriſto fortiter oppetita, cælum feliciter conſcenderunt. Tu ingenioſum illud commentum ad infantis natalitia, ſed cum mica ſalis, transferre poteris.

Quænam eſt diſpoſitio Genethliaci?

R. Exordium erit lætitiæ & gratulationis plenum, & ductum ab aliqua temporis, loci vel perſonæ circumſtantia: Ita Maro eximium illud *Salonini, ſeu alterius, Genethliacum exorditur ab apoſtrophe, quæ geſtientem quamdam lætitiam exprimit:

** Saloninus ſic vocatus, quod natus fuerit quo anno Pater Aſinius Pollio Salonam Dalmatiæ civitatem expugnavit.*

Sicelides Muſæ paulò majora canamus.

Confirmatio continebit parentum laudes, & varias cauſas, quæ læta omnia de infante ſperare jubeant. Vide quàm magnificè locum hunc tractet Virgilius, quantaque non vereatur augurari de puero, ex patris virtute notiſſima.

Ille Deum vitam accipiet, Diviſque videbit
Permiſtos heroas, & ipſe videbitur illis:
Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.
. . . .
At ſimul heroum laudes & facta parentis
Jam legere, & quæ ſit poteris cognoſcere virtus.
Molli paulatim flaveſcet campus ariſta,

Peroratio denique vota preceſque pro filii & parentum incolumitate continebit. Ita Statius Silvarum libro 4.

Magnus te manet ordo ſæculorum,
Natis longior, abnepotibuſque,
Annos perpetua geres juventa,
Quos fertur placidos obiſſe Neſtor,
Quos *Tithonia computat ſenectus,
Et quantos ego Delium popoſci.

** Tithonus Laomedontis filius, Memnonis Pater, poſt longiſſimam vitam, ab Aurora conjuge verſus in cicadam.*

Quid

Quid eſt oratio Luſtrica?

R. Eſt ea quæ à veteribus nonnullis habebatur, quando infanti nomen imponebatur. Vocabatur autem *Luſtrica oratio*, quòd dies ille *Luſtricus ſeu Luſtralis* vulgò diceretur. Verùm quoniam illud orationis genus penitùs apud nos videtur obſolevisse, in illo tractando operam & oleum non perdemus.

---

§. XI.

De oratione nuptiali, ſive Epithalamio.

QVid eſt Epithalamium, ſeu oratio nuptialis?

R. Epithalamium, ut vox ipſa ſatis indicat, eſt oratio qua alicujus nuptiæ celebrantur. Sic autem appellatur à voce Græca θάλαμος, quæ *lectum nuptialem* ſignificat.

Quot ſunt partes Epithalamii?

R. Quatuor. 1. Dicitur generatim & universè de nuptiarum laudibus & de bonis matrimonii, quo ſcilicet hominum ſocietas primùm cœpit, urbes conditæ ſunt, genus humanum propagatur, vitæ levantur incommoda, & mutua charitas atque benevolentia cognationibus & affinitatibus ſepit, atque diffunditur.

Veteres, in hac prima Epithalamii parte, multa aſpergebant ex hiſtoria fabulaque, & Pelei, Thetidiſque nuptias Deorum omnium præſentia cohoneſtatas, aut Liberi patris & Ariadnes conjugium canebant. Præſertim verò memorabant Herculis atque Hebes conjugium, in quo Pyrrhicam ſaltaverit Mars, *Scaliger Poetices lib. 3.* Mercurius palæſtricos ediderit motus, Apollo ceciderint hymenæum, Venus pronuba fuerit, Gratiæ tulerint tædas, Muſæ modos fecerint, Sol fuerit œconomus, & genialem thalamum Diana ſtruxerit. Verùm hæc aliaque hujuſmodi apud nos in deſuetudinem venere, nec niſi in poetico Epithalamio locum invenire nunc poſſent.

2. Pars, quæ præcipuam quamdam curam dili-

gentiamque deſiderat, continet laudes utriuſque conjugis. Dicuntur autem laudes illæ à Parentibus, à Patria, ab honoribus, fortuniſque, à corporis animique dotibus, & à ceteris illis capitibus, unde laudari homines ſolent, de quibus fuſè diximus ſuprà. Ita * Mariam Imperatoris Honorii novam conjugem laudibus in cælum tollit Claudianus in Epithal.

** Maria Stiliconis filia nupſit Imperatori Honorio.*

Salve ſidereæ proles auguſta * Serenæ,
Magnorum ſoboles regum, parituraque reges.
. . . .
Quæ propior ſceptris facies, quis dignior aula
Vultus erit? Non labra roſæ, non culla pruinæ,
Non crines æquant violæ, non lumine flammæ.
. . . .
Auroræ vincis digitos humeroſque Dianæ.

** Serena filia fratris Theodoſii magni, uxor Stiliconis.*

Tertio loco laudatur nuptiarum apparatus, atque celebritas; popularium & affinium prædicatur lætitia, & aliqua etiam laude ſolent aſpergi qui ad nuptias convenere. 4. Denique præcipuis & fauſtis ominibus clauditur oratio, & vota Deo Superiſque pro felici liberorum ortu, mutuaque conjugum concordia nuncupantur. Ita Statius in Epithal. Stellæ, & Violantillæ:

Eja age præclaros Latio properate nepotes,
Qui leges, qui caſtra legant, qui carmina ludant.
Acceleret partu decimum bona * Cynthia menſem:
Sed parcat Lucina precor; tuque ipſe Parenti
Parce puer: ne mollem uterum, ne ſtantia lædas
Pectora: cùmque tuos tacito natura receſſu
Formarit vultus, multum de matre decoris,
Plus de patre feras.

** Cynthia nomē Diana à Cyntho monte in Delo inſula, ubi nata eſt.*

Pro mutua conjugum concordia ſic vota nuncupat Martialis in Epith. Prudentis & Claudiæ lib. 4.

Diligat illa ſenem quondam: ſed & ipſa marito,
Tunc quoque, cùm fuerit, non videatur, anus.

§. XII.

§. XII.

De laudatione Funebri.

QVid eſt oratio Funebris?

R. Ea eſt quæ habetur vel in ipſo funere, vel in anniverſario funeris die, cujuſmodi erant orationes illæ, quas ad Mauſoli ſepulchrum quotannis! haberi juſſit Artemiſia; itemque quæ Athenis habebantur in laudem eorum, qui in bello pro patria cecidiſſent, qualis eſt oratio Periclis apud Thucydidem.

Quænam eſt origo hujuſmodi Funebrium orationum?

R. Illarum inventor apud Græcos fuit Solon, unus è ſeptem Sapientibus: apud Romanos verò Valerius Publicola, qui collegam ſuum Junium Brutum, in pugna contra Tarquinios cæſum, funebri oratione proſecutus eſt; tantoque id populi applauſu fecit, ut exinde mos ille obtinuerit publicè laudandi Duces eos qui in bello cecidiſſent, & à Romanis mos ille ad ceteras gentes & ad ipſos etiam Chriſtianos manaverit. Hujuſmodi porrò laudationibus mendoſam factam eſſe hiſtoriam, auctor eſt Tullius, & poſt illum Livius, quòd nempe ſupra modum res in illis augeri ſolerent, & benè multa aſſentatoriè magis quàm verè dicerentur, ut ferè fit.

Cur aut quorſum inſtitutæ fuerunt laudationes Funebres?

R. Tribus præcipuè de cauſis. 1. Ut ſuum tribuatur mortuorum virtuti præmium. 2. In cognatorum, affiniumque & amicorum qualecumque ſolatium. 3. In documentum ſuperſtitum atque poſterorum.

Quot partibus conſtat oratio Funebris?

R. Ex hoc triplici, quem diximus, fine, liquet orationem funebrem tribus omnino partibus conſtare debere; nimirum laude, conſolatione & paræneſi, ſive adhortatione: Laude mortui, conſo-

latio-

latione Parentum, & affinium; Paræneſi verò ſeu adhortatione ad ſuperſtites, ut in mortui vitam atque virtutes, tamquam in exemplar intueantur.

De artificio Funebris orationis.

Quodnam eſſe debet, & undenam ducendum eſt illius Exordium?

R. Magnum quoddam mœroris, luctuſque ſignificationem præſeferre omnino debet. Duci autem poterit 1. ab exclamatione. Tale eſt Exordium brevis illius, ſed perelegantis orationis Tullianæ in morte Craſſi Oratoris clariſſimi: *O fallacem noſtram ſpem, fragilemque fortunam, & inanes noſtras contentiones, quæ in medio ſpatio ſæpè franguntur, & corruunt, & antè in ipſo curſu obruuntur, quàm portum conſpicere potuerunt.*

2. Duci poteſt Exordium à deſcriptione funebris apparatus, vel à mœſto audientium ſilentio, quæ res utraque ſacrum quemdam horrorem audientibus incutiat. Ita nos olim ſumus exorſi funebrem laudationem Ill. Eccleſiæ Principis Camilli de Neufville Archiepiſcopi & Proregis Lugd. *Quod triſti ſilentio, tacitaque mœſtitia defixos, & rerum à me dicendarum expectatione ſuſpenſos eſſe vos videam (Auditores) arguit illud quidem dolorem veſtrum, cujus vim acerbiſſimam in veſtris animis altiùs inſediſſe ſatis intelligo. At hic veſter mœror, hæc expectatio tanta ne mihi vobiſque fraudi ſit, eſt omnino quod verear. Habent hoc nempe magni dolores, ut ſuperbiſſimus ſit illorum ſenſus, delicatiſſimumque faſtidium; Habent hoc ut refricando facilè recrudeſcant, neque ſe niſi cautè admodum, ac molliter interpellari patiantur. Verùm opprimar antè licet officii pondere quàm illud deſeram.*

3. Duci poterit Exordium à gravi aliquo apophthegmate de fragili caducaque rerum humanarum ſorte, nobis quæ, ut cùm maximè, ante oculos obverſatur.

4. Duci poterit ab adjunctis quæ fortè laudandi

mor-

mortem circumſtetere. Hinc Imperatoris Theodoſii M. laudationem funebrem orditur D. Ambroſius: *Hoc nobis motus terrarum graves, hoc juges pluviæ minabantur, & ultra ſolitum caligo tenebroſior denuntiabat, quòd clementiſſimus Imperator Theodoſius receſſurus eſſet è terris. Ipſa igitur receſſum ejus elementa mærebant. Cælum tenebris obductum, aer perpeti horrens caligine, terra quatiebatur motibus, replebatur aquarum alluvionibus. Quidni mundus ipſe defleret eum principem continuò eſſe rapiendum, per quem dura mundi iſtius temperari ſolerent.*

5. Denique abruptum Exordium ad movendam commiſerationem longè aptius eſſe videtur quàm temperatum ac lene. Vide quomodo M. Antonius Muretus in funere * Caroli noni Galliarum Regis exordiatur ex abrupto. *Hoc igitur reſtabat unum afflictis ac penè proſtratis infelicis Galliæ rebus, ut Carolus rex, quo ſe illa recreabat, ac ſolabatur uno, de quo cogitans, in quem intuens, omnium quas excepit acerbitatum memoriam deponebat, cùm bonorum animos ad aliquam ſpem quietis erigere cœpiſſet, in ipſo incuntis adoleſcentiæ flore, acerba atque immatura morte raperetur. O fallaces hominum ſpes! ò incerta vota! ò lubrica & ancipitia humanæ vitæ curricula!*

* *Carolus IX. obiit anno* 1574.

Quid facto opus eſt in Confirmatione?

R. Tribus illis, quæ ſuprà memoratæ ſunt, partibus conſtabit Confirmatio; laude nimirum, conſolatione, atque Paræneſi: laude mortui, conſolatione propinquorum ac amicorum, & Paræneſi ad adſtantes. Quod attinet ad mortui laudes, vide quæ diximus de Panegyrico, à quo nimirùm hoc tantùm differt oratio funebris, quòd audientium voluptatem ſequatur & captet Panegyricus; funebris verò laudatio nihil niſi mœrori ſerviat atque triſtitiæ: unde vitandum erit diligenter quidquid lætitiam gaudiumque poſſet animis ingenerare: Hoc artificium obſervare poteris in illo Horatii Carmine, ubi * Quintilii amici & affinis ſui mortem lamentatur:

* *Quintilius poeta non contemnendus, Cremonenſis dictus a Patria, diverſus ab illo Quintilio Varo, qui Legiones amiſit in Germania.*

Ergo

Ergo Quintilium perpetuus ſopor
Urget ? cui pudor & juſtitiæ ſoror
Incorrupta fides nudaque veritas,
Quando ullum invenient parem ?

Mœrentium dolorem utcumque conſolabitur. 1. Vitæ ab amico laudabiliter actæ felix recordatio. 2. Honores viventi mortuoque habiti, & omnia quæ virtutem illius teſtantur tum publica, tum privata monumenta. 3. Spes minimè dubia de immortali ævo, quo ille inter felices animas in cælo perfruitur, vel aliquando fruiturus eſt. 4. Filii nepoteſque ſuperſtites, ad quos paternæ virtutis hæreditas tranſit.

Quòd ſi fortè pro patria pugnans occubuerit is qui laudatur, tunc enimverò poteris vagari liberiùs in hoc uberrimo dicendi campo, quem tibi aperit Tullius cùm Martiam Legionem, quæ in * Prælio Mutinenſi fortiter pugnans cecidit, magnificentiſſimè laudat Philippica 13. *Illi*, inquit, *impii quos cecidiſtis, etiam apud inferos pœnas, parricidii luent: vos verò qui extremum ſpiritum in victoria effudiſtis, piorum eſtis ſedem & locum conſecuti. Brevis autem vobis vita data eſt, at memoria benè redditæ vitæ ſempiterna: quæ ſi non eſſet longior quàm hæc vita, quis eſſet tam amens, qui maximis laboribus & periculis ad ſummam laudem gloriamque contenderet?* Et poſt pauca. *Sed quoniam, Patres conſcripti, gloriæ munus optimis; & fortiſſimis civibus monumenti honore perſolvitur, conſolemur eorum proximos: Quibus optima hæc eſt quidem conſolatio; parentibus, quòd tanta Reip. præſidia genuerunt; liberis, quòd habebunt domeſtica exempla virtutis; conjugibus, quòd viris carebunt quos laudare, quàm lugere præſtabit; fratribus, quòd in ſe, ut corporum, ſic virtutum ſimilitudinem eſſe confident.*

* *In bello contra M. Antoniũ, in quo Hirtius & Panſa Conſules caſi.*

Addes brevem Pallantis laudationem apud Virgilium lib. 11.

Ita, ait, egregias animas, quæ ſanguine nobis
Hanc patriam peperere ſuo, decorate ſupremis
Muneribus.

De-

Denique adſtantibus, earum, quas celebraſti, virtutum recordatione ſtimulos admovere conaberis.

Quodnam eſſe debet Perorationis artificium?

R. Hæ ſunt Perorationis partes. 1. Æternam apud Superos felicitatem apprecari mortuo. 2. Sempiternam eidem apud poſteros exoptare ac polliceri memoriam. 3. Summum illius deſiderium in auditorum animis excitare, his vel ſimilibus Horatii verbis, de eodem Quintilio:

> Quis deſiderio ſit pudor aut modus
> Tam chari capitis? Præcipe lugubres
> Cantus Melpomene, &c.

---

§. XIII.
De oratione Euchariſtica.

Quid eſt oratio Euchariſtica, ſeu Euchariſticum?

R. Oratio Euchariſtica dicitur ea, qua ob acceptum inſigne aliquod beneficium gratias agimus alicui; cujuſmodi eſt luculenta illa oratio, qua Auſonius, Orator & Poeta Gallus, Imperatori Gratiano diſcipulo quondam ſuo gratias egit pro Conſulatu ab illo accepto. Traxit autem ſuum illud *Euchariſtici* nomen à voce Græca εὐχαριστεῖν, *gratias agere.*

Quot ſunt præcipuæ partes Euchariſtici?

R. Tres. 1. Significamus lætitiam obortam ex accepto beneficio. 2. Accepti beneficii magnitudinem amplificamus. 3. Gratum & memorem animum pollicemur.

Quodnam eſſe debet Exordium orationis Euchariſticæ?

R. Exordium verſari debet in aperto quodam candidoque dicendi genere, & magnam grati animi foràs quodammodo erumpere geſtientis ſignificationem continere. Duci autem poterit. 1. A beneficii magnitudine, cui, pro eo ac par eſt, verbis

exor-

exornando, te imparem profiteâris. Sic Tullius in oratione poſt reditum habita in Senatu: *Si, Patres conſcripti, pro veſtris immortalibus in me fratremque meum liberoſque noſtros meritis, parùm vobis cumulatè gratias egero; quæſo; obteſtorque ne meæ naturæ potiùs quàm magnitudini beneficiorum id tribuendum putetis. Quæ enim tanta poteſt exiſtere ubertas ingenii; quæ tanta dicendi copia, quod tam divinum atque incredibile genus orationis, quo quiſquam poſſit veſtra in nos univerſa promerita, non dicam complecti orando; ſed percenſere numerando?*

2. Duci poterit Exordium ab excuſatione diuturni ſilentii, poſt acceptum beneficium. Hoc pacto Tullius exorditur ſuum illud eximium Euchariſticum ad Cæſarem pro impetrato M. Marcelli reditu: *Diuturni ſilentii, P. C. quo eram his temporibus uſus, non timore aliquo, ſed partim dolore, partim verecundia, finem hodiernus dies attulit; idemque initium quæ vellem, quæque ſentirem, meo priſtino more dicendi.*

Cavendum tamen erit ne Exordium ullam affectationis vel artificioſæ ſimulationis præbeat ſuſpicionem, ac imitandus potiùs erit Auſonii candor, qui ſimpliciter ac nudè ſic exorditur: *Ago tibi gratias, Imperator Auguſte; ſi poſſem, etiam referrem: Sed nec tua fortuna deſiderat remunerandi vicem, nec noſtra ſuggerit reſtituendi facultatem. Privatorum iſta copia eſt inter ſe munificos eſſe; tua beneficia, ut majeſtate præcellunt, ita mutuum non repoſcunt. Quod ſolùm igitur noſtræ opis eſt, gratias ago.*

Quid facto eſt opus in Euchariſtici confirmatione?

R. 1. Amplificanda eſt & in bono lumine collocanda beneficii magnitudo. 2. Laudanda eſt perſona à qua profectum eſt beneficium.

Quomodo amplificanda eſt beneficii magnitudo?

R. Amplificabitur quadrifariàm. 1. A perſona quæ gratificatur, ſi rex, ſi in ampliſſimo dignitatis gradu collocata. Hinc enim augetur beneficii magnitudo. 2. A perſona cui gratificatur, ſi bene-

ficium

ficium ſit egenti collatum, ſi immerenti, ſi ad plures pertineat. 3. A re qua gratificatur, ſi honeſta, ſi opportuna, ſi exoptata, ſi difficilis. 4. A ratione & modo; ſi non ægrè, ſed libenti animo, ſi non rogatu alieno, ſed ſponte; ſi non redditum ſit, ſed datum beneficium; ſi non tardè, ſed citò & opinione citiùs. Ut enim eſt in veteri Proverbio, * *Bis dat, qui citò dat*; & interdum etiam beneficii loco ducitur ſi citò negetur. Unde in laudatiſſimo Epigrammate * auctoris incerti, ſed veteris:

* *Apud Colomeſiū, & apud Barthium in Adverſariis.*

Cæſaris ad valvas ſedeo, ſto, nocte dieque:
 Nec datur ingreſſus, quo mea facta loquar.
Ite Deæ faciles, & veſtro numine ſaltem
 Dicite divini Cæſaris ante pedes:
Si nequeo placidas affari Cæſaris aures,
 Saltem aliquis veniat, qui mihi dicat, Abi.

Quidnam in Peroratione ſervandum eſt?

R. Accepti beneficii memoriam numquam interituram, & trabali, ut ita loquar, clavo figendam eſſe pollicebeeris. Ita Auſonius ait ubique ſibi occurrere beneficia Gratiani, *in templo, in foro, in curia, in palatio, domi.* Sic etiam Mamertinus ad Imperatorem Julianum: *In referenda gratia hoc tibi polliceor, ſemperque præſtabo, mihi nec in ſuggerendis conſiliis veritatem, nec in adeundis periculis animum, nec in laboribus perferendis induſtriam defuturam.* Sed nullum, quod ſciam, illuſtrius exemplum afferri poteſt, quàm Euchariſticum Æneæ ad Didonem, Æneid. 1.

O ſola infandos Trojæ miſerata labores.
Quæ nos reliquias Danaum, terræque mariſque
Omnibus exhauſtos jam caſibus, omnium egenos,
Urbe, domo ſocias. Grates perſolvere dignas
Non opis eſt noſtræ, Dido: nec quidquid ubique eſt
Gentis Dardaniæ, magnum quæ ſparſa per orbem.
Dj tibi (ſi qua pios reſpectant numina, ſi quid
Uſquam juſtitiæ eſt, & mens ſibi conſcia recti)
Præmia digna ferant.

Vide

Vide etiam apud Livium libro 28. orationem Saguntinorum gratias agentium Senatui Rom. quòd eorum cauſa bellum adversùs Hannibalem ſuſcepiſſet. Vide in bello Jugurthino orationem Bocchi regis ad Syllam. Habes quoque lectiſſimam illam epiſtolam, qua Tullius agit gratias Marcello ob ſupplicationem ſibi ejus opera decretam, quam hic integram, quia brevis eſt & eximia, non pigebit exſcribere.

M. T. C. MARCELLO * CONS. DESIG. S. P. D.

* *Conſuli deſignato.*

Quanta cura tibi meus honos fuerit, & quàm idem extiteris conſul in me ornando & amplificando, qui fueras ſemper cum parentibus tuis & cum tota domo, etſi res ipſa loquebatur, cognovi tamen ex meorum omnium literis. Itaque nihil eſt tantum, quod ego non tua cauſa debeam, facturuſque ſim ſtudiosè ac libenter. Nam magni intereſt cui debeas, Debere autem nemini malui quàm tibi; cui me cùm ſtudia communia, beneficia paterna, tuaque jam anteà conjunxerant; tum accedit mea quidem ſententia maximum vinculum, quòd ita rempublicam geris atque geſſiſti, qua mihi charius nihil eſt, ut quantum tibi omnes boni debeant, quominùs tantumdem ego unus debeam non recuſem. Quamobrem tibi velim hi ſint exitus quos mereris, & quos fore confido.

---

§. XIV.

De Epinicio & Gratulatione.

Quid eſt Epinicium?

R. Eſt gratulátio ob reportatam victoriam. Sic autem nuncupatur à voce Græca νίκη, *victoria.*

Quodnam eſſe debet illius artificium & diſpoſitio?

R. Exordium, ſi umquam aliàs, erit ſplendidum floridumque, & hilaritatis plenum ac lætitiæ. Videtur autem abruptum magis eſſe debere quàm tempera-

peratum. Ita peracutus orator Gallus ſuum ex abrupto orditur Epinicium Ludovico XIII. dictum: *Attigiſti gloriæ verticem, Rex inviƈtiſſime: Adepta es votorum ſummam fortunatiſſima Gallia.*

In confirmatione amplificabitur, 1. Belli neceſſitas. 2. Belli difficultas. 3. Æquitas in ſuſcipiendo, diligentia in apparando, virtus in gerendo, celeritas in conficiendo. 4. Enumerabuntur commoda & utilitates victoriæ, quæ timore populos, direptione urbes, vaſtitate Provincias liberaverit. Laudabuntur fortiſſimi viri qui in bello ſtrenuè pugnantes cecidere. Ita Virgilius Euryalum Niſumque laudibus in Cœlum extollit, Æneid. 9.

Fortunati ambo: ſi quid mea carmina poſſunt,
Nulla dies umquam memori vos eximet ævo;
Dum domus Æneæ Capitolj immobile ſaxum
Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.

Sua etiam laus tribuetur præfectis, ducibuſque præcipuis, qui in victoriæ partem aliquam venere. Ita Ruæus, hiſce inſcriptionibus Auguſti ſæculo dignis, conſecravit nomen illorum qui bellum Batavicum, unà cum Ludovico Magno adminiſtraverant.

LUDOVICO PRINCIPI CONDÆO
TRIBUS AD SENEFUM EXERCITIBUS FRACTIS.

HENRICO PRINCIPI TURRENIO,
SERVATIS REGNI FINIBUS,
PULSIS ULTRA RHENUM
GERMANIS, EORUM
EXERCITU QUATER CÆSO.

FRANCISCO MARESC. CREQUIO,
DELETIS INCRUENTA VICTORIA GERMANORUM
COPIIS, &c.

Peroratio vota continebit pro victoris incolumitate, gloria, felicitate, poſtquam Deo O. M. vi-

ctoriarum largitori, & bonorum omnium fonti, grates fuerint, ut par eſt, ritè perſolutæ.

Quòd ſi non pro victoria, ſed pro adepto inſigni quoppiam honoris ac dignitatis gradu, fiat alicui gratulatio ; ſignificabis 1. Quantam ceperis animo voluptatem ex illius nova dignitate. 2. Quanta ſit etiam publica hilaritas & lætitia. 3. Honoris & gradus amplitudinem verbis extolles. 4. Non caſu, non prehenſatione & ambitu non precibus muneribuſque, ſed meritis rebuſque geſtis fuiſſe comparatum hunc honorem, quem multi ambierint, perpauci obtinuerint.

Pertinent etiam ad demonſtrativum genus Soteria, Propempticon, Apobaterion, & Epibaterion.

Quid eſt Soteria?

R. Soteria vocamus orationis genus quoddam, quo reſtitutam alicui ſanitatem gratulamur, & pro illius incolumitate & ſalute grates agimus Superis.

Quid eſt Propempticon?

R. Eſt oratio qua diſcedentem aliquem fauſtis ominibus, votiſque proſequimur ; cujuſmodi luculentum habes exemplum in egregio Horatii Propemptico, ad Virgilium Athenas proficiſcentem :

Sic te Diva potens Cypri,
  Sic * fratres Helenæ lucida ſidera,
Ventorumque regat pater,
  Obſtrictis aliis, præter * Japyga.
Navis, quæ tibi creditum
  Debes Virgilium, finibus Atticis.
Reddas incolumem precor,
  Et ſerves animæ dimidium meæ.

Quid eſt Apobaterion?

R. Eſt oratio quam habemus diſcedentes ex patria, vel ex alio quodam loco, ubi cum ſingulari benevolentiæ ſignificatione ſumus excepti. Hujus generis eſt Æneæ diſcedentis oratio ad * Helenum & Andromachem, Æneid. 3.

**Caſtor & Pollux.*

** Iapyx ventus flans ab Apulia, quæ olim Iapygia dicebatur.*

** Helenus Priami filius, vaticinio clarus, ex captivo factus Epiri Rex ab ipſo Pyrrho.*

Hos

Hos ego digrediens lacrymis affabar obortis:
Vivite felices, quibus eſt fortuna peracta
Jam ſua: nos alia ex aliis in fata vocamur.
Vobis parta quies; nullum maris æquor arandum;
Arva neque Auſoniæ ſemper cedentia retrò
Quærenda. Effigiem Xanthi Trojamque videtis,
Quam veſtræ fecere manus: melioribus opto
Auſpiciis, & quæ fuerit minus obvia Grajis.

Quid eſt Epibaterion?

R. Eſt oratio quæ habetur ab illo, qui poſt longam peregrinationem, domum incolumis rediit. Vide Scaligerum lib. 3. Poetices.

CAPUT II.

De orationibus quæ pertinent ad genus deliberativum.

QVænam eſt materia generis deliberativi?

R. Illius materia ſunt res omnes in manu & arbitrio noſtro poſitæ: Ut enim ait * Tullius; *Tollitur omnis deliberatio, ſi intelligatur quidquam fieri non poſſe, aut imponatur neceſſitas. Neque enim quiſquam deliberat, qua ratione perpetuò victurus ſit, quoniam intelligit ſibi moriendi neceſſitatem incumbere: neque quiſquam deliberat quomodo volare poſſit, ſcit enim ſibi alas non adeſſe.*

* *In Partitionibus.*

Quiſnam eſt finis generis deliberativi?

R. Honeſtas, & utilitas.

Quænam orationes ſpectant ad genus deliberativum?

R. Pertinent ad genus deliberativum ſuaſio, diſſuaſio, hortatio, dehortatio, conciliatio, concitatio, commendatio, petitio, & conſolatio.

§. I.

De Suaſione & Diſſuaſione.

Q*Vid eſt Suaſio?*

R. Eſt oratio deliberativa, qua oſtenditur quid faciendum ſit. Diſſuaſione verò contrarium ſuadetur,

Vndenam ducuntur argumenta Suaſioni, vel Diſſuaſioni propria?

R. Ducuntur ab honeſto, ab utili, à neceſſario, à facili, à jucundo, cùm aliquid ſuadendum eſt; & è contrariis capitibus, cùm eſt aliquid diſſuadendum.

Quid eſt Honeſtum?

R. Honeſtum id intelligimus, inquit Cicero, quod tale eſt, ut detracta omni utilitate, per ſe ipſum laudabile ſit, & expetendum; v. g. ſi quempiam hortemur, ut M. Attilii Reguli exemplo, malit ad mortem vel ad vincula reverti, quàm datam hoſtibus fidem fallere. Ita Tullius in Maniliana probat ſuſcipiendum eſſe bellum Mithridaticum, ut deleatur ignominia, quam Populo R. Mithridates inuſſit, cùm una hora tot civium Romanorum millia juſſit occidi. Ex hoc eodem loco Cato apud Lucanum lib. 9. animos militum accendit ſola gloriæ commendatione, ad aggrediendum iter periculoſum ac difficile:

O quibus una ſalus placuit mea caſtra ſecutis
Indomita cervice mori, componite mentes
Ad magnum virtutis opus, ſummoſque labores.

Quam orationem claudit pulchra illa ſententia:

——————— Serpens, ſitis, ardor, arena,
Dulcia virtuti: gaudet patientia duris:
Lætius eſt, quoties magno ſibi conſtat honeſtum.

Quid vocas Vtile?

R. Utile eſt quod propter commodum experitur; ſive adjunctam habeat honeſtatem, ut gloria, ho-

honor, dignitas; ſive non habeat, ut divitiæ, valetudo, tranquilitas, malorum depulſio, &c. Ex his locis Catilina conjuratos hortatur apud Salluſtium, ad nefarium facinus, quod ille maximum atque pulcherrimum vocat: *Nobis*, inquit, *eſt domi inopia, foris æs alienum; mala res, ſpes multò aſperior. Denique quid reliqui habemus, præter miſeram animam? Quin igitur expergiſcimini? en illa, illa, quam ſæpè optaſtis libertas; præterea divitiæ, decus, gloria in oculis ſita ſunt. Fortuna ea omnia victoribus præmia poſuit.*

Curio* ſimiliter, apud Lucanum lib. 1. ſpecie utilitatis Julium Cæſarem ad bellum civile ſic hortatur.

**Curio homo linguæ venalis, ut ſe ære alieno liberaret, Cæſarem ad civile bellū impulit.*

Bellantem geminis tenuit te Gallia luſtris,
Pars quota terrarum. Facili ſi prælia pauca
Geſſeris eventu, tibi Roma ſubegerit orbem.

Quid vocat Neceſſarium?

R. Neceſſarium dicitur id omne ſine quo ſalus aut dignitas ſtare non poteſt. Seu mavis cum Scaligero, neceſſarium dicitur quod ita utile eſt, ut ſine eo res NEC ESSE poſſit, unde & nomen derivatum eſt. Hujuſce porrò loci magna vis eſt. Multi enim ſunt animis adeò ſegnibus, ut tum quoque cùm aliquid honeſtum & utile eſſe norunt, tamen ſi res ſit cum magno labore conjuncta, facilè terreantur. Apud tales ratio neceſſitatis eſt compendioſa vis ad perſuadendum. Ejuſmodi eſt Ciceronis argumentum in 4. Philip. *Agitur enim non qua conditione victuri, ſed victuri ne ſimus, aut cum ſupplicio, ignominiaque perituri.* Ab hoc potiſſimùm loco, itemque ab honeſto Æneam Hector ad fugiendum hortatur, Æneid. 2.

Heu! fuge nate Dea, teque his, ait, eripe flammis.
Hoſtis habet muros; ruit alto à culmine Troja.
Sat patriæ Priamoque datum: ſi Pergama dextra
Defendi poſſent, etiam hac defenſa fuiſſent.

Quid vocas Facile?

R. Facile illud eſt quod ſine magno labore, ſumptuve, aut moleſtia, brevi tempore fieri poteſt; quæ

quæ ſanè omnia maximo ſunt ad perſuadendum momento. Fruſtrà enim ſuadetur illud, quod vix aut ægrè admodum fieri poſſe creditur. Ac proptereà, ſi quis hac de re ſcrupulus hæreat auditoribus, is antè omnia ex illorum animis omnino erit eximendus. Ita Venerem in ſuam ſententiam conatur allicere aſtuta Juno, Æneid. 4.

Mecum erit iſte labor: nunc qua ratione quod inſtat
* Confieri poſſit, paucis, adverte, docebo.

*Confieri pro confici, vox parum uſitata.

Quid vocas Iucundum?

R. Jucundum dicitur quod honeſtam habet voluptatem vel animi, vel corporis; ſic nuncupatum, inquit Tullius, *à juvando*, quòd nempe juvet vel utrumque vel alterutrum. Hinc ducitur illud argumentum Tullii: *Hoc velim tibi perſuadeas, ſi rationibus meis à te proviſum eſſe intellexero, magnam te ex eo & perpetuam voluptatem eſſe capturum.*

Quænam in ſuadendo, vel diſſuadendo præcipuè ſpectanda ſunt?

R. Tria. 1. Quid ſit de quo deliberetur. 2. Qui ſint qui deliberent. 3. Quis ſit qui ſuadeat, vel diſſuadeat.

Quid ſpectandum eſt in re de qua deliberatur?

R. Quinque illa de quibus egimus enucleatè: An ſit honeſta, an utilis, an neceſſaria, an facilis, an jucunda.

Quid ſpectandum eſt in iis qui deliberant?

R. Caput artis eſt noſſe penitùs animos eorum qui deliberant, eorumque voluntates ac naturas feſtinè odorari, ut poſſis ambitioſis ſplendida, avaris utilia, voluptuoſis jucunda proponere, & ſuo, quod ajunt, hamo quemque piſcari.

Prudentis ergo Oratoris erit videre an agat cum regibus aut viris principibus, apud quos, ut ajebat Paryſatis illa, verbis byſſinis opus eſt; an cum nobilibus, quos honeſta ac laudabilia tangunt; an cum plebe, bellua multorum capitum,

apud

apud quam negotium tractare longè difficillimum eſt. Neque verò ſatis eſt dignitatem ſpectare: ſed habenda eſt etiam ingenii, morum & ætatis ratio, ut rem faciliùs poſſis ad exitus optatos perducere. Jure igitur merito de variis variarum ætatum, conditionum & gentium moribus hic agi ſolet ab artis Magiſtris, & in primis ab Ariſtotele.

---

§. II.

De variis variarum ætatum moribus.

Q*Vinam ſunt juvenum, virorum, ac ſenum mores?*

R. Ætatis cujuſque mores graphicè admodùm ita pingit Horatius in Arte poetica:

Imberbis Juvenis tandem, cuſtode remoto,
Gaudet equis canibuſque & aprici gramine campi:
Cereus in vitium flecti, monitoribus aſper,
Utilium tardus proviſor, prodigus æris,
Sublimis cupiduſque, & amata relinquere pernix.
Converſis ſtudiis, ætas animuſque virilis
Quærit, opes & amicitias, inſervit honori;
Commiſiſſe cavet quod mox mutare laboret.
Multa ſenem circumveniunt incommoda; vel quòd
Quærit, & inventis miſer abſtinet, ac timet uti;
Vel quòd res omnes timidè gelidèque miniſtrat;
Dilator, * ſpe longus, iners, aviduſque futuri,
Difficilis, querulus, laudator temporis acti
Se puero: cenſor caſtigatorque minorum.

* *Tardus ad benè ſperandũ ob timiditatem, δυσέλπις, ait Ariſtoteles; vel, ut alii malunt, ſpem vitæ longã habens.*

Juvenes igitur flagrant cupiditatibus, facilè & vehementer excandeſcunt, undè adoleſcentia quidam quaſi rationis æſtus appellatur; honeſtum utili præferunt, aperti ſunt, candidi & miſericordes: ſua enim innocentia ceteros metiuntur. Prodigi ſunt & in ſumptus effuſi; nondum enim egeſtatem ſunt experti: ad riſum & dicacitatem ſunt propenſi. Audi Tullium: *Non loquor de ſapientia quæ non cadit in hanc ætatem: de impetu animi loquor, de cupiditate vincendi, de ardore mentis ad gloriam; quæ ſtudia in his jam ætatibus noſtris contractiora eſſe*

debent : in adoleſcentia verò, tamquam in herbis ſignificant, quæ virtutis maturitas, & quanta fruges induſtriæ ſit futura.

At diſpar omnino eſt ſenum ratio. Facilè ſuccenſent illi quidem, ſed non æquè parent iræ; quia ut ſcitè Horatius, *Lenit albeſcens animos capillus, litium & rixæ cupidos protervæ.* Parum ſperant, quia diu vixerunt; pauca moliuntur, præteritis gaudent, facetos ac ridiculos odere, ſoliciti ſunt officiorum exactores, ad rem attenti, lenti, difficiles, ſuſpicioſi; ſæpè enim aut ſe aut alios deluſos meminerunt. Præterea queruli ſunt moroſique, ut ait Tullius, *in fragili corpore odioſa eſt omnis offenſio.*

Denique verboſi ſunt & loquaces, quia docere amant. Unde non inſcitè Cornelius Gallus, ſeu potiùs Maximianus.

Deficit auditor, non deficit ipſe loquendo.
O ſola fortes garrulitate ſenes.

Sed facilè hoc illorum ætati condonandum, ob egregias virtutes, quibus hoc vitium abundè compenſant.

Virilis ætas ſenectutem inter & adoleſcentiam interjecta, ac in quodam quaſi confinio poſita, utriuſque virtutum vitiorumque particeps eſt, & utriuſque indolem, velut ex vicinia, trahit. Juventus fortis eſt, ſed intemperans; ſenectus eſt temperans, ſed timida; virilis ætas fortis eſt ſobriaque. Juventus nimis credula eſt; ſenectus nimis ſuſpicioſa; virilis ætas, pro rerum natura, vel confidit, vel diffidit. Juventus quærit honeſtum potiùs quàm utile; ſenectus utile magis quàm honeſtum; virilis ætas & honeſtum ſimul & utile.

Puerilis denique ætas efferveſcit facilè; mutatur in horas; magnam habet indolem ad virtutem; gloriæ honorique mirum in modum velificatur. Audi Tullium lib. 5. de Finibus: *Quanta ſunt puerorum decertantium ſtudia! ut illi efferuntur lætitia,*

cùm

cùm vicerint! ut pudet victos! ut ſe accuſari nolunt! quàm cupiunt laudari! quos illi labores non perferunt, ut æqualium principes ſint!

Ex variis hiſce variarum ætatum moribus facilè liquet, in omni deliberatione, juvenum animos illecebris gloriæ, cujus ſtudio maximè trahuntur, eſſe titillandos: connivendum aliquando eſſe in illorum levioribus vitiis; expectandum tantiſper dum æſtus iracundiæ deferveſcat, neque contra torrentem eſſe luctandum. Apud ſenes maximè ſpectandam eſſe utilitatem; pecuniæ, prædiorum, opulentiæ & omnium vitæ commodorum acceſſionem. Apud viros denique orationem honeſtate ſimul & utilitate temperandam eſſe.

---

§. III.

De moribus Nobilium, Divitum & Plebejorum.

QVinam ſunt Nobilium mores?

R. Nobiles ſunt honoris ac gloriæ vel maximè ſtudioſi, &, ſi Appulejana voce uti fas eſt, ſunt in primis *honoripetæ*. Solent autem non ſolùm ignobiles aſpernari, ſed etiam homines novos, qui primi ex ſua gente ſunt honores conſecuti. Ita Metellus contemnebat C. Marium, illique Conſulatum invidebat. Unde ſic de eo Salluſtius: *Inerat contemptor animus, & ſuperbia, commune nobilitatis malum.*

Quinam ſunt Divitum mores?

R. Divites, ſi præſertim divitias ſunt nuperrimè conſecuti, contumelioſi fermè ſunt ac ſuperbi. Nempe facilè ſibi perſuadent præſtare ſe ceteris, quia divitias poſſident, quibus venalia ſunt omnia. Præterea ſolent mollitia luxuque diffluere, ut notat Juvenalis Sat. 6.

Prima peregrinos obſcœna pecunia mores
Intulit, & turpi fregerunt ſæcula luxu
Divitiæ molles.

Hanc

Hanc quam memoravimus novorum divitum arrogantiam, ſcitè tangit Cicero, cùm de T. Roſcio ait: *Qui in ſua re fuiſſet egentiſſimus, erat, ut fit, inſolens in aliena;* & Maro, cùm ait de Numano,

Vociferans, tumiduſque novo præcordia regno.

Qui ſunt denique Plebejorum mores?

R. Germanos plebis mores ſuis coloribus ſcitè pingunt Salluſtius, Moratius, Tacitus, & Seneca, dum ajunt, *plebem eſſe belluam multorum capitum...... pluma & vento mobiliorem eſſe......... opinione duci magis quàm veritate .... ire quò itur, non quò eundum eſt ..... privatis commodis ſervire potiùs quàm publicæ vel honeſtati, vel cupiditati ..... cupidam eſſe rerum novarum .... Denique peſſimi argumentum turbam eſſe.*

De variis Reipublicæ formis.

Neque verò in deliberatione ſatis eſt ætatis & conditionis cujuſque indolem ac ſtudia diligenter ſpectare. Spectandi prætereà ſunt Reipublicæ mores, qui ſcilicet, pro varia politiæ forma, ſolent maximoperè variare. Aliter igitur agendum apud Gallos Hiſpanoſque & Luſitanos, quibus Rex unus ſummo cum imperio præeſt: aliter apud Helvetios, Batavoſque ac Venetos, apud quos vel plebs, vel Optimates dominantur.

*Quid eſt * Monarchia?*

R. Eſt unius dominatus, communem utilitatem ſpectans.

*Quid eſt * Ariſtocratia?*

R. Eſt Optimatum imperium, cujuſmodi eſt apud Venetos. Quòd ſi Optimates illi pauci ſint, & propriæ, non verò publicæ ſerviant utilitati, vocabitur * *Oligarchia.*

*Quid eſt * Democratia?*

R. Eſt imperium populi, cujuſmodi fermè eſt apud Helvetios. Quòd ſi plebs infima dominetur, voca-

* Μόνος, *ſolus*, & ἀρχὸς, *princeps*.
* Ἄριστοι, *optimates*, & κράτος, *imperium*.
* Ὀλίγοι, *paucus*, & ἀρχὴ, *principatus*.
* Δῆμος, *populus*, & κράτος, *potentia*.

vocabitur * *Ochlocratia*. Addi poteſt *Annarchia*, quæ ſolet ex turbulentiſſimis temporibus exurgere, cùm ſine rege ceteriſque magiſtratibus, fluctuat labefactatum imperium.

* ὄχλος, *turba*, & κρατέω, *dominor*.

De variis variarum gentium moribus.

Varios præterea gentium mores, ingeniumque accuratè cognoſces, & illorum germanam indolem perſpectiſſimam habebis, ut poſſis ad illam ſermonem accommodare, ut monet Horatius:

Intererit multùm * Davuſne loquatur, an heros,
Colchus, an Aſſyrius, Thebis nutritus, an Argis.

* Davus *perſona comica, & nomen ſervi.*

Quænam igitur eſt variarum Europæ Gentium indoles?

R. Galli ſunt humani, hoſpitales, candidi, urbani, lauti, audaces, bellicoſi, mobiles, præcipites, longæ ſpei impatientes, faciles ad obliviſcendas injurias æquè ac benefacta; acribus initiis, injurioſo fine, & ut ait Florus de veteribus Gallis, primo impetu pluſquam viri, ſecundo non item; magni peregrinatores: unde jure dictum eſt, *Nullum bellum ſine milite Gallo*.

Germani ſunt ſimplices, aperti, fortes, animarum prodigi, veri amici, verique hoſtes, inquit Scaliger. Belgæ Batavique medium fermè tenent Gallos inter atque Germanos. Hiſpani ſunt conſtantes, ſedati, lenti in conſiliis, laboris ac diſciplinæ tolerantes; vile miniſterium, etiamſi ſpes magna affulgeat, averſantes. Itali ſunt cunctatores, ingenioſi, ſapientes, mentis excelſæ ac reconditæ, & ad regendum omnino nati, ut ait Virgilius:

Tu regere imperio populos Romane memento.
Hæ tibi erunt artes.

Poloni ſunt feroces, bellicoſi, & quos arte magis quàm vi poſſis ſuperare; Moſcovitæ contra fraudulenti, &c. Longum eſſet cetera perſequi. Plura qui volet, adeat quæ ingenioſè & eleganter de præcipuis gentibus diſſeruit Joannes Barclajus in Icone animorum cap. 3. & ſex proximè ſequentibus.

** Verum nomen, Claudius Quilletus Medicus Gallus, vixit ſæculo proximè elapſo.*

bus. Adeat item * Calvidii Læti Callipædiam, ubi verſibus elegantiſſimis diverſarum Europæ Gentium mores & ingenium diligenter expreſſit.

Erit igitur prudentis Oratoris ad propriam cujuſque gentis naturam flectere ſeſe atque verſare. Illuſtre ejus rei habemus exemplum in Alexandro M. apud Curtium lib. 3. ubi varia oratione, ut cujuſque animis aptum erat, milites ſuos alloquitur. Paucis eamdem rem complectitur Juſtinus lib. 11. *Alexander*, inquit, *circumvectus ſuos, ſingulas gentes diverſa oratione alloquitur. Illyrios & Thracas, opum ac divitiarum oſtentatione: Græcos, veterum bellorum memoria, internecinique cum Perſis odii accendebat: Macedones autem nunc Europa victa admonet, nunc Aſia expetita; nec inventos illis toto orbe pares viros gloriatur. Ceterùm & laborum finem hunc & gloriæ cumulum fore.*

Quid denique ſpectandum eſt in illo qui ſuadet vel diſſuadet.

R. Tria maximè in illo ſpectanda ſunt, prudentia, probitas, & benevolentia. Prudentia quidem, *quia iis fidem habere ſolemus*, inquit Tullius libro de Officiis, *quos plus intelligere ac videre quàm nos arbitramur.* 2. Probitas, *quia quò quis verſutior & callidior, hoc inviſior & ſuſpectior, detracta opinione probitatis*, ait idem Tullius; *& ſi quem licèt peritum ac prudentem ceteroqui, fallacem tamen, & ſui potiùs amantem credamus quàm noſtri, ejus conſilium penitùs averſabimur.*

3. Spectatur in ſuadente benevolentia; quia ut vel maximè prudens & probus quis credatur, tamen ſi odiſſe nos, vel alteri parti meliùs velle exiſtimetur, nequaquam nobis benè conſulere velle judicabitur. Tria hæc complexus videtur Cicero, cùm libro 2. ad Atticum ait: *Nunc mihi & conſiliis opus eſt tuis, & amore & fide. Quare advola: expedita erunt omnia, ſi te habebo.* Nam conſilium ad prudentiam pertinet, fides ad virtutem, amor ad benevolentiam.

Quan-

Quantoperè verò opus ſit ut aliquem & benevolum erga nos, & ſincerum putemus, oſtendit Virgilius, Æneid. 4. ubi Venerem blandiſſimè ſic hortatur Juno, ut filium Æneam Carthagine retineat:

Quin potiùs pacem æternam, pactoſque hymenæos
Exercemus? habes quod tota mente petiſti.
Ardet amans Dido, traxitque per oſſa furorem.
Communem hunc ergo populum, paribuſque regamus
Auſpiciis: liceat Phrygio ſervire marito,
Dotaleſque tuæ Tyrios permittere dextræ.

Quid oratione iſtac, in ſpeciem vel honeſtius, vel utilius? Nec tamen perſuadetur Venus. Cur?

. . . . . . Senſit enim ſimulata mente locutam;

nec credere potuit Junonis animum tantoperè immutatum, ut nunc benè vellet Æneæ, cui ſemper fuiſſet infeſta.

Quædam in deliberatione obſervanda.

Prætereà hæc diligenter obſervabit Orator. 1. Vitanda eſt omnis ingenii, aſſentationis & artificii ſuſpicio, ne auditori videamur inſidiari: omnis enim nimius ornatus habetur pro dolo.

2. In omni deliberatione, nulla argumenta majus fermè pondus habent quàm divina. Nam omnes religione moventur, & nulla res multitudinem vehementiùs ferit.

3. Maxima eſt ad perſuadendum vis exemplorum, aut recentium, quò notiora ſint; aut veterum, quò plus ponderis habeant, & auctoritatis. Plerumque enim videntur reſpondere futura præteritis; habeturque experimentum veluti quoddam rationis teſtimonium. Suadet, v. g. Fabius Maximus in Senatu, ne Scipio, Hannibale in Italia relicto, trajiciat in Africam: *Dies me deficiet*, inquit, *ſi reges imperatoreſque temerè hoſtium terras tranſgreſſos, cum maximis cladibus ſuis exercituumque ſuorum, enumerare velim*. Deinde vetus affert Athenienſium exemplum, qui claſſe in Siciliam tranſ-

tranſmiſſa, rempublicam ſuam in perpetuum affixerunt; & novum M. Attilii, qui in ea ipſa Africa; ante annos quadraginta victus & captus eſt.

§. IV.

De Hortatione & Dehortatione.

Q*Vid differt Hortatio à Suaſione?*

R. Hoc differt quòd ſuadeamus ratione & conſilio, hortemur verò motu atque impulſu. Unde Suaſio propriè pertinet ad intellectum; Adhortatio verò pertinet ad affectum. Suaſio docet, eòque plus habet argumentorum; Adhortatio verò inflammat, ac propterea plus habet caloris. Suaſio facit ut ſcias quid facto ſit opus; Hortatio facit ut velis & auſis, illiuſque partes ſunt faces ac ſtimulos veluti ſubjicere auditorum animis, illoſque ad rem benè gerendam inflammare. Denique Suaſio pertinet ad confirmationem; Exhortatio verò concluſioni reſervatur.

Quinam affectus ſunt in hortatione concitandi?

R. Excitabis 1. Spem & fiduciam. 2. Amorem & deſiderium rei quæ ſuadetur. 3. Æmulationem alienæ gloriæ, quæ eſt potentiſſimum ad feriendos animos telum. 4. Laudabis virtutem illorum quos hortaris, illoſque hortatu nequaquam indigere dices. Ut enim obſervat Tullius, in excitando & in acuendo, plurimùm valet ſi laudes eum quem cohortaris. Ita ſocios recordatione virtutis inflammat Mneſtheus apud Virg. Æneid 5.

At media ſocios incedens nave per ipſos
Hortatur Mneſtheus. Nunc nunc inſurgite remis,
Hectorei ſocii, Trojæ quos ſorte ſuprema
Delegi comites; nunc illas promite vires,
Nunc animos, quibus in Gætuli ſyrtibus uſi,
Jonioque mari, * Maleæque ſequacibus undis.
Non jam prima peto Mneſtheus, neque vincere certo
(Quamquam ò) ſed ſuperent, quibus hoc Neptune dediſti.
Extremos pudeat rediiſſe. Hoc vincite cives,
Et prohibete nefas . . . .

* *Malea promontorium in mare procurrens, quod periculoſam reddit navigationē.*

Illu-

Illuſtre adhortationis exemplum habes apud Curtium lib. 7. ubi Alexander trecentos juvenes adhortatur, ut invadant præruptam illam & undique abſciſſam Sogdianorum petram, quæ in triginta ſtadiorum altitudinem eminebat, & quam Arimazes cum triginta armatorum millibus obtinebat.

Alexandri hortatio ad trecentos milites.

*Vobiſcum, ò juvenes, & mei æquales, urbium invictarum antè munimenta ſuperavi: montium juga perenni nive obrupta emenſus ſum: anguſtias Ciliciæ intravi: Indiæ, ſine laſſitudine, vim frigoris ſum perpeſſus: & meis documenta vobis dedi, & veſtri habeo. Petra quam videtis, unum aditum habet, quem barbari obſident, cetera negligunt: nullæ vigiliæ ſunt niſi quæ caſtra noſtra ſpectant. Invenietis viam, ſi ſolerter rimati fueritis aditus ferentes ad cacumen. NIHIL tam altè natura conſtituit, quò virtus non poſſit eniti. Experiendo quæ ceteri deſperaverunt, Aſiam habemus in poteſtate. Evadite in cacumen, quod cum ceperitis, candidis velis ſignum mihi dabitis: Ego copiis admotis, hoſtem in nos à vobis convertam. Præmium erit ei qui primus occupaverit verticem * talenta decem: uno minùs accipiet, qui proximus ei venerit: eademque ad decem homines ſervabitur proportio. Certum autem habeo vos non tam liberalitatem intueri meam, quàm voluntatem.*

* *Talentū Atticum reſpondet Realibus, ſeu Iuliis Romanis* 6000.

Dehortationis verò luculentiſſimum exemplum habes apud Livium lib. 23. in oratione Calavii civis Campani, qua filium ſuum Perollam ab Hannibalis cæde dehortatur.

Dehortatio.

Per ego te, fili, quæcumque jura liberos jungunt parentibus, precor quæſoque, ne ante oculos patris facere & pati omnia infanda velis. Paucæ horæ ſunt, intra quas jurantes per quidquid Deorum eſt, dextras dextræ jungentes, fidem obſtrinximus, ut ſacratas de-

men-

menſis * *eſſemus. Digreſſi à colloquio, extemplò in eum armamur? Surgis ab hoſpitali menſa, ad quam tertius Campanorum adhibitus ab Hannibale es: eam ipſam menſam cruentare vis hoſpitis ſanguine? Hannibalem modò pater filio meo potui placare; filium Hannibali non poſſum? Vnus aggreſſurus es Hannibalem? Quid illa turba tot* *libertorum ſervorumque? Quid in unum intenti omnium oculi? quid tot dextra? torpeſcentne in amentia illa? Vultum ipſius Hannibalis, quem armati exercitus tremunt, quem horret populus R. tu ſuſtinebis? Et ſi auxilia deſint, me ipſum ferire, corpus meum opponentem pro corpore Hannibalis ſuſtinebis? Atqui per meum pectus petendus ille tibi transfigenduſque eſt. Deterreri hìc ſine te potiùs, quàm illic vinci. Valeant preces apud te mea, ſicut pro ſe hodie valuerunt.*

* *Ita genuina lectio.*

* *Meliùs quàm* liberorum, *ut vulgò legitur.*

---

§. V.

De Concitatione, & Conciliatione.

Q*Vid eſt Concitatio?*

R. Eſt virulentum quoddam orationis genus, quo multitudinis præſertim animi, veluti quodam ſeditionis flabello concitantur. Exemplum unum afferam ex Tacito lib. I. Annalium, ubi ait fuiſſe in caſtris Percennium quemdam gregrarium militem, hominem turbulentum & procacem, qui commilitonum ſeditionem conflare conatus eſt hac artificioſiſſima concione: *Cur paucis centurionibus, paucioribus Tribunis, in modum ſervorum obedirent; quando auſuros expoſcere remedia, niſi novum & nutantem adhuc principem precibus vel armis adirent? Satis per tot annos ignavia peccatum, quòd tricena aut quadragena ſtipendia ſenes, & plerique truncato ex vulneribus corpore tolerent. Ne dimiſſis quidem finem eſſe militia, ſed apud vexillum retentos, alio vocabulo eoſdem labores perferre:* & paulò poſt: *Denis in diem aſſibus animam & corpus æſtimari. Hinc veſtem, arma, tentoria, hinc ſævitiam centurionum, & vacationes munerum redimi: at Hercule verbera, & vulnera, duram hie-*

hiemem, exercitas æſtates, bellum atrox, aut ſterilem pacem ſempiternam.

Concitationi opponitur conciliatio, qua vel nobis amorem alicujus conciliamus, vel diſſidentes partes in concordiam gratiamque reducere conamur. Sic olim Germanicus Cæſar tumultuantes legiones prudenti oratione ſedavit, & Julius Cæſar exercitum cōpeſcuit, *Quirites*, appellando, pro militibus; qua una voce obortam ſeditionem repentè compreſſit.

§. VI.

De Commendatione.

Quot ſunt præcipua Commendationis capita?

R. Tria. 1. Cauſas Commendationis exponemus, idque modeſtè & verecundè; ut quòd benè quis de nobis, aut de noſtris meritus ſit: quòd ſimus cum illo vel ſanguine, vel affinitate, vel amicitia conjuncti: quòd perſpectiſſima nobis ſit illius humanitas, fides, eruditio, virtus, &c. Addere poterimus ſcire nos Horatianum illud Epiſt. lib. 1.

Qualem commendes etiam atque etiam aſpice; ne mox
Incutiant aliena tibi peccata pudorem

Sed viri integritatem & præclaras animi dotes nobis exploratiſſimas eſſe. 2. Exponemus negotium, cujus cauſa commendatur à nobis quiſpiam. 3. Orabimus atque obteſtabimur; vel dicemus nos pluribus nolle contendere, ne de ejus quem rogamus humanitate diffidere videamur. 4. Denique tum noſtro, tum ejus quem commendamus nomine, omne grati ac memoris animi officium pollicebimur.

Eſt & obliquæ Commendationis genus, quo ſimulamus nos commendare nolle quem interim vel maximè commendamus, ut ſi dicas non quidem commendare te alteri Sextium velle; ſed orare ſolùm ut propiùs hominem noſcere ne gravetur. Sperare enim futurum ut, cùm gratias agere ſoleant, qui commendarunt, alter tibi gratias agat, per quem viri tanti notitiam ſit conſecutus.

Commendationis, elegantiſſimo quodam artificio elaboratæ, ſingulare exemplum habes in hac Horatii ad Tiberium Epiſtola, quamquam ad communes commendandi regulas non exacta videri fortaſſe poſſit.

Epiſtola 9. lib. 1.

*Septimium * Tiberio commendat.*

Septimius, Claudi, nimirum intelligit unus,
Quanti me facias. Nam cùm rogat, & prece cogit,
Scilicet ut tibi ſe laudare & tradere coner
Dignum mente domoque legentis honeſta Neronis,
Munere cùm fungi propioris cenſet amici:
Quid poſſim videt, ac novit me valdius ipſo,
Multa quidem dixi cur excuſatus abirem:
Sed timui, mea ne finxiſſe minora putarer,
Diſſimulator opis propriæ, mihi commodus uni.
Sic ego majoris fugiens opprobria culpæ,
Frontis ad urbanæ deſcendi præmia. Quòd ſi
Depoſitum laudas, ob amici juſſa, pudorem:
Scribe tui gregis hunc, & fortem crede, bonumque.

** Tiberius Claudius Nero, ex gente Claudia, qui poſt Auguſtum fuit Imperator, & vulgo* Tiberius *nuncupatur.*

** Urbani homines ſolent audaciores eſſe quàm ruſtici & hac in ſta libertas, illorum quaſi præmium eſt.*

§. VII.
De Petitione.

Quid eſt Petitio?

R. Petitio eſt oratio, qua aliquid poſtulamus vel pro nobis, vel pro alio. Poſterior hæc vocatur interceſſio. Utriuſque artificium paucis complexus eſt Servius, ubi Junonis ad Æolum orationem enarrat.

Rhetorum, inquit, eſt in omni petitione hoc obſervare, 1. Ut facilè præſtari poſſit quod petitur. 2. Ut ſit juſta petitio. 3. Ut habeat modum, & adhibeatur in illa moderatio: Hoc eſt ut ſi majora dari non poſſint, minoribus certè contenti videamur. Ut ſequatur expedita remuneratio. Quatuor hæc obſervare licet in Junonis petitione. 1. Enim docet rem facili negotio fieri poſſe:

Æole (namque tibi Divum Pater, atque hominum Rex,
Et mulcere dedit fluctus, & tollere ventos.)

2. Juſtam eſſe petitionem oſtendit, dum inimicam gentem inſectatur:

Gens

Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor.

3. Adhibet moderationem, dum alterutro contenta eſt:

Incute vim ventis, ſubmerſaſque obrue puppes:
Aut age diverſas, & disjice corpora ponto.

4. Beneficii præmium pollicetur.

Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore Nymphæ;
Quarum quæ forma pulcherrima, Dejopejam
Connubio jungam ſtabili, propriamque dicabo.

Quàm plurima etiam petitionum exempla ſuppeditabunt epiſtolæ Ciceronis; quas inter, ſideris inſtar elucet elegantiſſima illa ad Lucejum, quæ eſt 12. libri 5. ad familiares, qua Lucejum enixè rogat, ut quæ in Conſulatu ſuo geſſerat Tullius, ea literis quàm primùm velit conſignare. Eam autem ſic orditur: *Coram me tecum....*

---

§. VIII.

De Conſolatione.

CONſolator, vel minor eſt, vel æqualis, vel major. Minori cautiùs & molliùs erit agendum: Amorem ſuum in primis teſtabitur; & ne de ſuo plus altero ſapere velle videatur, ea quæ dictu opus erunt, ex quopiam Philoſopho, vel alio ſummæ prudentiæ viro ſe aliquando audiſſe profitebitur. Æqualis, pro communis amicitiæ jure facere ſe dicet. Major aget liberiùs, adeò ut, ſi quis immoderatiùs dolorem ferat, audeat etiam increpitare, ſed leniter & amicè.

Scitè omnino argumentum illud tractat Scaliger, libro 3. de Arte poetica, cap. 123. *Conſolator*, inquit, *aut eſt major, aut minor, aut æqualis. Magnitudinem intelligo aut imperio, aut dignitate, aut opibus, aut ſapientiâ, aut ætate. Aliter enim conſolabitur Naſonem Livia; aliter Liviam Naſo. Hoc ſpectat ad imperium. Dignitas autem etiam ſine imperio eſſe poteſt. Veluti ſi pater filium, Ciceronem Pompejus. Opibus, ut ſi*

è plebe quempiam clientem ſuum Craſſus. Sapientia, quemadmodum Polybium, aut matrem Seneca. De ætate, non opus eſt exemplis. Major interponet auctoritatem; etiam objurgabit. Sapiens opponet etiam diſputationem. Sententiæ huic crebriores. Minor oſtendet affectum: ſeſe id à ſapientibus accepiſſe. Æqualis teſtabitur amicitiam, jus commune benevolentiæ.

Si mœrentis dolor ſit adeò gravis, & adeò recens, ut medicinam videatur reſpuere, bipartita erit oratio. Priori parte affirmabimus parùm idoneos eſſe nos qui ſolemur alium, cùm vel ipſi quoque conſolatione plurimùm egeamus: ſimulque privati noſtri doloris cauſas afferemus. Addemus non nos modò, ſed omnes etiam bonos dolere: quod ipſum tamen qualecumque mœrenti ſolatium debet afferre: quia ſcilicet,

* Leviùs communia tangunt,

** Claudianus.*

Altera verò parte afferemus quæ leniendo dolori ſunt idonea; qualia ſunt trita hæc & pervulgata. 1. Vitæ communis conditio, quæ multis malis ſit obnoxia. 2. Ejus quem conſolamur doctrina, virtus, animi magnitudo. 3. Inutilitas & damnum unde dolor augeatur, non corrigatur. 4. Patientiæ vis, quæ mitiget omnia, juxta illud Venuſini Poetæ:

Durum, ſed levius fit patientia
Quidquid corrigere eſt nefas.

5. Quàm ſit honeſtum in altiſſimo divinæ voluntatis conſilio ſemper acquieſcere. 6. Quàm ſit ſapiente dignum, quàmque laudabile ſit, ratione conſilioque mitigare dolorem illum, qui die ipſa ac tempore tandem aliquando deferveſcet.

Ad genus judiciale, quod *bellum togatum* jure vocare poſſumus, pertinent duæ orationum ſpecies, accuſatio nimirum atque defenſio; quæ non alia præcepta deſiderant, quàm quæ ſunt hactenus à nobis allata: cùm præſertim veterum judiciorum ratio prorſus immutata.

Finis Libri Quarti.

ARTIS RHETORICÆ LIBER QUINTUS.

DE PRONUNTIATIONE.

SUpereſt Pronuntiatio ſive actio; poſtrema quidem oratoriæ facultatis pars, ſi ordinem in tractando conſideres; ſed tanti tamen momenti, ut primas, ſecundas, & tertias ei Demoſthenes merito & jure tribuerit.

Quod eſt Pronuntiatio?

R. Eſt vocis geſtuumque, pro rerum verborumque varietate, apta conformatio. Quanta porrò ſit illius vis & utilitas, docet Tullius, cùm ait, infantes & indiſertos homines, actionis dignitate, eloquentiæ ſæpè fructum palmamque tuliſſe: diſertos verò benè multos, actionis deformitate, infantes fuiſſe judicatos. Hinc Pronuntiatio rectè vocatur ab eodem Tullio, *Quædam corporis eloquentia*; & alibi, * *Sermo corporis* ab eodem etiam appellatur.

* *Ad Brutum.*

Quot res ſunt ad rectè pronuntiandum neceſſariæ?

R. Tres: memoria, vox, & geſtus. Eſt enim

memoria quaſi fundamentum actionis; de cujus vi gratiaque multum depereat neceſſe eſt, ſi memoriter non pronuntietur oratio, & ſi orator non poſſit à commentariis oculos & vultum avertere.

Viris tamen principibus, & in publica re vehementer occupatis, vitio verti nequit, ſi recitent è commentario; ut olim Auguſtus, qui, ne memoriæ ſubiret aleam, vel in ediſcendo ſibi tempus abiret, ferè de ſcripto dicebat; ut auctores ſunt Suetonius, & Dio. Itemque Patrum noſtrorum memoria Carolus V. ad Belgii Proceres orationem è ſcripto recitavit, cùm ſeſe regno Bruxellis abdicaret, illudque Philippo filio traderet. Datur quoque eadem venia ægrotis ſenibuſque; aliis verò nequaquam.

---

§. I.

De Memoria.

Quid eſt Memoria?

R. Memoria, ut eſt eloquentiæ pars, definitur à Tullio, *Firma rerum ac verborum recordatio.* Eſt autem duplex memoriæ genus. Alia eſt artificialis, alia naturalis.

Quid eſt artificialis Memoria?

R. Artificium memoriæ à veteribus traditum, conſtat locis & imaginibus. Loci ſe habent inſtar chartæ, imagines verò inſtar ſcripturæ. Qui ergo memoriam artificio volent excolere, hæc fermè obſervabunt.

Artificia Memoriæ.

1. Animo cogitabunt locum aliquem amplum, ſpecioſum, multa partium ac rerum varietate diſtinctum; cujuſmodi fermè eſt templum, baſilica, forum vel aliud nobile id genus ædificium.

2. Locus ille debet Oratori notus eſſe ac perfamiliaris, ita ut *nota magis nulli domus ſit ſua.* Firma quippe, & pluſquam firma debet eſſe ejus rei memoria, quæ aliam juvat ac firmam reddit.

3. Loci illius partes debent modicis quibuſdam intervallis eſſe disjunctæ: ne ſi nimis confertæ ſint, confuſionem pariant: diſtrahant verò, ſi longiùs diſtent.

4. Hujuſmodi res ac partes ſunt fermè oſtium; feneſtra, caminus, columnæ, anguli, parietes; ſtatuæ, hortus, fons, collis, imago, tabella, aliaque id genus.

5. Variis hiſce, quos diximus, locis commendanda ſunt, & ordine committenda ſcripta vel cogitata, quorum recordari cupis; ſed notata naturalibus quibuſdam ſignis, quæ memoriam illorum ſtatim & facilè refricare poſſint: v. g. ſi ſit de re militari, vel de navigatione, vel de agricultura, vel de literis dicendum; rei militaris imago erit gladius; navigationis, anchora; agriculturæ, ſpica, vel aratrum; literarum, liber, &c. Satis eſt enim ut genus ipſum videatur. Sed & metaphorica ſatis ſuperque admonent; ut lupus, ſus, aſinus ſignificant primùm de alicujus rapacitate, deinde de ſordibus & immunditia, poſtremò de ſtupiditate tractari oportere. Item ovis, turtur, ciconia, mite ingenium, caſtitatem, & pietatem erga parentes repræſentabunt. Atque ita de aliis.

6. Utendum eſt, inquit Tullius, imaginibus agentibus, acribus, & inſignitis, quæ celeriter occurrant animo, illumque validiùs feriant.

7. Cùm pronuntianda memoriter erit oratio, ſupradicta loca recenſebis, & repoſces quod unicuique credideris.

8. Denique imagines illæ pro rerum varietate mutari ſubinde poterunt, locis iiſdem remanentibus. Verùm, ut ingenuè dicam quod ſentio, artificium illud nonnullam habere poterit utilitatem ad multa nomina ex ordine repetenda, vel ad res diverſas ordine complectendas. Aſt ad ſingula perpetuæ orationis verba perdiſcenda, parum oppidò vel nihil admodùm prodeſt; quia ſingulorum verborum imagines memoriæ mandare infinitum eſſet.

Satius itaque eſt videre quo pacto juvari poſſit

& augeri, ea, *quam* à natura hauſimus, memoria, quàm operam & oleum perdere in laborioſa illa, quam *tradit* Raymundus Lullus, locorum imaginumque *doctrina*, quam meram oſtentationem, & venditationem meram auſim appellare.

§. II.

Quibus artibus verè juvari poſſit memoria.

1. ARs præcipua juvandæ memoriæ eſt ordo ſerieſque rerum, & commoda quædam diſpoſitio, judicio ac ratione facta. Nempe unum facilius eſt retinere, quàm plura: quæ autem aptè cohærent inter ſeſe, ea quodammodo unum fiunt; quemadmodum ex pluribus annulis fit una catena.

2. Facit plurimùm ad memoriam, ſi ſcribatur oratio. Scripta enim altiùs deſcendunt in animum, quàm lecta tantùm vel audita.

3. placet Quintiliano, ut ad ſcripti oram, locis memoratu dignioribus, apponantur aliquæ notæ, quæ memoriam excitent: & quò res altiùs hæreant, vult appingi anchoram, v.g. ſi de nave dicendum ſit; ſpiculum verò, ſi de prælio, &c.

4. Juvabit etiam non parum in iiſdem quibus primùm orationem ſcripſeris, chartis ediſcere.

5. Non aſpernanda eſt monitio quam apud eundem Fabium ibidem legere eſt. Si longior oratio memoriæ mandanda ſit, proderit per partes, non tamen nimis exiguas, illam ediſcere.

6. Multùm refert quo loco & quo tempore potiſſimùm ediſcas. Præſtat locus ab interventoribus vacuus; partim ne ea, quæ ſe foris in ſenſus ingerunt, memoriam impediant; partim etiam ut clara voce recitari poſſit oratio.

7. Commendatur tempus matutinum poſt digeſtos cibos. Quamquam nec inutile ſit ſub ſomnum ediſcere: ut ſcilicet noctu, velut in ſtomacho cibus, ita oratio in cerebro veluti concoquatur, & in ſanguinem ſuccumque vertatur.

8. Pro-

8. Prodeſt quoque plurimùm ſomnus mediocris, & qui in alterutro potiùs latere fiat, quàm in occipitio.

9. Si præ nimio pudore metuve titubet vacillans tyronis memoria, cogitet de humanitate audientium; nec tam univerſos ſibi proponat quàm ſingulos.

10. Denique, ſi quis unam & maximam memoriæ quærat artem; labor eſt, uſus & exercitatio. Ut enim obſervat Fabius, & ut omnes una voce ac mente conſentiunt, nihil eſt quod magis cura augeatur, negligentiaque intercidat quàm memoria; quæ ſi excolatur quotidie, majorem in modum confirmabitur, & invaleſcet: ſin verò negligatur, minuetur ſenſim, & conſeneſcet.

Quantùm autem natura ſimul ſtudioque valeat memoria, teſtes ſunt Themiſtocles, & Hortenſius, teſtis eſt Mithridates cui duas & viginti linguas, quot nimirum gentibus imperabat, notas fuiſſe traditur: Teſtis item Cyrus, qui ſuorum omnium militum etiam gregariorum nomina tenuiſſe perhibetur.

Quotuplex diſtinguitur memoriæ genus?

R. Quadruplex, *aquoſum*, *arenaceum*, *marmoreum*, & *papyraceum*. *Aquoſa* memoria dicitur illa, in qua non magis quidquam imprimere valeas quàm in aqua ſcribere. *Arenacea* vocatur ea cui commiſſæ res ſtatim obliterantur, non secùs ac quæ ſcribuntur in arena. *Marmorea* eſt in qua difficulter poſſis incidere; ſed inciſa hærent immutabiliter, ut in ſaxo aut in marmore. *Papyracea* denique nuncupatur quæ facilè arripit, & arrepta tenaciter ſervat; ut in charta fieri videmus. Nulla porrò eſt fermè tam aquatilis aut arenacea memoria, quàm labore diligentiaque papyraceam non tandem efficias.

§. III.

§. III.

De Voce.

A*D actionis uſum ac laudem, maximam ſine dubio partem vox obtinet*, inquit Tullius de Oratore; *neque tam refert qualia ſint quæ dicas, quàm quomodo dicantur.*

Quænam igitur circa vocem ſunt obſervanda?

R. Tres haſce potiſſimùm leges diligenter obſervabis. Prima lex hæc eſt ut dilucidè, articulatim & ſincerè pronuntietur, ita uti integra verba, ſyllabæque omnes proferantur. Nolim tamen ſyllabatim ſic pronunties, quaſi ſi litteras computando annumerares; quod eſſet moleſtum ac putidum.

Ad eamdem legem pertinet etiam ne volubili quadam præcipitique celeritate dicendi incitata feratur oratio; ſed vox reſpiratione recreetur, & ſpiritus inter dicendum ſuſpendatur identidem, & auditoribus ſpatium aliquod cogitandi relinquatur. Hoc nimiæ volubilitatis vitio vehementiſſimè laborabat Hatherius ille, quem idcircò * *ſufflaminandum eſſe* facetè dicebat Auguſtus, ſumpta à curribus eleganti metaphora. Eſt enim ſufflamen retinaculum rotæ currentis. Unde etiam quoties peroraret, ſolebat à tergo ſervum adhibere, qui properantem, tactu veſtis, opportunè moneret, & currenti quoddam veluti frænum injiceret.

*Sufflaminare currum, id eſt, *Rattenere, o arreſtare con una ſtanga le ruote di una carrozza in una ſteſa.*

Secunda lex hæc eſto, ut pro argumenti, motuumque præſertim varietate, vox etiam opportunè varietur, & utcumque ſe affectum videri volet Orator, & audientium animos moveri, ita etiam certum vocis ſonum adhibeat. Iracundia poſtulat vocis genus acutum, incitatum, crebrò incidens: miſeratio & mœror flexibile, plenum, flebile, interruptum: voluptas effuſum, lene: tenerum, hilaratum: metus demiſſum, hæſitans, abjectum, &c.

Prætereà mutanda tibi vox erit pro variis orationis partibus. Aliam enim vocem flagitat Exordium, aliam Narratio, aliam Confirmatio, aliam Peroratio.

In

In Exordio, niſi fortè indignatione conſtet, voce utendum ſubmiſſa ac verecunda. Nec debet Orator, ſimul ac dicturus prodiit, perfricare frontem, & in verba ſtatim erumpere. Ceteroqui futurum eſt ut feroculum Oratorem jure omnes averſentur. Sed oportet ut paululùm cogitatione quaſi defixus moretur; Idque tum quòd auditores hæc Oratoris cura delectet, tum ut intereà ipſe ſe colligat, & ad dicendum componat. Ita Ulyſſes apud Naſonem paulliſper conſiſtit, oculis in terram defixis, priuſquam ſuam eloquentiam torrentis inſtar effundat:

. . . : Oculos paulùm tellure moratos
Suſtulit ad proceres, expectatoque reſolvit
Ora ſono, neque abeſt facundis gratia dictis. *Metamor. lib.* 13.

Ab Exordio paulatim inſurgit vox: ac in narrando quidem, voce utimur aperta ſimplicique, qualis ferè eſt in ſermone familiari. In Confirmatione & in argumentatione præſertim, voce utimur acriori. In Peroratione demum, quaſi parta victoria, vox ſolet eſſe excitatior, ut ita oſtendat Orator ſe niti bonitate cauſæ, magnamque fiduciam in auditorum probitate, prudentiaque collocare.

---

§. IV.

De monotonia & cantu.

GRatæ huic varietati opponitur è diametro unus ille inſulſuſque vocis tenor, quem græci *monotoniam* vocant, & qui non modò dicentem enecat, ſed etiam audientes exanimat, & unde omnis orationis decor ac venuſtas defloreſcit;

. . . . Ut citharœdus
Ridetur, chorda qui ſemper oberrat eadem,

inquit Horatius. Quis enim æquo animo ferat non alio vocis ſono pronuntiari tragicos illos Senecæ verſus?

Soror

Soror tonantis (hoc enim ſolùm mihi
Nomen relictum eſt) ſemper alienum Jovem
Ac templa ſummi vidua deſerui ætheris,
Locumque, loco pulſa, pellicibus dedi.

Quàm iſtos Terentii verſiculos in Andria:

Vos iſtæc intrò auferte : abite. Soſia,
Adeſdum, paucis te volo.

Terent. in Phorm. Nec aliter dici lamentabile illud magnificumque: *Ingemiſcite Heroum animæ, ad Plateas victi ſumus*; quàm hoc leviculum: *Amicus ſummus meus & popularis Geta heri ad me venit.*

Huic, quam tantoperè commendamus varietati, opponitur etiam cantus, qui nihil aliud eſt, ſi quæris, quàm clamoſa quædam, & unò fermè tenore ſubſultans nænia, ſimilis fermè tabulis illis, quas *monochromata*, ſeu picturas unicolores appellamus. Hoc maximè vitio laborare ſolent pueri, qui tragicarum & grandium rerum magnificentia capti, res minutas aut etiam feſtivas amant eodem illo ſpiritu pronuntiare, & Virgilii eclogas, aut Deſpauterianos verſus recitare, non ſecùs ac ſi Milonianæ perorationem, aut cædem Priami, vel Niobes lacrymas, Oreſtiſve furores declamarent.

Quâ ratione huic vitio poterit occurri?

R. Huic incommodo remedium adhibebitur. 1. Si pueri rebus humilibus ac quotidianis æquabiliter & rotundè pronuntiandis aſſueſcant; neque verò ſtatim ad tragicam granditatem procurrant. 2. Si eorum quæ pronuntiant, germanum ſenſum penitùs animadvertant. 3. Si interdum vernacula, non illa inflata tragicaque, ſed ſimplicia & quotidiana pronuntient.

4. Exerceantur aliquandiu in orationibus illis, quæ varios motus ac vocis inflexiones efflagitent; ut videant quid ſubmiſsè ac leniter, quid feſtivè, quid atrociter, quid ſedatè, quid concitatiùs dicendum ſit. 5. Denique ubi illa pronuntiationis quaſi

tyro-

tyrocinia poſuerint, poterunt citra periculum in rebus grandioribus tragiciſque verſari.

Tertia circa vocem lex hæc eſt, ut ea, pro amplitudine loci, & auditorum multitudine, vel intendatur, vel remittatur; ſed tamen nec aſcendat ad ſupremum, nec ad extremum deſcendat. Nam vox ſi ima ſit, vim non habet; ſi verò nimiùm acuta ſit contentaque, delicatas ac teretes urbanorum hominum aures offendet.

Scio equidem hoc eſſe plebeculæ rudioris ingenium, ut vocaliſſimum quemque & valentiſſimum lateribus, ita optimum oratorem judicet; nullamque putet egregiam niſi quæ * *pontem indignetur*, actionem, in qua ſcilicet, & clamoſæ fauces, & vox ululans, & rigidi vultus torvitas, & pedum ſupploſiones, & brachiorum remigatio, & totius corporis diſſoluta quædam, intemperanſque jactatio, & ilia denique inflata rumpantur.

* *Pontem indignatus Araxes Virg.*

Ciceroni verò longè alia mens erat. Ajebat enim venuſtiſſimè clamoſos hujuſmodi *latratores* veriùs quàm oratores, ſimiles eſſe claudorum, qui cùm ambulare non poſſint, ad equum confugiunt. Ita illi in illa * Stentorea voce, tamquam in jumento, ſuam omnem apud imperitos fiduciam reponunt; nec magis hoc nomine poſſunt Oratores dici, quàm bajulus poſſit dici citharœdus.

Sunt contrà quorum diſpar omnino eſt ratio; qui ſcilicet adeò frigidè & oſcitanter dicant, ut ubi Periclis inſtar tonare, iraſci, fulgurare opus eſſet, nullos jaciant igniculos viriles, & lectoris tono Thyeſtæas declamationes decurrant. Hoc vitium in M. Callidio perſtringit Tullius. Cùm enim jurejurando affirmaret Callidius paratum ſibi ab inimico quodam venenum; ſed interim rem adeò atrocem remiſſo vultu, voceque languidula diceret: *Tuus ille mirificus languor mendacium clamitat*, inquit Tullius; *neque verò in vero crimine, tantoperè frigeres: Tu iſtud, M. Callidi, niſi fingeres, ſic ageres?*

* *Stentor quinquaginta hominũ clamorẽ magnitudine vocis adæquabat. Unde ab Homero vocatur* χαλκόφωνος, *vocẽ æream habens.*

Qui animo ſunt ita comparati dicant ſanè apud

Si-

Sinenſes; qui veterum Areopagitarum more, nullos excitari volunt motus, nullas dicendi faces adhiberi; neque Oratorem in perorando, paulum modò effervеſcere patiuntur.

§. V.

De Geſtu.

VOcem ſubſequi debet Geſtus, & varios animi ſenſus cum illa ſimul aperire. Qua de re colligemus ex veteribus ea tantùm quæ ſæculi noſtri motibus ſunt accommodata. Multa ſiquidem ex antiquorum geſticulatione prorſus obſolevisse videmus.

Quid eſt Geſtus?

R. Geſtus, inquit Valla, eſt actio quædam & quaſi pronuntiatio corporis: ſeu mavis cum Quintiliano, *Geſtus eſt totius corporis motus & conformatio.*

Quid in Geſtu generatim & universè cavendum eſt?

R. 1. Nihil in illo ſit effeminatum & molle; nihil nimis exquiſitum aut elegans; nihil quod affectatam quamdam diligentiam artemque redoleat. Monet enim Fabius actionem non eſſe deliciis nimiaque cura molliendam: & comptis illis delicatiſque Oratoribus ſæpenumerò ſolet evenire, quod olim Sybaritarum equitatui contigit. Cùm enim gens effeminata, & choræarum ad inſaniam avida, ſuos etiam equos ad numerum ſymphoniamque ſaltare docuiſſet; cùm deinde ex umbraculis in ſolem ac pulverem contra Crotoniatas hoſtes fuit illis prodeundum; hiſtrioneſilli equi, tubarum & martis ignari, motibus compoſitis, ſaltibuſque numeroſis repentè laſcivientes, ſe & exercitum totum miſerè perdiderunt. Ita umbratiles illi Oratores ab imis unguiculis ad verticem uſque venuſtuli, quando ex domeſtica exercitatione, in medium agmen, in pulverem, in clamorem, in caſtra

ſtra atque aciem forenſem prodierunt, & ſe & cauſas ſuas in magnum quoddam diſcrimen conjiciunt.

2. Nihil in geſtu ſit durum aut agreſte; ne dum mollitiem fugimus, in contrarium ruſticitatis vitium videamur incidere. Quamquam ſi in alterutro peccandum eſſet, faciliùs excuſaretur ruſtica quædam ſimplicitas, quàm putidiuſcula geſtus vocis & habitus affectatio.

Licèt autem artis præceptionibus in dicendo nequaquam utamur, ſatis tamen apparet utrùm aliquando didicerimus. Ut enim qui pila ludunt, inquit Tullius, non utuntur in ipſa luſione artificio palæſtræ; ſed indicat ipſe motus didicerint ne palæſtram, an neſciant: ſic in orationibus, etiam ſi non adhibeatur geſtus ex ſchola, facilè tamen eſt intueri utrùm is qui dicat, liberaliter aliquando fuerit inſtitutus.

Quid de totius corporis motu præcipiendum?

R. Præcipitur 1. Ut ſtatus corporis ſit celſus, & erectus, & trunco magis toto, virilique quadam laterum inflexione ſeſe Orator moderetur. 2. Ne in ſtatuæ morem obrigeſcat, quaſi ſi veru deglutiſſet, ut facetè ajebat Epictetus. 3. Ne crebris & incompoſitis corporis commotionibus vehementiùs agitetur, more furentis Sibyllæ;

. . . . Cui pectus anhelum
Et rabie fera corda tument. . . . .

Vitioſum quippe eſt huc illuc curſitare: quod olim exprobratum fuit Domitio Afro, quem *non agere, ſed ſatagere*, non illepidè dicebatur. Et cùm alius quidam non minùs actuoſus Orator multùm concurſaſſet in dicendo, facetè rogavit eum adverſarius Virginius, *Quot demum paſſuum millia declamaſſet?* Caſſius quoque Severus adversùs circumcurſitantes hujuſmodi Oratores ſolebat poſcere lineam, quæ immodicas illorum excurſiones prohiberet.

Quid

Quid in capitis & oris totius conformatione ſervandum eſt?

R. 1. Vitioſa eſt frequentior capitis jactatio, Mænadum inſtar, de quibus Catullus, Carmine de Berecynthia & Athi; Capita Mænades vi jaciunt hederigeræ: aut inſtar famoſæ illius Meſſalinæ, de qua Tacitus 11. Annalium: *Ipſa crine fluxo, Thyrſum quatiens, juxtaque Silius hedera vinctus gerere cothurnos, jacere caput*. Non tamen dedecet aliquando vel annuendo confirmare, vel abnuendo negare; vel capitis in latus inclinatione languorem, & averſione indignationem; aut alio ſimili motu, dubitationem, admirationem, & ejuſmodi affectus deſignare. Sed neque capite erimus immobili rigidoque, quod ſemibarbarum eſt; ut olim Rufus ille Rhetor, de quo ita Auſonius Epigrammate 50.

Rhetoris hæc Rufi ſtatua eſt, ſi ſaxea, Rufus.
Cur id ais? ſemper, ſaxeus ipſe fuit.

3. Capite utemur non demiſſo, & *obſtipo*, vel in cervicem reflexo, ſed erecto potiùs celſoque: quamquam hìc quoque modus ſervandus eſt, ne audaciæ ac arrogantiæ videatur; & capitis demiſſio poteſt aliquando triſtitiam, luctum, mœrorem, pœnitentiam, & iræ divinæ placandæ ſtudium perbellè ſignificare. Sic D. Remigius Francorum Regem Clodovæum ad Chriſtianam demiſſionem hortatur hiſce verbis: *Mitis depone colla Sicamber*.

Sed in ore, vultuque & oculis ſunt omnia. Animi enim imago quædam vultus eſt, & oculi ſunt indices. Quapropter pro rerum natura, vultum indues modò hilarem, modò mœſtum, nunc blandum, nunc minacem. Ita Horatius:

Triſtia mœſtum
Vultum verba decent; iratum plena minarum;
Ludentem laſciva; ſeverum ſeria dictu.

Frons exporrecta diffuſaque hilaritatis indicium eſt: contra verò ſeveritas indicatur fronte corrugata,

gata, caperataque, & ſuperciliis vel contractis; vel etiam inæqualibus. Unde Tullius in Piſonem: *Altero ad frontem ſublato, altero ad mentum depreſſo ſupercilio reſpondit* .... & pro Sextio: *Tanta erat gravitas in oculo, tanta frontis contractio, ut illo ſupercilio, tamquam Rhadamantus ille niti videretur.* Hinc etiam Petronius Arbiter,

Quid me ſpectatis conſtricta fronte Catones?

Et poſt illum Martialis, lib. 1.

Contigeris noſtros, Cæſar, ſi fortè libellos,
Terrarum dominum pone ſupercilium.

Orantem & aliquid à Deo poſcentem indicant oculi in cælum ſublati, ut res ipſa ſatis loquitur. Unde Caſſandra:

Ad Cælum tendens ardentia lumina fruſtrà.

Oculos avertere averſantis eſt, vel faſtidientis, vel negantis. Sic miſera Didonis umbra, conſpecto apud inferos Ænea:

Illa ſolo fixos oculos averſa tenebat.

Oculi clauſi meditantem & cogitantem animum produnt. Oculos in unum locum defixos habent, qui præ admiratione ſtupent. Unde Æn. 1.

Dum ſtupet, obtutuque hæret defixus in uno.

Præterea demiſſi oculi modeſtiam pudoremque ſignificant. Sic Andromache Æn. 3.

Dejecit vultum, & demiſſa voce locuta eſt.

Denique nictantes oculi malitiam arguunt; rigidi ſtuporem; ſemiclauſi adulationem & inſidias; torpentes ſegnitiem; vagi nutanteſque libidinem: quæ ſingula ſi probare ex antiquis aggrediar, metuo ne longior fiam.

Illud certè omnino natura dictat oculos ad res de quibus loquimur accommodandos eſſe: ne meritò rideamur cùm inepto illo Rhetore, qui cùm diceret: * O *Iupiter!* terram aſpiciebat: cùm verò diceret: *O terra!* cælum intueri ſolebat.

* Ὦ Ζεῦ, ὦ γῆ, *Philoſtratus.*

Quid in brachii moderatione ſervandum?

R. Brachia nec deorſum incompoſita pendeant, nec immodicè projiciantur, niſi in affectu vehementiori. Brachium extenſum ac porrectum, potentiam, auctoritatem & robur arguit. Contrà verò continere ac cohibere brachium, eſt pudoris ac verecundiæ. Unde Tullius pro Cælio: *Nobis olim annus erat unus ad cohibendum brachium toga, conſtitutus, ut exercitatione ludoque campeſtri tunicati * uterentur.*

* Alii legunt utemur.

Quid circa manus digitoſque præcipitur?

R. Manus, ſine quibus trunca eſſet actio ac debilis, vix dici poteſt quot motus habeant, inquit Fabius... *Nam ceteræ partes loquentem adjuvant: hæ, propè eſt ut dicam, ipſæ loquuntur. An non his poſcimus? pollicemur? vocamus? dimittimus? minamur? abominamur? timemus? interrogamus? negamus? Gaudium, triſtitiam, dubitationem, confeſſionem, pœnitentiam, modum, copiam, numerum, tempus oſtendimus?* Circa manus autem certæ quædam ſunt ac definitæ leges, quas ſequi oportebit.

1. Manus in Exordio non ſolet extendi. Aſt ubi paulùm effervеſcere cœpit oratio, manus pariter exeritur cum illa, pariterque cum illa deponitur.

2. Pectori manus admovetur, cùm de ſeipſo quis loquitur: at cùm alloquitur alium, ad illum extenditur.

3. *Manus ſiniſtra numquam ſola geſtum facit*, inquit Fabius: *dextra ſe frequenter accommodat*: ſive in digitos argumenta digerimus, cauſamque, ut olim Hortenſius conſueverat, partimur in digitis (quem morem hodieque nonnulli non infeliciter imitantur) ſive adverſas palmas, quaſi repellendo, & repudiando objicimus.

4. Solœciſmus geſtu committitur, cùm aliud voce, aliud geſtu monſtramus; ut Rhetor ille, de quo ſuprà dictum eſt, qui cælum appellans, tellurem intuebatur, geſtuque monſtrabat.

5. Urgemus crebra manuum impreſſione. Supplica-

plicamus manibus elatis junctiſque. Confirmamus manibus pronis, gravi quoddam & decenti motu depreſſis.

6. Admirantium eſt manus tollere. Unde Tullius in Academicis Quæſtionibus: *Hortenſius autem vehementer admirans, quod quidem perpetuò Lucullo loquente fecerat, ut etiam manus ſæpè tolleret.* Et ad Cæſarem Epiſtolarum libro ſeptimo: *Suſtulimus manus ego & Balbus.* Huc etiam pertinet illud Catulli, Carmine 53.

Admirans ait hæc, manuſque tollens:
Dii magni, * ſalapuſium diſertum!

7. Manu extenta facimus nobis audientiam, indicimuſque ſilentium. Hinc Perſius in Satyris:

Fert animus calidæ feciſſe ſilentia turbæ
Majeſtate manus . . . . . .

Lucanus etiam Libro primo de Cæſare:

. . . . Tumultum
Compoſuit vultu, dextraque ſilentia juſſit.

Imò in Actis etiam Apoſtolorum Paulus hunc morem uſurpaſſe legitur: *Surgens autem Paulus, & manu ſilentium indicens, ait: Viri Iſraelitæ, & qui timetis Deum, audite.*

8. Manus ori admota, tacentis & ſilentium ſuadentis habitus eſt. *Digito compeſce labellum*, inquit Juvenalis; quo etiam geſtu ſimulacrum Harpocratis effingebant Ægyptii veteres.

9. Solebat Tullius, antequam diceret, barbam demulcere, quod hodieque nonnulli ſolent. Sunt etiam qui aut frontem fricent, aut lacunar intueantur: ſed hæc vitioſa ſunt. Vitioſum eſt quoque manus vel ſupra caput attollere, vel infra pectus demittere, præterquàm in ſummis affectibus.

10. Pectus ferire aut femur, propè ſcenicum eſt.

11. Manus optimè à ſiniſtro incipit latere, dextroque deponitur.

12. Hoc eſſe cavendum, ait Cicero, ne nimiæ ſint digitorum argutiæ, neve immodica ſit illorum

* *Salapuſius nomen compoſitum ex ſale & puſius, ſive puſio, quaſi dicas puſio plenus ſalis & facetiarum; quod de Calvo dictum ob puſillam ſtaturam.*

geſticulatio; quo vitio laboravit ſummus Orator Hortenſius. *Cùm enim*, inquit Agellius, *manus ejus, inter agendum, eſſent argutæ admodum & geſtuoſæ, maledictis, compellationibuſque probroſis jactatus eſt: multaque in eum quaſi in hiſtrionem, in ipſis cauſis atque judiciis dicta ſunt.*

Has autem omnes, quas hactenus diximus, Oratoris virtutes, cura & labore comparari poſſe liquet mirabili Demoſthenis exemplo, qui cùm * primam artis ſuæ litteram dicere nequiret, ſtudio & exercitatione perfecit, ut planiſſimè diceret, & balbutiem, inditis ori calculis, emendavit; exilitatem vocis, ad fluctus maris declamando, illiuſque fremitus voce vincendo ſuſtulit; anguſtias ſpiritus, locorum arduorum inter declamandum aſcenſu, tandem aliquando ſuperavit.

* *Litteram R.*

Atque hæc de Pronuntiatione monuiſſe ſufficiat: Reliqua, quæ eòdem pertinent, exercitationi relinquimus: cui ſcilicet plus multò quàm præceptis eſſe tribuendum exiſtimavimus.

Finis Libri Quinti.

AP-

APPARATUS ELOQUENTIÆ,

SEU

LATINORUM AUCTORUM ÆTATIS AUREÆ

Loca exquiſitiſſima.

UT ad Rhetoricæ noſtræ calcem pretioſiſſimum hunc Ætatis Aureæ quaſi theſaurum adjungeremus, duæ potiſſimùm cauſæ nos impulerunt. Primùm enim poſt tot congeſta dicendi præcepta, operæ pretium exiſtimavimus etiam exempla congerere, in quibus appareat præceptorum uſus & exercitatio.

Deinde animadverſum ſæpè à nobis eſt hoc eſſe in Tyronibus vulgare vitium, ut quamvis abundent præceptis, rerum tamen inopia & jejunitate laborent. Tolletur hoc vitium ſi habeant in manu quod poſſint imitari. Prompta nimirum erit parataque optimarum ſententiarum rerumque ſilva locupletiſſima; *verbaque proviſam rem non improviſa ſequentur*, ut rectè monet Horatius.

Idcircò non ſat habuimus exempla hæc primo verſu ſubindicare. Perſæpè etiam, ut præſtò magis eſſent, & in promptu, exſcripſimus integrè loca illa, vel quæ eximia palmariaque judicavimus ipſi; vel quæ elegantes urbanique homines habere ſolent in deliciis; vel quæ à callidis rerum æſtimatoribus emunctæque naris criticis Scaligero, Mureto aliiſque non paucis præcipuè laudantur.

SELECTA EX VIRGILIO.

INitium facimus à divino, ut loquitur Scaliger, Æneidos Poemate, in quo cùm ſumma ſint omnia, quartus tamen & ſextus liber omnium aſſenſu longè ceteris antecellunt. In quarto libro mirifica ſunt hæc & ſupra omnem laudem, 1. Didonis ad Æneam fugam parantem oratio:

Diſſimulare etiam ſperaſti perfide tantum
Poſſe nefas? tacituſque mea diſcedere terra......
Mene fugis? per ego has lacrymas......

2. Ejuſdem Didonis ira & indignatio, audito Æneæ reſponſo:

Talia dicentem jamdudum averſa tuetur,
Huc illuc volvens oculos, totumque pererrat
Luminibus tacitis......
...... Neque te teneo, neque dicta refello.
I, ſequere Italiam ventis, pete regna per undas.
Spero equidem mediis (ſi quid pia numina poſſint)
Supplicia hauſurum ſcopulis, & nomine Dido
Sæpè vocaturum. Sequar atris ignibus abſens;
Et cùm frigida mors animæ ſeduxerit artus,
Omnibus umbra locis adero.

3. Interceſſione ſororis Annæ Æneam flectere poſtremùm conatur Dido:

I, ſoror; atque hoſtem ſupplex affare ſuperbum....

4. Auguria mortis triſtiaque portenta:

Hinc exaudiri gemitus, & verba vocantis
Viſa viri: nox cùm terras obſcura teneret:
Solaque culminibus ferali carmine bubo
Sæpè quæri, & longas in fletum ducere voces.

5. Didonis animo fluctuantis dubitatio, angores, ac demum deſperatio:

En,

En, quid agam? rurſuſne procos irriſa priores
Experiar, Nomadumque petam connubia ſupplex? ...
Quin morere: ut merita es, ferroque averte dolorem.

6. Didonis furor & imprecatio in ipſo Æneæ diſceſſu:

.... Proh Jupiter! ibit
Hic, ait, & noſtris illuſerit advena regnis?
Non arma expedient? ....
Exoriare aliquis noſtris ex oſſibus ultor,
Qui face Dardanios ferroque ſequare colonos.

7. Didonis ſuprema verba & mors:

At trepida, & cœptis immanibus effera Dido
Sanguineam volvens aciem, maculiſque trementes
Interfuſa genas ......
Dulces exuviæ, dum fata Deuſque ſinebant,
Accipite hanc animam, meque his exolvite curis:
Vixi ....
Moriemur inultæ?
Sed moriamur, ait: Sic ſic juvat ire ſub umbras....
Ter ſeſe attollens, cubitoque innixa levavit:
Ter revoluta toro eſt; oculiſque errantibus alto
Quæſivit cælo lucem, ingemuitque reperta.

In ſexto libro, rariſſima ſunt iſta, & quovis pretio digna. 1. Æneæ & Didonis occurſus apud inferos:

Inter quas Phœniſſa recens è vulnere Dido....
Illa ſolo fixos oculos averſa tenebat,
Nec magis incœpto vultum ſermone movetur,
Quàm ſi dura ſilex aut ſtet Marpeſia cautes.

2. Græcorum pavor viſo apud inferos Ænea:

Pars vertere terga,
Ceu quondam petiere rates; Pars tollere vocem
Exiguam: incœptus clamor fruſtratur hiantes.

3. Damnatorum ſupplicia:

Continuò ſontes ultrix accincta flagello
Tiſiphone quatit inſultans; torvoſque ſiniſtra
Intentans angues, vocat agmina ſæva ſororum.

4. Romani ad imperandum nati.

Excudent alii ſpirantia molliùs æra:
Credo equidem, *vivos* ducent de marmore vultus.....
Tu regere *imperio* populos, Romane, memento.

* Marcellus Octavia ſororis Auguſti filius.

5. * Marcelli laudes exquiſitiſſimæ:

Oſtendent terris hunc tantùm fata......
Heu miſerande puer, ſi qua fata aſpera rumpas;
Tu Marcellus eris.

6. Dædali dolor:

.... Tu quoque magnam
Partem opere in tanto (ſineret dolor) Icare haberes:
Bis conatus erat caſus effingere in auro:
Bis patriæ cecidere manus.

Laudantur potiſſimùm in 2. libro Sinonis fraudes & perfidia; Laocoontis epiſodium; Æneæ pietas erga patrem, uxorem & filium. *Hæc fatus latos humeros,....Stat caſus renovare omnes....* Illud verò de flammæ prodigio ſuprà caput Aſcanii, ita concinnum, ita elegans, ut nihil ſuprà:

Ecce levis ſummo de vertice viſus Juli
Fundere lumen apex, tactuque innoxia molli
Lambere flamma comas, & circùm tempora paſci.

Eximia eſt in 5. libro deſcriptio Entelli, cæſtibus pugnantis cum Darete:

Hæc fatus duplicem ex humeris rejecit amictum,
Et magnos membrorum artus, magna oſſa lacertoſque
Exuit, atque ingens media conſiſtit arena.....
Nec mora nec requies; quàm multa grandine nimbi
Culminibus crepitant .....

Vide in tertio libro mirabilem illam Achæmenidis narrationem de Harpyiis, itemque de Polyphemo:

Vidi egomet, duo de numero cùm corpora noſtro
Prenſa manu magna, medio reſupinus in antro,
Frangeret ad ſaxum, ſanieque aſperſa natarent
Limina; vidi, atro cùm membra fluentia tabo
Manderet, & tepidi tremerent ſub dentibus artus.

In 7. Reginæ Amatæ venuſtiſſimam comparationem

nem cum turbine, *quem pueri magno in gyro, vacua atria circum, intenti ludo exercent....... Stupet inſcia turba, impubeſque manus, mirata volubile buxum.* Miraberis in 8. Caci ſpeluncam, Herculiſque de illo victoriam: *Ecce furens animi......... Hic Cacum in tenebris.........* in 9. Euryali mortem, matriſque miſeræ luctum. Hoc verò qua munditia, qua elegantia!

Volvitur Euryalus letho, pulchroſque per artus
It cruor; inque humeros cervix collapſa recumbit.
Purpureus veluti cùm flos ſucciſus aratro
Langueſcit moriens: laſſove papavera collo
Demiſere caput, pluvia dum fortè gravantur.

In undecimo Turni jurgium cum Drance: *An tibi Mavors ventoſa in lingua pedibuſque fugacibus iſtis ſemper erit?* His adde in lib. 8. Cyclopum laborem & mirificum illum clypeum, qui calidiſſimo Poetæ artificio, rerum Romanarum ſummam complectitur paucis. Adde concinnum illud atque venuſtum lib. 1.

Ac primùm ſilicis ſcintillam excudit Achates,
Suſcepitque ignem foliis, atque arida circùm
Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.

Jam verò in Georgicis laudantur potiſſimùm lib. 1. horrenda prodigia in ipſa Julii Cæſaris morte: *Ille etiam extincto miſeratus Cæſare Romam......* In 2. libro vitæ ruſticæ laudes, innocentia, felicitas:

O fortunatos nimiùm, ſua ſi bona norint,
Agricolas........
Intereà pendent dulces circùm oſcula nati:
Caſta pudicitiam ſervat domus........

Et reliqua planè aurea uſque ad libri finem. Iſtud verò de Corycio, blandum, tenerum, molle, ac delicatum in 4. Georg.

Regum æquabat opes animis: ſeraque revertens
Nocte domum, dapibus menſas onerabat inemptis.
Primus vere roſam atque autumno carpere poma.
. . . .
Ille comam mollis jam tum tondebat acanthi,

Æſta-

Æſtatem increpitans ſeram, Zephyroſque morantes.

Denique exquiſitiſſimi ſaporis eſt tota Ariſtæi fabula ad calcem ejuſdem libri 4. Georg. *Paſtor Ariſtæus fugiens Peneja Tempe* ...... & in primis quod legitur de ſummo Orphei dolore, ac de illius morte, amiſſa iterùm Eurydice conjuge:

Te dulcis conjux, te ſolo in littore ſecum,
Te veniente die, te decedente canebat.
.....Eurydicen vox ipſa & frigida lingua,
Ah! miſeram Eurydicen anima fugiente vocabat.

SELECTA EX CICERONE,

Ex libris Philoſophicis,

1. LIbrorum Philoſophicorum Exordia elegantiſſima fermè atque magnifica, & in primis Exordium 2. libri, qui inſcribitur *Lucullus*, omnibus pictum & politum artis coloribus.

2. Dionyſii Syracuſarum Tyranni hiſtoria feſtivè admodum ſcripta, *Tuſcul.* lib. 5. *Duodequadraginta annos tyrannus, Syracuſarum fuit Dionyſius* ...... Ejuſdem Dionyſii jocus lepidiſſimus in aſſentatorem Damoclem.

3. Terræ ſitus, figura, ornatus, divitiæ, *lib. 2. de Nat. Deorum. Ac principio terra univerſa* ..... 4. Oculorum ſtructura mirifica: *Nam oculi tamquam ſpeculatores altiſſimum locum obtinent* ...... 5. Canum fida cuſtodia, & adulatio erga dominos, eorumdemque ſagacitas. 6. Ætheris deſcriptio admirabilis. 7. Gruum volatus mirificus, forma triangulari: *Illud verò animadverſum grues, cùm loca calidiora petentes, maria tranſmittant, trianguli efficere formam. Ejus autem ſummo angulo aer ab eis adverſus pellitur: deinde ſenſim ab utroque latere, tamquam remis, ita pennis curſus avium levatur. Baſis autem trianguli, quam grues efficiunt, ea tamquam à puppi, ventis adjuvatur: hæque in tergo prævolantium colla & capita, reponunt:*

ponunt: quod quia ipſe dux facere non poteſt, quia non habet ubi nitatur, revolat, ut ipſe quoque quieſcat. In ejus locum ſuccedit ex iis quæ acquierunt, eaque viciſſitudo in omni curſu conſervatur. Malus Pythii dolus in horto vendendo, lib. 3. de Offic. c. *Canius eques.......* 8. Agricolarum voluptates: *Venio nunc ad agricolarum voluptates.* Vitium cultura & incrementa: *Vitis quidem, quæ natura caduca eſt, & niſi fulta ſit, ad terram fertur; eadem ut ſe erigat, claviculis ſuis, quaſi manibus, quidquid eſt nacta complectitur: quam ſerpentem multiplici lapſu & erratico, ferro amputans coërcet ars agricolarum, ne ſilveſcat ſarmentis, & in omnes partes nimia fundatur.* 8. Architæ Tarentini oratio contra voluptatem corporis, *Accipite enim optimi adoleſcentes.......* 9. Argumenta quibus probatur animorum immortalitas. 10. Quàm abſurda ſit in ſenibus avaritia: *Avaritia ſenilis quid ſibi velit non intelligo. Poteſt enim quidquam eſſe abſurdius, quàm quò minus via reſtat, eò plus viatici quærere?* 11. Mors ſapienti minimè acerba: *Nec me vixiſſe pœnitet, quoniam ita vixi, ut non fruſtrà me natum exiſtimem, & ex hac vita ita diſcedo, tamquam ex hoſpitio, non tamquam ex domo. Commorandi enim natura diverſorium nobis, non habitandi dedit. O præclarum illum diem, cùm ad illud divinum animorum concilium, cœtumque proficiſcar; cùmque ex hac turba & colluvione diſcedam,* lib. de Seneƈt.

12. Utilitates amicitiæ: *Principi cui poteſt eſſe vita vitalis, ut ait Ennius, qui non in amici benevolentia mutua conquieſcat? Quid dulcius quàm habere, quo cum audeas omnia ſic loqui ut tecum? Quis eſſet tantus fructus in proſperis rebus, niſi haberes, qui illis æquè ac tu ipſe, gauderet? Adverſas verò ferre difficile eſt ſine eo, qui illas graviùs etiam quàm tu, ferret. Denique ceteræ res quæ expetuntur, opportunæ ſunt ſingulæ rebus ferè ſingulis; divitiæ, ut utare; opes, ut colare; honores, ut laudere; voluptas, ut gaudeas, valetudo, ut dolore careas,* & *muneribus fungare corporis. Amicitia res plurimas continet: quoquò te verteris, præſtò eſt; nullo loco excluditur: numquam intempeſtiva, numquam moleſta eſt.*

Ex

Ex Epiſtolis.

1. Epiſtola ad Quintum fratrem, quæ eſt 1. lib. 1. ſapientis & probi magiſtratus imaginem numeris omnibus abſolutam exhibet: *Etſi non dubitabam.......*

2. Reſponſio ad Metellum, quæ eſt 2. libri 5. ad Familiares, generoſæ cujuſdam, ſed humanitatis ſale conditæ ſui ipſius defenſionis exemplum abſolutiſſimum eſſe poteſt: *Si tu exercituſque valetis, benè eſt. Scribis ad me te exiſtimaſſe.......*

3. Epiſtola ad Lucejum, quæ eſt 12. lib. 5. qua etiam atque etiam petit ab illo, ſed ſingulari quadam dexteritate, ut res ab ipſo Cicerone in Conſulatu geſtas hiſtoriæ mandare velit: *Coram me tecum......*

4. Epiſtolæ ad Brutum plenæ dignitatis, plenæ conſilii & ſapientiæ. Poſt Cæſaris mortem ſcriptæ videntur.

5. Literæ ad Atticum præ ceteris omnibus, urbaniſſimo quodam leporis ſale ſparſæ ſunt atque conditæ. Placet in primis Epiſtola 18. lib. 1. *Nihil mihi nunc ſcito tam deeſſe.......* & 21. lib. 2. *De republica quid ego.........*

Ex Orationibus.

1. Summam in primis admirationem habent Tullii perorationes, quæ, ut ipſe de ſe loquitur, plangore ac lamentatione forum complere ſolebant. Sunt autem præ ceteris inſignes perorationes pro Milone, pro Fontejo, pro Ligario, pro Flacco, pro Quintio, pro Muræna, in quibus omnia eloquentiæ vela pandit Orator, & auditorum animos penitùs videtur incendere; præſertim cùm eſt excitanda commiſeratio, ut cùm ait pro Fontejo: *Tendit ad vos * Virgo veſtalis manus ſupplices eaſdem, quas pro vobis Diis immortalibus tendere conſuevit......*

** Soror Fonteji, qui cùm triennium Prætor fuiſſet in Gallia, repetundarū fuit accuſatus.*

2. Milonianæ exordium & narratio ſummo in pretio ſunt apud omnes peritos rerum æſtimatores. 3.

Lau-

Laudantur ſummoperè 1. & 2. Catilinariæ exordia pueris etiam nota: *Quouſque tandem abutere* ...... *Tandem aliquando, Quirites* .... Ceteris verò omnibus longè multùmque præſtare videtur nobiliſſimum illud exordium 2. Philipp. *Quonam meo fato, P. C. fieri dicam* .... Legendaque eſt à capite ad calcem tota illa admirabilis ſecunda Philippica, de qua ſcilicet meritò dictum à Juvenali Sat. 10.

.... Ridenda Poemata malo,
Quàm te conſpicuæ divina * Philippica famæ
Volveris à prima quæ proxima.

** Philippicas ſic nūcupavit Cicero, quia imitatus eſt eas, quas in Philippum regem habuerat olim Demoſthenes.*

Vide nominatim duos illos vehementiſſimos locos ubi Antonio objicit Lupercalia: *Ad Lupercalia veniamus*; & impudicæ vitæ ſordes exprobrat illi: *Viſne igitur te inſpiciamus à puero?* .... *Sumpſiſti virilem togam, quam ſtatim muliebrem reddidiſti* ....

4. Oratio pro Marcello, exquiſitiſſimo quodam artificio eſt elaborata. Nihil verò exquiſitius quàm laudes illæ, quibus Cæſaris clementiam commendat: *Domuiſti gentes immanitate barbaras*; & cetera quæ paſſim invenies in noſtra Rethorica.

5. Orationi pro Ligario tanta vis ineſt, ut Cæſar, tametſi certum illi ac deliberatum eſſet Ligario non ignoſcere, idque palàm profeſſus fuiſſet, victus tamen denique fuerit, eique chartæ è manibus delapſæ fuerint ad hæc Tullii verba: *Tu qui oblivisci nihil ſoles, niſi injurias.*

6. His addito in oratione pro Archia, humaniorum literarum utilitatem & fructum: in Maniliana, virtutes imperatorias: *Quis igitur hoc homine ſcientior umquam aut fuit aut eſſe debuit?* ...... in Verrina ultima, Gavii civis Rom. ſupplicium: *Cædebatur virgis.* ...... in Verrina 9. Syracuſarum laudes.

7. Mihi denique ſalis, urbanitatis & leporis ſpecimen viſus ſemper fuit ille locus pro Muræna, ubi Tullius probat primùm Datonis accuſantis virtutes & auctoritatem præjudicio eſſe non debere L. Murenæ; deinde Stoicorum placita, qui-

quibus ſe totum addixerat Cato, facetè omninò; magnoque judicum riſu cavillatur: *Venio nunc ad M. Catonem ......*

8. Nec minùs venuſta videbitur Hypotypoſis illa, qua mollem libidinoſamque impuri Verris vitam ſic deſcribit: *Ita vivebat bonus ille Imperator hibernis menſibus, ut eum non facilè, non modò extra tectum, ſed ne extra lectum quidem quiſquam videret. Cùm autem ver eſſe cœperat, cujus initium iſte non à Favonio; neque ab aſtro aliquo notabat, ſed cùm roſam viderat, tunc incipere ver arbitrabatur; dabat ſe labori atque itineribus, in quibus eò uſque ſe præbebat patientem atque impigrum, ut eum nemo umquam in equo ſedentem videret. Nam ut mos fuit Bithyniæ regibus; lectica * Octophoro ferebatur, in qua pulvinus erat perlucidus Melitinſi roſa fartus. Ipſe autem coronam habebat unam in capite, alteram in collo: reticulumque ad nares ſibi admovebat tenuiſſimo lino, minutiſque maculis plenum roſa: Sic confecto itinere cùm ad aliquod oppidum venerat, eadem lectica, uſque in cubiculum deferebatur. Eò veniebant Siculorum magiſtratus; veniebant equites R.....*

* Octophorum *Lectica, qua ab octo ſervis geſtabatur.*

Ex libris Oratoriis.

Jam verò libri de Oratore tres, ſunt exquiſitæ ac mirum in modum concinnæ latinitatis. Habes in 2. de Oratore, feſtivum illum Scipionis Naſicæ jocum cum Ennio Poeta. Sed ante omnia placet in eodem libro, aurea illa narratiuncula de Hannibale, qui cùm Carthagine pulſus, Epheſum veniſſet, & Peripateticum Philoſophum Phormionem de Imperatoris officio, & de omni re militari aliquot horas diſſerentem, invitatus audiſſet, liberè reſpondit, *Se multos deliros ſenes ſæpè vidiſſe; ſed qui magis quàm Phormio deliraret, vidiſſe neminem.*

Liber de claris Oratoribus, ſeu *Brutus*, mira jucunditate conditus eſt, ob rerum varietatem, & germanæ veræque eloquentiæ formam perfectiſſimam exhibet.

IN-

INSIGNIORES LOCI
Ex T. Livio ſelecti.

Ex centum & quadraginta planè aureis quos ſcripſit Livius Hiſtoriæ Romanæ libris, quibus res à Populo R. geſtas ab Urbe condita, uſque ad Druſi mortem complectitur, vix benè triginta quinque ad nos uſque pervenerunt; nimirum ex Decadibus omnino quatuordecim quas reliquerat, Decas prima, Decas tertia & quarta, cum quinque primis Decadis 5. libris, iiſque fœdè mutilatis. Reliqua omnia, temporum injuria, miſeroque rei literariæ fato, interiere. Ex iis igitur qui ſuperſunt triginta quinque libris, exquiſitiſſima quæque ſummo ſtudio ſelecta lectori hic apponimus iterùm atque iterùm reguſtanda.

Ex Decade I.

1. Raptus Sabinarum: *Iam res Romana........* Lib. 1.

2. Horatiorum certamen cum Curiatiis; qui locus utriuſque populi, Romani ſcilicet & Albani, ſpem ac metum varium graphicè omnino depingit: *Datur ſignum......* Lib. 1.

3. Horatius victor obviam ſororem interficit: *Princeps Horatius ibat.....*

4. P. Horatii Senis oratio ad populum pro filio perduellionis reo: *Hunccine, ajebat, quem modo......*

5. Violata Lucretia, ejuſque mors: *Quærenti viro, Satin' ſalvæ? minimè, inquit, quid enim ſalvis eſt mulieri, amiſſa pudicitia? Veſtigia viri alieni, Collatine, in lecto ſunt tuo. Ceterùm corpus eſt tantùm violatum, animus inſons, mors teſtis erit. Sed date dextras fidemque haud impunè adultero fore...... Ego me etſi peccato abſolvo, ſupplicio, non*

non libero. Nec ulla deinde impudica Lucretiæ exemplo vivet.

6. Bruti conjuratio in Tarquinios: *Per hunc* inquit, *caſtiſſimum, ante regiam injuriam, ſanguinem juro; voſque, Dii, teſtes facio, me L. Tarquinium ſuperbum, cum ſcelerata conjuge, & omni liberorum ſtirpe, ferro, igni, quacumque dehinc vi poſſim, exſequuturum, nec alium quemquam regnare Romæ paſſurum.*

7. Junius Brutus morte multat ſuos & ſororis filios, qui contra patriam pro Tarquiniis conjuraverant, Lib. 2.

Lib. 2. 8. Valerius Publicola poſt Bruti collegæ mortem de affectato regno ſuſpectus quòd domum ædificaret in Velia, arcis in morem, purgat ſe apud populum: *Non obſtabunt P. Valerii ædes libertati veſtræ, Quirites: tuta erit vobis * Velia. Deferam non in planum modò ædes, ſed colli etiam ſubjiciam, ut vos ſupra ſuſpectum me civem habitetis. In velia ædificent, quibus meliùs quàm P. Valerio creditur libertas.*

* Velia *pars editior montis Palatini.*

9. Mucius, cui poſteà Scævolæ nomen inditum, Porſenam regem interficere aggreditur: *Cùm C. Mucius adoleſcens nobilis*...... ejuſdem Oratio ad Porſenam: *Romanus ſum civis*...... Clœlia obſes, inter hoſtium tela Tiberim tranat.

10. Menenius Agrippa, priſco illo & horrido, ſed efficaci modo plebem ab Aventino monte in urbem revocat: *Tempore quo in homine*....

11. Marcius Corolianus patriæ bellum infert.... Veturiæ matris ad illum Oratio vehemens & luculenta: *Sine priuſquam complexum accipio*.....

12 Quintius Cincinnatus ab aratro ad Dictaturam vocatur. Hoſtes ſub jugum mittit, & ſexto decimo die, ſe ultrò dictatura abdicat. *Spes unica populi R. L. Quintius trans Tiberim, quatuor jugerum colebat agrum, quæ prata Quintia vocant. Ibi ab legatis ſeu foſſam fodiens, pala innixus, ſeu cùm araret; operi certè, id quod conſtat, agreſti intentus; ſalute data invicem redditaque, rogatus ut quod benè*

verte-

*verteret ipſi, reique publicæ, togatus mandata Senatus audiret, admirans, rogitanſque, Satin' ſalva eſſent omnia, * togam properè è tugurio proferre uxorem Raciliam jubet. Qua ſimul, abſterſo pulvere ac ſudore, velatus proceſſit, dictatorem eum legati gratulantes conſalutant; in urbem vocant; qui terror ſit in exercitu, exponunt. Lib. 3.*

**Togam puram quæ dignitatis erat inſigne, non verò prætextam. Lib. 3.*

13. Furius Camillus proditos hoſtium filios parentibus remittit.

Romani à Gallis Senonenſibus ad * Alliam victi. Roma capta. Miſerabilis Romanorum ſtatus. Manlius Capitolium tutatur. Fuſi fugatique à Camillo Galli. Camillus diſſuadet populo ne relictis urbis Romæ ruinis, Vejos tranſmigrent: *Adeò mihi acerba ſunt, Quirites......* *Lib. 5.*

**Allia rivus exiguus, qui nunc in Tiberim influit, Romanorum clade nobilitatus: vulgo* Rio de Moſſo, *o* Caminate.

14. Manlius qui Capitolium tutatus fuerat, tyrannidem affectat; Plebem commovet adversùs Patres: *Quouſque tandem ignorabitis vires veſtras, quas natura ne belluas quidem ignorare voluit? Numerate ſaltem quot ipſi ſitis, quot adverſarios habentis......*

15. Manlii Torquati ſingulare certamen cum Gallo, cui torquem aureum detrahit, unde *Torquatus* nuncupatur: *Tum eximia corporis magnitudine in vacuum pontem Gallus proceſſit.....* *Lib. 6.*

16. Manlius Conſul filium licèt victorem ſecuri percutit, quòd ipſius injuſſu pugnaſſet: *Quandoquidem,* inquit, *tu T. Manli, neque imperium conſulare, teque majeſtatem patriam veritus, adversùs edictum noſtrum, extra ordinem in hoſtem pugnaſti, & quantum in te fuit, diſciplinam militarem, qua ſtetit ad hanc diem Romana res, ſolviſti.........* *triſte exemplum, ſed in poſterum ſalubre juventuti erimus........* *Lib. 7.*

17. P. Decius Mus Conſul ſe pro exercitu Diis Manibus devovet, Lib. 8. Patris exemplo ſe devovet filius in bello contra Gallos atque Samnites. *Lib. 8.*

Ex Decade III. & IV.

Hæc tertia Decas (ſecundam enim interiiſſe di- *Lib. 10.*

ximus) amplitudine, magnificentia, ubertate, verborum etiam ornatu & elegantia tantum vincit priorem, quantum Romana Reſpublica hoc ſexto ſæculo florens & adulta, ſe ipſa naſcente ſuperior erat. Facilèque apparet Livium in hac eximia ſui operis parte curioſiùs elaboranda, omnes ſui ingenii vires, conatum omnem effudiſſe.

Lib. 21. Laudantur autem potiſſimùm in ipſo 2. Decadis initio. 1. Hannibalis indoles ad vivum expreſſa, ſuiſque virtutibus ac vitiis mirificè diſtincta: *Numquam ingenium idem ad res diverſiſſimas parendum atque imperandum habilius fuit...... Plurimum audaciæ ad pericula capeſſenda: plurimum conſilii inter ipſa pericula erat. Nullo labore aut corpus fatigari, aut animus vinci poterat. Caloris ac frigoris patientia par...... Princeps in prælium ibat: ultimus conſerto prælio excedebat. Has tantas viri virtutes ingentia vitia æquabant; inhumana crudelitas; perfidia pluſquam Punica; nihil veri, nihil ſancti, nullus Deorum metus, nullum jusjurandum, nulla religio.*

2. Obſidio Sagunti. Legatio Romana ad Hannibalem & Carthaginem. Hannonis in Hannibalem Oratio vehementiſſima in ipſo Senatu Carthag. *Per Deos fœderum arbitros ac teſtes monuiſſe, prædixiſſe ſe ne Amilcaris progeniem ad exercitum mitterent.....*

3. Ejus mirificum in Italiam iter, per Hiſpaniam, per Pyrenæos, per Gallias, per Alpes & Apenninum cum centum armatorum millibus; cui quidem Livii loco nihil omnino ex omnibus aliis Hiſtoricis poſſe æquiparari facilè auſim affirmare.

4. Hannibal primas Alpes ſuperans: *Ex propinquo viſa montium altitudo, niveſque cælo propè immiſta, tecta informia impoſita rupibus, pecora jumentaque torrida frigore, homines intonſi & inculti, animalia inanimataque omnia rigentia gelu. Cetera viſu quàm dictu fœdiora terrorem renovavere;* quam Alpium deſcriptionem Alpibus ipſis penè ſublimiorem Famianus Strada non veretur appellare.

5. Hannibalis ad ſuos adhortatio: *Mirari ſe quinam*

nam pectora ſemper impavida repens terror invaſerit.... quid aliud eſſe Alpes creditis quàm montium altitudines? Fingerent altiores Pyrenæi jugis; nullas profectò terras cælum contingere, nec inſuperabiles humano generi eſſe.

5. Hannibal Italiam ſuis oſtendit ex ſummo Alpium vertice: *Per omnia nive oppleta cum ſignis prima luce motis, ſegniter agmen incederet, pigritiaque & deſperatio in omnium vultu emineret; prægreſſus ſigna Hannibal, in promontorio quodam unde longè ac latè aſpectus erat, conſiſtere juſſis militibus, Italiam oſtentat, ſubjectoſque Alpinis montibus circumpadanos campos, * mœniaque eos tum tranſcendere non Italiæ modò, ſed etiam urbis Romæ. Cetera plana, proclivia fore: uno aut ſummùm altero prælio, arcem & caput Italiæ in manu ac poteſtate habituros.*

* *Alpes Italiæ, mœnia ſive propugnacula.*

6. Hannibal montem rumpit aceto: *Inde ad rupem muniendam, per quam unam via eſſe poterat, milites ducti; cùm cædendum eſſet ſaxum, arboribus circà immanibus dejectis, detruncatiſque, ſtruem ingentem lignorum faciunt: eamque cùm & vis venti apta faciendo igni coorta eſſet, ſuccendunt, ardentiaque ſaxa infuſo aceto putrefaciunt. Ita torridam incendio rupem ferro pandunt, molliuntque anfractibus modicis clivos, ut non jumenta ſolùm, ſed Elephanti etiam duci poſſent.*

7. Scipio & Hannibal ſuos quiſque ad prælium hortantur: *Si eum exercitum ....Si quem animum ....*

8. Conſul Flaminius, ad Thraſymenum cum exercitu cæſus. Conſternatio in urbe. *Lib. 22.*

9. Fabius Dictator cunctando reſtituit rem; illius cautiones multiplices. M. Minucii Magiſtri equitum, hominis ferocis præcipitiſque, in Fabium oratio & dicteria: qui locus ſummo eſt artificio elaboratus.

10. Romanorum immenſa clades ad Cannas. Mors Pauli. Fuga Varronis. Urbis trepidatio, luctus, conſternatio.

11. Senatus R. magnanimitas atque conſtantia. Servi armantur Gratiæ actæ M. Terentio Varroni Conſuli, *quòd de republica non deſperaſſet*. Nulla timoris ſignificatio, nulla mentio pacis.

Lib. 22. 12. P. Cornelius Scipio jurat ſe rempublicam non deſerturum, & eodem jurejurando adſtringit nobiles aliquot qui de Italia deſerenda apud Metellum deliberabant. Stricto ſuper capita conſultantium gladio, *Ex mei animi ſententia*, inquit, *juro ut ego rempublicam populi R. non deſeram, neque alium civem Romanum deſerere patiar. Si ſciens fallo, tum me Iupiter Opt. Max. domum, familiam remque meam peſſimo letho afficias. In hæc verba, L. Cæcili, jures poſtulo, ceterique qui adeſtis: qui non juraverit, in ſe hunc gladium ſtrictum eſſe ſciat.*

12. Maharbal equitum præfectus auctor eſt Hannibali ut rectà pergat Romam: *Imò ut quid hac pugna ſit actum ſcias, die quinto victor in Capitolio epulaberis: Sequere cum equite, ut prius veniſſe, quàm venturum ſciant.*

13. Ejuſdem Maharbalis ad Hannibalem ceſſantem moraſque nectentem libera veraque vox: *Non omnia nimirum eidem Dii dedere. Vincere ſcis, Hannibal; victoria uti neſcis.*

14. Hanno Pœnos victores hortatur ad pacem: *Tacuiſſem hodie.....*

Lib. 23. 15. Pœni cum Hannibale, Capuæ deliciis molliuntur: *Ibi partem majorem hiemis exercitum in tectis habuit.......*

Lib. 24. 16. Marcellus Syracuſas obſidet. Archimedis machinæ ad urbem defendendam: *Et habuiſſet tanto impetu cœpta res fortunam, niſi unus ſpectator cæli ſiderumque, mirabilior tamen inventor ac machinator bellicorum tormentorum, operumque, quibus ea quæ hoſtes ingenti mole agerent, ipſe perlevi momento ludificaretur.* Vide graphicam Archimedis machinarum deſcriptionem, Lib. 25. *Capta urbe, Archimedes intentus formis, quas in pulvere deſcripſerat, ab ignaro milite quis eſſet, interficitur.*

Lib. 25.

17. Han-

17. Hannibal ad tertium ab urbe lapidem caſtra ponit, mœnia Romæ contemplatur: *Poſtero die tranſgreſſus * Anienem Hannibal, in aciem omnes copias eduxit.* *Lib. 26.*

** Anio rivulus in Tiberim influens: vulgò Teverone.*

18. Imbribus grandine miſtis bis dirimitur prælium, in quo urbs Roma victori præmium eſſet. Auditur hæc vox Hannibalis: *Potiunda ſibi urbis Romæ, modò mentem non dari, modò fortunam.*

19. Hannibal ad ipſas Romæ portas audit Romanos milites ſub vexillis in ſupplementum Hiſpaniæ profectos, & agrum illum in quo ipſe caſtra haberet, per eos dies væniſſe, nihil ob id deminuto pretio: *Id verò adeò ſuperbum atque indignum viſum, ejus ſoli quod ipſe bello captum poſſideret haberetque, inventum Romæ emptorem, ut extemplò vocato præcone, tabernas argentarias, quæ circa forum Romanum tunc erant, juſſerit vænire.*

20. Juvenis Scipio vix viginti & quatuor annos natus, in Hiſpaniam cum Imperio mittitur. Laudatur in primis magnificum illud Scipionis præconium: *Fuit enim Scipio non veris tantùm virtutibus mirabilis, ſed arte quoque quadam ab juventa, in oſtentationem earum compoſitus......* Marcium qui unus perditas Hiſpaniæ res reſtituerat, in honore habet: *Marcium ſecum habebat cum tanto honore, ut facilè appareret nihil minùs quàm vereri, ne quis obſtaret gloriæ ſuæ.......* Illius ad milites oratio: *Nemo ante me novus Imperator..... Carthaginem* novam expugnat uno die.* *Lib. 26.*

** Carthago nova ab Aſdrubale condita, in Hiſpania Tarraconenſi.*

21. Singulare quoddam innocentiæ & continentiæ ſpecimen dat in captiva eximiæ formæ virgine: *Captiva deinde à militibus adducitur ad eum adulta virgo, adeò eximia forma, ut quòcumque incedebat, converteret omnium oculos. Scipio percunctatus patriam parenteſque, inter cetera accepit deſponſam eam principi Celtiberorum adoleſcenti: * Allucio nomen erat. Extemplò igitur parentibus, ſponſoque ab domo accitis, cùm interim audiret deperire eum ſponſæ amore, ubi primùm venit, accuratiore eum ſermone quàm parentes alloquitur. Invenis, inquit, juvenem appello;*

** Plutarchus* Lucetum *vocat. Alii* Indibilem, *ſed malè, opinor.*

Lib. 26. *lo ; quò minor ſit inter nos hujus ſermonis verecundia...... Fuit ſponſa tua apud me eadem, qua apud ſoceros tuos parenteſque ſuos verecundia ; ſervataque tibi eſt, ut inviolatum & dignum me teque dari tibi donum poſſet. Hanc mercedem unam pro eo munere paciſcor : amicus populo Romano ſis : & ſi me virum bonum credis eſſe, quales patrem, patruumque meum jam antè hæ gentes norant, ſcias multos noſtri ſimiles in civitate Romana eſſe : nec ullum in terris populum hodie dici poſſe, quem minùs tibi hoſtem tuiſque eſſe velis, aut amicum malis. Adoleſcens ſimul pudore & gaudio perfuſus, dextram Scipionis tenens, Deos omnes invocare ad gratiam illi pro ſe referendam, quoniam ſibi nequaquam ſatis facultatis pro ſuo animo, atque illius erga ſe merito eſſet. Parentes inde cognatique virginis appellati, qui quoniam gratis ſibi redderetur virgo, ad quam redimendam, ſatis magnum attuliſſent auri pondus, orare Scipionem ut ad ſe donum acciperet, cœperunt...... Scipio, quando tanto opere peterent, poni ante pedes juſſit ; vocatoque ad ſe Allucio, Super dotem, inquit, quam accepturus à ſocero es, hæc tibi à me dotalia dona accedent ; aurumque tollere ac ſibi habere juſſit. His lætus donis honoribuſque dimiſſus domum, implevit populares laudibus meritis Scipionis : veniſſe Diis ſimillimum juvenem, vincentem omnia cum armis, tum benignitate ac beneficiis.*

Lib. 38. 22. Huic prorſus aureolo Livii loco adde alios tres non minùs exquiſiti ſaporis, in quibus ſuum illum ſibique præ ceteris charum, ut ſatis apparet, Scipionem magnificè prædicat. In primo deſcribitur Scipio in eodem cum * Aſdrubale lecto, apud * Syphacem accumbens, illiuſque comitas miraque ingenii dexteritas celebratur : *Tanta autem inerat comitas Scipioni, atque ad omnia naturalis ingenii dexteritas, ut non Syphacem modò barbarum inſuetumque moribus Romanis, ſed hoſtem etiam infeſtiſſimum facundè alloquendo ſibi conciliarit.*

** Aſdrubal Hannibalis frater, callidus & fortis Imperator.*

** Syphax rex Numidarum, qui Sophonisbã Aſdrubalis filiam duxerat uxorem.*

23. In ſecundo deſcribitur Scipio, Maſſiniſſæ cum

cum Sophoniſba victi Syphacis uxore nuptias egregia oratione damnans : *Aliqua te exiſtimo, Maſſiniſſa, intuentem in me bona*........ & infelix Sophoniſbæ Syphaciſque fortuna narratur.

24. In tertio refertur Hannibalis cum Scipione colloquium. Artificioſa Hannibalis oratio de pace. Generoſum Scipionis reſponſum, & mox ſecuta victoria ad Zamam: *Pauliſper alterius conſpectu admiratione mutua propè attoniti conticuere. Tum Hannibal prior : Si hoc ita fato datum erat ...... Quod ego fui ad * Thraſymenum, ad Cannas, id tu hodie es....* Lib. 30.

25. In quarto refertur Hannibalis cum Scipione fortuitum colloquium Epheſi, ejuſdemque Hannibalis de optimis Imperatoribus callidum judicium: *Quærenti* Africano quem fuiſſe maximum Imperatorem Hannibal crederet*, reſpondiſſe *Alexandrum Macedonum regem*; quærenti deinde *quem ſecundum poneret*, *Pyrrhum dixiſſe*; exequenti quem tertium duceret, *haud dubiè ſemetipſum dixiſſe*. Tum riſum obortum Scipioni, ita ſubjeciſſe: *Quidnam tu diceres, ſi me viciſſes? Tum me verò*, inquit, *& ante Alexandrum, & ante Pyrrhum, & ante omnes alios Imperatores eſſe.* Lib. 35.

* *Scipio ſic dictus ab Africa victa.*

26. In ultimo denique commemoratur magnifica illa Scipionis de rebus à ſe geſtis oratio, cùm à Tribuno plebis accuſatus, reuſque citatus, magno agmine amicorum clientiumque per mediam concionem ad roſtra ſubiit, ſilentioque facto: *Hoc*, inquit, *die, Tribuni plebis, voſque Quirites, cum Hannibale & Carthaginenſibus, ſignis collatis in Africa, benè ac feliciter pugnavi. Itaque cùm hodie litibus & jurgiis ſuperſederi æquum ſit, ego hinc extemplò in Capitolium ad Iovem Opt. Max. Iunonemque & Minervam, ceteroſque Deos, qui Capitolio atque Arci præſident, ſalutandos ibo: iiſque gratias agam quòd mihi & hoc ipſo die, & ſæpè aliàs egregiè reipublicæ gerendæ mentem facultatemque dederunt. Veſtrum quoque quibus commodum eſt, ite mecum, Quirites, & orate Deos ut mei ſimiles principes habeatis...... Ab roſtris in Capitolium aſcendit : ſimul ſe univerſa concio avertit, & ſecuta Scipionem eſt.* Lib. 38.

* *Hoc Scipionis factum confidentia plenum narratur etiã à Plutarcho & à Valerio Maximo.*

Lib. 39. Digniſſima demum quæ iterùmque iterùmque legantur ultima morientis Hannibalis verba Lib. 39. *Liberemus*, inquit, *diuturna cura populum Romanum: quando mortem * ſenis exſpectare longum cenſent. Nec magnam, nec memorabilem ex inermi proditoque Flaminius victoriam feret* ...... Neque verò minoris pretii ſunt extrema Scipionis geſta, ejuſque Liternum ſeceſſus ad vitandam invidiam, ac denique mors quæ eodem anno contigit quo * mortuus eſt Hannibal. ......

Septuageſimum ætatis annum agebat Hannibal.

Anno ab urbe condita 570.

Lib. 29. Prætermitti nequaquam poteſt in Lib. 29. vehemens æquè ac juſta Locrenſium de Pleminio legato querela: *Querentibus Conſulibus, Locrenſes ſe dixerunt ea paſſos* .... Itemque Perollæ ad Pacuvium Calavium oratio de interficiendo per inſidias Hannibale: *Conſilium affero, pater* ...... Patriſque filium à facinore dehortantis oratio vehementiſſima, & cui paucas pares reperias: *Per ego te, fili* ....Lib. 23. Adde in ipſo Lib. 34. principio digniſſimam Catone orationem pro lege Oppia, contra muliebrem luxum: *Nequa mulier plus ſemuncia auri haberet* .... *Si in ſua quiſque noſtrûm matrefamilia*; & L. Valerii diſertam orationem contra legem Oppiam: *Si privati tantùm* .... Habes demum in Libro 40. celebrem illam Demetrii Perſeique diſſenſionem, & habitas ultrò citròque orationes eximias poſt brevem Philippi illorum patris quaſi proluſionem: *Sedeo miſerrimus pater, judex inter duos filios.*

Lib. 23.
Lib. 34.
Lib. 40.

Lib. 45. In iis qui ſuperſunt Decadis quintæ libris celebris eſt L. Æmilii Pauli de Perſeo Macedonum rege victoria, & ejuſdem Æmilii triumphus, duorum, quos inter ipſam triumphi celebritatem amiſit, filiorum morte funeſtatus: *Memorabilis ejus oratio, & digna Romano Principe fuit* .....

Si cui fortè mirum videbitur nos ex uno Livio longè plura quàm ex aliis aureæ ætatis Scriptoribus ſelegiſſe, id cauſæ nobis eſſe ſciat, non quòd ſcriptorem hunc ceteris velimus anteponere; ſed quòd illius ubertatem, vim, copiam atque varietatem

plu-

plurimum ad eloquentiam comparandam utilitatis afferre judicaverimus.

INSIGNIORES LOCI
Ex Horatio ſelecti.

HÆc eſt una omnium vox, artem Poeticam Horatii eſſe opus ab omni parte perfectum, in quo præclariſſima quædam non modò Poeſeos, ſed etiam Eloquentiæ in primis præcepta contineantur. Cujuſmodi eſt, v. g. aureum illud,

Denique ſit quod vis ſimplex dumtaxat & unum.
. . . .
Non fumum ex fulgore, ſed ex fumo dare lucem
Cogitat, ut ſpecioſa dehinc miracula promat.
. . . .
In vitium ducit culpæ fuga, ſi caret arte.

Eximium verò illud quod de variis variarum ætatum moribus tradit;

Ætatis cujuſque notandi ſunt tibi mores.

Inter Satyras, ſideris inſtar elucet tertia libri primi: *Omnibus hoc vitium eſt cantoribus.......* qua docemur ferenda eſſe amicorum vitia, & quam ego *palmarem Satyram* facilè auſim appellare. Quid enim ad mores emendandos & ad amicitias tuendas aptius divinis hiſce verſibus, quos in omnium animis altè defixos eſſe pervelim?

Quàm temerè in noſmet legem ſancimus iniquam!
Nam vitiis ſine nemo naſcitur: optimus ille eſt,
Qui minimis urgetur. Amicus dulcis, ut æquum eſt,
Cùm mea compenſet vitiis bona, pluribus hiſce
(Si modò plura mihi bona ſunt) inclinet, amari
Si volet: hac lege in trutina ponetur eadem.
Qui ne tuberibus propriis offendat amicum
Poſtulat, ignoſcat verrucis illius. Æquum eſt
Peccatis veniam poſcentem reddere rurſus.

No-

Nona ejuſdem Libri 1. *Ibam fortè via ſacra.....* qua importunam & improbam garruli cujuſdam loquacitatem deſcribit, adeò venuſta eſt & elegans, ut *medio de fonte leporum* petita dici meritò poſſit. Exquiſitiſſima & urbano homine digna brevis hæc Mecœnatis laus, *Paucorum hominum & mentis benè ſana.*

Laudatur plurimum 1. Lib. 1. Satyra, *Quì ſit Mæcenas?* qua pingitur mortalium ſuæ conditionis ac ſortis pertæſorum anxietas, & inconſtantia: itemque in 4. ſalſum illud contra obtrectatores: *Mentio ſiqua de * Capitolini furtis injecta Petillii te coràm fuerit........* & in decima præclarum illud præceptum perpaucis notum:

** Petillius Capitolinus accuſatus quòd auream Jovis coronam ſuſtuliſſet, Iudices pecunia corrupit.*

Eſt brevitate opus, ut currat ſententia; neu ſe
Impediat verbis laſſas onerantibus aures.

Sed illud præ ceteris videtur eſſe ſalis & urbanitatis ſpecimen, quo narrat Horatius, quo pacto inter Mecœnatis amicos & familiares fuerit cooptatus:

Lib. 1. Sat. 6.

.... Felicem dicere non hoc
Me poſſum caſu quòd te ſortitus amicum.
Nulla etenim mihi te ſors obtulit. Optimus olim
Virgilius, poſt hunc * Varius dixere, quid eſſem.
Ut veni coram, ſingultim pauca locutus
(Infans namque pudor prohibebat plura profari)
Non ego me claro natum patre, non ego circum
Me * Saturejano vectari rura caballo,
Sed quod eram, narro. Reſpondes (ut tuus eſt mos)
Pauca: abeo, & revocas nono poſt menſe, jubeſque
Eſſe in amicorum numero........

** Varius inſignis Poeta, charus Augusto.*

** Saturejum, vel Satrianũ, urbs Lucania, in cujus paſcuis alebantur olim equi generoſi.*

Ultima Libri 2. Satyra: *Ut Naſidieni juvit te cœna beati?* affluit omni lepore ac venuſtate, putidaſque * Naſidieni Rufi lautitias, & inelegantem, ut ita dicam, hominis elegantiam admodum facetè ac jocosè cavillatur.

** Naſidienus eques Romanus, homo avarus, qui tamen videri lautus vellet.*

Inter Horatianas Epiſtolas, placet in primis ſeptima Libri 1. tum ob lepidiſſimam de Vultejo Mena narrationem; tum ob feſtivum illum vulpeculæ & muſtelæ apologum:

Fortè

Fortè per anguſtam tenuis vulpecula rimam
Repſerat in cumeram frumenti, paſtaque rurſus
Ire foras pleno tendebat corpore fruſtrà.
Cui muſtela procul; ſi vis, ait, effugere iſtinc,
Macra cavum repetes arctum, quem macra ſubiſti.

Secunda ejuſdem lib. 1. *Trojani belli ſcriptorum*..... abundat ſapientiſſimis Philoſophiæ præceptis; cujuſmodi eſt iſtud,

. . . . Nam cur
Quæ lædunt oculos feſtinas demere; ſi quid
Eſt * animum, differs curandi tempus in annum?
Dimidium facti, qui cœpit, habet: Sapere aude:
Incipe; vivendi qui rectè prorogat horam,
Ruſticus expectat dum defluat amnis: at ille
Labitur & labetur in omne volubilis ævum.

* Eſt *pro* edit.

Verùm, ut ingenuè loquar quod ſentio, ſi eximia quærimus Philoſophiæ præcepta, nihil æquiparandum exiſtimo primæ ad Mecœnatem Epiſtolæ. Fidem facient pauca hæc quæ ſequuntur:

Hic murus aheneus eſto,
Nil conſcire ſibi, nulla palleſcere culpa.

Itemque illud quod eſt ſummæ ſapientiæ:

Et mihi res, non me rebus ſubmittere conor.
. . . .
Nemo adeò ferus eſt, ut non miteſcere poſſit,
Si modò culturæ patientem commodet aurem.
Virtus eſt vitium fugere, & ſapientia prima
Stultitia caruiſſe. . . . .

Inter Odas Horatianas, quænam præ ceteris palmam mereantur, difficile admodùm dijudicatu eſt. Si Scaligerum audimus, palmares ſunt iſtæ duæ, * *Donec gratus eram tibi*. Et, * *Quem tu Melpomene ſemel*. Quas quidem tam impensè mirabatur vir ille ſummus, ut mallet illarum auctor eſſe, quàm eſſe totius Hiſpaniæ Tarraconenſis rex. Mihi verò, ſi meum quoque fas eſt interponere judicium, exquiſitiſſimi ſaporis eſſe videtur Epodos de vitæ ruſticæ laudibus: *Beatus ille, qui procul negotiis*........& Ode 3. lib. 1. qua fauſtam navigationem amico Virgilio

* *Nona lib.* 3.
* *Tertia lib.* 4.

gilio precatur: *Sic te diva potens Cypri .....* Mirare in primis aureum illud:

Poſt ignem ætheria domo
Subductum, macies, & nova febrium
Terris incubuit cohors:
Semotique priùs tarda neceſſitas
Lethi corripuit gradum.

Habes prætereà in lib. 1. cedro linendam Odem qua deflet Quintilii mortem: *Quis deſiderio ſit pudor......* In qua hoc eximium,

..... Cui pudor & juſtitiæ ſoror
Incorrupta fides, nudaque veritas,
Quando ullum invenient parem?

In 2. libro, quovis pretio dignæ ſunt hæ quatuor:

Nullus argento color eſt......II.
Æquam memento rebus in arduis.....III.
Eheu fugaces, Poſtume, Poſtume,
Labuntur anni ....XIV.
Otium divos rogat in patenti .....XVI.

In tertio libro majores ſpiritus induit Poeta, virtutemque mirificè docet. Sunt autem inſignes potiſſimùm hæ:

Odi profanum vulgus, & arceo...... I.
Auguſtam, amice, pauperiem pati.....II.
Juſtum & tenacem propoſiti virum.....III.
Cælo tonantem credidimus Jovem.......V.

Sed reliquis longè videtur antecellere ſexta, *Delicta majorum immeritus lues ....* qua ſæculi ſui vitia deteſtatur, & mores antiquos laudat. Illud enim qua munditia, qua venuſtate, quo ſpiritu dictum!

Motus doceri gaudet * Jonicos
Matura virgo, & fingitur artubus
Jam nunc, & inceſtos amores
De tenero meditatur ungui.
. . . .
Non his juventus orta parentibus

* *Iones veteris Græciæ populus luxu deliciiſque diffluebāt.*

In-

Infecit æquor ſanguine Punico:
Pyrrhumque & ingentem cæcidit
Antiochum, Hannibalemque dirum.

Laudatur in quarto Libro, ſecunda de Pindaro: *Pindarum quiſquis.* Et 7. Epodos, qua civile bellum deteſtatur: *Quoquò ſceleſti ruitis?* ...... Et 16. quæ eòdem pertinet: *Altera jam teritur bellis civilibus ætas* ...... Sæculare verò carmen pro Imperii Romani incolumitate: *Phœbe, ſilvarumque potens Diana*, doctum, terſum, elaboratum, inquit Scaliger in arte poetica. Ex huibus ſanè locis, aliiſque hujuſmodi benè multis ſatis liquet Horatium *venuſtatum parentem & elegantiarum patrem* non immeritò nuncupari.

ILLUSTRIORES LOCI
Ex Cæſare ſelecti.

DE Cæſare habemus eximium hoc Ciceronis judicium, illum ſimplici quadam venuſtate & incorrupta candidaque Latini ſermonis integritate atque elegantia ceteros omnes ſcriptores poſt ſe relinquere ..... Laudantur verò potiſſimùm in aureis illius Commentariis.

1. Quæ ſcripſit de Gallorum ingenio, moribus, fortitudine, curioſitate, levitate, &c. *Quoniam ad hunc locum perventum eſt, non alienum eſſe videtur, de Galliæ Germaniæque moribus, & quò differant eæ nationes inter ſeſe proponere.* De Bello Gallico. Lib. 6.

2. Druidum origo, auctoritas, munus, privilegia, diſciplina, opinationes de animis, ſideribus.... *Non interire animas, ſed ab aliis poſt mortem tranſire ad alios; atque hoc maximè ad virtutem excitari putant, metu mortis neglecto..... Natio eſt omnis Gallorum admodum dedita religionibus..... Galli ſe omnes ab Dite Patre prognatos prædicant.*

3. Germanorum mores, veſtes, victus, hoſpitalitas, Lib. 6.

litas, illorum cum Gallis comparatio: *Germani multùm ab hac conſuetudine differunt.......*

Lib. 2. 4. Expeditio adversùs Tungros, ſeu Atuaticos, partaque de illis victoria. Locus ille plurimum habet ſuavitatis atque nitoris: *Vbi vineis actis, aggere exſtructo, turrim conſtitui procul viderunt, primùm irridere ex muro, atque increpitare vocibus, quò tanta machinatio ab tanto ſpatio inſtitueretur? Quibuſnam manibus, aut quibus viribus, præſertim homines tantulæ ſtaturæ (nam pleriſque hominibus Gallis, pro magnitudine corporum ſuorum, brevitas noſtra contemptui eſt) tanti operis turrim in muros ſeſe collocare confiderent? Vbi verò moveri & appropinquari mœnibus viderunt, nova atque inuſitata ſpecie commoti, legatos ad Cæſarem de pace miſerunt, qui ad hunc modum locuti: Non ſe exiſtimare Romanos ſine ope Deorum bellum gerere, qui tantæ altitudinis machinationes tanta celeritate promovere, & ex propinquo pugnare poſſent.*

* Alexia, *Oppidum olim in Burgundia prope Semurium.*

5. * Alexiæ, ſeu Aliſiæ deſcriptio, obſidio, & expugnatio digniſſima quæ legatur: *Ipſum erat oppidum in colle ſummo....* Lib. VII. 6. Pons ligneus Rheno impoſitus: *Germanico bello confecto, multis de cauſis Cæſar ſtatuit ſibi Rhenum eſſe tranſeundum...* Lib. IV. 7. T. Pulſionis, & L. Vareni, Legionis illius quæ cum Quinto Cicerone hiemabat, egregium facinus & mira fortitudo: *Erant in ea Legione fortiſſimi viri.* Hæc narratio perfectæ narrationis dotes omnes, atque virtutes continet. 8. * Alcis, & * Uri deſcriptio ſuaviſſima.

* *Alces*, Alce.
* *Vrus*, Bue ſalvatico.

9. Helvetiorum legati ad Cæſarem oratio lib. 6. libera ſinceraque pro more gentis: *Se ita à patribus, majoribuſque ſuis didiciſſe, ut magis virtute, quàm dolo contenderent, aut inſidiis niterentur.....*

Lib. 1. Cæſaris reſponſum præclariſſimum: *Conſueſſe Deos immortales, quò graviùs homines ex commutatione rerum doleant; quos pro ſcelere eorum ulciſci velint, his ſecundiores interdum res, & diuturniorem impunitatem concedere.*

10. Militum Romanorum conſternatio, rumuſculi,

li, querelæ cùm Cæſar bellum Germanicum pararet. *Dum paucos dies ad Veſuntionem, rei frumentariæ commeatuſque cauſa moratur; ex percunctatione noſtrorum, vocibuſque Gallorum ac mercatorum, qui ingenti magnitudine corporum Germanos, incredibili virtute, atque exercitatione in armis eſſe prædicabant: ſæpenumerò ſeſe cum iis congreſſos, ne vultum quidem atque aciem oculorum ferre potuiſſe; tantus ſubitò timor omnem exercitum occupavit, ut non mediocriter omnium mentes animoſque perturbaret...... Vulgò totis caſtris teſtamenta obſignabantur.......* II. Cæſaris ad ſuos milites oratio, roboris, dexteritatis nervorum ac impavidæ firmitatis plena: *Se proxima nocte, de quarta vigilia, caſtra moturum, ut quamprimùm intelligere poſſet utrùm apud eos pudor atque officium, an timor plùs valeret. Quòd ſi prætereà nemo ſequatur, tamen ſe cum ſola decima Legione iturum, de qua non dubitaret; ſibique eam prætoriam cohortem futuram.*

In Commentariis de Bello civili, multa ſunt pretioſiſſima; ſed hæc præ ceteris laudantur. I. Ad milites oratio de Senatus injuria: *Quibus rebus cognitis Cæſar apud milites concionatur.......* 2. Concio ad Senatum ipſum de inimicorum injuriis: *Coacto Senatu, injurias inimicorum commemorat.....* 3. Plenus eſt inſinuationis & artificii, magnamque continet æquitatis ſignificationem locus ille, in quo Cæſar pacis conditiones offert Pompejo: *Erat autem hæc ſumma mandatorum; debere utrumque pertinaciæ finem facere, & ab armis diſcedere, neque ampliùs fortunam periclitari: Satis eſſe magna utrimque incommoda accepta, quæ pro diſciplina & præceptis habere poſſent, ut reliquos caſus timerent..... Proinde ſibi ac reip. parcerent, quantumque in bello fortuna poſſet, jam ipſi incommodis ſuis ſatis eſſent documento. Hoc unum eſſe tempus de pace agendi, dum ſibi uterque confideret, & pares ambo viderentur: ſi verò alteri paulùm modò tribuiſſet fortuna, non eſſe uſurum conditionibus pacis eum qui ſuperior videretur, neque fore æqua parte contentum, qui ſe omnia habiturum confideret.*

De Bello civili. *Lib.* I. *Lib.* 3.

4. Ni-

** T. Labienus Cæſaris in Gallia legatus fortiſsimus, qui ab illo ad Pompejum defecit.*

4. Nihilo inferior eſt * Labieni oratio ante pugnam Pharſalicam : *Noli*, inquit, *exiſtimare, Pompei* .... Lib. 3. Sed nihil venuſtius illuſtriuſque, quòd ſciam, quàm colores illi, quibus egregiè pingitur bellicus ardor fortiſſimi illius Primipili, cui nomen erat *Craſtinus*, qui dato pugnæ Pharſalicæ ſigno ad ſocios converſus : *Sequimini me*, inquit, *manipulares mei qui fuiſtis, & veſtro Imperatori quam conſtituiſtis operam date. Vnum hoc prælium ſupereſt, quo confecto, & ille ſuam dignitatem, & nos noſtram libertatem recuperabimus. Simul reſpiciens Cæſarem, Faciam, inquit, hodie, Imperator, ut aut vivo mihi, aut mortuo gratias agas. Hæc cùm dixiſſet, primus ex dextro cornu procurrit......*

Lib. 3. Denique Pompeji caſtra graphicè admodum & artificiosè deſcribuntur à Cæſare : *In caſtris Pompeji videre licuit triclinia ſtrata, magnum argenti pondus expoſitum, recentibus ceſpitibus tabernacula conſtrata, L. etiam Lentuli & nonnullorum tabernacula protecta hedera; multaque prætereà, quæ nimiam luxuriam & victoriæ fiduciam deſignarent; ut facilè æſtimari poſſet nihil eos de eventu ejus diei timuiſſe, qui non neceſſarias conquirerent voluptates : atque ii miſerrimo ac patientiſſimo exercitui Cæſaris luxuriem objiciebant, cui ſemper omnia ad neceſſarium uſum defuiſſent.*

Non omittenda eſt obſidio Maſſiliæ in 1. & 2. libro de Bello civili. Ex quibus profectò, aliiſque ſexcentis id genus locis ſatis conſtat veriſſimum eſſe aureum illud de Cæſare dictum : EODEM *animo ſcripſit, quo pugnavit*. His adde Catonis Uticenſis mortem, & pugnam militis cum elephante in Commentariis de bello Alexandrino ; itemque bellum cum Afranio Petrejoque, & prælium ad Mundam. Quamquam hæc ſunt Hirtii, non Cæſaris ipſius. Sed de Cæſare ſatis.

II.

ILLUSTRES LOCI

Ex Ovidio ſelecti.

INitium facimus ex Metamorphoſeon libro, quem ſcilicet *perfectum opus* appellare ſolebat Scaliger, ſive ob politiorem deſcriptionum varietatem & elegantiam: ſeu ob crebra ſententiarum lumina: ſeu ob mirificam fabularum, naturali quodam ordine inter ſe aptarum, connexionem & quaſi cognationem.

Atque ut perfectius à perfecto ſecernamus quoad ejus fieri poterit: Laudantur in primo libro, 1. Deorum concilium: *Eſt via ſublimis, cælo manifeſta ſereno*....... 2. Lycaon mutatus in lupum. 3. Initum à Jove conſilium orbis diluvio perdendi, & ipſius diluvii deſcriptio. 4. Daphnes in laurum metamorphoſis mira ſuavitate condita. Nec omittendi in 1. libro tres illi rariſſimi verſus de homine: *Pronaque cùm ſpectent animalia cætera terram, os homini ſublime dedit*.....

In libro 2. belliſſimè depictam habes Solis regiam, & domum Invidiæ. Placet etiam in primis Battus in lapidem mutatus, aureumque planè videtur illud ejuſdem Batti de vaccis quas ſuffuratus fuerat Mercurius:

Ex hac Batti repetitione, inepta vocis ejuſdẽ repetitio dicitur Battologia.

. . . . Sub illis
Montibus, inquit, erant; & erant ſub montibus illis.
Riſit* Atlantiades, & Me mihi perfide prodis?
Me mihi prodis, ait.

** Mercurius Atlãtis nepos.*

Omnium verò judicio, longè pulcherrima eſt fabula Phaetontis. Nihil enim venuſtius quod ſciam hac Solis ad Phaetontem filium oratione:

Pignora certa petis; do pignora certa timendo:
Et patrio pater eſſe metu probor: aſpice vultus
Ecce meos: utinamque oculos in pectora poſſes

Inſerere & patrias intus deprendere curas.

. . . .

Deprecor hoc unum, quòd vero nomine pœna,
Non honor eſt: Pœnam, Phaeton, pro munere poſcis.
Quid mea colla tenes blandis, ignare, lacertis?
Ne dubita, dabitur (Stygias juravimus undas)
Quodcumque optaris: ſed tu ſapientiùs opta.

In eodem Libro 2. commendatur Europæ raptus; & in 3. judicium Tireſiæ, Narciſſuſque in florem mutatus: *Fons erat illimis, nitidiſque argenteus undis* .... In 4. Libro, quovis pretio digna mihi videtur Pyrami & Thisbes fabula. Quid enim ad vim doloris ſignificandam aptius tragica illa Pyrami ad feras apoſtrophe, viſo Thisbes amictu lacero & cruore tincto?

. . . . Noſtrum divellite corpus,
Et ſcelerata fero conſumite viſcera morſu,
O quicumque ſub hac habitatis rupe leones.
Sed timidi eſt optare necem . . . . . .
Ad nomen Thisbes oculos in morte gravatos
Pyramus erexit, viſaque recondidit illa.

In Libro 5. graphicè admodum pingitur Cereris dolor & querelæ, amiſſa filia Proſerpina. Sextum Librum præcipuè commendant: Arachnes fabula; agricolæ in ranas; Terei, Procnes & Philomelæ caſus. Mihi verò præ ceteris placet eximium illud de Niobe:

. . . . Feliciſſima matrum
Dicta foret Niobe, ſi non ſibi viſa fuiſſet.
. . . . At nunc miſeranda vel hoſti,
Corporibus gelidis incumbit, & ordine nullo
Oſcula diſpenſat natos ſuprema per omnes.
A quibus ad cælum liventia brachia tollens,
Paſcere crudelis noſtro Latona dolore,
Paſcere, ait, ſatiaque meo tua pectora luctu.

Habes in Libro 7. Jaſonis & Medeæ fabulam perelegantem. In 8. venuſtam ſuprà quàm dici poſſit narrationem de Dædalo & Icaro ejus filio, cœnamque ruſticanam Philemonis ac Baucidis, verſibus delicatiſſimis expreſſam. Quæ quidem

Philemonis fabella, naturalis cujuſdam nitoris ac ſuavitatis exemplum eſſe poteſt. Quale eſt illud, v. g.

Sed pia Baucis anus, parilique ætate Philemon
Illa ſunt annis juncti juvenilibus, illa
Conſenuere caſa, paupertatemque ferendo
Effecere levem, nec iniqua mente ferendam:
Nec refert dominos illic, famuloſne requiras.
Tota domus duo ſunt: iidem parentque jubentque.
. . . .
Inde foco tepidum cinerem dimovit, & ignes
Suſcitat heſternos, foliiſque & cortice ſicco
Nutrit, & ad flammas animas perducit anili.
. . . .
Accubuere Dei: Menſam ſuccincta tremenſque
Ponit anus: Menſæ ſed erat pes tertius impar,
Teſta parem fecit . . . .
Unicus anſer erat minimæ cuſtodia villæ;
Quem * Djs hoſpitibus domini mactare parabant;
Ille celer penna tardos ætate fatigat,
Eluditque diu, tandemque eſt viſus ad ipſos
Confugiſſe Deos. Superi vetuere necari.

* *Jupiter & Mercurius hoſpites pièque accepti.*

In decimo & undecimo laudantur Herculis lucta cum Acheloo, Midas omnia vertens in aurum, & Orphei fabella, quam tamen Virgilius longè ſplendidiùs, ornatiùſque tractavit. Denique in poſtremis quatuor Libris magno æſtimantur Achillis mors, & Julius Cæſar in aſtrum mutatus. Sed ſi callidis rerum æſtimatoribus fidem habemus, cetera omnia exſuperat & extra pretium eſt Ajacis cum Ulyſſe contentio.

In Epiſtolis Heroidum ſexcenta ſunt eleganter & ornatè dicta. Cujuſmodi eſt iſtud Phyllidis ad Demophoontem:

Demophoon ventis & verba & vela dediſti.
  Vela queror reditu, verba carere fide.
Unum in me ſcelus eſt quòd te ſcelerate recepi:
  Sed ſcelus hoc meriti pondus & inſtat habet.
. . . .
Phyllida Demophoon letho dedit, hoſpes amantem.
  Ille necis cauſam præbuit, ipſa manum.

Nec impar illud furentis Medeæ ad Jaſonem:

Quantum perfidiæ tecum, ſcelerate, periſſet!
Dempta forent capiti quàm mala multa meo!
Eſt aliqua ingrato meritum exprobrare voluptas:
Hac fruar, hæc de te gaudia ſola feram.
. . . .
Quòd vivis, quòd habes * nuptam, ſocerumque potentem:
Hoc ipſum ingratus quòd potes eſſe, meum eſt.

* *Creuſam Creontis Corinthiorum regis filiam.*

Illud verò Hypſiphyles ad Jaſonem de ſuſcept ex eo duobus gemellis, qua venuſtate, qua elegantia dictum!

Si quæris cui ſint ſimiles: cognoſceris illis.
Fallere non norunt. Cetera patris habent.

Rara multa ſunt in epiſtola Didonis ad Æneam. Iſtud autem rariſſimum:

Non tamen Æneam, quamvis malè cogitet, odi.
Sed queror infidum, queſtaque pejùs amo.
. . . .
Quod tibi malueram, ſine me debere procellis:
Juſtior eſt animo ventus & unda tuo:
. . . .
Exerces pretioſa odia & conſtantia magno,
Si dum me fugias eſt tibi vile mori.
. . . .
Aſpicias utinam quæ ſit ſcribentis imago . . . . .

Cui non notum eſſe poteſt eximium iſtud Oenones ad Paridem?

Inciſæ ſervant à te mea nomina fagi,
Et legor Oenone falce notata tua.
Et quantum trunci, tantum mea nomina creſcunt.
Creſcite, & in titulos ſurgite ritè meos.
Populus eſt, memini, fluviali conſita ripa,
Eſt in qua noſtri littera ſcripta manu:
Popule vive precor, quæ conſita margine ripæ,
Hoc in rugoſo cortice carmen habes:
Cùm Paris Oenone poterit ſpirare relicta,
Ad fontem Xanthi verſa recurret aqua.
Xanthe retrò propera, verſæque recurrite lymphæ:
Suſtinet Oenonem deſeruiſſe Paris.

In primo denique Libro Triſtium, Elegia 3. *Cùm ſubit illius triſtiſſima noctis imago* . . . . . . Habes præclariſ-

clariſſimum hoc uxoris Ovidii ad maritum proficiſcentem in exilium:

Dum licet, amplectar: numquam fortaſſe licebit
  Amplius: in lucro, quæ mihi datur hora, eſt.....
Non potes avelli; ſimul ah, ſimul ibimus, inquit.
  Te ſequar, & conjux exulis exul ero.
Te jubet è patria diſcedere Cæſaris ira:
  Me pietas: pietas hæc mihi Cæſar erit.

SALLUSTIANA.

IN pingendis hominum moribus, nullum invenias parem Salluſtio; idque potiſſimùm cùm Catilinæ, Semproniæ, Cæſaris, Catonis, & Marii ingenium atque indolem vivis ſpirantibuſque coloribus exprimit. Mirabilis eſt effigies Catilinæ in bello Catilinario Cap. 5. *Lucius Catilina nobili genere natus.....* Vide Cap. 2. §. 4. Lib. 1. de Ethopœja, pag. 98.

Ad imaginem Semproniæ, quæ ipſa quoque erat in numero conjuratorum, nihil addi poteſt, nihil demi: *In his erat Sempronia, quæ multa ſæpè virilis audaciæ facinora commiſerat. Hæc mulier generè atque forma, præterea viro atque liberis ſatis fortunata fuit: Litteris græcis & latinis docta; pſallere & ſaltare elegantiùs quàm neceſſe eſt probæ: multa alia quæ inſtrumenta luxuriæ ſunt; ſed ei chariora ſemper omnia quàm decus atque pudicitia fuit. Pecuniæ an famæ minùs parceret, haud facilè diſcerneres: libidine ſic accenſa ut ſæpiùs peteret viros quàm peteretur...... Verùm ingenium ejus haud abſurdum; poſſe verſus facere; jocum movere; ſermone uti vel modeſto, vel molli. Prorſus multæ facetiæ, multuſque lepos inerat.* Cap. 25.

Exquiſitiſſimi ſaporis eſt Cæſaris Catoniſque comparatio Cap. 54. *Memoria mea, ingenti virtute, diverſis moribus fuere viri duo.......* Catilinæ ad conjuratos oratio mirum in modum idonea eſt ad ani-

mos permovendos: *Ni virtus fideſque veſtra .....* quæ enim vehementia, quis ſpiritus, quis ardor animi in paucis hiſce verbis? * *Poſtquam Reſp. in paucorum potentium jus, atque ditionem conceſſit, ſemper illis reges tetrarchæ, vectigales eſſe: populi, nationes ſtipendia pendere: ceteri omnes, ſtrenui, boni, nobiles atque ignobiles, vulgus fuimus, ſine gratia, ſine auctoritate, his obnoxii, quibus, ſi Reſp. valeret, formidini eſſemus. Itaque omnis gratia, potentia, honor, divitiæ apud illos ſunt, aut ubi illi volunt, nobis reliquerunt pericula, repulſas, judicia, egeſtatem. Quæ quouſque tandem patiemini, fortiſſimi viri? Nonne emori per virtutem præſtat, quàm vitam miſeram, atque inhoneſtam, ubi alienæ ſuperbiæ ludibrio fueris, per dedecus amittere? Verùm enim verò, proh Deum, atque hominum fidem! victoria in manu nobis eſt. viget ætas, animus valet. Contrà illis annis atque divitiis, omnia conſenuerunt. Tantummodò incœpto opus eſt: cetera res expediet. Etenim quis mortalium, cui virile ingenium eſt, tolerare poteſt illis divitias ſuperare, quas profundant in exſtruendo mari, & montibus coæquandis; nobis rem familiarem etiam ad neceſſaria deeſſe: illos binas aut ampliùs domos continuare; nobis larem familiarem nuſquam ullum eſſe?... Denique quid reliqui habemus præter miſeram animam? Quin igitur expergiſcimini? En illa, illa, quam ſæpè optaſtis libertas, præterea, divitiæ, decus, gloria in oculis ſita ſunt.*

* *Oratio Catilinæ ad conjuratos.*

Ejuſdem fermè generis eſt Catilinæ ad milites oratio in ipſo decretoriæ pugnæ articulo: *Compertum ego habeo, milites, verba viris virtutem non addere..... ſemper in prælio iis maxumum eſt periculum, qui maxumè timent: audacia pro muro habetur.... Quòd ſi virtuti veſtræ fortuna inviderit, cavete ne inulti animam amittatis; neu capti potius ſicut pecora trucidemini, quàm virorum more pugnantes, cruentam atque luctuoſam victoriam hoſtibus relinquatis.* Cap. 58.

Exquiſitiſſima eſt, & plena calliditatis Cæſaris oratio de Catilinæ ſociis, qui in cuſtodiis tenebantur:

bantur: *Omnes homines* ..... Cap. 51. contrà gravis ac vehemens Catonis reſponſio, qua cenſet de conjuratis ſumendum eſſe ſupplicium: *Longè mihi alia mens eſt* .... Cap. 52.

Sed cetera omnia vincere videtur Caput ultimum, in quo deſcribitur Catilina cum ſuis tam fortiter pugnans, ut illorum nemo vivus in hoſtium poteſtatem venerit: * *Intereà Catilina cum expeditis in prima acie verſari; laborantibus ſuccurrere; integros pro ſauciis acerſere; omnia providere; multùm ipſe pugnare, ſæpè hoſtem ferire, ſtrenui militis & boni Imperatoris officia ſimul exſequi* .... *Poſtquam fuſas copias, ſeque cum paucis relictum videt Catilina, memor generis atque priſtinæ dignitatis ſuæ, in confertiſſimos hoſtes incurrit, ibique pugnans confoditur. Sed confecto prælio, tum verò cerneres quanta audacia quantaque animi vis fuiſſet in exercitu Catilinæ. Nam ferè quem quiſque vivus pugnando locum ceperat, eum amiſſa anima, corpore tegebat* ...... *Catilina verò longè à ſuis, inter hoſtium cadavera repertus eſt, paululùm etiam ſpirans, ferociamque animi, quam habuerat vivus, in morte retinens.* *Catilinæ fortitudo & mors.*

In bello Jugurthino laudatur effigies Jugurthæ, de quo eſt illud eximium Cap. 6. *Cum omnibus gloria anteiret, omnibus tamen charus eſſe* ..... *Plurimum facere, & minimum de ſe loqui.*

Marii ad Quirites oratio contra nobilitatem & de ea quam parabat in Africam expeditione, tametſi horridula & incompta videri fortaſſe poſſit, quàm generoſa tamen ſit & militaris audaciæ plena, facilè liquebit ex pauculis hiſce: *Comparate nunc, Quirites, cum illorum ſuperbia me hominem novum. Quæ illi audire & legere ſolent, eorum partem vidi, alia egomet geſſi. Quæ illi literis, ea ego militando didici: Nunc vos exiſtumate facta an dicta pluris ſint. Contemnunt novitatem meam, ego illorum ignaviam. Mihi fortuna, illis probra objectantur* .... *Quòd ſi jure deſpiciunt me; faciant idem majoribus ſuis, quibus, uti mihi, ex virtute nobilitas cœpit. Invident honori meo; ergo invideant labori, innocentiæ, pericu-* * *Oratio Marii.*

 lis

lis etiam meis, quoniam per hæc illum cepi ...... Non poſſum fidei cauſa, imagines neque triumphos aut conſulatus majorum meorum oſtentare: at ſi res poſtulet, haſtas, vexillum, phaleras, alia dona militaria, præterea cicatrices adverſo corpore. Hæ ſunt meæ imagines, hæc nobilitas, non hæreditate relicta, ut illis, ſed quæ ego plurimis meis laboribus & periculis quæſivi. Non ſunt compoſita verba mea: parum id facio: ipſa ſe virtus ſatis oſtendit: illis artificio opus eſt, ut turpia facta, oratione tegant. Neque litteras Græcas didici: parum placebat eas diſcere, quippe quæ ad virtutem doctoribus nihil profuerunt. Illa multò optuma Reip. doctus ſum, hoſtes ferire. præſidia agitare. nihil metuere niſi turpem famam .... Sordidum me & incultis moribus ajunt, quia parum ſcitè convivium exorno......

Huic omnium conſenſu laudatiſſimæ orationi Marianæ addito Syllæ orationem ad Bocchum Mauritaniæ regem: *Rex Bocche, magna nobis eſt lætitia.....* & Bocchi reſponſum ad Syllam cap. 102.

SELECTA EX JUVENALI
& Perſio.

VIrgilii politiorem elegantiam, vel Horatii ſales urbanos & in jocando leporem, aut auream Ovidii ſimplicitatem, Auguſti ſæculo dignam nolito in Juvenali vel in Perſio quærere. At orationis impetum ac vehementiam, ſententiarum gravitatem & pondus, mirumque in vitiis exagitandis ardorem, in illis omnino reperies. Summo in pretio eſt Juvenalis Satyra 10. de hominum votis: *Omnibus in terris.......* aureumque illud præſertim ſub Satyræ finem:

Nil ergo optabunt homines? Si conſilium vis,
Permittes ipſis expendere numinibus quid
Conveniat nobis, rebuſque ſit utile noſtris.

Nam

Nam pro jucundis aptiſſima quæque dabunt Dii.
CHARIOR eſt illis homo, quàm ſibi....
ORANDUM eſt ut ſit mens ſana in corpore ſano.

Vide etiam quæ de Cicerone, de Demoſthene, de Hannibale, & Alexandro M. habentur in eadem Satyra 10. *Eloquium ac famam Demoſthenis aut Ciceronis incipit optare.....*

Expende Hannibalem: quot libras in duce ſummo
Invenies? Hic eſt quem non capit Africa Mauro
Perfuſa Oceano.......
.... Oppoſuit natura Alpemque nivemque:
Diduxit ſcopulos, & montem rupit aceto.

Sexta Satyra contra vitia mulierum: *Credo pudicitiam....* divina eſt tota, inquit Scaliger. Utinam turpitudine rerum, & obſcœnitate verborum non illam inquinaſſet. Eximium verò iſtud contra mulieres præpoſterè doctas:

Non habeat matrona, tibi quæ juncta recumbit,
Dicendi genus, aut curtum ſermone rotato
Torqueat Enthymema, nec hiſtorias ſciat omnes:
Sed quædam ex libris & non intelligat. Odi
Hanc ego quæ repetit, volvitque * Palæmonis artem.
.... Solœciſmum liceat feciſſe marito.
Nil non permittit mulier ſibi; turpe putat nil,
Cùm * virides gemmas collo circumdedit.....
Intolerabilius nihil eſt quàm femina dives.

* *Palæmon illuſtris Grammaticus ſcripſit ſub Tiberio & Claudio.*

* *Virides gemmas ut Smaragdos.*

Commendari ſatis non poteſt 8. Satyra contra nobiles degeneres: *Stemmata quid faciunt? quid prodeſt, Pontice, longo ſanguine cenſeri?* ...... Illius præſertim initium ſingulari quodam artificio videtur elaboratum. Sed in hac tota Satyra nihil magis placet Scaligero quàm locus iſte, quem ille *divinum* appellat more ſuo:

Summum crede nefas animam præferre pudori,
Et propter vitam, vivendi perdere cauſas.

Hoc eſt perdere veritatem, honeſtatem, juſtitiam, reliquaſque virtutes, propter quas vivimus, inquit Cicero in Acad. Quæſt. ubi aſſerit, *hominem natum ad nihil eſſe aliud quàm ad honeſtatem.* Quartam Saty-

Satyram : *Ecce iterum Criſpinus*...... illuſtrat Cœna Domitiani & feſtivus concilii apparatus, variæque adulantium Senatorum ſententiæ, & quaſi Senatus conſultum de Rhombo capto; qui quidem locus adeò elegans eſt & urbanus, ut nihil ſuprà, inquit Scaliger. Hunc tu locum legito ſodes: *Cùm jam ſemianimum laceraret * Flavius orbem ...... incidit Adriaci ſpatium admirabile * Rhombi*......

Nihil illuſtrius quàm initium Satyræ 13. de malæ conſcientiæ ſtimulis ac cruciatibus:

Exemplo quodcumque malo committitur, ipſi
Diſplicet auctori. Prima eſt hæc ultio, quòd ſe
Judice, nemo nocens abſolvitur ......

Magnos ſpiritus habet 2. Satyra contra impios, & pſeudo catones *hypocritas*:

Ultra * Sauromatas fugere hinc libet & glacialem
Oceanum, quoties aliquid de moribus audent,
Qui * Curios ſimulant, & Bacchanalia vivunt.

Illud ſapientiſſimè dictum:

Nemo repente fuit turpiſſimus ....

Ægyptiorum impiæ æquè & aniles ſuperſtitiones non infacetè ridentur Sat. 15. *Quis neſcit, Voluſi*.... Quartam decimam de pueris ſanctè educandis: *Plurima ſunt, Fuſcine*......nulli inferiorem audeo dicere. Luculentiſſimum ſanè videbitur illud:

Nil dictu fœdum viſuque hæc limina tangat,
Intra quæ puer eſt.....
Maxima debetur puero reverentia: ſi quid
Turpe paras, nec tu pueri contempſeris annos;
Sed peccaturo obſiſtat tibi filius infans.

. . . .
Unde tibi frontem libertatemque parentis,
Cùm facias pejora ſenex......

Vide etiam memorabile illud de Judæis, vel etiam fortaſſe de Chriſtianis qui tum Romæ degebant; & qui ipſi quoque indiſcriminatim nuncupabantur Judæi:

* *Domitianus ex Gente Flavia.*
* *Piſcis immenſa magnitudinis, id eſt Rhombus, vulgò* Peſce Rombo.
* *Hodie Tartari & Moſchi.*
* *M. Curius vir frugalis & optimus inter priſcos Romanos.*

Qui-

Quidam ſortiti metuentem Sabbatha patrem,
Nil præter nubes & cæli Numen adorant.

. . . . ; . . . .

Romanas autem ſoliti contemnere leges,
Judaicum ediſcunt & ſervant ac metuunt jus,
Credidit arcano quodcumque * volumine Moſes.

** Pentateuchum dicit, quem non evulgabant Judai.*

Non omittendus in prima Satyra locus unus quem adeò miratur Scaliger, ut vix in toto Horatio quemquam illi parem inveniat:

Exul ab octava * Marius bibit & fruitur Diis
Iratis: at tu victrix Provincia ploras.

** Marius Priſcus Africam Proconſul ſpoliavit, damnatuſque repetũdarum, accuſante Plinio Iuniore, Prædam ſecũ abſtulit in exilium, ubi lautiſſimè vixit.*

In Perſii Satyris nihil illuſtrius, quod ſciam, hac cæleſti Satyræ 3. ſententia quam ſummoperè laudavit D. Auguſtinus:

Magne pater Divum, ſævos punire Tyrannos
Haud alia ratione velis, cùm dira libido
Moverit ingenium, ferventi tincta veneno:
VIRTUTEM videant, intabeſcantque relicta.

Eſt etiam in pretio prologus omnibus notus: *Nec fonte labra prolui caballino*...... & initium Sat. 1. *O curas hominum! ò quantum eſt in rebus inane!*....... Itemque libera illa in ineptos putidoſque Neronis verſus cavillatio: *Torva Mimalloneis implerunt cornua bombis*...... Vide §. 6. Lib. 1. de Stylo vitioſo.

LOCI INSIGNES
Ex Curtio ſelecti.

INter cetera eleganter & ornatè dicta, quæ Quinti Curtii libros maximoperè commendant, hæc in primis laudantur ab eruditis. In tertio libro (nam primi duo periere) 1. Marſiæ amnis floridá deſcriptio. 2. Gordii nodi amœna narratiuncula. 3. Alexandri ſubitum vitæ periculum cùm ſeſe in perfrigidum amnem Cydnum lavandi cauſa

ſa conjeciſſet. 4. Alexandri humanitas erga reginas captivas; verbum ad Siſygambim de Hephæſtione: *Non erraſti, mater; nam & hic Alexander eſt.*

In quarto libro hæc ſeligi poſſunt. 1. Alexandri reſponſum ad ſuperbas Darii litteras: *Et vincere & conſulere victis ſcio.* 2. Abdalonymus ex olitore rex factus: *Erant Hepheſtioni hoſpites........* Quam eximiam narrationem vide Cap. 3. de Narrat. 3. Tyri deſcriptio & obſidio; variæ Tyriorum artes; urbis expugnatio & excidium ſeptimo pòſt menſe. 4. Jovis Hammonis templum & oraculum. 5. Ultima Darii legatio ad Alexandrum de pace. Parmenionis conſilium ad pacem inclinans & generoſiſſimum Alexandri reſponſum: *Acciperem ſi eſſem Alexander ...... & ego ſi Parmenio eſſem.* Alexandri reſponſum ad Darii legatos: *Nuntiate Dario gratiarum actionem apud hoſtem ſupervacaneam eſſe......* Darii ad ſuos oratio ante pugnam Arbelenſem: *Terrarum, quas Oceanus hinc alluit.....*

Palmaria ſunt hæc in quinto Libro. 1. Babylonis magnifica deſcriptio, corruptique Babyloniorum mores. 2. Alexandri ſingularis pietas erga Siſygambim, quam mœrentem ſolatur verbis ſuaviſſimis: *Cave obſecro ne in contumeliam acceperis ignorationem meam: Quæ tui moris eſſe cognovi, ut ſpero, abundè ſervata ſunt. Scio apud vos filio in conſpectu matris nefas eſſe conſidere, niſi cùm illa permiſit. Quotieſcumque ad te veni, donec ut conſiderem annueres, reſtiti. Procumbens venerari me ſæpè voluiſti, inhibui. Dulciſſimæ matri Olympiadi nomen debitum tibi reddo.* 3. Euctemonis Græci ad quatuor mille commilitones mutilos fœdèque deformatos oratio, ne in patriam redire velint: *Qui multum in ſuorum miſericordia ponunt, ignorant quàm celeriter lacrymæ inareſcant. Nemo fideliter diligit quem faſtidit: nam & calamitas querula eſt & ſuperba felicitas........ niſi mutuò eſſemus miſeri, olim alius alii potuiſſemus eſſe faſtidio...... inter hos latendum eſt qui nos miſeros noſſe cœperunt.*

Habes in libro ſexto luculentam Philotæ conju-

ratio-

rationis rei orationem pro ſe ipſo : *Verba innocenti reperire facile eſt*.......In ſeptimo verò admirabilem illam liberamque orationem quam maximus natu Scytharum legatorum viginti habuit ad Alexandrum, cùm bellum pararet in Scythiam, cui quidem orationi paucas oppido æquiparandas exiſtimo : *Si Dii habitum corporis tui aviditati*. Nec impar videtur deſcriptio præruptæ undique Sogdianorum arcis, cum hortatione Alexandri ad trecentos juvenes ut illam audacter invaderent ; *Vna erat petra quam Arimazes Sogdianus triginta millibus armatorum obtinebat, alimentis congeſtis*......

In octavo libro jactantur potiſſimùm, 1. Alexandri dolor & ſera pœnitentia Clito, ob linguæ intemperantiam, inter epulas occiſo : *Rex cùm multo incaluiſſet mero, immodicus æſtimator ſui*....... 2. Calliſthenis Philoſophi libera oratio contra peſſumos aſſentatores, qui Alexandro vivo divinos honores reddi volebant : *Si rex* * *ſermoni tuo affuiſſet*. 3. Indiarum prolixa nobiliſque deſcriptio : *India tota fermè ſpectat Orientem*.......4. Inſignis de rege Poro victoria, & Alexandri in illum liberalitas : *Quoniam*, inquit Porus, *percontaris, reſpondebo ea libertate quam interrogando feciſti. Neminem me fortiorem eſſe cenſebam : meas enim noveram vires nondum expertus tuas. Fortiorem eſſe te belli docuit eventus ; ſed ne ſic quidem parum felix ſum, ſecundus tibi. Rurſus interrogatus quid ipſe victorem ſtatuere debere cenſeret ; Quod hic, inquit, dies tibi ſuadet, quo expertus es quàm caduca felicitas eſſet*.

* *Poſt Aulæa latebat Alexander*.

In nono libro nihil, quod ſciam, illuſtrius quàm tria hæc. 1. Generoſa objurgatio, qua Alexander ſuorum militum ulteriùs progredi recuſantium torporem ſocordiamque caſtigat : *Solus ira perſeverabo... inveniam qui deſertum à vobis ſequantur. Scythæ Bactrianique erunt mecum, hoſtes paulò antè, nunc milites noſtri. Mori præſtat quàm precariò Imperatorem eſſe. Ite reduces domos, ite deſerto rege ovantes : ego hìc à vobis deſperatæ victoriæ, aut honeſtæ morti locum inveniam*, 2. * Cœni ad Alexandri objurgationem reſpon-

* *Cœnus unus ex Alexandri præcipuis ducibus & intimis familiaribus*.

reſponſio libertrima: *Dii prohibeant à nobis impias mentes*....... 3. Alexandri incredibilis fortitudo & ultimum vitæ diſcrimen in Oxydracarum oppido, quod ſolus invadit.

Decimum librum illuſtrant. 1. Seditio militaris ab Aleſſandro repreſſa: *Aſiane pertæſum eſt, quæ vos gloria rerum geſtarum Diis pares fecit?...... Faceſſite hinc ocyùs: ego cum Perſis, abeuntium terga tutabor. Neminem teneo, liberate oculos meos ingratiſſimi cives. Læti vos excipient parentes liberique ſine veſtro rege redeuntes; obviam ibunt deſertoribus transfugiſque.... Iam autem ſcietis & quantum ſine rege valeat exercitus, & quid opis in me uno ſit.* Alexandri Babylonem reverſi morbus, ſuprema verba, mors: *Quærentibus cui relinqueret regnum, reſpondit, ei qui eſſet optimus...... Rurſus Perdicca interrogante quando cæleſtes honores haberi ſibi vellet, dixit tum velle, cùm ipſi felices eſſent. Suprema hæc vox fuit regis, & paulò poſt extinguitur.* 3. Immenſus omnium luctus & miſeræ Siſygambis ex luctu mors.

SELECTA EX EPIGRAMMATIS Catulli & Martialis.

PAuca, ſed delicata ſuppeditat pater elegantiarum Catullus, de quo meritò jactatum illud, ob mirificam amœnitatem candidi ac ſuavis ingenii, quòd veneres omnes ac venuſtates omnibus unus ſubripuerit. Sunt autem in cetera Carminum turba, ſex elegantiſſima, quæ ceteris longè anteponit Vavaſſor emunctæ naris Ariſtarchus, ut nemo neſcit. Horum ſubindicare primum verſum ſat habebimus:

4. *Phaſellus ille, quem videtis, hoſpites....*
14. *Ni te plus oculis meis amarem....*
22. *Suffenus iſte, Varre, quem probè noſti.....*
31. *Peninſularum, Sirmio, inſularumque....*

39. Egna-

39. *Egnatius, quòd candidos habet dentes.....*
44. *O Funde noſter, ſeu Sabine, ſeu Tiburs.....*

Venuſtis hiſce Carminibus addito hæc non minùs ſuavia. 26. Ad Furium: *Furi, villula noſtra.......* 9. Ad Verannium: *Veranni, omnibus è meis amicis antiſtes mihi millibus trecentis.* 29. In Cæſarem. *Quis hoc poteſt videre, quis poteſt pati, niſi impudicus & vorax & helluo?* .....36. In annales Voluſii. * *Annales Voluſj, cacata charta*.......42. In quamdam: *Adeſte hendecaſyllabi, quot eſtis omnes*......83. De Arrio: *Chommoda dicebat, ſi quando commoda vellet dicere, & hinſidias Arrius inſidias*..... 52. *Quid eſt, Catulle, quid moraris emori?* .....Tertium denique mellitum, tenerum, omnibuſque notum, de paſſere mortuo Lesbiæ;

* *Voluſius inſulſus Poeta Patavinus, qui annales verſibus ſcripſerat.*

Lugete, ò Veneres, Cupidineſque,
Et quantum eſt hominum venuſtiorum;
Paſſer mortuus eſt meæ puellæ,
Paſſer deliciæ meæ puellæ,
Quem plus illa oculis ſuis amabat;
Nam mellitus erat, ſuamque norat
Ipſam tam benè quàm puella matrem;
Nec ſeſe à gremio illius movebat,
Sed circumſiliens modò huc, modò illuc
Ad ſolam dominam uſque pipilabat.
Qui nunc it per iter tenebricoſum,
Illuc unde negant redire quemquam.
At vobis malè ſit, malæ tenebræ
Orci, quæ omnia bella devoratis;
Tam bellum mihi paſſerem abſtuliſtis.
O factum malè! ò miſelle paſſer!
Tua nunc opera meæ puellæ
Flendo turgiduli rubent ocelli.

Longè plura ſuppeditaret nobis Catullus, ni auream verborum elegantiam rerum obſcœnitate fœdaſſet.

Commendantur potiſſimùm Epigrammata Martialis, non puro illo ſimplicique candore Catulliano, qui toto verſuum corpore ſit fuſus; ſed argutiori quadam concluſiuncula, quæ feriat in ipſo fine, &

cum

cum delectatione relinquat aculeum. Sunt autem hæc ex omnibus optima pulcherrimaque, omnium aſſenſu, Martialis epigrammata: In primo libro 14. De Arria: *Caſta ſuo gladium* .... 22. De Mutio Scævola: *Cùm peteret regem decepta Satellite dextra* ...... 34. De fictis Gelliæ lacrymis: *Amiſſum non flet, cùm ſola eſt Gellia, patrem* ...... 55. De amicorum delectu ad Fuſcum:

**Cornelius Fuſcus Prætorianarum cohortium ſub Domitiano præfectus.*

Si quid, * Fuſce, vacas adhuc amari;
(Nam ſunt hinc tibi, ſunt & hinc amici;)
Unum, ſi ſupereſt, locum rogamus:
Nec me, quòd tibi ſum novus, recuſes.
Omnes hoc veteres tui fuerunt.
Tu tantùm inſpice, qui novus paratur,
An poſſit fieri vetus ſodalis.

Itemque 103. de Venere invenuſtè picta:

Qui pixit Venerem tuam, Lycori,
Blanditus, puto, pictor eſt Minervæ.

Quia nimirum Pallas, arbitro Paride, certaverat olim de forma cum Venere. Adde 55. de amicorum æqualitate:

Lib. 2.

Vis te, Sexte, coli: volebam amare,
Parendum eſt tibi; quod jubes, coleris:
Sed ſi te colo, Sexte, non amabo.

In tertio libro digna ſunt hæc quæ ſeligantur. 35. In piſces affabrè ſculptos:

** Phidias Athenienſis pictor, idem & cælator egregius.*

Artis Phidiacæ toreuma clarum,
Piſces adſpicis: adde aquam, natabunt.

44. In quemdam nimis Poetam: *Occurrit tibi nemo quòd libenter* ...... 61. In petitorem improbum: *Eſſe nihil dicis, quidquid petis, improbe Cinna: Si nil Cinna petis; nil tibi, Cinna, nego*. In libro quarto laudatur 78. Epigramma de cœna divite at jejuna: *Ad cœnam nuper Varus me fortè vocavit* .... In quinto libro 9. In medicum: *Languebam; ſed tu* ...... 57. *Cui trades, Lupe, filium magiſtro* ..... 59. *Cras te victurum* ..... At ceteris lepore præſtat decima, in famam, ſola ferè morte venalem:

Eſſe

Eſſe quid hoc dicam vivis quòd fama negatur,
  Et ſua quòd rarus tempora lector amat?
Hi ſunt invidiæ nimirum, Regule, mores,
  Præferat antiquos ſemper ut illa novis.
Sic veterem ingrati * Pompeji quærimus umbram;
  Et laudant Catuli vilia templa ſenes.
Ennius eſt lectus ſalvo tibi, Roma, Marone.
  Et ſua riſerunt ſæcula * Mæonidem.
Rara coronato plauſere theatra * Menandro:
  Norat Naſonem ſola Corinna ſuum.
Vos tamen ò noſtri ne feſtinate libelli:
  Si poſt fata venit gloria, non propero.

** Veterem Pompeji porticum arboribus conſitam.*
** Mæonides dictus Homerus à patre Mæone.*
** Menander inſignis Poeta Comicus Græcus.*

In ſexto libro ſalſum illud 19. de inepto Cauſidico: *Non de vi, neque cæde, nec veneno, ſed lis eſt mihi de tribus capellis* .... Nec minùs illud 97. in 7. lib. in Emacem.

Omnia, Caſtor, emit: ſic fiet, ut omnia vendat.

Illudque 69. lib. 8. in Veterum laudatorem:

Miraris veteres, Vaccera, ſolos,
Nec laudas niſi mortuos poetas.
Ignoſcas petimus, Vacerra: tanti
Non eſt, ut placeam tibi, perire.

In decimo ſunt eximia hæc fermè quatuor. 8. In Paullam anum: *Nubero Paulla cupit nobis, ego ducere Paullam nolo; anus eſt: vellem, ſi magis eſſet anus.* 32. de imagine viri probi:

Ars utinam mores, animumque effingere poſſet:
  Pulchrior in terris nulla tabella foret.

47. In vitam felicem: *Vitam quæ faciunt beatiorem* ..... Nobile verò in primis iſtud 53. de Scorpo illo nobili auriga immaturè mortuo:

Ille ego ſum Scorpus, clamoſi gloria Circi,
  Plauſus, Roma, tui, deliciæque breves:
Invida quem Lacheſis raptum * trieteride nona,
  Dum numerat palmas credidit eſſe ſenem.

** Anno ætatis 27. trieteris enim eſt ſpatium trium annorum.*

SELECTA EX PATERCULO, ex Floro & Suetonio.

PErpauca ſed eximia deguſtabimus ex Vellei Paterculi Romana hiſtoria. 1. nobiliſſimum illud de Mario, immiſſum percuſſorem, ſola Imperatorii vultus auctoritate, deterrente & inter Carthaginis ruinas ſedente. *Marius poſt ſextum conſulatum annoque 70. nudux ac limo obrutus, oculis tantummodo ac naribus eminentibus extractus arundineto, circa paludem Maricæ, in qua ſe fugiens conſectantes Syllæ equites, abdiderat, injecto in collum loro in carcerem Minturnenſium, juſſu 2. Viri perductus eſt: Ad quem interficiendum miſſus cum gladio ſervus publicus natione Germanus, qui fortè ab Imperatore eo bello Cimbrico captus erat, ut agnovit Marium, magno ejulatu expromens indignationem caſus tanti viri, abjecto gladio, profugit è carcere. Tum cives ab hoſte miſereri paulò antè principis viri, docti, inſtructum eum viatico collataque veſte, in navem impoſuerunt. At ille aſſecutus circa Ænariam filium, curſum in Africam direxit, inopemque vitam in tugurio ruinarum Carthaginenſium toleravit; cùm Marius aſpiciens Carthaginem, illa intuens Marium, alter alteri poſſent eſſe ſolatio.* 2. brevem ſed ornatiſſimam Sejani laudationem lib. 2. *Virum ſeveritatis latiſſimæ, hilaritatis priſcæ, actu otioſis ſimillimum, nihil ſibi vindicantem, eòque aſſequentem omnia; vultu vitaque tranquillum, animo exſomnem.*

In Flori epitome rerum Romanarum, ſuperant cetera, ſi quid judico, primò pugna Cæſaris cum Pompeji filiis & Catonis mors lib. 4. cap. 2. Deinde Campaniæ laus lib. 1. cap. 16. Prætereà pugnæ Cannenſis narratio: *Itaque duo maximi exercitus cæſi ad hoſtium ſatietatem, donec Hannibal diceret militi ſuo:* Parce ferro. *Ducum effugit alter, alter occiſus eſt.* Poſtremò bellum Cimbricum & Theutonicum à Mario feliciter geſtum: *Actum erat niſi Marius illi ſæculo contigiſſet...* Adde c. 13. lib. 1. de bello Gallico: *Galli Senones gens natura ferox...*

Sue-

Suetonius Hadriano Imperatori ab epiſtolis, laudatiſſimæ brevitatis auctor, Cæſarum vitas ita diligenter ſcripſit, ut benè multa, quæ aliis omnibus exciderant hiſtoricis, ipſe ſigillatim & curiosè fuerit perſecutus. Singulare verò in primis, dignumque memoria quod ab illo narratur. 1. In Julio Cæſare de oſtento apud Rubiconem; ejuſdemque Rubiconis tranſitu; de ſtatura & cultu corporis; de prodigiorum contemptu; de virtute in reparanda acie inclinata: *Inclinatam aciem ſolus ſæpè reſtituit, obſiſtens fugientibus, retinenſque ſingulos, & contortis faucibus convertens in hoſtem; & quidem adeò plerumque trepidos ut aquilifer moranti, cuſpide ſit comminatus; alius in manu detinentis reliquerit ſignum.* De diſciplina militari: *Militem tractabat pari ſeveritate atque indulgentia: Non enim ubique ac ſemper; ſed cùm hoſtis in proximo eſſet, coercebat:.. deſertorum & ſeditioſorum & inquiſitor & punitor acerrimus; connivebat in ceteris:.. Jactare ſolitus milites ſuos etiam unguentatos benè pugnare poſſe: nec milites eos pro concione, ſed blandiori nomine commilitones appellabat; habebatque tam cultos ut argento & auro politis armis ornaret:*

2. In Auguſto de illius parſimonia & ſuppellectili ac veſtimentis; de eloquentia & opuſculis ab illo editis; de quorundam ſermonum uſurpatione familiari. 3. In Claudio de illius ſocordia atque fatuitate ſingulari. 4. *Capite 71* In Nerone de Chriſtianorum ſuppliciis; de illius aurea domo; de aurigandi & citharizandi ſtudio. 5. In Vitellio de illius in epulando profuſa luxuria. 6. In Veſpaſiano, fabuloſa duo miracula ab illo Alexandriæ patrata: *E plebe quidam luminibus orbatus, itemque alius debili crure, ſedentem pro tribunali pariter adierant, orantes opem valetudini demonſtratam à Serapide per quietem: reſtituturum oculos, ſi inſpuiſſet: confirmaturum crus, ſi dignaretur calce contingere. Cùm vix fides eſſet rem ullo modo ſucceſſuram, ideòque ne experiri quidem auderet; extremò hortantibus amicis, palam pro concione utrumque tentavit; nec eventus defuit:*

7. In Tito, ejus mutatio in melius; *Propalam alium Neronem & opinabantur & prædicabant: at illi ea fama pro bono ceſſit, converſaque eſt in maximas laudes... Berenicem*

ſtatim ab urbe dimiſit invitus invitam ...... Admonentibus domeſticis quaſi plura polliceretur quàm præſtare poſſet; non oportere ait quemquam à ſermone Principis triſtem diſcedere. Atque etiam recordatus quondam ſuper cœnam quòd nihil cuiquam toto die præſtitiſſet, illam meritòque laudatam vocem edidit: AMICI, DIEM PERDIDI.

In Domitiano denique mira ſagittandi peritia: *Nonnumquam in pueri procul ſtantis, præbentiſque pro ſcopo diſpanſam dextra manus palmam, ſagittas tanta arte direxit, ut omnes per intervalla digitorum innocuè evaderent.*

EX LUCRETIO, PHÆDRO, & Terentio.

SCabrum fortaſſe ac duriuſculum videri identidem poterit Lucretii carmen: *Propter egeſtatem linguæ & rerum novitatem*; ſic enim ipſe loquitur. Placet tamen vehementer in illo quidam antiquitatis ſapor, quo conditus eſt, & incorrupta quam undique ſpirat Latini ſermonis integritas. Sunt autem ſummo in pretio apud eruditos hi fermè quos hìc enumeramus Lucretii loci. Primò elegantiſſima deſcriptio * Peſtilentiæ, quę Athenas penitùs vaſtavit tempore belli Peloponneſii (qui locus videtur expreſſus à Thucydide) *Hæc ratio quondam morborum & mortifer æſtus.....*

* *Sub finem Libri ſexti.*

2. Magnificum Epicuri præconium in ipſa fronte lib. 3.

Tu pater & rerum iuventor: tu patria nobis
Suppeditas præcepta..........

3. Subtiliſſimæ illius diſputationes de rerum primordiis, ſeu de corpuſculis; de imaginibus ac ſimulacris; de ortu occaſuque ſiderum; de Solis & Lunæ defectu; de fulminis natura; de arcu cæleſti; de coloribus; de ſpeculis; de magnete; de cauſis morborum, & de morte contemnenda.

Inter aureolas Phædri fabellas vix ſatis dici poteſt qua munditia, qua elegantia ſint hæ fermè.

In 1. Libro: Ranæ regem poſtulantes...... Graculus

culus ſuperbus, & Rana rupta. In 2. Libro, Cæſar ad Atrienſem:

Eſt Ardelionum quædam Romæ natio.
Trepidè concurſans, occupata in otio,
Gratis anhelans, multa agendo nihil agens,
Sibi moleſta & aliis odioſiſſima......

In tertio libro: *Æſopus & putulans*...... Frater formoſus & ſoror deformis quos præclarè ſic admonet pater ſapientiſſimus:

Quotidie, inquit, ſpeculo vos uti volo:
Tu formam ne corrumpas nequitiæ malis:
Tu faciem ut iſtam moribus vincas bonis.

In 4. libro. Mons parturiens...... Simonides à Diis ſervatus...... Vipera & lima. In quinto denique Viatores, & latro.

In Terentii Comœdiis ſummoperè laudatur. 1. In Andria, Simonis ſenis de filio Pamphilo narratio exquiſitiſſima: *Act. 1. Sc. 1.*

Sic vita erat: facilè omnes per ferre ac pati
Cum quibus erat cumque una, iis ſeſe dedere,
Eorum obſequi ſtudiis, adverſus nemini,
Numquam præponens ſe aliis. Ita facillimè
Sine invidia invenias laudem & amicos pares.
. . . .
Sic cogitabam: * hic parvæ conſuetudinis
Cauſa, mortem * hujus tam fert familiariter.
Quid ſi ipſe amaſſet? quid mihi hic faciet patri.

** Pamphilus.*
** Chriſidis.*

2. Scena 5. ejuſdem Actus in qua Chryſis moriens Glycerium commendat Pamphilo: *Iam fermè moriens me vocat*...... 3. In Eunucho Scena 4. Actus 5. ubi ſordidiſſimi perditarum mulierculàrum mores graphicè omninò pinguntur:

Dum foris ſunt nihil videtur mundius,
Nec magis compoſitum, quidquam nec magis elegans:
Quæ cum amatore ſuo cùm cœnant, liguriunt,
Harum videre ingluviem, ſordes, inopiam:
Quàm inhoneſtæ ſolæ ſint domi, atque avidæ cibi;
Quo pacto ex jure heſterno panem atrum vorent.
Noſſe omnia hæc, ſalus eſt adoleſcentulis.

SELECTA EX TACITO.

Soceri ſui Agricolæ vitam & mores mirificè pingit Tacitus in ipſius vita, ſummo artificio elaborata: *Ex iracundia nihil ſupererat. Secretum & ſilentium ejus non timeres. Honeſtius putabat offendere quàm odiſſe.... Cultu modicus, ſermone facilis, uno aut altero amicorum comitatus, adeò ut plerique, quibus magnos viros per ambitionem æſtimare mos eſt, viſo aſpectoque Agricola, quærerent famam, pauci interpretarentur.... nihil appetere jactatione, nihil ob formidinem recuſare.... nec minus periculum ex magna fama quàm ex mala..... Crebrò per eos dies, apud Domitianum, abſens accuſatus, abſens abſolutus eſt. Cauſa periculi non crimen ullum, nec querela læſi cujuſquam; ſed infenſus virtutibus princeps & gloria viri, ac peſſimum inimicorum genus, laudantes.*

Ann. lib. 1. Nec impar quod ait de Germanici erga Tiberium egregia fide & illius magnanimitate in repudiando quod illi à legionibus Germanicis offerebatur imperio: *Tum verò, quaſi ſcelere contaminaretur, præceps tribunali deſiluit. Oppoſuerunt abeunti arma, minitantes ni regrederetur. At ille moriturum potiùs quàm fidem exueret clamitans, ferrum à latere diripuit, elatumque deferebat in pectus, ni proximi prehenſam dexteram vi attinuiſſent.* Itemque de ſingulari illius erga Druſum amore: *Diverſa namque & diſcors aula erat tacitis in Druſum aut Germanicum ſtudiis... ſed fratres egregiè concordes & proximorum certaminibus incuſſi.* *Ann. lib. 2. ſub finem.* Nec minori pretio dignum quod ait de illius morte ſupremiſque ad Agrippinam conjugem & ad amicos verbis & de publico urbis bonorumque omnium luctu: *Tum ad uxorem verſus, per memoriam ſui, per communes liberos oravit, exueret ferociam, ſævienti fortunæ ſubmitteret animum, neu regreſſa in urbem, æmulatione potentiæ, validiores irritaret.*

Dignū memoratu quod dicitur Ann. Lib. 6. de Tiberii ſeceſſu, ſceleribuſque & de illius infeliciſſima morte. Nec minùs exquiſitum quod legitur lib. 11. de incredibili Claudii ſtupore, ac ſtoliditate; de prodigioſis

ipſius

ipſius uxoris Meſſalinæ, illo vivente ac ſciente, nuptiis cum Silio: *At Meſſalina non aliàs ſolutior luxu, adulto autumno, Simulacrum Vindemiæ per domum celebrabat: urgeri prela, fluere lacus, & feminæ pellibus accinctæ aſſultabant, ut ſacrificantes vel inſanientes Bacchæ. Ipſa crine fluxo thyrſum quatiens, juxtàque Silius hedera vinctus gerere cothurnos, jacere caput, ſtrepente circùm procaci choro. Ferunt Veſtium valentem laſcivia in præaltam arborem conniſum, interrogantibus quid aſpiceret, reſpondiſſe: Tempeſtatem ab hoſtia atrocem.*

Eadem arte, eademque induſtria pingũtur à Tacito Narciſſus, Pallas, Callixtus, & alia id genus jocãtis fortunæ prodigia: Agrippinæ ingenium: *Nihil domi impudicum, niſi dominationi expediret*; ejuſdem, amiſſa Neronis filii ſui gratia, ſolitudo: *Statim relictum Aggrippinæ limen: nemo ſolari, nemo adire præter paucas feminas, incertum amore an odio*; Aſtrologorum vanitas: *Genus infidum dominãtibus, quod ſemper vetabitur, ſemper retinebitur*; Galbæ indoles; & avaritia: *Ipſi medium ingenium, magis extra vitia quàm cum virtutibus ..... Pecuniæ alienæ non appetens, ſuæ parcus, publicæ avarus .... quod ſegnitia erat, ſapientia vocabatur: major privato viſus dum privatus fuit, & omnium conſenſu capax imperii, ſi non imperaſſet.*

Huc adde infandam, auctore Nerone, Britannici, Senecæ & Agrippinæ mortem; jactatas ab eadem Agrippina contra filium minas: *Adultum jam eſſe Britannicum veram dignamque ſtirpem ſuſcipiendo patris imperio ... Non abnuere ſe quin cuncta infelicis domus mala pateſierent; ſuæ in primis nuptiæ, ſuum veneficium. Ituram cum illo in caſtra. Audiretur hinc Germanici filia, inde vilis rurſus * Burrhus, & exul Seneca, trunca ſcilicet manu & profeſſoria lingua, generis humani regimen expoſtulantes.* *Ann. lib. 16.*

* *Burrhus Afranius Neronis Iuvenis educator cum Seneca.*

Non omittendæ orationes Galgaci, Agricolæ, Thraſeæ, & Othonis. Sed longè pulcherrimum quod legitur Ann. lib. 16. de Petronii, ad mortem à Nerone adacti, moribus & ingenio: *Illi dies per ſomnum, nox officiis & oblectamentis vitæ tranſigebantur. Utque alios induſtria, ita hũc ignavia ad famam protulerat: habebaturque non ganeo & profligator, ut plerique ſua haurientiũ; ſed erudito luxu. Ac dicta factaque ejus quantò ſolutiora, & quadam ſui ne-*

gligentiam præferentia, tantò gratiùs in ſpeciem ſimplicitatis accipiebantur. Proconſul tamen Bithyniæ & mox conſul, vigentem ſe ac parem negotiis oſtendit: de in revolutus ad vitia, ſeu vitiorum imitationem, inter paucos familiarium Neroni aſſumptus eſt, elegantiæ arbiter, dum nihil amœnum & molle affluentia putat, niſi quod ei Petronius approbaviſſet. Vnde invidia Tigellini quaſi adverſus æmulum, & ſcientia voluptatum potiorem. Exquiſiti ſaporis eſt quod additur de eodem Petronio moriente. *Alloqui amicos, non per ſeria, aut quibus conſtantiæ gloriam peteret; audiebatque referentes nihil de immortalitate animæ & ſapientium placiti; ſed levia carmina & faciles verſus.*

MISCELLANEA.

ATque ut ex auctoribus aliis, ætatis vel aureæ vel argenteæ pauca quædam carptim delibemus; digna omnino ſunt quæ ſeligantur, & in pretioſa, ut ita dicam, pulcherrimaque ſuppellectili præcipuum locum inveniant.

In Cornelio Nepote, Attici vita; itemque Catonis, Hannibalis, Alcibiadis, Themiſtoclis & Epaminondæ.

In Juſtino, Cyri initia & incrementa, mores Scytharum, Spartanorum, Parthorum, & Amazonum; Philippi Macedonum regis ingenium; Maſſilienſium hiſtoria; Hannibal Antiocho ſuſpectus redditus, artificio Romanorum.

In Auſonio venuſtiſſimum illud Epigramma de Didone:

Infelix Dido nulli benè nupta marito.
 * Hoc pereunte fugis; * hoc fugiente peris.

* *Sichæo.*
* *Ænea.*

Nec minùs elegans illud de matre & filio pulchris, ſed luſcis:

Parve puer, lumen quod habes, concede parenti.
 Sic tu cæcus Amor; ſic erit illa Venus.

Bellum quoque hoc de Venere armata: *Armatã Venerem*...In Statio Epithalamium Stellæ & Violantillæ. Tireſias erebum ciens, ſeu incantationes Tireſiæ: *Tar-*

Vide pag. 21.

terea

tarea ſedes & formidabile regnum...Et libri ſilvarum quibus inter cetera Statii opera, jure omnino palmam adjudicat Scaliger. In Columella de re ruſtica, Gallus gallinaceus, Capra, Bos, illudque præſertim ſuaviſſimum de Cane gregis & villæ cuſtode: *Villa cuſtos eligendus eſt ampliſſimi corporis, vaſti latratus canorique....ſit autem coloris unius. Probatur quadratus potiùs quàm longus aut brevis; capite tam magno, ut corporis videatur pars maxima: dejectis & propendentibus auribus; nigris vel glaucis oculis, acri lumine radiantibus; amplo villoſoque pectore, latis armis, cruribus craſſis & hirtis, cauda brevi, veſtigiorum articulis & unguibus ampliſſimis. Mores autem neque mitiſſimi, neque rurſus truces atque crudeles: quòd illi furem quoque adulantur; hi etiam domeſticos invadunt.*

In Lucani Pharſalia, lib. 1. perelegans & ſalſa in Neronem ironia potiùs quàm aſſentatio: *Partem ſi preſſeris unam, ſentiet axis onus*; quòd ſcilicet obeſus eſſet ac corpulentus. *Vnde tamquam videas obliquo ſidere Romam*; quòd eſſet luſcus. *Seu te flammiferos Phœbi tranſcendere currus*...... quòd nimirum inſana aurigandi libidine teneretur.

In eodem libro Rubiconis tranſitus & patriæ Proſopopœja. *Iam gelidas Cæſar curſu ſuperaverat Alpes.* Lib. 1. Cæſaris ad milites hortatio: *Decimo jam vincitis anno*...... *Marcelluſque loquax & nomina vana Catones*..... Oratio Marciæ ad Catonem:

.... Da tantum nomen inane
Conjugii. Liceat tumulo ſcripſiſſe CATONIS
MARCIA........

Magni Catonis oratio ad milites..... ad Brutum Lib. 2. .... ejuſdem mores, & virtus:

Non ſibi, ſed toti genitum ſe credere mundo.

Pompeji oratio ad filium: *Mundi jubeo tentare receſſus*.... ad Senatum:

Sparſit potiùs Pharſalia noſtras
Quàm ſubvertit opes. Sed me vel ſola tueri
Fama poteſt rerum toto quas geſſimus orbe,
Et nomen quod mundus amat.

Pompeji victi oratio ad conjugem Corneliam:

Erige

. . . . . . Erige mentem,
Et tua cum fatis pietas decertet; & ipſum
Quòd ſum victus ama. Nunc ſum tibi gloria major,
A me quòd faſces, & quòd pia turba, Senatus;
Tantaque diſceſſit rerum manus. *Incipe magnum*
Sola ſequi.

Denique cordis pietas erga mortuum Pompejum & Cæſaris lacrymæ ſeu veræ, ſeu fictæ, viſo Pompeji capite.

In Palladio Grammatico & incerti temporis Poeta, acutiſſimum illud Epigramma de aſino, qui fortè Homeri voravit Iliadem:

Carminis Iliaci libros conſumpſit aſellus.
Hoc fatum Trojæ eſt: Aut equus, aut aſinus.

Itemque illud ejuſdem Palladii, cujus argumentum ſatis per ſe liquet:

Militis in galea nidum fecere columbæ,
Apparet Marti quàm ſit amica Venus.

In quo ſanè utroque, licèt auctoris parum noti, epigrammate licet obſervare tres perfecti epigrammatis dotes atque virtutes, brevitatem, acumen, & venuſtatem.

FINIS.

401'370

INDEX

RERUM MEMORABILIUM.

ACtio mollis & Sybaritica. pag. 302
Æmulatio quid differt ab invidia & quomodo concitanda. 197
Affectus quot ſint. 184
Alexandri M. Epitaphium. 60. illius dicta illuſtria, 142. Incredibilis luctus in illius morte. 255. Siſygambis illi ſuperſtes eſſe non vult. 256
Alexander M. Attila & Ludovicus XII. quomodo repentè placati. 196
Allegoria quid ſit, felix illius exemplum. 108
Amoris veri tres dotes. Illius cauſæ præcipuæ. Qui differt ab amicitia. 185
Amplificatio vera quid ſit. 51. Pueriliter à nonnullis definitur. ibid. Illuſtria illius exempla. 52. Quot modis fiat. 53
Amplificatio per definitiones. 53. Per adjuncta. 54. Per enumerationem partium. 55. Per cauſas & effectus. 57. Per conſequentia. 58. Per comparationes, ſimilitudines & exempla ibid. Per contraria. 60. Per incrementum. 61. Per Metaphoras. ibid. Per verba ſuperlata. 62. Per Synonyma. 63. Per verba illuſtria, ibid. Per periphraſim, 64. Per repetitionem. 65
In Amplificatione quid vitandum. 67
Amptruare quid olim eſſet. 152
Anacephalæoſis artificium. 237
Anacharſis pulchrum reſponſum. 247
Anagrammatum labor frivolus. 163
Antitheſes in hominem ſibi imparem; in chaos. 100. Vitia in illis vitanda. 101
Apellis induſtria. 142
Apobaterion Æneæ. 274
Apocolocyntoſis Senecæ, exquiſitiſſimum Ironiæ exemplum. 113
Apologus unde ſic dictus. 14. Quid intereſt inter apologum & parabolam. ibid. Apologus Menenii Agrippæ. 18. Vulpis & erinacei. 19. Cardui & cedri. ibid.
Areopagiticæ orationes quales eſſent. 205
Archidamus rex quare mulctatus. 252
Arria & Pætus. 23
Auguſti carmen de Virgilio. 180

B

BEnevolentia, attentio, docilitas, quomodo comparentur. 213. &c.
Brevitatis commendatio. 215

Calvæ

C

Calvæ mulieris comæ laudatæ. 256
Cauſæ honeſtæ, incredibiles, dubiæ, humiles, quænam ſint apud D. Auguſtinum. 211
Cæſar (*Iulius*) una voce legiones compeſcit. 289. Illius epiſtola laconica. 148. Illius liber Ciceroni dicatus. 154
Catonis Uticenſis quinque illuſtria præconia. 250
Chriſti dolores ab enumeratione partium. 161
Ciceronis laudatio egregia. 75. & 154. Ejus libri quo ordine legendi. 154. Illius imitatores optimi. 155. Mirifica vis in perorando. 239. Loci tres frequenti imitatione triti. 80. Jocus de vano aquilarum augurio. 190. Gratus animus erga magiſtrum Archiam. 209
Claudi, gibberi, luſci cur ceteris hominibus ſint fermè dicaciores. 99
Codrus morti ſe devovet. 42
Coloniæ & Municipia quid. 133
Commendationis tria capita. Elegans illius exemplum. Commendatio obliqua quid ſit. 289. 290
Comparatio elegans Camillæ cum aquila. 59. Amatæ cum turbine. ibid. Pallantis occiſi cum floſculo. ibid.
Corporis deformitas quomodo excuſanda. 252
Crocodilus quid ſit, & unde ſic dictus. 229

D

Decii ſe Diis Manibus devovent. 321. &c.
Definitio artis Chymicæ, famæ, hominis, pulchritudinis. 160
Demoſthenes jocis utitur contra Æſchinem, contra Pitheam, 235. Naturæ vitia quomodo ſuperaverit. 308
Deſcriptio noctis. 58
Diabolus publicè laudatus. 211
Dilemma quare *cornutum* dicatur. 226. Unde nomen traxerit. 227. Dilemma contra Lucretiam. ibid. Invictum Tertulliani dilemma pro Chriſtianis. ibid. Dilemma Areopagitis ipſis inſolubile. 228
Diogenis ſapiens monitum. 40. Dictum facetum ad Myndios. 205. Jocus in Platonicam hominis definitionem. 159
Diviſio cur adhibeatur. Illius dotes. 217
Dubitationis exemplum illuſtre. 87

E

Elocutio. Cur ab ea ducatur initium. 83
Enthymema cur vocetur curtum à Juvenali. Quodnam optimum ſit. Cur ſit Oratoribus familiare. 223
Epigramma venuſtum à conjugatis. 164
Epiphonemata Virgilii, Lucretii, Ciceronis. 93
Epitaphium venuſtiſſimum. 98
Ethopœja Catilinæ. 98. Senis avari & mulierum. 99. Ethopœja & Proſopographia feliciter miſcentur. 100
Evangelia quid eſſent apud veteres. 85

Exem-

Exempli vis. 43. & ſeq.
Euchariſtici illuſtre exemplum. 271
Exordium abruptum Mutii ad Porſenam, Veturiæ ad Coriolanum, Turni ad Drancem. 202. Iſaiæ Prophetæ, Gorgiæ, & D. Gregorii Nazianzeni. 203. Exordium ſimplex Homeri; turgidum Mevii, Lucani, &c. 213. Alexandri M. callidum exordium. 207. Exordia vitioſa quænam ſint. 203. Craſſi & Ciceronis pudor in exordiis. 204

F

Fabula cervi & equi. 11. Medici ſerò ſapientis. 13. Ranæ ruptæ. ibid. Canis & Paſtoris. 14. Montis parturientis. 17. Fabula de aſini umbra attentos reddit Athenienſes. 16
Figurarum genera. 84
Funebrium laudationum origo. 265. Hiſtoriam mendoſam quomodo fecerint, Cur fiant & quibus partibus conſtent. 266

G

Galgaci Angli oratio vehemens contra Romanos. 187
Gallorum & Germanorum mores, item Hiſpanorum, Belgarum, Batavorum, & Polonorum. 283
Geſtu quomodo fiat Solœciſmus. 306
Gradatio lepida Ciceronis, Virgilii, Tertulliani. 119

H

Hadriani morientis verſiculi. 122
Hatherius quare ſufflaminandus. 298
Homo ad cælum debet aſpirare. 176
Honeſtum quid ſit. Catonis oratio ab honeſto. 276
Hugonis Grotii aureum dictum. 182
Hymni Saliares Numæ. 151
Hypotypoſis equi. 26. Entelli & Daretis, ibid. Verris, Antonii. 96

I

Imitationis utilitas. 74. Vera imitandi ratio. ibid. Horatius, Ovidius, Virgilius, Silius Italicus Ciceronem imitati. 76. &c. Plinii locus à Claudiano graphicè imitatus. 79. Virgilius Ennium imitando ſuperat, & de illius ſtercore colligit aurum 81. Imitatio prava. 82
Inductio familiaris Ovidio. Illius exemplum. 225
Inhibere remos quid ſit. 153
Invidiæ deſcriptio. 172
Joannis Apoſtoli magnificum exordium. 213
Jocos ſuos & ſales quanti faceret Tullius. 235
Jocos in confutationibus adhibet contra Hortenſium, Erucium, Fannium, in Catilinarios, in Clodiam.... 234
Jocus in Gaurum. 59
Ira & indignatio quid differant. 194. Ad iram deliniendam qui apti ſint. ibid.
Ironia quid ſit. Ironia ſalſiſſima Senecæ in Claudium. 113. Juvena-

venalis in Ægyptios. ibid. Deus uſus eſt Ironia. 114
Junius Brutus natorum interfector. 211
Jus trium natorum quid eſſet. 118
Juvenalis aurea vox de pueris. 49

L

LAtinorum auctorum ætates quatuor. 151. Ætas aurea quænam ſit. 153
Latinitatis obſoletæ exempla. 151. & ſeq.
Laus Pompeji. 210. &c. Laus urbium, regionum, Lugduni, Narbonis. 259. Mures, muſcam, lutum, pulicem, umbram, aſinum qui laudaverint. 212
Lex Porcia quid ſit. 180
Librorum ad Herennium quis auctor. 153
Lictores. 160
Litterarum aſper concurſus vitandus. 136
Longini & Demetrii Phalerei commendatio. 140

M

MArtialis jocus in vetulam edentulam. 163. In Fannium. 164. In Soſibianum. 170. In peſſimos conjuges diſcordes. 179
Matris Machabæorum mira conſtantia. 56
Memoriæ ſubſidia decem. Illius exercendæ utilitas ſumma. 296
Memoriæ artificialis ratio. Locis & imaginibus conſtat. 294
Memoria aquoſa, arenacea, marmorea, papyracea, quid ſint. 297
Metaphorarum varii fontes. 106. Illarum lepida comparatio cum veſtibus. 104
Metaphoræ vitioſæ, humiles, duriuſculæ, nimis poeticæ, diverſæ. 107. Metaphoræ duriores quomodo molliendæ. ibid. Herodes à Chriſto vulpes appellatus metaphoricè. 106
Metonymia quot modis fiat. Chriſtus illa uſus. 110
Midas omnia in aurum vertens. 56
Milo cur victus à Clodio. 22
Monarchia, Ariſtocratia, Democratia, Ochlocratia, Anarchia quid ſint. 282
Monotoniæ & cantus vitium quomodo poſſint emendari. 300
Mores ſenum, virorum, juvenum puerorum. 279. Mores nobilium, divitum, plebejorum. 281
Multa eſſe vera, quæ non ſunt veriſimilia. 22

N

NArratio jucunda de Dioniſio. 24. Poetica de Dædalo. 30 Hiſtorica de Horatiis & Curiatiis. 32. de Abdalonymo. 34. Oratoria de Milone & Clodio, de dolo malo Pythii. 35. Brevis de Umidio. 31. Narrationis oratoriæ & poeticæ triplex diſcrimen. 29
Narſetis ira quomodo incenſa. 193
Nemo omnes fallit. 181
Neronis indoles à Pallante & Tigellino depravata. 48
Notatio nominis cur majorem vim habeat in ſacris litteris, quàm in profanis. 163

O

Obteſtatio Palinuri ad Æneam ; Amatæ ad Turnum. 189
Oculorum mira eloquentia. 305
Oratores clamoſi cur ſimiles claudis. 301. Quinam oratores ſint Neronis ſimiles. Callidius orator nimis frigidus. ibid. In oratores nimis aſtuoſos dicteria. 303. In Rufum oratorem ſaxeum jocus. 304
Ovidiana repetitio malè damnata. 67

P

PAnegyricus unde dictus. Illius fontes. 242. Laus à nobilitate generis. 244. Generis & patriæ obſcuritas quomodo excuſetur. 246. Democritus craſſo ſub aere natus. 247. Viri magni obſcuro genere nati & in obſcura patria. 246
Paronomaſia in Diodorum, in Venerem. 122. Paronomaſiæ frequentes apud D. Bernardum & Petrum Chryſologum & apud Græcos. ibid.
Parricidarum ſupplicium. 130
Paulus Apoſtolus Menandri verſum uſurpat. 46. Judicis benevolentiam captat in exordio. 210
Paupertatis bona. 254
Percenni oratio virulenta. 288
Periodi membra & inciſa. 128. Periodi bimembris, trimembris, quadrimembris exempla. 129. Periodus ſimplex, ſive monocolos poſſitne fieri. 130. Periodus quid differat ab oratione periodica. Terentiani Mauri de periodo judicium. 131. Periodorum nexus varii. 132. Periodi protaſis & apodoſis. ibid.
Periſſologia quid ſit. 65
Peroratio Ulyſſis, affectuum plena. 239
Plautini ſales aliquando frigidi. 147
Poli hiſtrionis induſtria. 288
Propemptici luculentum exemplum. 274
Propoſitionis quinque dotes. 216. Quomodo propoſitio fiat nova & admirabilis. ibid. Propoſitiones mentientes & inſolubiles. 229
Proſopographia Zoili, & Socratis. 99
Proſopopœja elegans Romæ. 97
Pyropus quid ſit. 175
Pythagoræ factum memorabile. 38

R

REgulæ non ſalebroſæ ac difficiles eſſe debent. 134
Reticentia cur gravius feriat. 91. Illius illuſtre exemplum in Virgilio. ibid.
Rhetorica palmæ ſimilis, Dialectica pugno. 282. Rhetorica unde orta. 69. Illius utilitas. 73. Subſidia. ibid.
Richelii reſponſum Laconicum. 148

S

SAlapuſius quid ſit. 307
Salinæ Ciceronis quid ſint. 235
Sarcaſmus Judæorum, Turni. 116
Scipio Naſica cur *Corculum* dictus. Illius feſtiva ſermocinatio cum Ennio Poeta. 28
Socratis deformitas. 99
Spartani militis audacia, viſo ſpectro. 40
Spem & audaciam ſuorum erigunt Hannibal, Æneas, Turnus, Camillus, Galgacus. 189. &c.
Stylus quid ſit. 141. Exempla Styli ſublimis. ibid. Simplicis, etiam in Æneide. 144. Mediocris. ibid. Stylus ſimplex cur adhibitus à Cæſare. 145. Exempla Styli tumidi, frigidi. 146. Diſſoluti ac fluctuantis. 147. Styli Laconici exempla lectiſſima. 148
Stylus Laconicus cur magis feriat, 149. Qui libri ſunt utiles ad Stylum Latinum comparandum. 150
Suaſio ab honeſto, utili, jucundo. 276
Sybaritarum equi ad numerum ſaltantes. 302
Syllogiſmi Oratorii; & Philoſophici diſcrimen, 220
Syllogiſmus integer in Perſio. 222
Synecdoche quot modis fiat. 111

T

TAlentum quid. 287
Tarquinii Superbi factum memorabile. 38
Temporis brevitas, jactura irreparabilis. 43.44.45.&c.
Tertullianus humili metaphora uſus. 107
Themiſtoclis feſtivus Sorites, quo filium triennem toti orbi imperitare probat. 230
Thucydidis ardor ad gloriam. 198
Titi liberalitas & facilitas. 249
Trajectæ, ſeu indirectæ conſtructionis exempla. 138
Tranſitionis perfectæ & imperfectæ diſcrimen. Tranſitionum exempla ſelectiſſima. 123
Tyronum error in theſi tractanda. 166

V

VEnetiarum pulchra deſcriptio. 57
Verba ſplendida ac benè ſonantia. 136
Veris amœnitas. 177
Vindicta cur nemo magis gaudet quàm femina. 196
Virgilii laus. 43. Illius feſtivum reſponſum. Obtrectatoribus os quomodò obſtruxerit. 82. Supremæ illius voluntati non obtemperatum. 180
Vitam beatam quæ faciant. 175
Vitia quomodo arguant Philoſophus & Poeta. 17
Voluptatis effectus peſtiferi. 177

FINIS.

